

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHİRİYÂR'IN
TÜRKÇE VE FARŞA
ESERLERİNİN POETİKASI

REYHANA SALİMOVA

2502120435

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. MÜCAHİT KAÇAR

İSTANBUL-2021

ÖZ

MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHRİYÂR'IN TÜRKÇE VE FARŞÇA

ESERLERİNİN POETİKASI

REYHANA SALİMOVA

Şehrîyâr'ın poetik görüşlerini ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmanın birinci bölümünde, İran'daki arşivlerden istifade edilmek suretiyle Şehrîyâr'ın hayatı ele alınmış, Azerbaycan Türkçesinde şiirlerini içeren “Dîvân-ı Türkî”si ve dört adet Farsça divanı, yani topyekûn külliyyatı hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, Şehrîyâr'ın şiire bakışı, şiirin amacı, şiirin değeri, vezinle şiir söylemenin önemi ve benzeri konular, poetik çalışma yöntemleri doğrultusunda işlenmiş, Şehrîyâr'ın kaleme aldığı şiirlerde sözle ilgili düşünceleri, sözün değeri ve edebiyatta sözün işlevi yanında, gazel türünün önemi ve Şehrîyâr'ın gözüyle “kalem”in özellikleri ele alınmıştır. Klasik tarzda şiirler yazan Şehrîyâr'ın, kendine özgü sanatkârlık özellikleri, şairlere ilham kaynağı olan dert ve gece mazmunun işlediği bu bölümde, şairlerin değişen ruh hallerinin şiire yansımaları incelenmiştir. Şehrîyâr'e göre şairde bulunması özellikler, şairlik mesleği ve müteşairlere tavsiyeleri tahlil ve çalışmaya tabi tutulmuştur.

Divan şairi olarak Şehrîyâr'ın etkisinde kaldığı ve klasik geleneği devam ettirme konusunda kaynak olarak yararlandığı şairlerin şiire hizmetlerini içeren üçüncü bölümde ise, Hâfız-ı Şîrâzî, Firdevsî, Rûdekî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sa'dî-yi Şîrâzî ve Ömer Hayyâm'la ilgili görüşleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, Poetika, Şiir Sanatı, Gerçek Şair, Müteşair, Dîvân-ı Türkî, Farsça Divanlar.

ABSTRACT

MUHAMMED HUSEYIN SHEHRIYAR`S TURKISH AND PERSIAN

POETICS OF THE DIVANS

REYHANA SALİMOVA

In the first chapter of this study, which aims to reveal Shahriar`s poetic views, his life is discussed by making use of the archives in Iran, information is given about his "Divan-i Turki" containing Azerbaijani poems, four Persian divans, as well as his total poems.

In the second chapter, Şehrîyâr`s view of the poem, the purpose of the poem, the value of the poem, the importance of reciting a poem with rhythm and similar mentions are discussed in line with the poetic working methods and the characteristics of the “kalem” from the eyes of Şehrîyâr are discussed. In this chapter, where Şehrîyâr, who wrote poems in classical style, has his own artistic characteristics, the subject of trouble and night, which is a source of inspiration for the poets, the reflections of the changing moods of the poets on the poem are examined. According to Şehrîyâr, the characteristics of the poet, the profession of poetry and his recommendations to the poets were analyzed and studied.

In the third chapter, which includes the services to poetry of poets who, as a Divan poet, were influenced by Şehrîyâr and used as a source to continue the classical tradition, Hâfız-ı Şîrâzî, Fırdevsî, Rûdekî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sa`dî-yi Şîrâzî and Ömer Hayyâm`s opinions about this topic.

Key Words: Muhammed Hüseyin Shahriyar, Poetics, Art of Poetry, True Poet, False Poet, Divan-i Turki, Persian Divans.

ÖNSÖZ

İslami döneme kadar eserlerinin birçoğu kaybolan, yaklaşık 2500 yıllık bir zaman dilimini kapsayan Fars Edebiyatı, günümüzde artık İran'ının sınırlarını da aşarak Orta Asya'ya kadar uzanmış bulunmaktadır. Gaznelilerin fethinden sonra Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Orta Asya'ya yayılan Farsça, asırlarca Klasik Edebiyat'ın önemli bir dil ve aracı olma özelliğini başarıyla sürdürmüştür.

600 yüz yıllık Eski Türk Edebiyatı üzerinde oldukça etkili olan İran Klasik şiirinin önde gelen şairleri arasına girmeyi başaran, dünyaca ünlü Mevlana Celaleddin Rumi, Sa'di Şîrâzi, Hafız ve Ömer Hayyam gibi şairler içinde yer bulan, 20. yüzyılın büyük Divan şairi Şehrîyâr'in, Türkçe ve Farsça eserlerinin poetik açıdan inceleme ve açıklanması konusunda, günümüze dek kayda değer bir çalışma, ne yazık ki pek yapılmamıştır.

Yapmış olduğumuz bu akademik çalışmanın, şairin şiir anlayışı ve poetik düşüncelerinin, çeşitli yönlerden bilimsel ve edebi araştırmaya tabi tutulması açısından önemli bir adım olarak görmekteyiz.

Bu çalışmamızda, metin olarak Şehrîyâr'in "Dîvân-ı Türkî"si ve dört cilt Farsça Divanı esas alınmıştır. Ayrıca şairin Türkçe şiirleri ve çeşitli dönemlerde Farsça divanlarından yapılan tercümeleri içeren ve Bakü'de 1993 senesinde yayınlanmış "Yalan Dünya" ile Yusuf Gedikli'nin "Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri" isimli kitaplardan karşılaştırmalı olarak istifade edilmiştir.

Bu tez çalışmasına, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan'ın danışmanlığında başlamıştım. Tez konusunu bana öneren ve Şehrîyâr'in Külliyyatı'nın taranarak poetikası konusunda bir doktora tezi hazırlamam gerektiğini tavsiye eden hocamın bu önerisini konunun orijinal ve yararlı olacağı düşüncesiyle seve seve kabul ettim. Doktora tezimi hazırlamaya başladığım andan itibaren Klasik Edebiyatla ilgili eserlerin bazılarında imzası bulunan, metin şerhine dair bakış açısı, değerli fikirleri olan ve danışman olarak bir buçuk senelik zaman zarfında tezim için elinden geleni yapan sayın hocama gönülden teşekkür ederim.

Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan hocanın emekliye ayrılması nedeniyle danışmanlık görevini, merhum Doç. Dr. Cemal Aksu üstlendi. Kıymetli hocamın danışmanlığa yeni başladığı dönemle hastanede gördüğü hastalık tedavisiyle aynı zamana denk gelmişti. Doktora ders ve yeterlilik dönemlerinde bir hocadan beklenenden fazlasıyla alaka gösteren, ölüm döşeğindeyken bile tezime ilgilenmeyi ihmal etmeyen, o hasta ve yorgun hali ile elinden geleni yapmaya çalışan ve ebedi âlem yolculuğuna çıkan Doç. Dr. Cemal Aksu'ya Allah'tan rahmet diliyorum.

Merhum Doç. Dr. Cemal Aksu'nun vefatı üzerine, tezime danışman olarak kısa süreliğine de olsa atanan Prof. Dr. A. Azmi Bilgin Hoca'yla doktora ders ve yeterlilik dönemlerinde çalışmalarımı sürdürdüm. Azmi Hoca, Osmanlıcayı daha iyi öğrenebilmem için sürekli olarak beni teşvik etmekten geri kalmadı. Prof. Dr. A. Azmi Bilgin'in emekliye ayrılması üzerine kader, tezimi tamamlama imkânını ne yazık ki bana vermedi. Kendisine teşekkür borçluyum. Dördüncü ve sonuncu tez danışmanım Prof. Dr. Mücahit Kaçar Hoca'yla, doktora tez çalışmalarım sürdürülerek tamamlamış bulunmaktayım.

Öğrencileri ile yakından ilgilenen, özellikle dünyadaki Covid-19 salgını döneminde hiç bir fedakârlıktan çekinmeden yardımlarını gördüğüm, doktora tezime her aşamada ilgilenen, akademik çalışmamda yönlendirmelerde bulunan, sadece tez savunmasına değil, beni, akademik hayata da hazırlayan, kendine özgü üslup ve tarzıyla öğrencilerin kalbine girmeyi başaran değerli tez danışmanım Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mücahit Kaçar'a, ayırdığı zamandan ötürü en halisane ve içten duygularla teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Doktora yeterlilik sınavında ve tez izleme komisyonunda jüri üyeliğini yapan, bilim, idarecilik ve edebiyat çalışmalarının güzel örneklerini veren akademisyen ve hoca, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat fakültesi dekanı değerli insan Prof. Dr. Sebahat Deniz hocama ve doktora ders zamanlarımda misafir olarak derslerine katılmamı kabul eden ve tez jüri üyeliğine kendi akademik meşguliyetlerine rağmen zaman ayıran Prof. Dr. Hatice Tören hocama teşekkür ederim.

Eski Türk Edebiyatı saklı bahçesinin adeta güzel bir gazeli ve örneği olan, yaşamış olduğum ağır trafik kazası sonrası hayata tutunmam için büyük

fedakârlıklarda bulunan ve Şehrîyâr`in Farsça Divanlarındaki şiirlerin tercümesinde yardımlarını esirgemeyen, Dr. Şakir Diclehan hocama da sonsuz teşekkür ederim. Çalışmalarında ve akademik hayatının bundan sonraki dönemlerinde hak ettiği yerlere gelmesini yüce Allah`tan temenni ve niyaz ederim.

Azerbaycan`nın Baş Şabalıd köyünde ilk defa okul kurarak yediden yetmişe herkesin okuması için gecesini gündüzüne katan matematikçi dedem, biz torunlarına henüz çocukken okuyup doktor olmamızı telkin ederdi. Kıymetli dedem Yakup Selimov`un bu vasiyetini yerine getiren yegâne torunu olmaktan gurur duyuyor ve kendilerine Allah`tan rahmet diliyorum. O, bu günleri görmese de kendisinin vasiyetini yerine getirmenin mutluluk ve sevinci içindeyim.

Çaresizlikler içerisinde başlayan hayatımın henüz çocukluk döneminden itibaren iyi günümde daha çok kötü günlerimin insanı, kreşten doktora uzayan eğitim hayatımın sınavlar döneminde benimle heyecanımı paylaşan ve bir sonbahar günü amansız hastalıktan kaybettiğimiz sevgili anneannem Nina Aleyseyevna, savunmamı görmeyi ne kadar çok arzu ederdi. Kendilerine Allah`tan rahmet diliyor ve Rabbimin lütfuna mazhar olmasını umut ediyorum.

Okuldayken trigonometri sorularını çözdüğümde, bir tane bile olsa, yanılsım olduğu zaman başımda tebeşirler kıran, üniversite ve yükseköğretim kabul sınavlarında beni asla yalnız bırakmayan ve yağmurda, karda, çamurda benimle birlikte eğitim için koşan matematik öğretmenim sevgili babam, Selim Selimov`a derin minnet ve saygılarımla...

İlkokul sıralarında, harfleri okuyup yazmada büyük zorluklarla karşılaştığımda, öğretmenimin aksine her gün beni yüreklendiren, akademik çalışmalarım için dil bakımından büyük fedakârlıklarını gördüğüm Rus filoloji uzmanı sevgili annem Svetlana Camilova`ya, ne kadar teşekkür etsem azdır.

İstanbul Üniversitesi`ne kabulüm aşamasında beni yalnız bırakmayan, akademik hayatımda ilerlemem için beni motive eden ve yazılarımda, dil bilgisi yönünden istifade ettiğim kardeşim Mehman Salimov`a teşekkür ederim.

İrademin dışındaki talihsiz olaylar ve sağlık sorunlarım sebebiyle uzayan doktora çalışmam için gözleri yollarda kalan ailemden ve beni gerçekten çok seven herkesten zr dilerim.

Doktora eğitimim süresince emeği geçen herkese teşekkür eder, sağlık, mutluluk ve afiyetler dilerim.

İstanbul, 2021
Reyhana SALİMOVA

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHRÎYÂR'IN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Muhammed Hüseyin Şehrîyâr'ın Hayatı	5
1.1.1. Şehrîyâr'ın Doğumu ve Eğitim Hayatının İlk Sayfaları	6
1.1.2. Doğum Yeri.....	8
1.1.3. Adı.....	10
1.1.4. Şehrîyâr'ın Babası	10
1.1.5. Şehrîyâr'ın Annesi	16
1.1.6. Şehrîyâr'ın Şiirle Tanışması.....	19
1.1.7. Üniversite Yaşantısı	21
1.1.8. Şehrîyâr'ın Hayatında Eğitimin Rolü.....	27
1.1.9. Horasan'a Yolculuk	30
1.1.10. Tahran'a Dönüşü	33
1.1.11. Güney Azerbaycan'da Milli Uyanış Haraketi.....	35
1.1.12. Şehrîyâr'ın Evliliği ve Çocukları	37
1.1.13. Düşünce Ufku Genişleyen Şehrîyâr	37
1.1.14. Fiziki Yapısı ve Karakteri	43

1.1.15. Şehrîyâr`in Vefatı.....	44
1.2. Şehrîyâr`in Eserleri ve Etkisi	45
1.2.1. Şehrîyâr`in Farsça Divanlarında Yer Alan Şiir Türleri.....	47
1.2.1.1. Gazeller	47
1.2.1.2. Kasideler	48
1.2.1.3. Kıt`alar	49
1.2.1.4. Mesneviler.....	49
1.2.1.5. Terkid-bendler.....	50
1.2.1.6. Şehrîyâr`in Klasik İran Edebiyatına Kazandırdığı Yeni Bir Tür: Serbest Şiir	50
1.2.1.7. Müteferrikalar	50

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEHRÎYÂR`İN POETİK GÖRÜŞLERİ

2.1. Edebî Gelenekte Poetik Anlayış.....	52
2.2. Şehrîyâr`in Poetik Görüşleri	58
2.2.1. Şehrîyâr`in Şiir Hakkındaki Genel Düşünceleri	59
2.2.1.1. Gerçek Şiir	65
2.2.1.2. Şiirin Değeri.....	76
2.2.1.3. Şiirin Etkisi	81
2.2.1.4. Şiirin Fonksiyonu.....	89
2.2.1.5. Şiirin Amacı	92
2.2.1.6. Vezinle Söylenen Şiir.....	96
2.2.1.7. Manzum ve Mensur Şiir.....	100
2.2.1.7. Şiir ve Hikmet.....	105
2.2.1.8. İslamiyet ve Şiir	110

2.2.1.9. Şiir ve Musiki İlişki.....	118
2.2.1.10. Sözün Önemi.....	131
2.2.1.11. Sözün Değeri.....	141
2.2.1.12. Şiirin Konusu ve Aşk	150
2.3. Şehrîyâr`in “Dîvân-ı Türkî”sinde Poetik Unsurlar	154
2.4. Şehrîyâr`in Arap Edebiyatına Bakışı	166
2.5. Şehrîyâr`e Göre Şâir.....	175
2.5.1. Şairin Özellikleri	184
2.5.2. Şairlik Mizacı ve Mesleği	189
2.5.3. Vezinle Şiir Yazan Şairler.....	192
2.5.4. Müteşairler Karşısında Şehrîyâr.....	194

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR SANATKÂR OLARAK ŞEHRÎYÂR

3.1. Tabiat Olaylarının Şehrîyâr Üzerindeki Etkisi.....	223
3.2. Şehrîyâr`in Şairlik Mizacı	242
3.3. Şehrîyâr`in Kendi Şairliği Hakkındaki Düşünceleri	251
3.4. Gazel Türünün Şehrîyâr`in Şiirindeki Yeri.....	275
3.4. Şehrîyâr`in Gözünden Şairliğin Simgesi Olarak Kalem	281
3.5. Şehrîyâr`e Göre Sanatkârlık.....	292
3.6. İlham Kaynağı	303
3.7. Şehrîyâr`de Geceye Dâir Unsurlar	312
3.8. Şehrîyâr`in Beğendiği ve Etkisinde Kaldığı Şairler.....	325
3.8.1. Hâfız-ı Şîrâzî.....	325
3.8.2. Firdevsî	368
3.8.3. Rûdekî.....	396

3.8.4. Mevlânâ.....	414
3.8.5. Sa`dî-yi Şîrâzî.....	434
3.8.6. Ömer Hayyâm	448
SONUÇ.....	452
KAYNAKÇA	458
EKLER.....	468
ÖZGEÇMİŞ.....	479

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale / Adı geçen madde
a.mlf.	: Aynı müellif
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed. by	: Edited by
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İA	: İslâm Ansiklopedisi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
NPB	: Neşriyat Ve Poligrafiya Birliği

GİRİŞ

“Poetika”, Fransızca poétique, İngilizce poetic, Almancada poetik, İtalyancada poetica, Latince poetica, Yunancada ise poétiké şeklinde kullanılan¹ bir kelime olup, “yapmak”, “üretmek” ve “yaratmak” gibi anlamlarda “poiein” fiilinden türemiştir.² Şemsettin Sami, Kâmûs-ı Fransevî’de “poétique” kelimesine “fenn-i şiir ve ilm-i aruz” anlamını verir.³

Poetika, lügat anlamının dışında, genel olarak “şiire dâir her meseleyle uğraşan bir bilim alanı”⁴ olarak bilinmiştir. Aristo’nun “Poetika” adlı eserinde, bu kelimenin terim olarak daha çok şiirle ilişkilendirilmesi, ileriki zamanlarda bunu, “Poetika”nın şiire ilişkin konusu haline getirecektir. Ne var ki, bu eserin sadece bir kısmına ulaşan mütercimler, Aristo’ya ait bu eserin, poetika başlığının altındaki kısmını Türkçeye şöyle çevirmişlerdir:

*“Üzerinde konuşmak istediğimiz konu, şiir sanatıdır; ilkin genel olarak şiir sanatının ne olduğu, sonra şiir sanatının türleri ile bu türlerin teker teker ne oldukları, sonra da bir şiirin başarılı bir şiir olabilmesi için, onda konunun (öykü-mythos) ne şekilde işlenmesi gerektiği, bundan başka bir şiirin bölümlerinin sayısı ile bunların özellikleri ve dahası bu araştırma konusu içine girebilen her şey.”*⁵

Klasik çağda ilk örneklerini gördüğümüz poetikanın tanımını yapan filozof ve düşünürler arasında Eflatun, Horatius ve Longinus gibi isimlerin ön plana çıktıkları görülmektedir. Poetikanın bir araştırma yöntemi haline geldiği dönem ise, 20. yüzyıl olmuştur.

Aristoteles’in, sanat üzerine kaleme aldığı bir eser olarak bilinen “poetika”sı, edebiyat tarihine bakıldığında, oldukça fazla bir anlam değişikliğine uğradığı görülmektedir. “Poetika teriminin anlamıyla ilgili tereddütlerin kaynağında, Aristo’nun M.Ö. 344’te yazdığı tahmin edilen ve büyük olasılıkla ders notlarının

¹ Orhan Okay, **Poetika Dersleri**, Ankara, Hece Yayınları, 2005, s. 17.

² Necdet Sumer, **Poetika Klasik Çağ**, Şiir ve Şiir Kuramı Üstüne Söylemler, İstanbul, Düzlem Yayınları, 2006, s. 7-8.

³ Şemsettin Sami, **Kâmûs-ı Fransevî**, İstanbul, Mihran Matbaası, 1905, s. 1718.

⁴ Orhan Okay, **Poetika Dersleri**, Ankara, Hece Yayınları, 2005, s. 19.

⁵ Aristoteles, **Poetika**, (Çeviren, İsmail Tunalı), İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002, s. 11.

*eksik bir derlemesi olan, bir öğrencisi sayesinde Poetika adıyla günümüze değin ulaşan eserindeki ifadelerin neden olduğu gerçeği yatmaktadır”.*⁶

Aristo'nun “Poetika” adlı eseri, klasik çağda çok önemli bir yer tutardı. Horatius'un “Art Poetika”sı, bir öncekini takip eder ve özellikle “Peri” isimli eseri, poetikanın ana kaynakları içerisinde önemli bir yere sahip olduğu görülür.

*“Longinus, günümüze ulaşan Peri Hypsous (Yüksek Anlatım Üzerine) adlı eserinde hitabet sanatının amacını ve ilkelerini vermiştir. Yüksek olarak nitelendirdiği konuşma sanatını da “şiiir ve düzyazı formlarıyla çevrili” olduğunu düşünmüştür. Denebilir ki, Klasik Çağ boyunca tartışıl原因en “doğa (physis)/sanat (tekhne) ayrımı”, Longinus'ta mükemmelliğe giden yolda her ikisine de ihtiyaç olduğu şeklinde sonuçlanmaktadır”.*⁷
*“Poetika ile ilgili çalışmalar yapanların bu konudaki genel kanaati, poetikanın, sanatın bütün türleri ile ilişkili olduğu, fakat bugün dilimizde poetika derken kastedilenin şiiir hakkındaki görüşler olduğudur.”*⁸

Zaman ilerledikçe daha çok şiiir sanatı üzerinde şekillenmeye başlayan poetika, şiiire dair her mesele ile uğraşan bilim alanı olmaktan çıkmış gibidir.

*“Poetikanın tam karşılığı olmamakla birlikte, belâgat ilmi içinde ele alınan bazı meseleler, teknik yönünden “şiiirin nasıl olması gerektiği” sorusuna cevap olarak ortaya konulmuştur. Sözüün, “mukteza-yı hale mutabık” şeklinde ifade edilmesini konu edinen belâgat kural ve terimlerinin ayrıntılı bir şekilde belirlenmiş bir bilim dalı haline gelmesi, Kur'an-ı Kerim'i anlama çabalarının bir neticesidir.”*⁹

Türkçedeki tanıma en uygun ve en makul karşılığı, “şiiir sanatı” şeklindeki terkininde kendini bulduğunu ifade etmek mümkün ise de poetika, günümüzdeki kullanışıyla bizzat şiiir sanatı da değildir.

“Poetika, şiiir sanatı üzerine teoriler demektir. Meselâ Abdülhak Hamid'in şiiir sanatından bahsedilebilir, fakat onun bu manada bir poetikası yoktur. Abdülhak Hamid'in

⁶ Alâttin Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, Vol. 42. S.14, Hece Yayınları, 2010.

⁷ Alim Gür ve Bedia Koçakoğlu, **Yeni Türk Edebiyatında Kaynak Olarak Poetika**, Turkish Studies–International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkish. www.turkishstudies.net.(Ed. Doç. Dr. Atabey KILIÇ-Sibel ÜST) 4 (2009). s. 86.

⁸ Alim Gür, Bedia Koçakoğlu, **Yeni Türk Edebiyatında Kaynak Olarak Poetika**, Turkish Studies, Vol 4, is 1, s. 83.

⁹ Hulusi Kılıç, **Belâgat**, İstanbul, DİA, 1992, s. 380-383

Poetika`ından bahsedildiği takdirde bu, olsa olsa bir araştırmacının Hamid`in şiirlerinin yapısı, tekniği, içeriği ve saire gibi üzerine yaptığı teorik bir inceleme demek olur.”¹⁰

Sonuç itibarıyla poetika için “şiir sanatı üzerine teorilerin sistematığı, bütünü, ilmi” gibi bir tarif yapmak yerinde olacaktır.

Tarih boyunca birçok sanatkâr, edebiyat alanı içine giren şiirle ilgili olmak üzere görüş ve düşüncelerini açıklamış ve poetikasını izah etmiştir. Klasik edebiyatta bu konu, bağımsız olarak pek işlenmemiş, ancak satır aralarında ve manzumeler içinde yer yer gündeme getirilerek her şair kendi dünya ve hayat görüşüne göre değinmeden pek geçmemiştir. Bu şairlerden biri de geçen asrın büyük şairi Şehrîyâr`dır.

Edebiyatın amacından koparılıp “zaman”ın hazlarına kurban edilmemesi gerektiğini ifade eden büyük şâir Şehrîyâr`ın sanatkârlığını anlayabilmek için şiire başladığı ilk günlerden başlayarak olgunluk çağına, hatta kemale ve zirveye eriştiği dönemine kadar izlediği çizgiyi kronolojik tarzda bilmekte ve onun şiir düşüncesinin temel dayanaklarını anlamakta yarar vardır.

Şehrîyâr`in şiirinin temel unsur ve temaları, döneminin sosyal ve siyasi olaylarından, din, ahlak, aşk, ayrılık, vatan sevgisi ve benzeri durumlardan meydana gelir. Düşünce ve duygu birliğinden oluşan lirik şiirlerinde ise, insan kalbine daha çabuk nüfuz edebilmiş, böylece gazel, kaside, mesnevi, kıta ve rubailerin güzel ve başarılı örneklerini vermiştir.

Şehrîyâr, Doğu dünyasına ait edebiyatların, özellikle de İran Şiiri`nin uygarlık ve ilerleme yolunda daima rehberlik ve öncülük ettiğine, adeta güneşe benzediğine inanır. Mensubu olduğu milletin, yani İran edebiyatının ihtişamına değinen şair, burada kendi şiirine de büyük ve önemli ölçüde yer vermiştir.

Bu çalışmanın amacı, 20. yüzyılın “İkinci Hafız”ı diye anılan ve ünlenen, İran ve Azerbaycan`ın büyük Divan Şairi Muhammed Hüseyin Şehrîyâr`ın, Türkçe ve Farsça şiirleri poetik açıdan incelenmiştir. Şairin, hem Türkçe hem Farsça divanlarının tamamı, baştan sona kadar taranarak poetik unsurları içeren kısımlar, yani şiirler seçilmiş ve konularına göre tasnif edilmiştir.

¹⁰ Orhan Okay, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2005, s. 18.

Şehrîyâr`in poetik görüşlerinin tespit ve açıklanmasında, Klasik dönemden günümüze dek uzanan zaman diliminde poetikayla ilgili yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Bunun sonucunda, kendine özgü bir tarz ve sanat anlayışı olan Şehrîyâr`in divanlarında yer alan poetik öğeler, belli bir sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve bir düzen içinde konuyla ilişkilendirilerek kavramlara açıklık getirilmiştir. Tezimizin kapsamı, Şehrîyâr`in poetik görüşlerinin tespit ve açıklanmasıyla sınırlandırıldığı için bu çalışmada Şehrîyâr`in şiirlerinin teknik yönünün ve muhtevasının izahına yer verilmemiştir.

Çalışmamızda, Şehrîyâr`in poetik görüşlerinin izah ve örneklendirilmesinde şu esasa uyulmuştur: Şairin poetik görüşleri kendisinin Azeri Türkçesiyle ve Farsça yazdığı şiirlerinden tespit edilerek incelenmiştir. Şiirlerden elde ettiğimiz tespit ve değerlendirmelerin sunumundan sonra ilgili bölümde bu şiirler örnek olarak verilmiştir. Azeri Türkçesiyle yazılan şiirler Latin harfleriyle verilmiş, dipnotta ise Türkiye Türkçesi ile anlamları sunulmuştur. Farsça şiirler ise Arap alfabesiyle dizildikten sonra latinize edilmiş, hemen altlarına da Türkçe tercümeleri verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED HÜSEYİN ŞEHRÎYÂR'IN

HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Muhammed Hüseyin Şehrîyâr'ın Hayatı

Bir milleti millet yapan faktörlerin başında kendine has bir edebiyatının bulunması gelir. Milletleri, kendi varlıklarının bilincine erdiren en etkili kültür araçlarından biri de kuşkusuz edebiyattır.

Genelde, dünyadaki birçok sanatkâr ve şairin hayatına ve eserlerine bakıldığında, öncelikle bunların, sosyal bir ortamda yetiştikleri ve bu ortamdan etkilendikleri görülür. Sıradan insanlardan farklı olarak, yazar, ressam, bestekâr, musikişinas, mimar ve şair gibi güçlü sanat yeteneğine sahip insanların kişiliğiyle ilgili ve onların kişiliğine maya katan etkenlerin başında, ilahi lütuf ve armağanların bulunduğu da gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu anlamda her sanatkârın, eserlerini kaleme alışında ve onları oluşturmada, yaşadığı ortamın, çevresinde cereyan eden politik ve ekonomik durumun, toplumsal olayların ve edebi tartışmaların büyük önemi vardır.

Çağdaş İran şairleri arasında önemli bir yere sahip Şehrîyâr, İran Edebiyatı'nda neo-klasik dönemin öncülerinden biri olarak kabul edilmekte ve bu kimliğiyle öne çıkmaktadır.

Şehrîyâr, çağdaş İran şairlerinden çok, Fars Edebiyatı'nın eski klasik sanatkârları arasında yer almaktadır. Bu ifadeyle, Şehrîyâr'ın çağdaş şairlere özgü özellikleri bir kenarda bıraktığı ve bir bakıma kendi sanatında bunları barındırmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Şehrîyâr, hayatı boyunca, özellikle gençliğinin ilk yıllarından başlayarak edebiyat alanında ün yapmış ve ortaya koyduğu eserlerle Klasik Edebiyatın önemli isimleri arasındaki yerini almayı başarmıştır. Azerbaycan edebiyatında üstat kabul edilen Şehrîyâr, İran'da, "Hâfız-ı Sâni ve Hâfız-ı Zinde" (İkinci Hâfız ve Yaşayan Hâfız) şeklinde nitelendirilmiş ve öyle tanınmıştır.

XX. yüzyıl İran Azerbaycan`ının siyasi ve edebi ortamında önemli bir yere sahip bu sanatkârın, hayatını incelemekten ve düşünce dünyasına ayna tutmadan, onun eserlerinin ve şiirlerinin gerçek amacını anlamak biraz güçtür.

Bilineceği gibi Şehrîyâr, uzun yıllar eserlerini, Farsça kaleme almış, duygu ve düşüncelerini bu dilde ifade etmeğe çalışmıştır. Ancak ömrünün belli bir döneminde, adeta dönüş yaparak Azerbaycan Türkçesinde şiirler kaleme almaya başlamıştır. Bu, elbette sebepsiz değildir, çünkü onun mensup olduğu soy ve ailesinin kültürel zenginliğinin, Tebriz`de ve Hoşginâb`da geçen çocukluk ve gençlik çağlarında tanıklık ettiği olayların, Tahran`da eğitim gördüğü yıllarda karşılaştığı siyasi ve ekonomik durum ile manevi sıkıntıların, Horasan ve Nişabur`da geçirdiği günlerin ve seyahatlerinin bunda belirleyici rolü olmuştur kuşkusuzdur.

1.1.1. Şehrîyâr`in Doğumu ve Eğitim Hayatının İlk Sayfaları

Hacı Mirağa Hoşginabî olarak tanınan Seyyid İsmail Musevî`nin oğlu Seyyid Muhammed Hüseyin Behcet Tebrizî, Miladi 1907 senesinde, toplumsal çalkantıların meydana geldiği Tebriz`in Mirza Nasrullah Çarşısı mahallesinde yer alan bir evde gözlerini dünyaya açar.¹¹

Şehrîyâr`in doğum tarihi hakkında değişik tarihler ileri sürülse de, şairin Farsça Divanı`nın mukaddimesinde ve mezar taşına yazılan Hicri 1285 yılı göz önünde bulundurulduğunda, onun 1907 senesinde doğması kuvvetle muhtemeldir.

Şehrîyâr, Hacı Mirağa`nın ilk oğludur. Annesi, kendisinden önce ölen üç erkek evlat doğurduğu için Şehrîyâr`i özene bezene büyütür. Şehrîyâr`in ilk çocukluk yılları köyde geçer. Köy hayatı ile ilgili yaşantısı esnasında, insanlar için sevginin, doğaya ve bilime olan ilgisinin, adeta başlangıç noktasını oluşturur. O, aşağı yukarı beş yaşında iken, Elifba öğrenmeye başlar ve bu yıllarda Kur`an-ı Kerim`i ve Hâfız-ı Şîrâzî`yi okuyup öğrenmeğe çalışır. Şeyh Sa`dî`nin “Bostan” ve “Gülistan” isimli eserleri ile de yakından ilgilenmesi, yine bu yıllardadır.¹²

¹¹ Ali Serhengi, **Şehriyâr`ın Albümü**, Tahran, Varlık, 1988, Şehriyâr Özel Sayısı, 69-3, s. 129.

¹² Yeni Türk Ansiklopedisi, **Şehriyâr maddesi**, İstanbul, 1985, 10. cilt, s. 3842.

Şair, çocukluk yıllarında Kur'an ve Hâfız'ı okuyup ikmal ettiğindən dolayı daha sonra okuduğu kitapların kendisine hafif geldiğini söylemektedir.

“Mənim ilham ilə qonuşub dil-dodağım,
Qur'ana, Hâfızə burda açılıb göz-qulağım,
Mən də Musa kimi Heydərbabadır Tur dağım
Burda kəşf oldu ki, həqdən nə kəramət olacaq
Necə şətrəng ki, şahlar hamısı mat olacaq”¹³

Şair, okuma ve yazmayı evde babasından öğrenmiş olsa da, ilköğrenimini Molla İbrahim Ahund'un, Gayışkurşak'da açtığı okulda alır. Üstadın köy anılarının bir kısmı unutulmayan hocası ile ilgilidir:

“Heydərbaba, Molla İbrahim var, ya yox?
Məktəb açar, oxur uşaqlar, ya yox?
Xırman üstü məktəbi bağlar, ya yox?
Məndən axunda yetirərsən salam,
Ədəbli bir salami-malakəlam”¹⁴

Şair, kendi şiirinde anlattığı kişi ve yer adları ile ilgili yazdığı notta hocası hakkında şunları yazar:

“Molla İbrahim benim hocamdı. Gerçekten erdemli bir kişiydi. O günlere gittiğimizde, hatırladığım kadarıyla eğitim gördüğümüz köy okulunda öğretmendi. Hemen

¹³ Şəhriyar. **Divani-türki**, (tərtibçi Ə.Fərdi), Bakı, Əlhüda-Sabah nəşriyyatı, 1993. s. 138.

(Türkiye Türkçesi ile: “Benim dilim ve dudaklarım her zaman ilham ile konuşmuştur. Musa'ya Tur dağında bazı gerçekler verildiği gibi bana da Haydar Baba dağında Kur'an ve Hafız' karşı sevgi verilmiştir. Ben, bu dağda birçok keramete eriştim. Dağlar ezelden beri şahları mat eden bir mekan rolü üstlenmiştir.”)

¹⁴ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 161.

(Türkiye Türkçesi ile: “Haydar Baba” Molla İbrahim var mı yoksa yok mu? Mektep açar mı, okuyor mu çocuklar yoksa yok mu? Harman vakti mektebi kapatıyor mu yoksa yok mu? Benden hocaya ulaştırırsın selam. Edepli, söz götürmez bir selam.”)

hemen tüm ilçe insanının umudu ve dayanağı idi. Hatta o çevrenin zenginleri ve toprak sahiplerinin hepsi onun öğrencisi olmuş ve ondan eğitim görmüşlerdi. Bununla beraber kimseden hiç bir yardım beklemeden tam bir bağımsızlık içinde, zaman zaman kendi küçük tarlasında çalışıyor, bazen de ücretsiz ders vermekle meşgul oluyordu.”¹⁵

İran’da gerçekleştirilen Meşrutiyet Devrimi’nden sonra Hoşginâb’dan Tebriz’e dönen Şehrîyâr, ilk ve orta öğrenimini “Müttehide” ve “Füyûzat” okullarında sürdürür. “Talibiyye” medresesinden de Arap edebiyatı üzerine eğitim alır.

Bu yıllarda, Fransızca’yı öğrenmek için Fransız bir aileye verilen Şehrîyâr, aynı zamanda Nestalik¹⁶ hattının öğrenilmesi ile de meşgul olur. Hoşginâb’ın zengin doğası ve ortamı, Doğu şiirinin mucizevi etkisi, Şehrîyâr’ın sanat yeteneğinin ortaya çıkması için adeta bir vesile olur ve imkan oluşturur. O, çocukluk yıllarından itibaren yüreğinde taşıdığı bir şiir ve şairlik sevgisi ile dolup taşar.¹⁷

1.1.2. Doğum Yeri

Şehrîyâr’ın doğum yeri olan Tebriz, Güney Azerbaycan şehirleri içinde oldukça önemlilerinden ve belki de en başında gelenidir. Onun doğumundan önce, Tebriz’in toplumsal ve siyasal durumu oldukça karışıktır.

Coğrafi konumu itibariyle Asya ve Avrupa geçiş yolu üzerinde ve bir kavşak noktasında yer alan Tebriz, özellikle, son iki yüz yılda, İran’ın siyasal ve kültürel kimliğinin dönüşümünde ve oluşmasında, adeta merkez haline gelmiş bir şehirdir.

Şehrîyâr’ın doğumunun eşiğindeki bu değişimler, İran/Kaçar yönetiminin, son dönemlerinin siyasal oluşumları ve memleketin içinde bulunduğu karışık durum ile İran’ın komşu ülkeleri, yani Türkiye ve Kafkaslarda patlak veren bir dizi siyasal ve toplumsal değişimlerle de yakından ilgilidir.

¹⁵ Şehriyar, **Heydərbabaya Salam**, Təbriz, Ziba, 1332, s. 65.

¹⁶ Genel olarak İran’da kullanılan bir yazı türüdür. Adından da anlaşılacağı gibi, nesih ve tâlik yazım şeklinin karışımı ile türetilmiş olan ünlü bir yazı türüdür.

¹⁷ Yeni Türk Ansiklopedisi, **Şehriyâr maddesi**, İstanbul, 1985, 10. cilt, s. 3842.

Gerçekten de o dönemlerde Tebriz, tarihinin en karmaşık ve en maceralı dönemlerinden birini yaşamaktaydı. Kaçar Şahlarının, başına buyruk yönetici ve valilerinin dayanılmaz baskıları, halkın itiraz ve başkaldırılarını da beraberinde getirmişti. Aydınların da desteği sonucu önemli bir hareketin başlatılması için uygun bir ortam oluşmuştu.

Ne var ki, geri kalmışlığın, haksızlıkların, baskıların, sınırı ve hesabı olmayan toplumsal, kültürel ve ekonomik zulümlerin kaynağı, babadan oğula geçen ve tek başına buyruk olan yönetimin temel felsefesinden ötürüydü. Bu durumda, ister istemez tarihi açıdan bir sarsılma sürecine girerek önemli olaylar yaşanmaya başlanmıştı.

İdareye karşı olan bu hoşnutsuzluk, git gide Meşrutiyet Devrimi'ni doğuracaktır. Meşrutiyet Devrimi, şah ve yardımcılarının zulmü karşısında patlak verir. Tebriz şehri, istibdat ve baskıya karşı verilen savaşın bir bakıma bayraktarlığı, direnişin ve bu direnişin devam ettirilmesinin ağırlık merkezi durumundaydı. Tebriz, şehir halkının gösterdiği tepki ve mücadele sonucunda merkezi yönetim, 1906 senesinde Meşrutiyet Fermanı'nı ilan etmek zorunda kalır.

Şahın veliahdının oturduğu şehir olması hasebiyle, ülkedeki mevcut gücün bir bölümünün bulunduğu Tebriz'de, güç ve yönetim veliaht, vali ve dönemin müctehidleri arasında paylaşılmıştı.

Birçok gazetenin aynı anda basıldığı Tebriz'de, kültürel hareketlerde bir canlanma görülmeye başlar. Bu arada birçok yayın organının varlığı ve ünlü sanatçıların bulunması, Tebriz'i bir edebiyat ve sanat merkezi haline getirir.

İran Edebiyatı'nın önemli isimlerinden olan İrec Mirza, Hekim La'li, Mirza Muhammed Takî ve Neyyir Tebrizi gibi birçok şair ve edip bu dönemde yaşamıştır. Yazdığı eserlerle, İran dışında tanınan ve eserleri okunan, o dönemin tanınmış üstatlarından olan Hadi Sina'nın ismini de burada zikredebiliriz. Bundan ötürü, Şehrîyâr'ın doğduğu zaman, kültürel açıdan İran tarihinin altın çağlarından biri kabul edilir.

Şehrîyâr`in bilimsel ve kültürel alanda, kişiliğinin gelişip olgunlaşmasında çok önemli bir rol oynayan o çağın, bilim ve sanat alanlarında yetiştirdiği büyük şahsiyetlerin, onun kişiliği üzerindeki etkisi, açıkça görülür.

1.1.3. Adı

Güney Azerbaycan kökenli şairin asıl adı, Doktor Seyyid Muhammed Hüseyin Behcet Tebrizî`dir. Muhammed Hüseyin, şairin doğduğunda, kendisine verilen asıl isimdir. Behcet Tebrizî, İran`da var olan gelenek gereği soyadı, Seyyid, peygamber soyundan geldiği için lakabı, Doktor ise, muhtemelen tıp fakültesinde okuduğundan ötürü kendisine ünvan olarak verilmiş ve tarafından kullanılmıştır.¹⁸

“Behcet”, aynı zamanda ilk mahlası, şiirde kullandığı “Şehrîyâr” ise, daha sonraki zamanlarda sürdürdüğü, edebiyat âleminde tanındığı ve ömrünün sonuna kadar da kullandığı mahlasıdır. Bu nedenle, edebiyat dünyasında ve ülkesinde daha çok “Şehrîyâr” mahlası ile ünlenmiş ve şiirlerinde bunu kullanmayı yeğlemiştir.¹⁹

1.1.4. Şehrîyâr`in Babası

Şairin babasının adı, Mirağa Hoşginâbi`dir. Babası, eğitimini Necef`te tamamlamış bir hukukçudur. O dönemde, Tebriz`den sadece iki kişi hukuk eğitimini almışlardı. Onlardan biri Hacı Molla Kadir, diğeri ise Hacı Mirağa Hoşginâbi idi.<sup>20</sup> Bunlar, yüksek eğitim gördükleri için sadece Tebriz`de değil, İran`nın genelinde ünlenmişlerdi. İran`ın seçkin avukatları olduklarından ünleri her yana yayılmıştı.

Hacı Mirağa Hoşginâbi, halkını çok sevmesi ve misâfirperverliği ile de İran`da tanınmıştı. Şehrîyâr, “Haydar Baba`ya Selam” şiirinde, babasını şöyle tanımlar:

“Mənim atam sofralı bir kişiydi

¹⁸ Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 11.

Yusuf Gedikli, *Şəhriyar və Bütün Türkçe Şiirleri*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 26.

¹⁹ Ali Yavuz Akpınar, *Şəhriyar`ın Türkiyə`de nəşredilmemiş Bəzi Türkçe Şiirleri*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, Ankara, 1979, s. 513.

²⁰ Şəhriyar, *Heydərbabaya Salam*, Təbriz, Ziba, 1332, s. 70-74.

El əlindən tutmaq onun işiydi,
Gözəllərin axıra qalmışydı,
Ondan sonra dönergələr dönüblər,
Məhəbbətin çirakları sönüblər.”²¹

Şehrîyâr, hayatı boyunca babasını daima saygıyla və hayırla anar və “Haydar Baba`ya Selam” isimli şiirine koyduğu bir dipnotta, onun hakkında şöyle bir bilgi verir:

*“Benim babam rahmetli Mirağa Hoşginâbi, nur yüzlü bir seyit idi. Soylu bir insan olduğu daha ilk bakişta göze çarpiyordu. Orta boylu, güzel vücutlu, vakarlı, konuşması tatlı, derin bakişlı ve çok cömert bir insan idi. Aile bireylerinin sayısı otuz-kırk kişi civarındaydı. Bereketli sofrası sabah akşam hem şehirliye, hem de köylüye açık bir halde idi. Şiir yazmazdı. Ancak şiiri ve musikiyi çok sever, her çeşit sanat türüne oldukça hevesliydi ve hat sanatında mahir bir insandı. Büyük harflerle yazılan yazıda rahmetli Hoşnevisbaşı`nın, küçük harflerle yazılan yazıda ise rahmetli Emir Nizam Gervesi`nin öğrencisi olmuştu.”*²²

Genellikle çok sabırlı, halim ve selim bir insan olsa da, nadiren çok kızardı. O zaman başındaki saç ve yüzündeki tüyleri, adeta diken diken olur ve gözleri kızarırdı. Meşgul olduğu hukuk alanında ve yargı işlerinde çok derin bir bilgiye sahipti. Çoğu davaları barış ve hakkaniyet içerisinde sona erdirmeyi başarırdı. Suçlu olan paralı davacıyı ret eder, aksine masum olan davacıyı ücretsiz kabul eder, hatta zaman zaman ihtiyaç sahiplerinin kira bedellerini kendi cebinden ödediği olurdu.

“Gerçekten de bütün ömrünü mazlumların hakkını savunmaya sarf etmişti. Görünüşte herkes ile iletişimde olsa da, dindar, içe kapanık ve çok çekingen bir insan idi. Dönemin alimleri yanında onun sözü delil hükmündeydi. Hatırladığım kadarıyla, Hoşginâb seyitlerinden iki kişi dindar ve temiz ruhlarıyla temayüz etmişlerdi. Birincisi: Tebriz

²¹ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 162.

(Türkiye Türkçesi ile: Benim babam sofrası her zaman açık bir insandı. İnsanların yardımına koşmak fitratından gelirdi. Babamdan sonra çok yollardan geçilmiştir. Ancak sevginin ateşi sönmüştür.)

²² Qulam Hüseyn Bağdili, **Şəhriyar Seçilmiş Əsərləri**, Bakı, Azərnəşr, 1966, s. 43-44.

*Hiyabanı`nın sakini rahmetli Hacı Mir Ali Hoşginâbi idi ve gerçekten ermiş biriydi. Onun adı, benim çocukluk dönemimde kaleme aldığım şiirlerimde geçtiği için utanç duyuyorum. İkincisi: Allah herkesin ölenlerine rahmet etsin, benim babamdı”.*²³

İran`da Şii mezhebinden olanların saygı duydukları ve kutsal saydıkları bir soydan gelen Şehrîyâr, bu neslin asaletine uygun tarzda yaşayan babasından güzel nitelik ve özellikler almış ve benimsemişti.

Şehrîyâr, yaşantısının daha sonraki zamanlarında, Horasan yaylası köylerinin birinde düşüncelere dalmış iken, aniden babasının ölüm haberini alır.

Babasının ölüm tarihi ile ilgili çeşitli tarihler ileri sürülse de, şairin kendi yazdıklarına dayanılarak belli bir tarih ortaya koymak mümkündür.

Şairin verdiği bilgiye göre, Mirağa Hoşginâbi 1934 yılında vefat etmiştir. Şair, bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirir:

“Babam birkaç kez Allah`tan niyaz etmişti ki, Kadir gecesinde vefat etsin. Öyle de oldu. Şemsi takvimin 1313. (miladi 1934) yılında, Ramazan ayının yirmi üçüne denk gelen bir ihya gecesinde, sabah ezanına iki saat kala, dudağında tebessüm olduğu halde kalp krizi sonucu dünyasını değiştirdi ve göçtü. O gece ben, Horasan yaylası köylerinin birinde idim. Rüyada gördüm ki, babamın yüzü aya doğru dönmüş. Ay ışığı, yüzünü ve göğsünü nura gark etmiş halde kahkaha ile gülüyordu ve kahkahası ufuklara doğru yayılıyordu. Uyandığımda ihtiyar köylü “Allah u Ekber” diyordu ki sabah ezanını okumakta idi. Mumu yakıp üzüntülü halde Hâfız “Divanı”ndan fal açtım. Bir gazel geldi ki, şaşırtıcı olsa da, o ana kadar bu şiirle karşılaşmamıştım.

Ruz-i hicran o şebe-i firkat-iyar axer şod,

Zedem infal o gozeşt exter o xar axer şod.

Bed ez in nur biafaq dehem ez dele-xiş,

*Ke be Xurşid residim o ğobar axer şod.*²⁴

²³ Şehriyar, **Heydərbabaya Salam**, Təbriz, Ziba, 1332, s. 70-72.

*İki gün sonra babamın ölüm haberi ile ilgili bir telgraf geldi”.*²⁵

Şehrîyâr, “Babamın Mateminde” isimli şiirinde, onun ölümünden doğan acı ve hüznü dolu duygularını ifade eder ve kalbinde taşıdığı baba sevgisini daima yaşatacağından söz açar:

“Söndüm səhər güləndə, sən sübhün ülkəri,
Açdın mələk kimi göyə sən balü-pər, ata!
Ömründə şamtək yanıb, axırda həm nəfəs
Oldu səhər sənə, bu nəsimi-səhər, ata!
Öldün-özün, ürəkdə adın daim yaşar,
Çəkdim qəmində gər biləsən mən nələr, ata!”²⁶

Babasına bağlılığı ve engin sevgisi bulunan Şehrîyâr, onun vefatından sonra artık Horasan`da kalmayıp, Tebriz`e doğru yola koyulur. Ailesinden uzakta yaşayan şairin Tebriz`e dönmesi onun aile bağlarının ne kadar sağlam olduğunun da bir göstergesidir.

Babasının vefatı üzerine çeşitli şiirler kaleme alan Şehrîyâr, bu hüznü ve özlemini şu beyitte olduğu gibi acı acı dile getirir:

“Oğlundan ötrü eyləmiş ağyar tənələr,

²⁴ (Türkçeye çevisi: “Yarın hicran günü ve ayrılığın gecesidir. Bir fal açtım, yıldız kaydı ve iş sonlandı. Bundan sonra kendi kalbimden nur vermek zorundayım. Çünkü güneşe vardık ve toz-toprak bitti”.)

²⁵ Şəhriyar, **Heydərbabaya Salam**, Təbriz, Ziba, 1332, s. 72-73.

²⁶ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 246.

(Türkiye Türkçesi ile : Sen, göklere bir melek misali kanat açtığından beri ben sabahın fecri güldüğünde içim hüznleniyor. Ömrün boyunca hep mum misali yandın. Sabah rüzgarı sana sonunda hemneşef oldu. Sen gittin ama sonsuza kadar kalbimizde yaşayacaksın. Babacığım, bir bilsen yokluğun bana neler çekti.)

Sarsıtdı, bəlkə qəlbini bu tənələr, ata!”²⁷

Araştırmacı Esmira Şükürova, babasının ölümündən sonra Şehrîyâr`in Tebriz`e gelişini şu şekilde anlatır:

*“1934 yılında Şehrîyâr`in babası Mirağa Hoşginâbi vefat eder. Hassas bir ruha sahip olan şair, bu olayı rüyasında görür. Fakat katı sürgün kuralları, oğula babasının cenaze töreninde bulunmasına pek izin vermez. Horasan`dan çıkması yasaklanmış ve Tebriz`e dönme hakkı elinden alınmıştı. Şair, babasının ölümünden doğan üzüntü ve hüznün duygularını “Babamın Mateminde” başlıklı şiirinde ifade eder.”*²⁸

Dikkat çekici bir durumdur ki, bu yıllarda on bir kişiden oluşan aile bireylerini geçindirmek amacıyla şair, ülkenin bir şehrinden başka bir şehrine gitmek ve çalışmak zorunda kalır. “Babamın Mateminde”, “Eyvah, Anam”, “Vatana Dönerken” ve benzeri şiirlerinde de şair, babasının vefatını, hayatının ve kaderinin en ağır bir olayı olarak değerlendirir ve babasından çok uzaklarda olduğu ve onun cenazesine yetişemediği için kendini adeta suçlu hisseder.

Şair “Eyvay, Anam” şiirinde annesi ile birlikte babasını da büyük saygıyla yad eder:

“Ər ürəkli kişiydi.

Halal gəliri vardı. Heyhat, dərdi də çox idi.

Öləndə bircə illik harclığımız yox idi.

O, öləndə gözlərdən nə qədər yaş süzüldü,

Onun varı, dövləti, məhəbbəti, hörməti

²⁷ A.g.e s. 245.

(Türkiye Türkçesi ile: Oğlun için belki de yüzlerce eleştiri almışsın, baba. Belki de bu duygular kalbini yerle bir etmiştir.)

²⁸ Esmira Şükürova, **Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar: həyatı, mühiti və yaradıcılığı**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası NPB, 1998. s. 19.

Sonsuz mirvarilər tək kirpiklərə düzüldü. “²⁹

Bu şiirindən de anlaşıldığı gibi babasının ölümünün hemen ertesinde Tebriz`e geri dönmüştür. Bu şiir, babasının ölümünden çok sonra yazılmış olsa da, vefat olayına ilişkin dert ve kederinin, henüz bitmediği ve taptaze olduğunu göstermektedir. Öyle ki, “*öldüğünde tek yıllık harçlığımız yoktu*”, “*o öldüğünde gözlerden ne kadar yaş süzüldü*” şeklindeki dizeleri, şairin, sanki olaya tanıklık etmiş gibi ve onun etkisinde kalarak bu hüznü dolu ifadeleri kullanmıştır.

Şehrîyâr, babası vefat ettikten sonra ve kabrini ziyaret sonrasında, on bir kişilik aile bireylerini beraberinde Tahran`a götürür. O, altı yıl boyunca ayrı yaşadığı Horasan`daki hayatından sonra kendi yakınları ile Tebriz`e döndüğünde ancak görüşebilmiştir. “Yurda Dönerken” isimli şiirinde şair, bu kavuşmanın kalbinde doğurduğu duyguları, aşağıdaki şekilde dile getirir:

“Gətirdi oğlunu Kənanə nalə ilə Yəqub,

Fəgət məzarda görüşdü oğul atası ilə.

Gözümdə qətrələnən yaş deyil, ürək qanıdır,

Əgigə bənzəyir o, rəngi, həm bəhası ilə.

Bacılarım yığılıb dövrəmə bir halə kimi,

Necə ki, halə salar dövrə ay ziyası ilə. “³⁰

²⁹ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 250.

(Türkiye Türkçesi ile: “Benim babam adam gibi adamdı. Kazancı helaldi fakat derdi çoktu. O vefat ettiğinde bir senelik bile birikimimiz yoktu. Öldüğü gün insanların sevgisi, saygısı ve özlemi göz yaşı şeklinde kipriklere inci gibi dizildi.”)

³⁰ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 204.

(Türkiye Türkçesi ile: “Ken`an diyarına Hz. Yakup oğlunu nale ve göz yaşı ile getirdi. Fakat baba oğul mezarı görüştüler. Gözlerimde katrilenen göz yaşı değil, yürek kanıdır. Öyle bir kan ki, hem rengi hem de değeri ile akike benziyor. Kız kardeşlerim beni hale misali, tıpkı ayın çevresine nur saçması gibi kuşattılar.”)

1.1.5. Şehrîyâr`in Annesi

Şehrîyâr`in annesinin adı K vkeb Hanım`dır. Kendisini, “Hanım” diye  a ırırldı. Hacı Mira a`nın ikinci e iydi. İlk e inden çocuğu olmadığı için Hacı Mira a, K vkeb Hanım`la evlenmek durumunda kalmıştı. Şehrîyâr, birkaç evladı olan annenin ilk evladıydı. Gelip gideni çok olan Hacı Mira a`nın evi, çok  alı kan ve gayretli bir kadın olan K vkeb Hanım`ın eliyle  evrilmekteydi. Bu fedakâr kadın, gerek çocukluk döneminde gerekse de Şehrîyâr Tahran`da yaşadığı yıllarda oğlu için büyük zahmetlere katlanmı tır. Şehrîyâr`i karnında taşırken onun  airane zevkinin oluşumunda derin etkileri olan da yine bu hanımdır.

Şehrîyâr, annesinden duyduğu mahalli manileri, Azerbaycan`ın folklorik şiir ve öykülerini, Türkçe ezgileri, atasözlerini, deyimler ve a ik ne yazılmış şiir ve deyi leri, ömrünün sonuna kadar unutmaz. Onları her tekrar ettiğinde, gözyaşları d kerdi. Şehrîyâr`in adını ve Azeri Edebiyatı`nı ebedile tiren “Haydar Baba`ya Selam” isimli manzumesinin varlığı, işte bu hanıma borçludur. Zira Şehrîyâr, bu manzumeyi annesinin ricası üzerine kaleme almıştır.³¹

“He  bilsün m n  bir vaxt n l r, n l r demiş o!

H qiq tl r s yl mi ,  fsan l r demiş o.

Onun na ıllarıyla qanadlanmı  x yalım,

Bayatılar, laylalar, t ran l r demiş o”.³²

1934 yılında e ini yitiren K vkeb Hanım, Hacı Mira a`nın evinde 12 yıl boyunca onun çocuklarını b y tmek için didinip durur. 1946 yılında Şehrîyâr`in hastalığını öğrendikten sonra, hayatının en zor döneminin yaşayan ve acı çeken oğluna

³¹ Elman Quliyev, **  hriyar Poeziyası v  Milli T kam l**, Bakı, Elm, 2004, s. 46.

³²   hriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azerbaycan Ensiklopediyası N  riyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993.

(Türkiye Türkçesi ile: “Biliyor musun ben küçükken bana neler demiş o? Hakikatler söylemiş, efsaneler anlatmış. Onun masalları ile kanatlandı hayal m, bayatılar, ninniler, şarkılar demiş o”)

bakmak için evinden ayrılarak Tebriz`den Tahran`a geçer. Annesinin gelişiyile ruhunda oluşan derin yaralar kapanmaya başlar ve Şehrîyâr yeniden hayat bulur.³³

“Kadın ve erkek hizmetçilerini bırakıp şehrinden

Benim ve alınyazım ardına düştü

Geldi, kanatlarının altında gaz tenekesi

Yarı canlı bir aşk lambasını yakmak için

Her gece fakir bir evin kapısından girmek için

Hayır! O ölmedi, ayak seslerini duyuyorum

Halâ çocuklara çıkıyor

Hamid sus!

Bijen! Çekil kenara!

Sessiz, kevgirle

Hastası için yemek pişiriyor”³⁴

Bu hasta olan kişi, dertlerin ağırlığı altında ezilen ve çeşitli bağımlılıkları olan Şehrîyâr`in tâ kendisidir. Zayıf cüsseliydi, ruhsal karışıklık ve ıstıraplara müptela biriydi. Annesi, bir hemşire gibi ona bakmak sureti ile kurtulmasını sağladı:

“Hastasına beş yıl bakıcılık yaptı

Kan ve gözyaşına bulandı da hastasını kurtardı

Ya oğlun senin için ne yaptı? Hiç... Hiç...

Yalnızca bir hastane

O da başkalarının yardımıyla

³³ Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 49.

³⁴ Şəhriyar, *Yalan Dünya*, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 252.

Ve bir gün haber verildi Gel! O öldü.”³⁵

Miladi 1952 yılının Haziran ayının başlarında bu kahraman ve fedakâr kadın, Tahran`daki bir hastaneye nakledilir. 22 Temmuz sabahında Şehrîyâr`e annesinin kötü durumda olduğu iletilir. Şehrîyâr, evden çıkar ve bir rastlantı eseri samimi arkadaşı Lütfullah Zahidî ile karşılaşır. Bu rastlantıyı, bir mucize şeklinde telakki eden Şehrîyâr, bu husustaki duygularını şöyle ifade eder: *“Eğer Zahidî olmasaydı, ben tek başıma hiçbir şey olmadan cenaze töreni ve defîn işlerini yapacak durumda değildim.”*

Şehrîyâr, Zahidî Bey ile beraber annesinin cesedini hastaneden alarak Kum`da babasının mezarının yanında toprağa verir:

“Kum yolunda, geçen her şey bana somurtuyordu

Dağ kıvrımı bana sövüp uzaklaştı

Ovada eğri büğrü kara çizgiler

Alınyazısı tomarı ve ürkünç haberler

Göl de uzaktan halime ağlıyordu

Türbenin etrafında sadece tavaf ve bir namaz

Okuduğum Yasin suresinde bir damla gözyaşı

Anne toprağa gitti

Eve döndüm, anlatılacak gibi değil!

Baktım her zamanki gibi havuzun kenarına kurulmuş

Yine kirli gömleğimi yıkamıştı

Sanki güldü ancak kırgındı:

Beni toprağa verip geldin ha?

Tek başına komam seni yoksul çocuk!

³⁵ Şehriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 252.

Gölmek istiyordum gördüklerim karşısında

Fakat bir hayaldi

Vah anacığım vah!”³⁶

1.1.6. Şehrîyâr`in Şiirle Tanışması

Şehrîyâr, şiir söylemeye başladığı dönemi şöyle anlatır:

“Bir gün mahallenin çocukları ile birlikte oyun oynuyorduk. Eve döndükten sonra bahçenin ortasında büyük bir ağaca gözüml takıldı ve şiir söylemeye başladım. Beynime nereden geldiğini bilemedim. O vezinli sözleri tam okuyordum ki, babamın sesiyle irkildim. Ona döndüm, babam şaşkınlıkla bana “Bu şiiri nereden ezberledin?” diye sordu. Ben: “Kimseden ezberlemedim, kendim söylüyorum.” dedim. İlk önce buna inanmadı, fakat daha sonra bundan emin olunca, büyük bir şevkle, titrek ve yüksek bir sesle annemi çağırdı ve “Gel de gör, ne kadar güzel bir evlada sahipmişiz.” diye söyledi.”³⁷

Şehrîyâr`in Farsça söylediği ilk şiir: “Ben günahkâr oldum, yazıklar olsun bana, insanları incittim, yazıklar olsun bana.”³⁸ şeklinde Türkçeye çevrilebilecek olan şiiridir.

Azerbaycan Türkçesinde söylediği ilk şiir ise, 1910 yılında, aşağı yukarı dört yaşlarında iken ona kahvaltıda gözleme ikram eden Rukiye Hanım`a doğaçlama olarak söylediği:

“Ruqiyyə bacı,

Başımın tacı.

Əti at itə,

³⁶ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 252.

³⁷ Hasan Almaz, **Şehrîyâr`ın Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinin Özellikleri**, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 1997, s. 15.

³⁸ A.g.e s. 15.

Mənə ver kətə.”³⁹

Araştırmacı Nik Endiş'e göre ise çocukluk döneminden şiire ilgi duyan şair, yedi yaşında iken şiir söylemeye başlar.⁴⁰ Şehrîyâr, 1912 yılında altı yaşında Farsça ikinci şiirini, 1916 yılında Fransız şairi Chateaubriand'ın şiirinden esinlenerek Tebriz'i öven üçüncü şiirini yazar. Şehrîyâr, dördüncü şiirini 1918'de, beşinci şiirini ise 1919 yılında kaleme alır. O, bu şiirini babası ile Merağa'ya giderken Sufiçay nehrinin seyrine dalar ve burada edindiği izlenim ve ilhamla bu nehre dair bu şiiri yazar.⁴¹

On üç yaşından itibaren Şehrîyâr'ın şiire ve sanata olan özel ilgisi ve yeteneği, herkes tarafından takdir edilir. Bu nedenle Tebriz'de, daha çok verimli bir edebi ortama girerek şairler ve yazarlar çevresinde olmak ister. Tebriz'in genç şairlerinden olan Habib Sahir ve Mirze Ebülkasım Şiva ile sık sık görüşür, arkadaşlık eder, birbirlerine yeni yazdıkları şiirlerini okurlardı. Şairin basın dünyasına ilk adım atması da bu döneme denk gelir.⁴²

Şehrîyâr, 1920 yılından itibaren Tebriz'de çıkan “Edeb” dergisinde yazmaya başlar. Bu dergide “Behcet” mahlasıyla birkaç şiiri yayınlanır. İrec Mirza, İsmail Ağa, Emir Şırnak, Pervin Etisâmi'nin babası Mirza Yusufhan gibi şiir dünyasına mensup sanatçılar, bu alanda güçlü bir yeteneğin doğmakta olduğunu görürler. Onlar, genç şaire özel ilgi gösterir ve kendisine sevgi ile yaklaşmaya çalışırlar. Tebriz edebi ortamıyla başlayan bu temas, görüşme, gidiş ve gelişler şiirle haşır neşir olanların dikkatini çeker.⁴³

Şehrîyâr'ın sanatta başarı kazanmasında, Tebriz müzik ortamının ve kültürünün büyük rolü olmuştur. Şair, Tebriz'deyken Ebulhasan Han İkbâl Azer'in muğamını⁴⁴ dinlediğini kaydeder. Bu durum, onun için hayatının ilerleyen zamanlarında güzel bir anı olarak kaldığını ifade eder.

³⁹ Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 16.

(Türkiye Türkçesi ile : “Rukiye abla, sen başımın tacısın. Bana gözleme, bizim köpeğe de et ver.”)

⁴⁰ Nik Endiş, *Xəterat-e Şəhriyar ba digəran*, Coheyl, 1370, s.17.

⁴¹ A.g.e s. 16.

⁴² A.g.e s.17.

⁴³ A.g.e s.23

⁴⁴ Arapça'daki makam sözünden türemiş olup Azerbaycan halk müziğidir.

Şehrîyâr`in diğər şairlerle birlikte bu muğam ustası ile de tanışması ve ondan ders alması kuşkusuz, onun etkisində kalarak sanatkârlığına yansıdığı görülür. Şehrîyâr, sonraları Ebülhesen Han İkbâl`e ithaf ettiği “Gözümün yaşları” isimli şiirinde, ona ve onun sanatına karşı derin sevgisini ifade edərək şöyle der:

“Ürəyimin həmdəmiydin,

Hər sirrimin məhrəmiydin.

Özün yara olmamışkən

Hər yaranın məlhəmiydin”⁴⁵

Tüm bunların yanı sıra, Şehrîyâr`in sanatta başarılar kazanmasında XX. yüzyılın başlarında Tebriz`de ve genelde İran`da yaşanan siyasi olayların belirleyici rolü olmuştur.

1.1.7. Üniversite Yaşantısı

Tebriz`de, Azərbaycan Türklerinin arasında, Meşrutiyet Devrimi`ne tanıklık etmesinden ötürü acı olayların ve üzüntülerin etkisi altında büyüyen ve siyasi içerikli modern şiirden beslenen Şehrîyâr, “Füyûzat” okulunu bitirip, daha iyi ve mükemmel bir eğitim almak amacıyla memleketi olan Tebriz`den ayrılmak zorunda kalır.⁴⁶

Bilineceği gibi baba Hacı Mirağa, çağının ve yaşadığı çevrenin öncü, bilgili ve sayılı kişilerinden biriydi. O, kendi neslinin geleneklerine uyarak çocuklarının modern bir ruhla terbiyesine ve eğitim çalışmalarına özel önem vermekteydi.

Hukukçu olan Baba Hacı Mirağa, ilk çocuğu Seyyid Muhammed Hüseyin`in, doktor olmasını arzu ediyordu. Genç şair, iyi bir eğitim almak ve babasının arzusunu gerçekleştirmek amacıyla 1920 yılında Tebriz`den Tahran`a geçer.

⁴⁵ Şəhriyar, **Divani-türki**, (tərtibçi Ə.Fərdi), Bakı, Əlhüda-Sabah nəşriyyatı, 1993. s. 142.

(Türkiye Türkçesi ile: “ Sen benim kalbimin arkadaşydın, sırrımın sırdaşydın. Kendin yaralı olmadan önce her türlü yaramızın dermanıydın.”)

⁴⁶ Elman Quliyev, **Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül**, Bakı, Elm, 2004, s. 19.

Memleketi olan Tebriz`de ortaokul öğrenimini alan bu genç, ülkenin Başkenti olan Tahran`da, lise eğitimi veren “Darülfünun” isimli özel okula kaydını yaptırır. Burada üç yıl okuduktan sonar, lise eğitim diplomasını alan Muhammed Hüseyin, 1924 yılında Tahran Üniversitesi`ne bağlı Tıp Fakültesi sınavlarını kazanır ve 1924 - 1928 yılları arasında Tıp fakültesindeki eğitimine devam eder.⁴⁷

Şehrîyâr, Tıp Fakültesi`ne devam ettiği esnada, bu eğitimine paralel olarak, Ayetullah Seyyid Hasan Müderris`in düzenlemekte olduğu ve verdiği derslerde aktif bir rol alır. O, burada şeriat ve felsefe ile ilgili derslere devam eder ve edindiği bu bilgiler, onun ileride büyük bir şair olarak ortaya çıkmasına etkisi olur.

Şehrîyâr, sanat alanında başarılar kazanmış olan Meliku`ş-Şuara Muhammed Taki Bahar, Ferruhi Yezdi, Arif Kazvini, İrec Mirza ve başka şairlerin ilgisini çeker ve onların sevgilerini kazanır. Şehrîyâr`ın İran`da uygulanmakta olan düzene karşı aykırı görüşler taşımasında ve siyasi alanda at koşturmasında adı geçen sanatkârların büyük rol oynadığı görülür.⁴⁸

Şehrîyâr, bu yıllarda Tahran`da aynı ismi taşıyan Ebülkasım Şehrîyâr adlı büyük bir şairle tanışma fırsatını bulur. Aralarında önemli yaş farkı olmasına karşılık, olaylara bakış açısının ve sanata yaklaşımlarının örtüşmesi bakımından her ikisi için de bu tanışıklık yararlı olur ve güzel sonuçlar doğurur.

Ebülkasım Şehrîyâr, “Behcet” mahlasıyla şiirler yazan genç Şehrîyâr`dan Muhammed Hüseyini, Lütfulla Şahidi, Habib Selmasi, Üstat Kamerü`l- Mülk Veziri gibi dönemin ünlü şairleri ve musikişinasları hakkında bir takım bilgiler edinmesine vesile olur. Muhammed Hüseyin`in, Ebülkasım`la arkadaşlığı günden güne sıklaşarak devam eder. Bir görüşe göre, Muhammed Hüseyin, “Şehrîyâr” mahlasını Ebülkasım`a olan saygı ve sevgisinden ötürü alır ve şiirlerinde kullanmayı yeğler.⁴⁹

“Şehrîyâr” mahlasını alıncaya kadar şair, yazdığı şiirlerde bir kaç mahlas kullanmıştır. Fakat hangi mahlasla olursa olsun, onun şiirlerindeki zevk, içerik, üslup ve kullandığı dilin sadeliği oldukça dikkat çeker.

⁴⁷ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 7.

⁴⁸ Elman Quliyev, **Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül**, Bakı, Elm, 2004, s. 20.

⁴⁹ Elman Quliyev, **Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül**, Bakı, Elm, 2004, s. 23.

Şehrîyâr`in sanatkârlık gücünü gören ve ona ilgi duyanların sayısı günden güne çoğalmaktadır. Bu nedenle Şehrîyâr`in kullandığı mahlasın kısa bir süre sonra başka şairler tarafından taklit edilmek suretiyle kullanılmaya başlandığı görülür.

Bu taklit üzerine Şehrîyâr, kullanmış olduğu mahaslardan vazgeçmek yolunu seçer. Birkaç kez mahlas değiştikten sonra Seyyid Muhammet Hüseyin, en sonunda “Şehrîyâr” mahlasını kullanmaya karar vererek bu mahlasla şiirler yazmaya devam eder.

Ebûlkasım`ın etkisi altında kalarak kullandığı mahlas konusunun ne derece gerçekçi olup olmadığı tartışılrsa da, onun kullandığı “Şehrîyâr” mahlasının, Hâfız`la ilgili olduğu çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kanımızca, Muhammed Hüseyin`in, sürekli kullandığı ve kendisine uygun seçtiği “Şehrîyâr” mahlasını İran`ın büyük şairi Hâfız`dan ötürü almış olması, ona karşı olan sevgi ve bağlılığının bir göstergesidir.

Ömrü boyunca, Hâfız`ı okuyup şiirlerinden zevk alan şair, onun divanından konu ile ilgili iki kez fal bakmayı denemiştir. Bu falların biri de, onun mahlası ile ilgilidir. Bir mahlas almak amacıyla Hâfız divanına başvuran şair, ilk kez aşağıdaki mısralarla karşılaşır:

*“Çerxi -i felek sikkeyi Şehrîyâr`in adına döydürdü. Ben de kendi şehrim
gidip, kendi Şehrîyârım olmalıyım”.⁵⁰*

Bu mahlas olayını, başta Asker Ferdi olmak üzere Şehrîyâr`la ilgili birçok araştırmacı da aynı görüşü paylaşmış oldukları görülmektedir. Şair, “Şehrîyâr” mahlasını, Hâfız divanından almasına rağmen, bu mahlası resmi olarak kendisine uygun görmeyenlerin üzerinde durdukları nokta, derbar⁵¹ tarafından onaylanmadığını ileri sürenler de vardır. Şehrîyâr ise, bu mahlasın Hâfız tarafından kendisine verildiğini iddia eder. Bu durumda Şehrîyâr, Hâfız`ın kendisine manen verdiği mahlası, yüksek makam sahiplerinin tanımayışına karşılık kullanmayı sürdürür. Muhammed Hüseyin, “Şehrîyâr” mahlasını kullandığı tarih üzerinden dört yıl

⁵⁰ Elman Quliyev, *Şehriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 23.

(Türkiye türkçesi ile: Feleğin çarkı demir parayı Şehriyâr`in adına ve şerefine kesti. Ben de kendi şehrim gidip oranın şehr-i yarı, yani şehir başkası olmalıyım.)

⁵¹ İran`da kültür işlerinden sorumlu devlet memuru

geçtikten sonra, yaklaşık 1925 yılına denk gelen bir tarihte, tüm İran`da bu mahlas sahibinin şöhret ve başarılarının konuşulmaya başlandığı görülür.

Tahran`da “Hayyâm” ismiyle tanınan yayınevi tarafından basılan Şehrîyâr`ın birinci şiir kitabının önsözünde, Meliküşşüera Bahar ve Saîd Nefîsî gibi büyük şair ve âlimlerin ondan övgü ile söz açtıklarına tanıklık etmekteyiz. Şairin birinci şiir kitabı, baharın gelişini müjdeleyen ve onun habercisi olan kırlangıç misali, Şehrîyâr`ın şöhretini İran`ın en ücra köşelerine kadar yayılmasına neden olur ve halka, şairi daha yakından tanıma fırsatını verir.⁵²

Bu şiir kitabının basımından önce de, halk arasında onun eserlerine karşı büyük sevgi ve saygının var olduğu görülmekle birlikte, kitabın yayımlanmasından sonra okurlarının sayısı daha artar. Dönemin büyük sanatkârları, akademisyenleri ve şiir tahlilcileri, edebiyat dünyasında Şehrîyâr hakkında samimi duygu ve düşüncelerini ifade etmeye başladıkları görülür.

Bunlardan biri ve en başında geleni, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde İran edebiyatı alanında önemli bir eleştirmen olarak kabul edilen ve zaman zaman hem eserleri, hem de şairleri değerlendiren Saîd Nefîsî`nin bu anlamda kayda değer görüş ve düşünceleri bulunmaktadır.⁵³

Edebiyattaki özgün düşünceleri, edebi - eleştirel bakış açısındaki geleneğe bağlılığı, toplumdaki yeri ve olaylara yaklaşımı ön plana çıkaran Saîd Nefîsî, Şehrîyâr`ın eserlerini tahlil ederken konuya bu noktadan yaklaşır ve onun eserlerinin, Doğu şiirinin geleneğine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve günümüz ihtiyaçlarına gerçekçi bir tarzdaki yaklaşımını değerlendirir.

Hayatlarının son dönemlerinde veya öldükten sonar şöhreti yakalamayı başaran birçok şair ve sanatkârın aksine Şehrîyâr, gençliğinin daha ilk yıllarında şöhrete ulaşmayı başarır.

Dr. Menuçöhr Murtazavi`nin ifadesiyle:

⁵² A.g.e . s. 24.

⁵³ Актуальные проблемы Иранской филологии. Труды VI Всесоюзной научной конференции по Актуальным проблемам Иранской филологии , 28-30 май 1970 г., Тбилиси, Издательство Тифлиского университета, s. 542-549.

“Şehrîyâr`in adı çağdaş edebiyat kavramlarıyla at başı gitmektedir; çağdaş Fars şiiri, Şehrîyâr`in divanı ve eserleriyle sağlam ve kopmaz bir bağa sahip olmuştur. Yaygın kanaatin aksine, çağdaş olma kaygısı ve sanat icra etme çabası, Şehrîyâr`in şöhretini peçeleyememiştir. İran Edebiyat Tarihinde Şehrîyâr`in adı, Azerbaycan bölgesinin övünç kaynağı ve tanınmış şairlerinden olan Katran, Şems, Homam ve Sâib Tebriz`i gibi ünlülerin isimleriyle aynı kategoride yer alır.”⁵⁴

Sâib, Şehrîyâr`i, *“Renkli düşünce ve şiirleri, Tebriz yöresini neşe ve mutluluk baharında cennete bürüyen talihli sanatkârlardan biri olarak kabul edebiliriz.”⁵⁵* şeklinde över.

Şehrîyâr`in ilk çıkan şiir kitabı ile ilgili değerlendirmeler ve düşünceler, adeta onunla ilgili araştırma yapanlar için bir kaynak oluşturur. Ancak şairin ilk şiir kitabının neşrinden doğan sevinci pek uzun sürmez. Edebi çevrelerde şaire olan ilginin artmasına rağmen, onun özel hayatında sıkıntılı günler başlar. Kendisi, askeri doktor olarak diplomasını almaya hak kazanmasına birkaç ay kala eğitimini tamamlamadan Tahran`ı terk ederek 1929 yılından başlayarak Horasan bölgesine doğru yol alır.

Dostlarının tüm çaba ve gayretlerine karşılık Şehrîyâr, eğitimini tamamlamaya ikna edilemez. Geçimini sağlamak için devlet hizmetlerinde çalışmak zorunda kalır. Nişabur ve Meşhed`deki kütük defterlerinin tutulmasında ve yazılmasında görev alır. 1315 yılında Tahran Tarım (çiftçi) Bankası`na girer ve uzun süre bu görevi sürdürür. Çok güzel bir yazı stiline sahip olan Şehrîyâr`in, Tebriz Tarım Bankası`nın günlük defterlerinin tutulmasında onun büyük emeği geçer.

Araştırmacılar, Şehrîyâr`in Tahran`ı terk edip Horasan`a gitme olayını, sürgünle ilgili olduğunu ileri sürmektedirler. Sürgünün nedenlerine gelince araştırma ve inceleme yapanlar, onun bu durumunu, şairin ilk aşkı Süreyya`ya karşı olan sevgisinden ötürü ve bununla bağlı olarak yaşadığı sıkıntıları göstermektedirler. Bu

⁵⁴ <https://turkce.tebyan.net/index.aspx?pid=136829> (erişim tarihi 25.05.2019)

⁵⁵ <https://turkce.tebyan.net/index.aspx?pid=136829> (erişim tarihi 25.05.2019)

iddia, Şehrîyâr`la ilgili önemli araştırma ve incelemeler yapan Höküme Billuri, Yusuf Gedikli, Asker Ferdi ve başkaları tarafından da ileri sürülmüştür.

Şehrîyâr, 1929 yılında Tahran`ı terk ederek Nişabur`a doğru yola çıkar ve gittiği bu yerde, devlet idaresinin üst düzeyinde bir memur olarak çalışmaya başlar.

İnsanın aklına gelen sorulardan biri de şair, doğum yeri olan Tebriz`e değil de, neden ülkenin başka bir bölgesine, özellikle Nişabur`a gitmeyi tercih etmiştir? Kemalülmülk gibi büyük bir sanatkâr, Nişabur şehrinin İran kültür hayatında oynadığı rol gibi bazı nedenler üzerinde durur. Onun bu bölgeye gidişi, ruhunu dinlendirmek için İran`ın تنها bir köşesine çekilme arzusundan da doğmuş olabileceği ihtimalini göz ardı etmemek gerekir. Ayrıca, bir başka neden, bu şehirde, Şehrîyâr`ın ilgisini çeken ve dervişlerden oluşan güçlü bir grubun faaliyet göstermeleri de olabilir. O, daha Tahran`dayken bu topluluğun bireylerini tanıma arzusunda olduğu ifade etmişti.

Zaten hayatının çeşitli dönemlerinde Şehrîyâr`ın dervişliğe ve köşeye çekilmeğe özel bir eğilim içinde olduğu ve bunun ister istemez eserlerindeki sanat anlayışına etki ettiği de söylenebilir. Şair, “Nişabur`da Güneş Batarken” adlı şiirinde bu duygusunu şu şekilde dile getirir:

“Küfurdən özgə nədir aşiqə din?

Şəhriyar, ol qulu dərvişliyinin.”⁵⁶

Tahran`dan ayrıldığında, önce Meşhed kentine giden Şehrîyâr`ın, buraya gidişinin nedenleri arasında, büyük dedesi İmam Rıza`nın türbesini ziyaret etme arzusunun bulunduğu kuşkusuzdur.

⁵⁶ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 68.

(Türkiye Türkçesi ile: Aşığa, din adeta bir küfürdür. Şəhriyar, dervişliğin bir kulu ol.” Not: Şəhriyar, burada tasavvüfi düşünmekte ve gerçek Hakk aşıklığından bahsetmektedir.)

1.1.8. Şehrîyâr`in Hayatında Eğitimin Rolü

Çeşitli bilgi türlerinden yararlanan insanoğlu, dünyayı anlama ve açıklama konusunda dâimi gayret ve çaba içerisinde olmuştur. İnsanlık tarihine baktığımız zaman kimi insanlar dünyayı anlama ve açıklamada yeni pencereler açmış, ortaya koyduğu eserlerle istikbalini göremeyen diğer insanlara ufkun arkasındaki sırlardan haber vermişlerdir.

Edebiyatın farklı türlerinde eserler veren sanatçıların da eserlerindeki ifadelerle eğitim anlayışlarını ortaya koydukları görülmüştür. Konumuz olan Şehrîyâr`in, sanatçı olmanın yanında aslında bir filozof yanı da bulunmaktadır. İçinde yaşadığı çalkantılı ortamı, çağının durumunu ve dünyanın gidişatını tahlil etmiş, kendince anlamlandırmış ve Azerbaycan Türk toplumunun eğitim hayatında nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda görüş beyan etmiştir. Bu bağlamda Şehrîyâr`in şiirlerindeki milli ve kültürel varlığı, genç kuşaklara aktarılması konusundaki düşünceleri, aslında onun eğitime olan bakış açısını yansıtır. Şehrîyâr, derin kültüre ve tarih bilincine sahip bir şair hüviyetiyle zaman zaman kalem oynatmıştı.

Birçok şairde olduğu gibi Şehrîyâr`in de düşüncelerini biçimlendiren ortam, hem kendi eğitiminde hem de şairliğinde büyük etkisi olmuştur. Şehrîyâr, ilk, orta ve yüksek öğrenimini kendi ana dilinde görmemiş, çocukluğunda yaşadığı köy hayatının yerel yaşantısını özümsemiş ve böylece anadilinde öğrenim görmediği halde birçok önemli şiirlerini Azerbaycan Türkçesi ile yazmıştır. Şüphesiz Şehrîyâr`in anadiline olan bu bağlılığı çocukluğunda ailesi tarafından oluşturulan bir ortamda yaşaması ve hastayken annesinin yıllarca gelip onun hizmetinde bulunması ile de örtüşmektedir.

Şehrîyâr`in gençliğinde devlet yönetimi Türk kökenli Kaçar hanedanlığının elindeyken askerî darbeye Fars kökenli Pehlevi ailesine geçmiştir. Selçuklu İmparatorluğundan beri Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi Devletleri dönemlerinde hep Türk hâkimiyetinde kalmış olan İran`daki Türk toplumu, Pehlevi rejiminden sonra devlet baskısına maruz kalmış, giderek İran Türkleri ikinci derecede vatandaş

düzeyine düşerek üvey evlat muamelesi görmüş,⁵⁷ İran'da Fars ırkçılığı tahakkümünün artmasıyla huzursuzluk da artmıştır.⁵⁸

İran, siyasal olaylardan ötürü sürekli çalkantıların olduğu ülkelerden biridir. İran tarihine baktığımız zaman, siyasi kargaşa ve keşmekeşlikler toplumsal şiddete dönüşerek hep süregelmiştir. Bu bağlamda Şehrîyâr'ın hayatının, hem gençlik ve hem de yaşlılık dönemi, İran'daki siyasal kargaşanın doruğunda olduğu zamanlara denk gelir. Şehrîyâr'ın çocukluğunda, İran'da Meşrutiyet ilan edilmiştir. Hanedan değişikliği ile Fars asıllı Pehlevi ailesinin ülkeye hâkim olduğu dönem, şairin gençlik günlerine rastlar. Yaşlılık çağına geldiğinde, baskıcı Şah Pehlevi Hanedanının diktatörlüğe dayalı rejiminin, bir devrim hareketi ile yıkılmasına ve Humeyni hükümetinin İran yönetimine el koymasına tanıklık eder.

Bu kadar siyasi çalkantıların olduğu dönemlerden geçen Şehrîyâr, siyasetten pek hoşlanmaz ve bu tür siyaseti, hastalık olarak görür. Nitekim bir şiirinde şair şöyle der:

“Mənim yolum məhəbbət caddəsiydi,

Son sözlərim haqqın iradəsiydi,

Məhəbbətin risələt və`dəsiydi,

Yoxsa məndə bir kəs ilə qərəz yox,

Siyasət adlı məndə bir mərəz yox.”⁵⁹

Şehrîyâr'ın çocukluğu, köy hayatının hâkim olduğu ve yöre geleneklerin yaşandığı bir ortamda geçer. Böylece bu durum şaire, ileride Azərbaycan Türkçesi ile dillere destan olacak olan “Haydar Baba'ya Selam”ı ve benzer diğer şiirleri yazdırır.

⁵⁷ Bilgehan Atsız Gökdağ, **İran Türkleri**, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, Sayı 53, s. 1-11.

⁵⁸ Ali Yavuz Akpınar, **Azerî Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1994, s. 346.

⁵⁹ Şehriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 173.

(Türkiye Türkçesi ile: “Benim yolum sevgi caddesiydi, sözlərimse Hakk'ın irdesiydi. Sevgim risaletin vadi idi. Benim kimse ile bir sorunum yoktur.”)

Şüphesiz bu başarısı, onun köy hayatındaki yaşantıyı özümsemesi ve töreleri izlemesi ile mümkün olabilmıştır.

Geleneksel hayattan daha yeni yeni modernleşmeye geçen Tahran ve Tebriz gibi büyük şehirlerde, gençliğini ve orta yaşlılığını geçiren Şehrîyâr, Kapitalizmin kalbi olan bir bankada çalışmış ve geçimini bu yoldan sağlamıştır. Şehrîyâr'ın karakterini önemli ölçüde şekillendiren şehir, Tebriz'dir. Tebriz, İran'ın modernleşen ilk şehri olarak bilinmektedir. Matbaa, sinema salonu, darphane, kütüphane, kadın derneği, öğrenci yurdu ve benzeri teşkilatlar, ilk defa bu şehirde kurulmuştur.

Gençliğinde Fransızca eğitim alan Şehrîyâr'ın, İranlı diğer şairlerde olduğu gibi modernleşme ve Batılılaşma eğiliminde olduğu görülür. Şüphesiz bunda Tebriz'in rolü büyük olmuştur.

Şehrîyâr'ın eğitimle ilgili yazdığı şiirlerinden anladığımız kadarıyla şairin tasavvur ettiği eğitim sisteminin başında, bilimsellik ve millilik gelmektedir. Bilimsel eğitimin yanı sıra demokrasi, modernleşme, Batılılaşma, bilgi ve çalışkanlık gibi konularda kendi düşüncelerini ortaya koymaya çalışır. Örneğin “Maarifimiz” ve “Yetim Çocuk” adlı şiirlerinde, eğitimi sadece sorgulamakla yetinmemiş, aynı zamanda bu sorunlara çare olabilecek görüşlerini ortaya koymuştur.

“Maarifimiz” isimli şiirinde Şehrîyâr'ın, geleneksel medrese eğitimi yerine moderin üniversitelerde verilen bilimsel eğitimden yana olduğu görülmektedir. Tebriz'in ünlü hukukçularından olan bir babanın oğlu olması, onu medreseye değil tıp fakültesine yönlendirir.

“Ecnebi qalemiyle yazılmışdır proqramı,

Tutukuşu dersi verir, o sifettir maarifimiz.

Ustalaşıb düzü eyri, eyriyi düz tanıtmağa,

Yazıq millet, faciedir, musibettir maarifimiz.

Harda ki nur kapısı var, yeddi yerden kilitler,

Bir karanlıq uçurumdur, bir zulmetdir maarifimiz.

Ecnebilerin tenburile oynadığın yeter, bestir,

Oyan millet, öz güzünle gör, gaflettir maarifimiz”⁶⁰

Şehrîyâr, yaşadığı dönemde, İran'daki bilimsel verilere dayalı eğitimin eğitimin bilgisizliği yaydığını, ve papağan türünden ezberci insanlar yetiştirdiğini dile getirir. Şehrîyâr'e göre, kişinin düşünme ve yaratıcılık yeteneğini harekete geçirdiği takdirde gerçek eğitim olabilir. Eğitimin, ezbere dayanması ve nasihat halinde olması, gerçekçi değildir ve kişiyi sorgulamaktan, anlamaktan ve dünyayı kavramaktan alıkoymaktadır.

Şehrîyâr, yöneten-yönetilen saflaşmasında yönetilenlerden, yani halktan yana bir tutum takınmış ve daima mazlumların sesi olmuştur. Şiirlerinde yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizlik, kadın hakları ve yabancılaşmış eğitim sisteminin yetiştirdiği kayıtsız nemelazımcı insan tipini ve devleti idare edenlerin, halkın meseleleriyle uğraşması yerine, gösteriş ve şahsi çıkar peşine düşmelerini hicveden, ayrıca sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel meseleleri çokça işlemiştir.⁶¹

1.1.9. Horasan'a Yolculuk

Şehrîyâr'la ilgili araştırmalar yapan Gulam Hüseyin Begdeli, şairin hayatının bu dönemini şu şekilde anlatır:

*“Öğrenci Muhammed Hüseyin, Meşhed şehrine gitmeye mecbur olmuştu. Bununla da o, üniversitede görmüş olduğu tıp eğitiminden de uzaklaşmıştı. 1932 yılından 1936 yılı sonuna kadar Meşhed ve Nişabur şehirlerinde bir devlet memuru olarak çeşitli görevlerde çalıştı.”*⁶²

Şehrîyâr'ın hayatı ile ilgili bilgi veren kaynaklara bakıldığında, onun Nişabur seferi ile ilgili çeşitli görüşlere yer verildiği görülmektedir. Şehrîyâr, 1929 yılında

⁶⁰ İkrâm Çınar, *Şehriyâr'ın Eğitim Anlayışı*, Turkish Studies V11 /19, Fall 2016, s. 254.

⁶¹ Yusuf Gedikli, *Şehriyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri*, İstanbul, Ötüken, 1990, s. 51.

⁶² Qulamhüseyin Beqdeli, *Məhəmmədhüseyn Şəhriyar*, Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1963, s. 6.

Horasan'a doğru yola çıkar ve ömrünün altı yılını burada geçirir. Bu bölgenin çeşitli yerlerini gezerek vakit geçiren Şehrîyâr, Nişabur'da yaşadığı dönemlerde, ülkenin büyük ressamı Kemalülmülk'le tanışır. Birkaç yıl geçtikten sonra Meşhed'e yerleşir, orada bazı arkadaşlar bulur ve çevre edinir. Mirze Rıza Han Eğili, Mahmud Ferruh ve Gülşen Azadi gibi isimlerle tanışır ve onlarla yakın temasta olur. "Okul-ı Şahpur" isimli Horasan Edebiyat Derneği'ne aktif olarak katılır. Genel olarak, hayatının Horasan döneminde Şehrîyâr, birçok edebi hareketlere katılır ve etkinliklerde görevler alır. Buna örnek olarak da, Tus şehrinde 1934'de gerçekleştirilen "Fırdevsî'nin Bin Yıllığı" konulu etkinliğinde yer alması gösterilebilir.⁶³

Hayatının bu dönemi, "Kemalülmülk'ün Ziyareti", "Nişabur'da Güneş Batarken" ve benzeri şiirlerin yazılmasında büyük etkisi olmuştur. "Şehrîyâr, Kemalülmülk'e ithaf ettiği ve mesnevi tarzında yazılan bir şiirde, tarafsız ve ön yargısız olarak bu ünlü sanatçının fırçasından çıkan muhteşem tablolara büyük değer vermekte, onları sadece çağdaş İran sanatının değil, bütün Doğu dünyasının iftihar edeceği birer eser şeklinde görmektedir. Ayrıca kendisinin, bu güzel sanat eserlerine tutkun olduğunu belirtir ve Kemalülmülk'ün, egemen güçlerin idaresine kızıp buradan uzaklaşmasının nedenlerini açıklamaya çalışır. Dahası, bu dönemde bilim ve sanata gereği gibi saygı gösterilmediğinden acı acı dert yanar.

Ünlü ressam Kemalülmülk'ün hayatını konu edinen bu şiiri okunduğunda, şairin kendi kaderiyle Kemalülmülk'ün kaderi arasında benzerlik bulunduğunu ve bununla büyük çapta örtüştüğünü söyler. Şair, tanınmış bir ressam olan Kemalülmülk'ün Tahran'dan ve çevresindekilere küserek ayrılmasının nedenleri üzerinde de durur.⁶⁴

Şehrîyâr, Nişabur'da iken daha çok sanatla meşgul olur ve doğal olarak bazı şiirlerinde, keder ve hüznün temasını işlediği görülür. Dikkat çeken başka bir husus da, kaçınılmaz olarak sevgilisinden ve yaşadığı çevreden ayrılması sonucu, şiirlerinde ister istemez böyle bir temayı işlediği ve buna yöneldiğidir.

⁶³ Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 40.

⁶⁴ Qulamhüseyn Beqdeli, *Məhəmmədhüseyn Şəhriyar*, Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1963, s. 20.

“Ya ilahi, qəribəm eylə kömək,
Olmasın kimsə didərgin məni tək!
Dostlarım düşdü uzaq, getdi Vətən!
Qaldı bir xəstə ürək, xəstə bədən!”⁶⁵

Veya şairin:

“Axırı köçdü dağa karvanım,
Nə edim ki, cana doymuşdu canım.”⁶⁶

demesi göstərməkdir ki, o, Nişabur'un en ucra köşələrini bile gezmiş, kendi iç dünyasına çekilerek değişik duygularla yol almaya başlamıştır:

“Dedim artık bəşərin şərri yetər!
Çəkilib bir yana, öldürdü bəşər!
Elə yer seçdim, onun yolları sirr,
Kimsə bilməz bu sükut şərdi, xeyir?
O, sükut mülkü, sükut aləmidir,
Orda fikrim suya dalmış gəmidir.
Ora təklikdi - Riza iqlimidir,
Ora azadlığa meydan kimidir.
O dağın var əlirışməz ətəyi,
O hərimə gedənin puçdu səyi

⁶⁵ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 310.

(Türkiye Türkçesi ile: Ya Rabbim, bana yardım et! Kimse benim gibi yollarda evsiz barksız kalmasın. Dostlarım benden uzaklara gitti, vatan da elimizden gitti. Böylece kalbi ve vücudu hasta biri olarak kaldım.”)

⁶⁶ A.g. e s. 311.

(Türkiye Türkçesi ile: “Sonunda kervanım dağa göç etti. Ne yapabiliydim ki canımdan bıkmışımıdır.”)

Sığınlb dağ ətəyində çəmənə,
O dağın köynəyi bənzər səmənə
Eşidilmir, orada səs və səmir,
Var fəqət həq nuru, təsbih ilə bir.”⁶⁷

1.1.10. Təhran`a Dönüşü

Şəhrîyâr, 1935 yılında sürgünə gönderildiği Nişabur`dan başkent Təhran`a geri döner. Burada “Felahet” (Ziraat) bankasında, muhasipliğe başlar. Memuriyeti hakkında şu bilgileri verir:

“Benim mizacım bir devlet dairesinde çalışmaya uygun değildir.

İhmal edilenleri söylemek ve söylenenleri yazmak değildir.

Ben hesap, kitap ve defter tutma insanı değilim.

Belki bu hesap arasında yok olup gitmişim.”⁶⁸

Babasının vefatından sonra kimsesiz ve sahipsiz kalan ailesini de Təhran`a, yani kendi yanına getirir. Fakat bu arada şair, büyük bir maddi sıkıntı içindedir.

1938 yılında Tebriz`e gitmesine izin verildiğinde Şəhrîyâr, hem kendi doğum yeri olan şehre döner, hem de babasının mezarını ziyaret ederek, akraba ve dostları ile görüşerek hasret giderir.⁶⁹

Şəhrîyâr, 1938 yılında şair Nima Yuşic ile görüşmek için Emiri Firuzkuhi ile beraber Mazenderan`a gider. Bilemediğimiz bazı nedenlerden ötürü, Nima Yuşic`le

⁶⁷ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 312.

(Türkiye Türkçesi ile: “Düşündüm ki artık köşesine çekilen bu dünyanın şerri yeter. Kendime bir yol seçtim ki büsbütün sırdan ibarettir. Kimse de bilmez ki bu sessizlik hayır mı şer mi? Orada benim düşüncelerim duya baş vuran gemi gibidir. Orası yalnızlığın mekanı- Rıza`nın vatanıdır. Orası hürriyet için adeta bir meydan rolünü üstlenmektedir. Oradaki dağların erişilemez etekleri vardır. Oraları bilmeden gidenlerin emekleri boşa çıkmıştır. O dağın gömleği yasemene benzemekte ve orada hiç bir ses duyulmamaktadır. Fakat Hakk`ın nuru tesbih taneleri gibi dönmektedir.”)

⁶⁸ Bakınız: Divan-i Farsi I.cildin önsözü “Zahidi`den birkaç söz”

⁶⁹ Esmira Şükürova, **Məhəmmədhüseyn Şəhriyar: həyatı, mühiti və yaradıcılığı**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası NPB, 1998. s. 19.

görüşemez ve geri dönmek zorunda kalır. Şehrîyâr, bu tarihten sonra yani, 1940 yılından itibaren neredeyse sosyal hayattan uzaklaşarak kendi köşesine çekilir. Bu dönemde, onun dervişliğe ve dünya işlerini terk etmeye eğilimi ağır basar.

Herşeyden yoksun bir hale gelen şair, şiirden, müzikten ve tüm arkadaşlarından uzaklaşarak, Tahran`da önce ruh arayanlar (medyum), sonra da dervişler arasına katılarak Zehebiye tarikatına intisap eder ve “terk-i dünya” felsefesini benimseyerek bu yola girer.⁷⁰ Tüm bu durumlar, şairin hem ruhsal ve hem de fiziksel olarak zayıf düşmesine neden olur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sovyet birliklerinin İran`a girmesi ile ülkede ulusal özgürlük hareketinin ve demokratik yaşamın önüne set çekilir. 1940`lı yıllarda Afraşte, Tevellali, Moinian, Taberî, Kahramani ve benzeri şairlerin şahsında edebiyat, kendi gücünü güçlü bir şekilde göstermeye başlar. Kuşkusuz, Muhammed Hüseyin Şehrîyâr da bu gelişmelerin merkezinde yer alır ve aktif bir tutum içine girer.

Ayrıca bu dönemde, Şehrîyâr, kaleme aldığı eserlerin milli bir zemine oturtulmasında ve gelişmesinde bir dönüm noktası yaşar. 1942 yılında Şehrîyâr, şair Nima Yuşic`le buluşur ve aynı yıl Hasan Ersencani`nin önsözüyle kendisinin “Tanrı Sesi” adlı şiiri çıkar.

1944 yılında büyük santur (kablolu müzik aleti) ustası olan Habibullah Semaî ile tanışır. 1945 yılında Muhammed Taki Bahar`ın girişimi ile düzenlenen ve gerçekleşen İran yazarlarının I. kongresine katılır ve “Stalingrad Kahramanları” isimli şiirini yazar. Kaleme aldığı bu şiir, savaştan nefret teması ve vatanı koruyan askerlerin kahramanlıklarını yansıtmaya bakımından oldukça dikkat çeker.⁷¹

“Stalingrad Kahramanları” isimli şiiri, Ali Şahende`nin önsözüyle ve onun editörlüğünde 1946 yılında Tahran`da yayımlanır. Şehrîyâr, 1947 yılında “Saye” mahlası ile şiirler yazan Huşeng İbtihac ile tanışır.⁷²

⁷⁰ Hökümə Billuri, *Məhəmmədhüseyn Şəhriyar*, Bakı, Elm nəşriyyatı, 1984, s. 25.

⁷¹ Дорри Джахангир, *Персидские сатирические поэзия*, Москва, Издательство, Наука, 1965, s. 65.

⁷² Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 51.

1.1.11. Güney Azerbaycan`da Milli Uyanış Hareketi

“Haydar Baba`ya Selam” isimli manzumesinin ardından şair, Azerbaycan Türkçesi ile bir takım yeni eserler kaleme almaya başlar. Genel olarak, 1945 yılında İran Ulusal Hükümeti`nin Tebriz`deki zaferinden sonra, bu dile konulan yasakların kısmen azalmaya başladığı görülür. Böylece, şair, ülke genelinde Azerbaycan Türkçesi ile kaleme aldığı eserlerle adeta bir çığır açar. Böyle bir durum, edebiyatın gelişmesine katkıda bulunur ve buna adeta öncülük eder.

Dile konulan yasakların kalkması sonucu, Azerbaycan Türkçesinde edebi eser yazarların sayısında artış olur. Ayrıca, burada İran Hükümeti`nin, Azerbaycan halk eğitimi ve kültürü alanında yaptıkları hizmetleri belirtmekte de yarar vardır. Güney Azerbaycan topraklarındaki okullarda okutulan derslerin hemen hemen hepsi ana dilde görülmeye başlanır. Sadece Tebriz, Urmiye ve Zencan gibi şehirlerde üç yüz yirmi beş ilköğretim ve seksen iki de lise açılır. Tebriz`de Devlet Üniversitesi, tiyatro ve filarmoni gibi eğitim, oyun ve müzik alanlarında Türkçe eğitimi başlar, gazete ve dergiler yayımlanır. Bu dönemde Türkçe konuşan halkın yaşadığı bölgelerde hastane, darü`l-aceze, yetimhane ve benzeri yerler açılır.⁷³

Böyle bir ortamda, Azerbaycan`ın milli ve manevi değerlerinin tanıtılması gibi faaliyetler başlar ve basın dünyasında Azerbaycan halkının sahip olduğu geçmişin ve tarihinin çok eskilere gittiği, onun bağımsız bir edebiyat ve kültüre sahip olması gibi konulara genişçe yer verilir.

Tüm bu gelişmeler, İran`ın bazı politikacılarının Azerbaycan halkının kültür ve dilini inkâr sonucunda yaşanan sıkıntıların hafiflemesi ve tarihi gerçeklerin açığa çıkmasını amaçlayan büyük hizmetleri olur. Yüzyıllar boyunca İran politikacıları Azerbaycan halkının bağımsız bir kültür ve edebiyatı olmadığını, ülkenin Moğollardan ayrılarak bir kabileden meydana geldiğini iddia etmekteydiler. Geline bu noktada yaşanan gelişmeler ve yazılan yazılar, konu ile ilgili yargıları alt üst eder.

⁷³ Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 52.

Bunlar, sadece tarihi gerçeği göstermekle kalmamış, ulusal gururun uyandırılmasında da büyük bir hizmet görmüştür.⁷⁴

Gazete sayfalarında şaire Heyran Hanım, büyük Azərbaycan musikişinası Sefieddin, Sâib Tebrizi, Le'li, Mö'cüz, Tarzı Afşar, Seyidhasan, Ezazilmülk ve diğerleri hakkında yazılan makalelerde, Güney Azərbaycan toprağının yetiştirdiği şairlerin şahsında halkın edebiyat ve sanatının geçmişteki ihtişamı da gözler önüne serilmiş olur. Tebriz'de böyle bir ortamın oluşması, kuşkusuz Tahran'da da etkisini göstermeye başlar. Milli bir ruh ve heyecanla kalem oynatan Şehrîyâr:

“Yahşılığı elimizden alıblar,

Yahşı bizi yaman güne salıblar.”⁷⁵

diyerek halkın çiğnenmiş haklarını savunmaya başlar ve yitirdiklerinin yerini doldurmak için adeta serzeniz ve seslenişte bulunur.

Bu dönemde Şehrîyâr, hem klasik ve hem de yeni şiir biçimlerinden yararlanarak sanatta büyük başarılarla imza atar. Aslında, şairi tüm sarsıntılardan kurtarıp, hayata bağlayan annesinin 1952 yılında vefatı, ona ağır bir darbe olur.

Şehrîyâr, annesini Kum kentine defneder. Bilineceği gibi, şairin babası da burada defnedilmişti. Bu olay üzerine kendisi, Tahran'dan uzaklaşmak ister, şairin dostu Zahidi'nin ifadelerine göre:

“O, büyük tereddütler içinde kalmışken, önce Şîrâz'a gitmeyi planlar. Fakat yakınlarına kavuşmak ve memleketi olan Tebriz'i görmek arzusu ağır basar. Bu duygular, 1953 yılında onu küskün halde Tahran'la vedalaşmaya zorlar ve memleketi olan Tebriz'e dönmesi sonucunu doğurur. Böylece, kendi memleketine dönüşü onun hayatında yeni bir dönüm noktası, bir kilometre taşı olur.”⁷⁶

“Tehranın qeyrəti yox Şəhriyarı saxlamağa

⁷⁴ Cəfər Xəndan, **Ədəbiyyatımızın Dünəni və Bugünü**, Bakı, Yazıçı, 1980, s. 156.

⁷⁵ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 164.

(Türkiye Türkçesi ile: “İyiliği elimizden almışlar, bizi yaman günlere salmışlar.”)

⁷⁶ Elman Quliyev, **Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül**, Bakı, Elm, 2004, s. 53.

Qaçmışsa o Təbrizə, qoy yaxşı-yaman bəllənsin”⁷⁷

diyerek, hangi güç olursa olsun, şairin kendi doğum yerine ve yakınlarına kavuşmak arzusunun önüne set çekemeyeceği ve bir engel oluşturmayacağını belirtir.

1.1.12. Şehrîyâr`in Evliliği ve Çocukları

Şehrîyâr`in Tebriz`e gelişi, onun hayatında yepyeni bir dönemin başlangıç noktası olur. Şair, buraya geldikten sonra “Ziraat Bankası”nda çalışmaya başlar. O esnada sadece harabeleri kalmış Erk Kalesi`nin yakınında bulunan Tebriz`in Çukurlar Sokağı`nda çalıştığı bankadan kredi çekerek bir ev satın alır. Ev, küçük olmasına rağmen Şehrîyâr, aile fertlerini de getirmek zorunda kalır. 1953 yılında Hanım Emme dediği, dördüncü halası Seyyar Hanım`ın küçük kızı ve bir okul öğretmeni Azize Ebdülhaliki ile evlenir.⁷⁸ Şehrîyâr`in bu evlilikten iki kız, iki oğlu dünyaya gelir.⁷⁹

Kendisinden 35 yaş küçük olan hanımıyla olan bu evlilikteki yaş farkını Azize Hanım, zaman zaman dillendirmekte, eşini erken kaybetme korku ve endişesini taşımaktadır. Şehrîyâr`in Hanımı, doğurduğu 4 çocuktan sonra vefat eder. Şehrîyâr ise, daha uzun seneler onsuz hayat sürecektir. Bu vakitsiz ölümün, şairi çok üzdüğünü görmekteyiz. Gerek Azerbaycan Türkçesinde yazdığı şiirlerde ve gerekse Farsça Divanları`nda, onun ölümünden derin bir hüznü duymuş ve kederini dile getirmiştir.

1.1.13. Düşünce Ufku Genişleyen Şehrîyâr

Şehrîyâr 1950`li yıllarda, Tebriz`in tanınmış aydınları ile de yakından arkadaşlık yapmaya ve dostluk kurmaya başlar. Tebriz`de Ağayi Tahir Hoşnevisi,

⁷⁷ Şehriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 140.

(Şiirin Türkçesi: Tehran, Şehriyâr`a sahip çıkamadı, Tebriz`e gitmem iyi oldu, böylece kimin nasıl olduğu meydan çıktı.)

⁷⁸ Elman Quliyev, **Şehriyar Poeziyası və Milli Təkamül**, Bakı, Elm, 2004, s. 55.

⁷⁹ Yusuf Gedikli, **Şehriyar ve Bütün Türkçe Şiirleri**, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 38.

Ağa Ebdülvahab Sloganı, Ağayı Rövşenzemir, Ağayı Kareng, Murteza Nahçıvani, Ağayı Zefiri, Hasan Takvimi ve diğerleriyle yakın temas halindedir. Adı geçen kişiler, Şehrîyâr'ın hem sanatını beğenmiş ve hem de onu takdir etmişlerdir. İşte bu sevginin sonucu, “Haydar Baba`ya Selam” eserinin yazılmasından kısa bir süre sonra yani 1954 yılında ilk kez Tebriz`de yayınlamayı başarır.

Şehrîyâr, esere yazdığı dipnotta bu duruma değinerek sevincini dile getirir. 1954 yılında ise, Tebriz`de bulunan “Mehrigan” adlı yayınevi, kendi yayınları arasında “Şehrîyâr Eserlerinin Müntehabatı” yani “Şehrîyâr'ın Şiirlerinden Seçmeler” adlı, örnek oluşturacak bir eser çıkarır. 1956 yılında, Şehrîyâr'ın ikinci ve üçüncü divanı basılır. 1957 yılında ise dördüncü divanı gün ışığına çıkar. 1958 yılında Şehrîyâr, Nima Yuşic`le Tebriz`de görüşür ve bu görüşme, artık onların son görüşmesi olur.⁸⁰

1958 yılında, İran Kültür Bakanlığı, Tebriz`de “Şehrîyâr Günü” düzenler. Şehrîyâr, Tebriz`e gelişinin ilk dönemlerinde ciddi anlamda kendisini okumaya verir. Arapçayı ve Fransızca'yı öğrenmek suretiyle bu dillerde yazılmış bulunan eserlerden yararlanmaya başlaması, şairin genel kültüre eğilerek kafa yorması, onun sanatında ciddi bir aşama ve dönüm noktası teşkil eder. Bu dönemde, yani 1961 yılında Şehrîyâr'ın şiirlerinden birkaçı İngilizceye tercüme edilerek yayımlanır.⁸¹

Şehrîyâr, 1954 yılında Tebriz`de büyük musikişinas Ebülhesen Seba ile tanışır ve onunla arkadaşlık yapmaya başlar. Bu tanışmada, Abdullah Demavi de yer alır. Müziğe, yani bu sanata büyük ilgi duyması, şairi Seba ile daha yakın bir ilişki içine girmesine neden olur. Hatta Seba, kendisinin değerli setarını (bir enstrümanın adı) hediye olarak Şehrîyâr'e verir. Bazı şiirlerinde, onun bu sanatta ne denli derin bir bilgiye sahip olduğu açıkça görülür. “Seba Öler mü?” isimli şiirinde ise, üstat olarak kabul edilen büyük musikişinas Seba'nın ölümünün büyük bir kayıp olduğunu ve bu kayıptan ötürü yerinin kolay kolay doldurulmayacağını söyler:

⁸⁰ Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 55.

⁸¹ A.g. e, s. 56.

“Ey könül, qəmli bir ahəng ilə qıl nalə bu gün,
Ki, səni şad qılan nəğməsəramız da ölür.”⁸²

Tüm bunların yanı sıra şair, İran`ın tanınmış müzisyeni olan Ebühesen Han İkbâl ve Kerimağa Sefi ile de yakından arkadaşlık kurar ve onların ölümlerinden derin üzüntü duyar. Şunu da hemen belirtmeliyiz ki, şairin Tebriz`e gelişi, burada kitaplarının basılması, bir yuva kurması ve benzeri durumlar, onun sıkıntılarının son bulmasına yetmediği gibi başka üzüntülerle de karşı karşıya gelir. Örneğin bu dönemde şair, neredeyse sanattan uzakta kalmakta ve hemen hemen hiç bir şiir kaleme alamamaktadır.

Şehrîyâr, Tahran ve Horasan`da dervişliğe göstermiş olduğu eğilimini burada da sürdürdüğü görülür. Bununla birlikte onun yaşamında sosyal çevrenin maddi ve manevi ıstırapları da büyük bir yer tutar. Tebriz`de iken o, 1954 yılında kısa süreliğine atalarının yurdu Hoşginâb`a gider. Sonradan kaleme aldığı hatıralarında anlattığına göre bu gidiş, uzun ayrılıktan sonra memleketine kavuşan şairin hayatında çok büyük bir iz bırakır.

“Haydar Baba`ya Selam” isimli manzumesinin ikinci bölümünün yazılmasında bu gidişinin büyük etkisi olduğunu görmekteyiz. Yaklaşık 1955 yılından itibaren Şehrîyâr`ın Tebriz`de Büyük Nik Endiş ve Menuçöhr Murtezevi gibi kişilerle dostluk kurduğu ve şairin bu ilişkiler sonucu kısmen içe kapanık bir yaşamdan yavaş yavaş sıyrıldığı ve sosyal hayata katıldığı gözlenmektedir.

1960`lı yıllardan başlayarak Şehrîyâr, sadece Tebriz`in değil, aynı zamanda Tahran edebi çevreleri izleyerek bu oluşumlara katkıda bulunduğu ve onlara etki ettiği görülür. Emir Hüsrev Daraiya, Muhammedeli Mehzun, Habib Sahir, Meftun, Abbas Bariz, Haşim Terlan, Sönmez, Yahya Şeyda, Savalan, Sehend, Kerimi, Valeh,

⁸² Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 256.

(Türkiye Türkçesi ile: “Ey gönül, kederli bir ahenk ile nale et bugün, çünkü senin gönlünü eğlendiren nağmesazımız ölüyor.”)

Muradeli Kureyşi, Firudin Hasarlı ve benzeri sanatkârlar, Şehrîyâr'ın sanatından etkilenerək eserler kaleme almış ve geniş bir okuyucu kitlesi bulmuşlardır.⁸³

Belirtmekte yarar vardır ki, bu etkinin nedeni, sadece Azərbaycan Türkçesiyle şiirler kaleme almış olmasında ötürü değıl de, o dönemde yeni yeni gelişmeye başlayan Azərbaycan ulusal kültür ve düşünce alanında da kendini hissettirmesinden kaynaklanmaktadır. Onun bu devresinde Tahran'da yaşamakta olan Sehend, Cavad Heyet, Sönmez ve benzeri birçok sanatçının Şehrîyâr ile bizzat görüşme ve onu yakından tanıma arzusunu taşıdıklarını görmekteyiz.⁸⁴

1965 yılında Şehrîyâr, Ziraat Bankası'ndan emekliye ayrılır. 1967 yılında Menuçöhr Murtezevi'nin önsözüyle gün ışığına çıkan şairin "Heyder Baba'ya Selam" isimli eserinin ikinci bölümü yayımlanır.

Şehrîyâr'e 1967 yılında Tebriz'de Pehlevi adına tesis edilen kütüphanenin müdürlüğü teklif edilse de şair, bunu kabul etmeyerek Tahran'a 15 gün süren bir geziye çıkar ve Sehend'in evinde kalır. Saye, Firudin, Müşiri ve diğer şairlerle buluşur ve onların birkaç toplantısına katılır.

1969 yılında Tebriz Üniversitesi "Şir-i Hurşud" isimli salonunda o, üniversitenin fahri üstadı (profesörü) unvanına layık görülür. Aynı yıldan başlayarak hayatının sonuna kadar içinde yaşayacağı evine taşınır. O, burada isim yapmış çağının büyük simalarını kabul etmekten büyük mutluluk duyar.⁸⁵

Şehrîyâr'ın, oryantalist ve bilgin Rüstem Aliyev ile görüşmesi, 1971 yılında Tahran'da gerçekleşir. Fakat Rüstem Aliyev defalarca Şehrîyâr'la görüşme arzusunu taşısa da, daha önce onunla bir türlü görüşemez. Bu şarkıyatçı, İran'ı ilk kez 1964 yılında, ikinci kez ise, 1965 yılında ziyaret eder. Her iki seferin de devlet tarafından organize edilen bu ziyareti, Tahran'a gerçekleştiğı için o, Tebriz'e gidip ustad Şehrîyâr'la görüşemez. Hem o esnadaki İran ve hem de Sovyet rejimlerinin ciddi yasakları, Rüstem Aliyev'in Tebriz'e gitme isteğı önünde bir engel oluşturur. Fakat o, 1966 yılında Tebriz'e gitmeğı başarsa da kendi arzusuna pek ulaşamaz. Öyle ki,

⁸³ Rəsul İsmayılzadə, *Fəcr ongünlüyü və iman Zamanın anadan olmasının 10 günlüyü münasiğəti ilə Şəhriyar dərənəyində yığıncaq*, Varlıq jurnalı, qış, 1371, s. 105-125.

⁸⁴ Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 57.

⁸⁵ A.g.e s. 57.

onun Şehrîyâr`la görüşmesi için bir zaman belirlense de, devlet görevlileri, Şehrîyâr`ın kendini kötü hissettiğini bahane edip bu görüşmeye pek sıcak bakmazlar. 1348 yılı Dey ayında (Ekim 1969) Rüstem Aliyev Sa`dî-yi Şîrâzî`nin “Bostan” isimli eserinin basımı ile ilgili olarak yeniden Tahran`a gelir ve eserin basımını tamamlayıp bir kaçını Tebriz`de bulunan Şehrîyâra gönderir. Şehrîyâr, kitabı aldıktan sonra Rüstem Aliyev`e olan ilgisi daha da artar ve onunla görüşmeye bizzat kendisi ister. Çünkü Şehrîyâr, Rüstem Aliyev ile ilgili artık yeterli bilgiye sahip olmuştur. Böylece bu değerli araştırmacı ile görüşmek ve onu yakından tanıma isteği gerçekleşmiş olur ve 1971 senesinde Rüstem Aliyev`le Tahran`da bir araya gelirler.⁸⁶

Üstadın Rüstem Aliyev`e ithaf ettiği “Döyünme ve Söyünme” şiiri de bu zaman diliminde yazılmıştır:

“Bir qərn də qardaşdan uzaqlaşmaq olarmuş?

Qardaş deyə bir ömür soraqlaşmaq olarmuş?

Birdən də bu qardaşla qucaqlaşmaq olarmuş?

Bunlar belə ki, ərz elədim gəldi və oldu!

Mən hər nə mahal fərz elədim, gəldi və oldu!”⁸⁷

1972 yılında, Tebriz`de Şehrîyâr`ın yöneticiliğinde İran Şiirinin İkinci Kongresi düzenlenir ve ülkenin çeşitli yörelerinden gelen büyük şairler grubu, bu toplantıda yer alarak şiir dünyasının güncel sorunlarını konuşmaya ve bunlar üzerinde fikir alış verişinde bulunmaya gayret ederler.

Şehrîyâr, 1973 yılında Tebriz`den Tahran`geçer. Şair, kalacak evi olmadığı için öncelikle otelde kalır. Ancak onun otelde yaşamasına büyük alim Cavad Heyet`in gönlü pek razı olmaz, Şehrîyâr rahat etsin ve hoş vakit geçirsin diye ona bir oda kiralamayı tercih eder.

⁸⁶ Rûqiyyə Qəmbərqızı, **Ustad Şəhriyarın professor Rüstəm Əliyevlə görüşü**, Tehran, Didare-aşena, Peykara, 1377, s. 456.

⁸⁷ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 87.

(Türkiye Türkçesi ile: “Aynı ana karnında kardeşten uzaklaşmak mümkün müdür? Kardeşten bir ömür boyu haber almak ve onu kucaklamak ne güzel! Ben bunları hep hayal ettim ve çok şükür ki bugün de yaşıyorum”.)

Değerli eşi Azize Hanım'ın ansızın vefatı zaten hayatı acılar içinde geçen şairin üzüntülerini daha da artırır. Şehrîyâr, çok büyük saygı duyduğu hanımını Kum kentinde defneder.⁸⁸ “Azize” ve “Azize Can” şiirlerinde şair, kederli günlerinden şu şekilde şikâyet eder:

“Qoca vaxtında bu qara bəxtim,

Məni qultək bəlayə satmışdı.”⁸⁹

“Dərdin olmuş mənə bir səmmili xəncər yarası,

Fikrə getdikcə, yaram günbəgün artıq eşilir.

Göz yaşım qanla qarışmış, ürəyim göynəmədə,

Bir bileydin içərimdə nə çibanlar deyilir.”⁹⁰

Şair, bundan sonra Tahran'da pek kalmak istemez ve çocukları ile birlikte Tebriz'e döner. 1977'nin yazında Şehrîyâr, hayattan küskün bir halde yaşamını sürdürür. Bir süre sonra İran'da gerçekleşen İslam Devrimi, şairin sanatında bazı değişikliklere neden olur. Bu yıllarda Şehrîyâr, devrimin İran halklarının, özellikle Azerbaycanlıların hayatında yaratacağı değişikliklere bel bağlamaya başlar. Tabii ki, bu hususta şairin birkaç şiir yazması da gözden kaçmamaktadır.

1979 yılında Şehrîyâr'la ilgili araştırmalar yapan Gulam Hüseyin Begdeli, 35 yıllık vatana olan özlem ve ayrılığından sonra, ilk kez İran'a döner ve Şehrîyâr'la buluşur. Bu münasebetle üstat Şehrîyâr, “O Taydan Gelene” adlı şiirini yazar.⁹¹ 1979 yılında şairin arkadaşı Bulut Garaçorlu Sehend vefat ettiğinde, Şehrîyâr onun ölümüne Farsça büyük bir mersiye yazar. 1980'li yıllarda şairin “Kanlı Nağmeler”

⁸⁸ Elman Quliyev, **Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül**, Bakı, Elm, 2004 s. 59.

⁸⁹ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 25.

(Türkiye Türkçesi ile: “Yaşlı zamanımda bu kra bahtım beni kölü gibi belaya satmıştı.”)

⁹⁰ A.g.e s. 26.

(Türkiye Türkçesi ile: “Senin derdin bana derin bir hançer yarası gibi olmuş. Hayale daldığım zaman yaralarım her geçen gün değişir. Göz yaşlarım kanla karışmış, kalbim sızlıyor, bir bilseydin içimde ne çibanlar delinir.”)

⁹¹ Qulamhüseyn Beqdeli, **Şəhriyarla Görüş**, Tehran, Moəlləf, 1358. s. 12.

adlı şiir koleksiyonu yayımlanır. 1984 yılında Tebriz Üniversitesi, “Vahdet” isimli salonunda Şehrîyâr`ın 80. Yıllığı şerefine toplantı düzenler ve şair, bu bilimsel toplantıda kendisinin “Teclil Tahmili” şiirini okur.<sup>92</sup> İran devletinin dini rehberi Seyid Eli Hamaney, 1987 yılında Tebriz Valiliği`nde Şehrîyârla buluşur.

1.1.14. Fiziki Yapısı ve Karakteri

Şehrîyâr, orta boylu, iri kemikli, baş ve yüzü normalin üstünde bir büyüklükte, göz rengi, kaşı ve saçları siyah görünümde, gözleri iri, kirpikleri yukarıya doğru çıkık, kaşları birbirinden ayrılmış iki yay gibi, alnı orta düzeyde, burnu biraz büyükçe, kulakları genişçe görünüm olarak göz alıcı ve düzgün bir durumdaydı.

Zaman zaman düşünceli, fakat toplum içinde karşısındakinin hoşnut kalacağı şekilde bir davranış sergiliyordu. Tahran lehçesinde konuşur, hatta Türkçe harfler yazmada Farsça lehçesine itibar ederdi. Tebriz`e ruhi bağlılık göstermekte ve yüksek bir ahlak sahibi olarak temayüz etmekteydi. Konuşmalarına ağır başlar ve teenniyle hareket ederdi.

Siması, çok masum bir çocuk görünümünde, dünya görmüş ve geçirmiş bir insan havasında, kalender, yüksek bir ruhun sahibi, derviş-meşrep, kahraman, korkusuz bir binici, fedakâr ve gönlü şefkatle dolu bir baba idi. Şiirlerinde çeşitli ruh hallerini yansıtan bir şairin edası görülür.

Şehrîyâr, 1307 ile 1309 seneleri arasında Dr. Sakafî tarafından oluşturulan Ruh çağırma meclisine (medyumluk) katılır. Bu oluşumun tanıtılması daha önce gazete ve dergiler kanalıyla yapılmıştır. Bu meclis adeta Şehrîyâr`e, birtakım keşifler yolunu açmaya yardımcı olur. Tarikattaki “seyr ü sülûk”e ilgi duymasına ve o yola girmeye neden olur.

1310 yılında Horasan`a gider. 1314 yılına kadar süren bu seyahatin sonunda birtakım düşüncelere kapılmaktan kendini alamaz. 1314 yılında Tahran`a döner, 1319 yılına kadar bu düşünce ve eylemlere önem verir ve izler. 1314 yılında fakirlik

⁹² Ustad Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadan olmasının 80 illiyi münasibəti ilə Təbrizdə təntənəli qurultay. “Varlıq” jurnalı, Tehran, 1363, bahar, səh.17-19.

ve dervişlik halkasına girer ve tarikattaki seyr ü sülük yöntemini benimseyerek bu tarzdaki bir yaşam biçimine karar verir. Tarikatın prensip ve yöntemleri gereği pir-i mürşitte karar kılar. Hırka giymeye ve postta oturmaya can atar. Ancak bunun için bir çile çekme eylemine ihtiyaç vardır ve bu düşünce onu derinden derine sarsar. Birkaç ay bu halde kararsızlık içinde kalır. Ancak “pir” olması için bu yöntem şarttır. Bunun da büyük sorumlulukları yüklenmek anlamına geldiğini bilmekteydi.

Şehrîyâr için ilahi marifet ve hakikatlerin keşfi işi oldukça güçlü. Bundan ötürü gecelere çok önem veriyordu. Allah’a yalvarmak, naz ve niyazda bulunmak, böylece yüksek keşiflere ulaşmak için manevi bir mürşide ihtiyacın olduğunu düşünüyordu.

Şehrîyâr’ın bu merhaledeki şiirlerinin tümü kendi durumuna uygun kaleme alınmıştır. Hatta onun bu dönemdeki kelime ve sözlerini normal bir şekilde anlamak mümkün değildir. Onun bu aşamasında musikiyle çok haşır neşir olduğu görülmektedir. “Setar” şiiri de bu döneme aittir ve eşsiz bir şiirdir. Kendisi de bu şiir aletini çalan biridir.

Şehrîyâr, son demlerinde Tahran’da kalmayı tercih etmiştir. Şîrâz’a gitmek ve üstat kabul ettiği Hâfız ve Şeyh Sa’dî’nin memleketinde manevi bir huzur içinde yaşamak düşüncesindedir.

1.1.15. Şehrîyâr’ın Vefatı

1987 senesinin sonbaharında Şehrîyâr hastalanır ve dört ay gibi kısa bir zaman diliminde Tebriz’de İmam Humeyni isimli hastanede tedavi görmeye başlar.⁹³ Giderek hastalığı şiddetlenen şair, 1988 yılının başlarında Tahran’a nakledilir. Burada da arkadaşları, Şehrîyârı yalnız bırakmazlar, onu sık sık ziyaret ederler. Ayetullah Hamaney, Mehdi İhvan Salis, Simin Behbehani, Hamit Müseddik, Lütfullah Şahidi ve Şefî Kedkeni isimli dönemin devlet adamları ve tanınmış aydınları buna örnek gösterilebilir.

⁹³ Elman Quliyev, *Şehriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 60.

Dünya çapında tanınan bir şair ve Azerbaycan'ın da övünç kaynağı olan Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, 1988 yılının 18 Eylül'ünde, sabaha karşı saat 06.45'te Tahran'ın Mehr Hastanesi'nin 513 numaralı odasında hayata gözlerini kapar ve ebediyete göç eder.⁹⁴Şairin cenazesi, Tebriz'e getirilerek kendi vasiyetine uygun olarak, "Makberetül-Şuera"da (Şairler Mezarlığına) defnedilir. Şehrîyâr'ın vefat günü, İran'ın tüm devlet dairelerinde matem ilan edilmiş ve halk ona karşı olan son görevlerini yerine getirmeye çalışmıştır.

İran'ın büyük şair Şehrîyâr'ın vefatı ile Tebriz'den başladığı ömür yolculuğu, yine Tebriz'de sona erer. Onun sıkıntı içinde geçen seksen yıllık hayatı, aslında üstat bir şairin edebi arayışlar serüvenidir. Milli değerlerine sağlam bir şekilde bağlı kalan Şehrîyâr, daha çocukken bir kahvaltı sofrasında yazdığı şiirden başlayıp "Haydar Baba'ya Selam"la taçlandırarak sanatının zirvesine yükselmeyi başarır.⁹⁵

1.2. Şehrîyâr'ın Eserleri ve Etkisi

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr eserlerini iki dilde -Türkçe ve Farsça - yazmıştır. Şairin Türkçe eserlerinden edebi açıdan en önemlilerine örnek olarak Haydar Baba'ya Selam, Derya Eledim, Yalan Dünya ve Behçetabad Hatırası gösterilebilir.

Firdevsî'nin söz söylemedeki hamaseti, meclisleri süsleyen ve bir tabloyu andıran Nizami'nin üslubunu, Senai'nin hikmetini, Mevlevilerin irfanını, Sa'dî'nin incelik ve etkileyiciliğini, Hâfız'ın gazellerindeki çekicilik ve gizemliliğini, Vahşi-yi Bafiki'nin yanıp yakılmasını, hatta İrec'in selaset ve sadeliğini yansıtan ve somutlaştıran bir tarzın sahibiydi. Şehrîyâr, Farsça kaleme aldığında Tahran lehçesine dikkat etmekteydi. Kıskançlık, genel manada yaygın bir duygu olmasına karşılık, şair Şehrîyâr'ı kıskananların sayısının azlığı, sanatının yaygın halde hüsn-i kabul görmesinden ötürüdür.

⁹⁴ Elman Quliyev, *Şəhriyar yaradıcılığının milli estetik ideali, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin VI Respublika elmi konfransının materialları*, II hissə, Bakı, 2000, s. 113.

⁹⁵ Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 61.

Şehrîyâr`in eserleri, Farsça konuşulan ülkelerde rağbet görmüş, Türkçe yazdığı şiirler, hatta bir kıtasının tercüme edildiği ve ulaştığı noktalarda ilgiyle okunduğu ve bestelendiği görülmüştür. “Haydar Baba`ya Selam” isimli şiiri, Azerbaycan`ın en ücra köşelerine, Türkiye`ye ve Kafkaslara kadar ulaştığında beğenilmiştir. Türkiye`de bu şiirin birkaç baskısı yapılmıştır. Türkçede yazılmış olan Haydar Baba`ya Selam`dan etkilenmeyen, hatta duygulanmayan insan hemen hemen yok gibidir.

İran`ın en uzak köşelerindeki edebiyat derslerine giren öğretmenler, yazı ve kompozisyon konusunda onu örnek alırken, öğrenciler, can kulağı ile dinlemekte ve Şehrîyâr`in hayatını öğrenmek için büyük bir çaba içine girdikleri görülmektedir. İran Üniversitelerinin Edebiyat fakültelerinde öğrenciler, tez olarak çağdaş şairleri alırken, genellikle Şehrîyâr`i çoğunlukla tercih ettikleri gözden kaçmamaktadır.

Son ve yeni şiirlerinden biri olan ve mesnevi tarzında yazılan “Mevla Der Hankah-ı Şems” (Şems`in Tekkesindeki Mevlânâ) isimli şiiri Mevlânâ`yı anma gününde Tebriz`de kaleme alınmıştır. Aynı zamanda Mevlânâ`yı anma gününde bu şiir, bizzat Şehrîyâr tarafından okunmuştur.

Şehrîyâr`in eserleri Kuzey Azerbaycan, İran ve Türkiye`de defalarca basılmıştır. Türkiye`de yayınlanan ilk eseri “Haydar Baba`ya Selam”dır. Bu edebi manzume Ahmet Ateş tarafından 1964`de kitap halinde yayınlanmıştır. Kitapta sadece “Haydar Baba`ya Selam” şiirinin birinci kısmı yayınlanmıştır.

1971 senesinde Muharrem Ergin birinci ve ikinci “Haydar Baba`ya Selam” şiirlerini “Azeri Türkçesi” isimli kitabında neşretmiştir. Şehrîyâr`in şiirlerinin Türkiye`de yayınlanması sadece Ahmet Ateş ve Muharrem Ergin`le kısıtlı kalmamış, çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmıştır.

Türkiye`de en kapsamlı neşir, ilk defa Dr. Yusuf Gedikli tarafından İstanbul`da 1990 senesinde yapılmıştır. Kitapta 86 şiir yer almaktadır. Kitabın ikinci baskısı yine İstanbul`da 1991 senesinde gerçekleştirilmiştir.

Kuzey Azerbaycan`da Heyderbaba`ya Selam`ın her iki kısmı, Farsça`dan yapılan tercümeleri, “Seçilmiş Eserler” adıyla araştırmacı Gulam Hüseyin Begdili tarafından hazırlanarak 1966`da Bakü`de basılmıştır. “Aman Ayrılık” isminde ikinci

kitabı Gulam Hüseyin ve Hamid Memmedzade tarafından düzenlenmiş ve Türkçe eserleri de bu kitapta 1981`de Bakü`de neşredilmiştir.

Höküme Billuri ve Nazım Rizvan tarafından Şehrîyâr`in şiirlerinden oluşan “Yalan Dünya” ismiyle kitap halinde yayınlanmış olmaktadır.

Esger Ferdi, Şehrîyâr`in Türkçe şiirlerinden oluşan “Dîvân-ı Türkî”sini 1993`de Bakü`de neşretmiştir.

İran`da, Şehrîyâr`ın Türkiye`de eserleri defalarca basılmıştır. Yahya Şeyda`nın topladığı şiirler ve Haydar Baba`ya Selam, “Şehrîyâr ve Azerbaycan dilinde Eserleri” ismiyle 1982`de Tebriz`de yayınlanmıştır. Bu kitap, halk tarafından çok beğenilmiş ve 4 baskısı yapılmıştır. Yahya Şeyda`nın tertib ettiği kitabın en önemli özelliği, şiirlerin açıklamalarıyla birlikde verilmiş olmasıdır.

Tebriz`de basılan bir diğer kitabın ismi “Bergüzade-yi Eş`ar-Türki ve Farsi”dir. Burada Şehrîyâr`in Türkçe ve Farsça şiirleri de çokluk teşkil eder.

“Şehrîyâr`dan Tohfe” isimli kitabı, Sirus Kameri 1984`de Tebriz`de yayınlamıştır.

Şehrîyâr`in “Külliyat-ı Eş`ar-ı Türki” kitabı, 1988`de Tahran`da Hamid Memmedzade tarafından neşredilmiştir. Bu kitapta, şairin neredeyse tüm Türkçe şiirleri yer almıştır.

Şehrîyâr`in eserlerinin İran`daki son baskıları Esger Ferdi tarafından yapılmıştır.

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr`in Farsça şiirleri, 4 ciltlik divan ve iki ciltlik külliyat halinde Tahran`da 1964`de yayınlanmıştır. “Gecenin Efsanesi”, “Şiir ve Hikmet”, “Mumya” ve “Eyvah Anam” şiirleri Farsça şiirlerinin en önemlileridir.

1.2.1. Şehrîyâr`in Farsça Divanlarında Yer Alan Şiir Türleri

1.2.1.1. Gazeller

Şehrîyâr`in Farsça Divanlarını ele aldığımızda onun gazele daha çok rağbet ettiğini ve şiirlerini en fazla bu nazım şekli ile kaleme aldığını görmekteyiz.

İran edebiyatında, genellikle 3 gazel türü görülmektedir: Sa'dî'nin üslubu, Hâfız'ın üslubu ve Mevlânâ'nın üslubu. İran Edebiyatının gazel söyleyen şairlerinin öncüleri olarak kabul edilen bu üç isim, kendilerinden sonra gelen şairlerin bu türde şiir kaleme almalarında adeta öncülük etmişlerdir.

Küçüklüğünden itibaren Hâfız'ın Divanını defalarca okuyan ve neredeyse bu divanın tamamını baştan sona kadar ezberleyen Şehrîyâr, kelimeyi kullanma, kafiye ve redif oluşturma, edebi sanatlarla süslü şiirden yararlanma gibi konularda, kendine özgü bir tarz geliştirmiş, yaşamış olduğu dönemin söz ve kelimeleri ile yetinmemiş, halk arasında konuşma dilinde yer alan ifade ve kavramlardan da büyük ölçekte faydalanmıştır.

Farsça 4 divanı bulunan Şehrîyâr'ın, kaleme almış olduğu gazellerin sayısına baktığımızda çoğunluğunun 7-14 beyit arasında olduğunu görmekteyiz. Sa'dî ve Hâfız'ın da yazmış oldukları 7-14 beyitlik gazellerinin çoğunlukta oluşunu göz önünde bulundurduğumuz zaman, Şehrîyâr'ın, genellikle divan edebiyatı geleneklerine uyduğuna ve bunu sürdürdüğüne tanıklık etmekteyiz.

Farsça gazellerinin büyük bir kısmını redifli olarak kaleme alan Şehrîyâr'ın, şiirinin görüntüsünü süslemek için üslup ve muhtevaya dikkat etmenin yanı sıra, şekil açısından redif ve kafiye gibi şiir özelliklerine büyük oranda önem verdiği görülmektedir.

Şehrîyâr, Hâfız'a olan bağlılığından ötürü kimi zaman gazellerinin başına Hâfız'dan bir beyit alarak aynı vezin ve kafiye ile gazel yazar. Muhteva açısından Hâfız'ın gazellerinden farklı olan Şehrîyâr gazelleri, kendine özgü içeriği ve konusu ile dikkat çekmiştir.

1.2.1.2. Kasideler

Fars Edebiyatında mükemmel örnekleri bulunan kaside türü, Şehrîyâr'ın manzumeleri ile daha da güzel hale gelmiştir. İran'ın klasik edebiyat şairleri tarafından genellikle medhiye yazmak için kullanılan bir tür olan kasidenin Şehrîyâr tarafından farklı şekilde kaleme alındığı görülmektedir. Anlatım düzenine uymayan

Şehrîyâr, kaside türünde nesib ve teşbib bölümünden sonra hemen konuya girmektedir.

Divanındaki kasidelerini incelediğimizde, onlardan üç kasidenin on beş beyitten daha az olduğu görülmektedir. “Mosaferat-i Şairane” kasidesi Farsça divanının en uzun kasidesidir.

Farsça divanlarında kaside türüne büyük önem veren Şehrîyâr'ın 31 kasidesinde mahlas kullanmadığını ve onlarda da saygının bir gereği olarak annesini, babasını, Hâfız'ı, Rûdekî'yi, Nima Yuşîç'i ve İkbâl gibi büyükleri methettiği görülmektedir.

Şehrîyâr, gazel türünde göstermiş olduğu ustalığını kaside türünde de kanıtlamış, şiirlerinde redif ve kafiye kullanmak sureti ile duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir.

1.2.1.3. Kıt'alar

Şehrîyâr'ın divanlarında gazelden sonra en çok yer verdiği şiir türü kıt'a'dır. Konusu öğüt, nasihat, ahlak, övgü, şikayetve hiciv olan kıt'alar, şairin hayal gücünün genişliğini ve zenginliğini göstermesi bakımından önemlidir. En kısa kıt'ası üç beyitten, en uzun kıt'ası da elli iki beyitten oluşmaktadır.

1.2.1.4. Mesneviler

Mesnevi, Şehrîyâr'ın divanında yer alan şiir türlerinden biri olup sayı itibarı ile de büyük çoğunluktadır. “Şiir u Hikmet” isimindeki mesnevisi Şehrîyâr'ın bu türdeki en büyük manzumesi olup 339 beyitten oluşmaktadır. Hazret-i Muhammed'den (s.a.v) bahseden mesnevisi bu türde kaleme alınmış en kısa şiiridir.

Farsça divanındaki mesnevilerin teması genellikle poetik görüşlerini yansıtmaktadır. Şehrîyâr'i, diğer divan şairlerinden ayıran özelliklerden biri de mesnevilerinin çok kısa olmasıdır.

1.2.1.5. Terkib-bendler

Çeşitli vezinlerde söylediği terkib-i bendler, görünüm olarak kendinden önceki divan şairlerinin terkib-i bendlerinden farklıdır. Şehrîyâr`in terkib-i bendleri yedili, altılı ve beşlidir. Ayrıca, anlam açısından ilgi çeken terkib-i bendlerinin konusu genellikle yeni olup şairin yeni bir arayış, yol ve tarzın heyecanını yaşadığını gösterir.

Şehrîyâr`in Farsça divanında bulunan rubai ve dubeytilerin mevzuunu toplumsal ve ahlaki öğütler oluşturmaktadır. Divanında çokca rubaileri bulunan Şehrîyâr`in bu şiir türünde de başarılı ve söz sahibi olduğu açıkça görülmektedir.

Şehrîyâr`i diğer divan şairlerinden ayıran diğer bir husus da rubailerini klasik edebiyatta izlenen gelenekten farklı tarzda yazması ve kendine özgü bir kalıp oluşturmastır. Bu rubailerin vezni, kendinden önceki şairlerin kullandıkları vezne pek uymamakta ve genellikle dubeyti şeklinde yazılan dörtlüklerden oluşmaktadır.

1.2.1.6. Şehrîyâr`in Klasik İran Edebiyatına Kazandırdığı Yeni Bir Tür: Serbest Şiir

Çağdaş İran şiirinde serbest şiirin öncüsü kabul edilen Nima Yuşic`in “Efsane” isimli şiirini okuyunca bundan etkilenen Şehrîyâr, “Do Morğ-i Behiştî” isimli şiirini kaleme alır. Edebi geleneklere fazlasıyla bağlı olan Şehrîyâr, çağdaş bir dönemde yaşamasından ötürü, bu tarza fazla ilgi duymuş ve bu alanda şiirler yazmıştır. Farsça divanlarında yer alan serbest şiire örnek olarak “Eyvay Maderem”, “Peyam be Einştayn”, “Mumyayi” ve “Firdevsî” isimli manzumeleri gösterilebilir.

1.2.1.7. Müteferrikalar

Şehrîyâr`in Farsça divanlarında “müteferrika” başlığı altında derlenmiş olan bir hayli şiiri vardır ki, bunlar gazel, kaside, kıt`a ve serbest şiirden oluşmaktadır. Bu şiirlerin konusu, genelde şikayet, eleştiri, eğitim ve felsefedir.

Şehrîyâr`in, kendi döneminde İran, Türkiye ve Kuzey Azerbaycanlı birçok şairle mektuplaştığı, çoğu zaman da bu karşılıklı yazışmaların şiir dili ile olduğu görülmektedir. Bu tarz şiirlerinin de, Farsça divanlarında “müteferrika” başlığı altında yer aldığını görmekteyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEHRÎYÂR'IN POETİK GÖRÜŞLERİ

2.1. Edebî Gelenekte Poetik Anlayış

Bağımsız bir bilim alanı haline gelen belâgat, kavram ve konu itibariyle, İslam'dan önceki Arapların şiir tahlil ve eleştirilerinde kullandıkları bir terimden alınmıştır. İslam coğrafyasında edebiyat eleştirisi olarak ortaya çıkan ve İslamiyet'in yayılması üzerine bir bilim dalı haline gelen belâgat sayesinde gelişen poetika, İran'a, oradan da Osmanlı şiir dünyasına intikal etmiştir.

İran edebiyatının ilk tezkire yazarı olarak bilinen Nizâmî Arûzî (ölm.1157) "Çehar Makale"sinde, şair olabilmenin şartlarını şöyle sıralanmaktadır:

*"Şair, çocukluğunda ve ilk gençlik yıllarında kendisinden öncekilerin şiirlerinden yirmi bin beyit ezberlemedikçe ve yakın dönem eserlerinden on bin kelimeyi gözünün önüne getirmedikçe, üstat şairlerin divanları okumadıkça ve ezberlemedikçe, onların mazmunlarının ve sözlerinin inceliklerine ne derece nüfuz ettiklerini anlayıp kendi tabiatında şiirin yollarını ve türlerini şekillendirmedikçe, sözlerinin gelişmeye yüz göstermesi ve tabiatının yücelmeye meyletmesi için kendi akıl sayfasında şiirin ayıp ve hünerini nakş etmedikçe şairlik mertebesine ulaşamaz."*⁹⁶

Klasik edebiyatın önemli poetik metinleri olan tezkirelerde, poetika terimi ile ilgili ifadelerin dünya edebiyatında kullanılan poetik görüşlerle örtüştüğü görülmektedir. Yapılan incelemelerde, edebiyatın farklı tarihi dönemlerinde şiir sanatı ile ilgili farklı teoriler bulunduğu, şiirde anlama ait tartışmalar ve şairlerin şiirde bununla ilgili düşüncelerinin yer aldığı sonucuna varılmaktadır.

Osmanlı'nın ilk önemli tezkire yazarlarından biri olan Latîfî, tezkiresinde, şiiri ve şairi tanımlarken, bunun vehbî ve kesbî şeklinde olduğunu ifade eder. Vehbî şiirin, daha çok Allah dostlarına gelen ilham yolu ile ortaya çıktığını, kesbî şiirin ise, araştırma ve taklitten ibaret olduğunu ifade eder. Latîfî'ye göre: "*Vehbî şol mahbûba*

⁹⁶ Nagihan Gür, **Latîfî'nin Eleştirel Perspektifinden Osmanlı Divan Şiirinin Poetikası**, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2009, s. 59.

*benzer ki anda cezbe ve ân ola. Misâl-i kesbî sâhib-i çeşm-i ebrû ve bir sâde-rûdur ki cezbe ve ânı yoktur”.*⁹⁷

Klasik edebiyatta, şiir sanatına dair müstakil bir kitaba ne yazık ki pek rastlanılamamaktadır. Hemen hemen birçok insanın şiirle uğraştığı o çağlardan şiirin ne demek olduğunu teorik olarak izah eden pek eser bırakılmamıştır. Ancak şiirin şekliyle ilgili bir takım aruz risâleleri, belli bir geleneği takip ederek az çok değişikliklerle Tanzimat dönemine kadar gelmiştir. Şemseddin Sami'nin poétique kelimesine, “fenn-i şiir ve ilm-i aruz” anlamını vermesi de bu nedenle olmalıdır.

Osmanlı şiirinin poetik metinleri, daha çok dibâcelerde ve divanlarda yer alan kasidelerin fahriye ve gazellerin mahlas beyitlerinde yer almaktadır. Bunun dışında tezkireler ve müstakil belâgat kitaplarında şiir sanatına ilişkin bilgilere de pek yer verilmemiştir. Osmanlı şiiri metinlerinde müstakil olarak ya da bir konu bütünlüğünde poetik metinler neredeyse görülemez.

Konuyla ilgili olarak görüşlerini açıklayan Fatih Köksal, “Divan şiiri ve poetika” konusundaki düşüncelerini şöyle özetlemektedir:

“Divan şairinin poetikası yoktur/ olmaz görüşü kısmen doğruluk payı olan ama eksik bir tespittir.

Divan şiirini/ şairini tek bir kişi şiir anlayışı gibi düşünerek “Divan şiirinin poetikası” gibi genellemeler yapmak da doğru değildir. Elbette Divan şiirinin genel çerçevesi çizilebilir bir sanat anlayışı mevcuttur ama bunu poetika olarak değerlendirmek hakşinaslık olmaz.

*Divan şairlerinin şiirleri ilgili her değerlendirmesini zorlama usullere, şairin -bir kavram olarak hiç tanımadığı bir alan olan- poetikası olarak takdim etmek de yanlıştır. Bizim bu husustaki kanaatimiz üslup sahibi şairlerin - adına bugünkü anlamıyla poetika diyemezsek de- poetikaları da olur. Zaten üslup sahibi olmak, divan şiiri gibi yukarıdan beri saymaya çalıştığımız kurallar manzumesinin sanatkârı için başlı başına ayrıcalıktır.”*⁹⁸

⁹⁷ Rıdvan Canım, **Latîfî Tezkiretü’ş-şuarâ ve Tabsiratü’n-nuzamâ**, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları , 2000, s. 485.

⁹⁸ Fatih Köksal, **Divan Şiiri ve Poetikaya Dair Bazı Düşünceler**, Berceste, 2012, s. 46

Mücahit Kaçar'a göre ise: *“Bir şairin şiir hakkında ister geleneğine uygun olsun, isterse de geleneği eleştirsin kendi şiir anlayışını ortaya koyması onun poetikasıdır.”*⁹⁹

Divan şairlerinin tamamı ele alındığında, neredeyse hemen hemen hepsinin beyitler halinde de olsa şiir ile ilgili görüş ve düşüncelerini ifade ettiklerine tanıklık etmekteyiz.

Divan edebiyatının en gözde isimlerinden olan Fuzûlî, Türkçe ve Farsça divan önsözlerinde “şiir nedir” veya “şair kimdir” sorusuna ayrıntılı bir şekilde cevap vermiş, Divan Edebiyatı poetikasının ana hatlarını oluşturan ve onları gelecek nesillere miras bırakan bir manevi servet bırakmıştır.

Fuzûlî, şiirin kaynağı, mahiyeti, önemi, faydası, şiir için gerekli malzeme ve araç, şiir-ilim ilişkisi, şaire etki eden objektif ve sübjektif unsurlar ve benzeri birçok hususa, divanlarının mukaddimelerinde bazen doğrudan doğruya bazen de dolaylı olarak değinmiş ve bize klâsik şairlerimizin edebiyat, sanat ve şiire bakışlarının tesbitine yarayacak önemli bilgiler sunmuştur. Ona göre şiir, başlı başına bir ilimdir ve insanın olgunluğunun ve mükemmelliğinin bir sonucudur. Bunu idrak edemeyenler, zevk ehli olmayan ve hisleri gelişmemiş insanlardır: *“Şiir söyleyebilmek de başlı başına bir ilimdir ve kemal nevilerinden çok itibarda olan bir şubedir, bunu inkâr edenler, onun zevkine erişemeyenler veya şiir söyleme kudretine sahip olamayanlardır.”*¹⁰⁰

Fuzûlî'ye göre şiirin kaynağı, yaratılıştaki gizli olan harareti ihtiras ve aşktır. Gönün derinliklerinde gizli olan bu ihtiras ve aşk, istidadın karşısında şiir kapılarını açar. Ruhunda güzellikler peşinde koşma, kendini, dünyayı ve içinde bulunduğu şartları aşma ve değiştirme ihtirası bulunmayan, sonsuz ve karşılıksız sevgiler ve bağlılıklar âlemi olan aşkın denizine dalamayanların şairlikten bahsetmeleri gerçekçi olamaz.

Şiir bir sevdadır, ihtiras ve aşktan doğar. Ancak bu sevdâ, ilim ve irfan ile süslenmeli, zenginleştirilmeli ve kuvvetlendirilmelidir. Zira ilimsiz şiir, temelsiz bir

⁹⁹ Mücahit Kaçar, **Şairlerin Işıltısı**, İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2016, s. 29.

¹⁰⁰ Muhammed Nur Doğan, **Fuzulî'nin Poetikası**, İstanbul, Ötüken, 2002, s. 9.

duvar gibidir ve yine ilimden yoksun şiir, ruhsuz beden gibi cansız hareketsiz ve revnaksızdır. Fuzûlî'ye göre, şiirin asıl sermayesi derttir; gönlünde ızdırap, dert bulunmayan, ciğeri yaralı olmayan insanın şiiri, tat ve zevkten uzak olur. Şiiri etkili kılan, ızdırap ve derttir.

“Zira ki ilmsiz şi`r esası yok dîvâr gibi olur ve esassız dîvâr gâyetde bî- i`tibâr olur. Pâye-i şi`rimin hilye-i ilmden muarrâ olmağı mûcib-i ihânet bilip ve ilmsiz şi`rden kâleb-i bî-rûh gibi teneffür kılıp bir müddet nakd-i hayâtım sarf-ı iktisâb-ı fûnûn-ı ulûm-ı aklî ve naklî ve hâsıl-ı ömrüm bezl-i iktibâs-ı fevâid-i hikemî ve hendesî kılmağın mürûr ile leâlî-i esnâf-ı hünerden şâhid-i nazmıma pîrâyeler mürettep kıldım ve tedric ile tetebbû`-ı ehâdis ü tefâsîr edip fazîlet-i şi`re mezemmet isnâdı naks-ı himmet olduğunun hakîkatin bildim.”¹⁰¹

Kıt'a

“Şi`r zevkinden olmayan âgâh

Ehl-i nazmı mezemmet eylesün

Kendi cehline i`tirâf etsin

Her kerâmâta sihr söylemesün.”¹⁰²

Şair Fuzûlî'nin bu konudaki görüşleri, ilginç ve yol gösterici nitelikte olduğu görülmektedir.

Fuzûlî'ye göre şiir, insanlığı yücelten amaçlar doğrultusunda veya insanî değerleri koruma gayesi dışında, sadece nefsanî duyguların, egoistçe arzuların tatmini yolunda yazılırsa, çok tehlikelidir ve bu yolda şiir yazan şairler sonunda hüsrana uğrayacaklardır. Olumsuz gayeler dahilinde değil de, iman ve salih amel doğrultusunda şiir yazanlar, bu kötü akibete yuvarlanmaktan kurtulmuşlar ve hattâ amaçlarına nail olmuşlardır.¹⁰³

Klasik edebiyatın büyük şairlerinden biri kabul edilen Şeyh Gâlib ise, “Hüsn ü Aşk” mesnevisinin “sebeb-i te`lif” bölümünde, bir taraftan şair Nabi'nin bazı özelliklerini tahlil edip eleştirirken öte yandan şiirin teknik yönlerini de ele alır. Şair,

¹⁰¹ **Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzulî**, İstanbul, Matbaa-i Ahmed Kamil, H.1328 s. 6

¹⁰² **Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzulî**, İstanbul, Matbaa-i Ahmed Kamil, H.1328 s. 6

¹⁰³ Muhammed Nur Doğan, **Fuzulî'nin Poetikası**, İstanbul, Ötüken, 2002, s.5.

“mebahis-i diğ er” başlığı altında kaleme aldığı “Sözün ortaya  ıkışı”, “Sözün gerekliliği”, “Sözün gerekliliğinin umumi oluşu” ve “şairin mahiyeti” gibi kısımlarda divan şiiriyle ilgili poetik düşüncelerini belirtmiştir.¹⁰⁴

XVIII. yüzyıl Klasik Türk şiirinin yine önemli şairlerinden biri kabul edilen Sümbülzade Vehbî'nin, oldukça hacimli Divanı'nda şiir ve şairle ilgili görüşlere yer verilmiştir. şair bu görüşlerini, klasik şiir geleneği çerçevesinde olduğu gibi, kasidelerinde ve gazellerinin genellikle makta  beyitlerinde dile getirir. Onun özellikle “sühan” ve “k ğıt” redifli kasideleri, şiire ve şaire dair görüşlerini yansıtması bakımından önemlidir.

Vehbî Divanı'nda yer alan şiir ve şairle ilgili terim ve kavramlar, genel olarak şiir, şair, kendi şiiri ve önceki dönem şair ve eserlerle ilgili görüşlerden oluşmaktadır. şiirin, şekil olarak fazla bir şey anlam ifade etmediğini, şiire güzellik veren o şeklin ve sanatların aslında, içinde bulunan ma'n nın vermiş olduğu güzellik ve estetiğin bir yansıması şeklinde düşünen şairler, sadece ma'n da lezzet bulur. Çünkü o tatlılık ve şirinliği şekerde bulmak mümkün değildir:

“Bulur ehl-i sühan ma'n da lezzet

Ne m mk ndir şekerde ol hal vet.”¹⁰⁵

Türk edebiyatında manzum poetika geleneği, Tanzimat şairlerinden Ziya Paşa ile başlamış ve bir süre devam etmiş olsa da bu durum, yerini zamanla şairlerin düz yazı ile kaleme aldığı eserlere bırakmıştır. 20. yüzyılın başlarında Osmanlı'nın toplum yapısında ve düşüncelerinde meydana gelen değişiklikler, edebiyat alanında da kendini gösterir. Tanzimat Döneminden sonra Namık Kemal, Ziya Paşa ve Recaizade Mahut Ekrem gibi şairler, poetika üzerine yazılar kaleme almışlardır. Namık Kemal ve Ziya Paşa, Divan şiir geleneğini eleştiren şairlerin başında gelirler.

“Divan şairleri, şiirlerinde akılla ve duyu organlarıyla kavranabilen “nesnel gerçekçilik”i yansıtmayı ama lamamışlardır. Onların dile getirmek istedikleri, genelde metafizik karakter taşıyan ilahi gerçekliktir. Oysa Namık Kemal ve kuşağı, asıl gerçekliğin,

¹⁰⁴ Muhammet Nur Doğan, *şeyh Galip Hüsn-  Aşk*, İstanbul, Yelkenli, s. 179-197.

¹⁰⁵ Tolga  nt rk, *Sümbülzade Vehbi Divanında şiir ve şair ile ilgili düşünceler*, İdil dergisi, 2016, c.5 sayı 16.

*duyular, bilim ve akılla kavranabilen nesnel gerçeklik olduğu düşüncesindedirler ve Divan şairlerini nesnel gerçekliği çarpıttıkları, dünyevî gerçekten koptukları için kıyasıya eleştirirler”.*¹⁰⁶

Sembolist şiirin önemli şairlerinden biri kabul edilen, şiirde “terennüm ve tahayyül”ü önceleyen Ahmet Haşım, şiirle ilgili görüşlerini şu şekilde ifade eder: “Şair ne bir hakikat habercisi, ne bir belâgatli insan, ne de bir vâzı`-ı kânûn [kanun koyucu]dur. Şairin lisânı nesir gibi anlaşılmaq için değil, fakat duyulmaq üzere vücut bulmuş, musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın mutavassıt [arada bulunan] bir lisândır.”¹⁰⁷

Haşım`e göre, şiirde mana ve mesaj aramak “terennümü, yaz gecelerinin yıldızlarını, ra`şe [titreme] içinde bırakan hakir kuşu eti için öldürmek” demektir.

*“Şiirde mevzu, şair için ancak terennüm ve tahayyüle bir vesiledir... Herkesin anlayabileceği şiir münhasıran [özellikle] dün [küçük] şairlerin işidir... En güzel şiirler manalarını kâriin [okuyucunun] rûhundan alan şiirlerdir.”*¹⁰⁸

Cumhuriyet döneminde büyük şairlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu dergisindeki “İdeologia Örgüsü”nde, bu terimi, ilk kez poetika ile ilgili yazılarında kullanmıştır. Necip Fazıl, Yeni Türk Edebiyatı`nın güçlü bir şairi olarak poetikayla ilgili görüşlerini açıklamak suretiyle bu meydana at koşturanların başında gelir. O, eski çağlardan günümüze dek açıklanan şiir görüşlerini ihtiva eden poetikanın, bilimsel bir çalışma olarak hangi başlıklar altında incelenebileceğine dair bir kural olmamakla birlikte, edebiyat tarihinden bizlere bırakılan kaynaklara dayanmak suretiyle, bir plan çıkarmanın mümkün olacağı düşüncesindedir. Poetika temasının bilimsel çalışmasını şekillendirdiğimizde yaklaşık böyle bir tablo ile karşı karşıyayız: Şair, Şiir, Şiirde Usul, Şiirde Gaye, Şiirin Unsurları, Şiirde Şekil ve Kalıp.

¹⁰⁶ Alâttin Karaca, **İkinci Yeni Poetikası**, Ankara, Hece Yayınları, 2010, Vol. 42. s. 50.

¹⁰⁷ Ahmet Haşım, **Piyale**, Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar, İstanbul, 1926.

¹⁰⁸ İnci Enginün ve Zeynep Kerman, **Ahmet Haşım: Bütün Şiirleri**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1987, s. 69-77.

Poetikaya dair yapılan araştırmaların tamamını ele aldığımızda, bilimsel çalışmanın bir bütün halinde ortaya konulması gereken meselelerin, kesin olarak belli olmadığı ve bu konunun şairden şaire değişmekle birlikte belli bir düşünce etrafında hemfikir olduklarını görmekteyiz.

Şairlerin, poetik görüşlerinin ortaya konulabilmesi için, onların şiirleri veya eserleri incelediğinde, şiirin teknik ve muhteva yönüyle ve onun var olma amaç ve değeri hakkındaki görüşlerin en esas faktörlerden biri olacağı kanaatindeyiz.¹⁰⁹

Günümüzün yaşıyan büyük şairi Sezai Karakoç'un da kendine göre poetik düşünceleri olmuş ve bunları, zaman zaman açıklamaya çalışmıştır. Cemiyet içinde yaşayan şair, çevresine, insanlara ve o insanların dünyasına bağlı kalmak, zorundadır.

*“Öyle şairler vardır ki sosyal ve siyasi ihtirasların kanını alev alev tutuşturmakta çekinmemişlerdir. Çünkü sanatkârlar, insanların ortak yönlerini, birbirine benzeyen yanlarını bulup tespit etmede muhayyele dünyasını sanat vasıtasıyla ifade etme bakımından muazzam bir mesuliyet yüklenmişlerdir.”*¹¹⁰

2.2. Şehrîyâr`in Poetik Görüşleri

Çağdaş edebiyatta büyük başarıları imza atan ve eserlerinde evrensel problemlerin çözümüne dair görüş belirten Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, döneminin düşünce dünyasının bir aydını olarak tanınmış ve bu özelliğiyle ön plana çıkmıştır. Onun sanatkârlığı ve şiiri, hem Türk, hem de Fars dili ve edebiyatı çerçevesi içinde gelişmiş ve geniş bir zeminde kendisini ifade imkânını bulmuştur. Döneminin sosyal ve siyasi olayları, Şehrîyâr`in şiirinin temel konusu ve temaları arasındaki yerini bulmuştur.

Şehrîyâr`in kaleme aldığı şiirlerinin engin ufuklara işaret etmesi, geniş anlamlar içermesi, halkın yaşantısı ve gelenekleriyle haşır neşir olmasıyla oldukça ilintilidir. Düşünce ve duygu birliğinden oluşan lirik şiirlerinde şair, insan kalbine

¹⁰⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, 83.basım, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2016, s. 471-495.

¹¹⁰ Sezai Karakoç, **Sanat Görüşü**, İstanbul, Diriliş, 1967, s. 10-12.

daha çabuk nüfuz edebilmiş, böylece gazel, kaside, mesnevi, kıt'a ve rubailerin güzel örneklerini vermiştir.

Şehrîyâr'ın sanatı, hem klasik edebiyat ve hem de çağdaş oluşumlarla içiçe ve sıkı sıkıya bağlıdır. Onun klasik geleneğe ve ortaya çıkan yeni edebi akım ve gelişmelere açık olması ve kendisinin, sanattaki yenilikleri sürekli izlemesi ve faydalı işlerden yararlanmayı bilmesi, şairi, döneminin diğer şairlerinden farklı kılan önemli bir noktaya taşımıştır. Sonuçta, modern şiirin karşısında belirli şartlarla çıkarak, hem oluşmasına hem de gelişmesine katkıda bulunmuştur.¹¹¹ Bu nedenledir ki, üstat bir sanatkâr olarak, şiir yazma sorumluluğunu üstlenmiş ve şairliği en yüksek sanat aracı olarak görmüştür. Şehrîyâr'ın söz ve şiir hakkındaki düşünceleri, dikkate değer bir özelliكتedir.

Şehrîyâr, şiir ve şairi değerlendirirken, kendine özgü bir ifadeyle bazı düşüncelerini kelime kalıplara dökerek açıklamaya çalışır. Şairlerin misyonunu, şairlik görevlerini, samimilik, mizaç ve karakterlerini dile getirir.

2.2.1. Şehrîyâr'ın Şiir Hakkındaki Genel Düşünceleri

Şiirle ilgili çeşitli dönemlerde değişik yorumlar yapılmış ve herkes kendi açısından bu sanata bakmaya çalışmıştır. Klasik edebiyatta şiir ve şairle ilgili kısıtlı bilgilere karşılık, Yeni Türk Edebiyatı'nda konu, geleneksel çizgi ve dairenin dışına çıkıldığı dönemlerden sonra daha değişik bir tarzda ele alınmıştır.

Değişim, farklılık ve peş peşe gelen “yenilikler”, adeta bütünü parçalamış, dairenin içinde diğer konulara etki etmiş, dışın kabuğunu zorlamış ve zarını yırtmayı başarmıştır. Bu aşamadan sonra, başka bir bakışla görülmeye maruz kalan Divan Edebiyatı “tezkire” ve “hâl tercemeleri” dışında bir şiir-şair incelemesine tabi tutulmuştur. Tezkirelerin ihtiva ettiği birkaç satırlık sübjektif sanat ve üslup değerlendirmeleri ile şairin hayatına dair verilen ve bazen realiteden uzak kalan

¹¹¹ Şahin Fazil, *Ustad Şəhriyar novator şair kimi, yaxud Şəhriyarın şe'r və şair barədə bə'zi fikirlər və mülahizələri*, Tehran, Peykara, 1377, səh. 493-511.

bilgiler, modern anlamıyla edebiyat tarihi değerlendirme, anlayış ve tahlilini doğurmuştur.¹¹²

Sehi Bey, şiir konsundaki düşüncelerini açıklarken şu şekilde kalem oynatır:

“Âlemin nüktecileri, insanların güzel söz söyleyenleri küçük şeyleri incelerken ve kırk yaranların hizmetlerindendir. Bunlar şiir söylemeye mail olan nazm ehli kâmiller ve söz ölçüsüne kadir olan şairlerle fasih söyleyenlerdir. İnsanı acze düşüren (Kur`an) sözün inmesi ile onlara değer ve yücelik ulaştı. “Biz Muhammed’e şiir öğretmedik, zaten ona gerekmezdi”.¹¹³ Ayeti şiirin ve şairin yerini belli etmiştir. Onun için şairler ve fasihler imtiyaz bulmuş, “Şairler sözün emiri” olduğundan şiir ilham, şair de sonunda saadete ulaşandır. Bundan dolayı bu tabakadan velayet mertebesine ve saadet derecesine ulaşmış azizler çoktur. Şiirin parlak incileri, cevher saçan göğsün doğurduğu ve bakir fikirlerin taşkın denizinin beslediği şeydir. Böylece şiir, bedi` ve beyan ilimlerinin yeni gelininin tacı ve taşan manalarının el değmemiş kızının ziyneti ile cemil ve cemalin hilyesi celal ve celil ile bezenip süslü püslü olmuştur. Büyük âlimler ve fazılların şerefli huzurlarında bu şairler ve eserleri rağbet bulmuş, şiirleri aranıp muteber kitaplarına nazm ehli sözü ile tertip edilmişlerdir. Önsözlerinde sözü güzelleştirmek, değerli kitaplarının sayfalarında belâgatlarına şahitlik ve fesahatlarına yardım dilenmek için, fasihlerin ve belîğlerin şiirlerini söylerler. Bu sebeple her an zaman sayfalarında bunların isimleri ve şiirleri zikrolunur”.¹¹⁴

Şair Fuzûlî`nin, bu konudaki görüşleri, çok ilginç ve yol gösterici niteliktedir. Fuzûlî`ye göre:

“Şiir, insanlığı yücelten amaçlar doğrultusunda veya insanî değerleri koruma gayesi dışında, sadece nefsanî duyguların, egoistçe arzuların tatmini yolunda yazılırsa çok tehlikelidir ve bu yolda şiir yazan şairler sonunda hüsrana uğrayacaklardır. Olumsuz gayeler dahilinde değil de, iman ve salih amel doğrultusunda şiir yazanlar bu kötü akibete yuvarlanmaktan kurtulmuşlar ve hattâ amaçlarına nail olmuşlardır.”¹¹⁵

¹¹² Merve Okuyucu, <http://dergi.fsm.edu.tr>

¹¹³ Yasin süresi, âyet 69.

¹¹⁴ Sehi Bey, Tezkire, “**Heşt Behişt**”, Tercüman, 1001 Temel Eser, İstanbul 1980, s.30.

¹¹⁵ Muhammed Nur Doğan, **Fuzuli’nin Poetikası**, İstanbul, Ötüken, 2002, s. 5.

Fuzûlî, konuyla ilgili olarak Türkçe Divanı'nın mukaddimesinde görüşünü şöyle açıklar:

“Sonsuz hamd ve sayısız övgü, o, nutku yaratan Mütekellim'e (Allah'a) olsun ki, nazım denizlerinin ümid gemisini “Şairler; bunların arkasına hep zevk ve eğlence arayan şaşkınlar ve azgınlar düşer”¹¹⁶...” âyetinin ölüm (getiren) dalgalanması, ümitsizlik ve mahrumiyet girdabında batmaya mahkûm etmiş iken, “Ama, iman edenler müstesna”¹¹⁷ zincirini salıp İslâm şairlerini kusursuz ve sağlam bir şekilde kurtuluş sahiline çekmiş...”¹¹⁸

Fuzûlî'ye göre: *“Şiir bir sevdadır; ihtiras ve aşktan doğar. Ancak bu sevda ilim ve irfan ile süslenmeli, zenginleştirilmeli ve güçlendirilmelidir. Zira ilimsiz şiir, temelsiz bir duvar gibidir ve yine ilimden yoksun şiir, ruhsuz beden gibi cansız hareketsiz ve revnaksızdır.”¹¹⁹*

Fuzûlî, bu konudaki düşüncelerini dile getirirken, bazı önemli noktalara değinir:

*“Zaman zaman sevdâ-yı şi'r, sâir ef'âlîme gâlib düşüp ve gürûh gürûh Leylî-veşler Mecnûn gibi istima`-ı şi'r için başıma üşüşüp, şairliğim mukarrer oldu ve âvâze-i nazmımla âlemler doldu ve şöhet-i tâm buldu”.*¹²⁰

“Tabi`at şöhet-i şehre olmağa meyl-i temâm etdi

Ne pinhân eyleyem sevdâ beni rûsvâ-yi `âm etdi.”¹²¹

“Bu duruma uygun olarak, himmetimin meşşâtâsı (gelin süsleyen kadını), revâ görmedi ki şiirimizin güzel gelini, bilgi ve kültür süsü ile süslenmeden zaman koltuğunda arz-ı endam etsin ve yüce rütbeli istidadımın sarrafi razı olmadı ki şiirimizin ipekten gerdanlık ipliği ilim mücevherlerinden yoksun olarak âlemin boynuna asılmış olsun. Zira ki, ilimsiz şiir temelsiz duvar gibi olur ve temelsiz duvar ise gayet itibarsız olur. Şiirimizin payesinin ilim

¹¹⁶ Şuarâ sûresi, âyet 224.

¹¹⁷ Şuarâ sûresi, âyet 227.

¹¹⁸ Külliyyât-ı Dîvân-ı Fuzulî, Ahter matbaası, 1308, s. 2.

¹¹⁹ Külliyyât-ı Dîvân-ı Fuzulî, Ahter matbaası, 1308, s. 3.

¹²⁰ Zaman zaman şiir tutkusu davranışlarıma galip gelerek, bölüm bölüm Leylâ yüzlüler şiir dinlemek için başıma üşüştü; (böylelikle) şairliğim kesinleşti ve şiirimizin ünü ile âlemler dolarak tam bir şöhet hasıl oldu.

¹²¹ Tabiat, bütün şehrin diline düşmeye tam anlamı ile niyetlendi. Ne gizleyeyim, tutku beni âleme rûsvâ etti.

ziynetinden yoksun olmasını haksızlık bilip, bir müddet hayatımın nakdini aklî ve naklî ilimlerin kazanılmasına sarf ederek, ömrümün hasılatını hikmet ve hendese kazançları edinmek için harcadığımdan, giderek, çeşitli hüner incilerinden nazmımın güzeline süsler düzenledim ve yavaş yavaş hadis ve tefsir hakkında etraflı bilgi edinip, şiir erdemine kınanacak iş gözü ile bakmanın himmet yoksunluğu olduğu gerçeğine ulaştım.”¹²²

Fuzûlî'ye göre şiirin kaynağı, yaratılıştaki gizli olan harareti ihtiras ve aşktır. Gönlün derinliklerinde gizli olan bu ihtiras ve aşk, istidadın karşısına şiir kapılarını açar. Ruhunda güzellikler peşinde koşma, kendini, dünyayı ve içinde bulunduğu şartları aşma ve değiştirme ihtirası bulunmayan, sonsuz ve karşılıksız sevgiler, bağlılıklar âlemi olan aşkın denizine dalamayanların şairlikten bahsetmeleri gerçekçi olamaz.

Fuzûlî'ye göre, şiirin asıl sermayesi derttir; gönlünde ızdırap, dert bulunmayan, ciğeri yaralı olmayan insanın şiiri, tat ve zevkten uzak olur. Şiiri etkili kılan, ızdırap ve derttir.

“Zira ki ilmsiz şi'r esasî yok dîvâr gibi olur ve esassız dîvâr gâyetde bî- i` tibâr olur. Pâye-i şi'rimin hilye-i ilmden muarrâ olmağı mûcib-i ihânet bilip ve ilmsiz şi'rden kâleb-i bî-rûh gibi teneffür kılıp bir müddet nakd-i hayâtım sarf-i iktisâb-i fûnûn-i ulûm-i aklî ve naklî ve hâsıl-i ömrüm bezl-i iktibâs-i fevâid-i hikemî ve hendesî kulmağın mürûr ile leâlî-i esnâf-ı hünerden şâhid-i nazmıma pîrâyeler mürettep kıldım ve tedric ile tetebbû`-i ehâdis ü tefâsîr edip fazîlet-i şi're mezemmet isnâdı naks-i himmet olduğunun hakîkatini bildim.”¹²³

“Şi'r zevkinden olmayan âgâh

Ehl-i nazmı mezemmet eylesün

Kendi cehline i`tirâf etsin

Her kerâmâta sihr söylemesün”¹²⁴

Şair Fuzûlî'nin bu konudaki düşüncelerinin, original, farklı ve yol gösterici nitelikte olduğu görülmektedir. Fuzûlî'ye göre şiir, insanlığı yücelten amaçlar doğrultusunda veya insanî değerleri koruma gayesi dışında, sadece nefsanî

¹²² Külliyyât-ı Dîvân-ı Fuzulî, Ahter matbaası, 1308, s. 4.

¹²³ Muhammed Nur Doğan, **Fuzulî'nin Poetikası**, İstanbul, Ötüken, 2002, s. 5.

¹²⁴ A.g.e s. 5.

duyguların, egoistçe arzuların tatmini yolunda yazılırsa çok tehlikelidir ve bu yolda şiir yazan şairler sonunda hüsrana uğrayacaklardır. Olumsuz gayeler dahilinde değil de, iman ve salih amel doğrultusunda şiir yazanlar bu kötü akibete yuvarlanmaktan kurtulmuşlar ve hattâ amaçlarına nail olmuşlardır.

“Şiir nedir?,, sorusu, Cumhuriyet dönemi şairlerinden Necip Fazıl'ın da zihnin oldukça fazla meşğul etmiş ve kendisini, bu sorunun cevabını aramaya yöneltmiştir.

“Çok eski ve oldukça da çetin bir soru... Bu soru, insanoğluna Aristo'dan bugüne kadar duman kıvrımlarındaki maddelerin tespiti kadar zor görünmüştür. Bu yüzden gayet karışık ve anlaşılması zor büyük laflar edilmiştir... Aristo'dan Paul Valeri'ye kadar bütün poetik fikirciler, ya sahilsiz bir tecrit denizinde boyuna açılmış, yahut anlamı bellirsiz bir takım tekerlemelere düşmüşlerdir... Şiirin ne olduğu, her büyük mefhum gibi meçhul kalmıştır.”¹²⁵

Günümüzün yaşayan büyük şairi Sezai Karakoç'un da şiir konusunda bazı ilginç görüşleri bulunmaktadır. Karakoç'a göre, şiirin gerisinde insan olmalıdır. Şiirine insan veya insanlık fonunu koymayan bir şair hemen unutulmaya mahkûmdur.

Bu gün içinde bulunduğumuz ve acısını bütün toplumca duyduğumuz şiir, Antik Yunanlarda insanı gündelik şartlardan koparıyor, onu sonsuzun kıyısında yıkıyordu. Klanlarda ise, rahip aynı zamanda hekim ve şairdi. Ozanlar, şamanlar gaipen haber vererek toplumun yönetiminde faydalı oldukları bilinmektedir.

Hintlilerin kutsal kitabı Vedalar, şiirdir. Ahd-i Atik yer yer şiirle doludur. Mezmurlar, Eyyub'un Kitabı, şiirdir. Peygamberin çıkacağını, Ukkaz panayırında şairler haber vermişlerdir. Kâbe'nin duvarında asılan Yedi Meşhur Şiir (Muallakat-i Seb'a), Kur'an'ın belâgat üstünlüğü önünde duvardan indirilmişlerdir.

Atina Sitesiyle Isparta Sitesi arasındaki fark biraz da şiir farkıdır. Osmanlılarda, İranlılarda kaside hükümdarı medih aracı olsa da halkın beğenip beğenmemesi, kabul edip etmemesi bakımından bir nevi kontrol aracı oluyordu.

¹²⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, İstanbul, Büyük Doğu, 2016, s. 472.

Karakoç'a göre, çağımızda şiirin iki büyük görevi vardır:

“Eğitimdeki ruh ve zihin terbiyesindeki görevi ve Prometheus sanatı denilen moral ödevi. Yani kötü idarelere karşı başkaldırma aracı oluşur. Yurt tehlikeye girdiği zaman bir ozanın sesinin yükseldiği ve her şiirin yurt sevenlerin dilinden düşmediği artık tarihin bir kuralı denecek kadar çok görülmüştür.”¹²⁶

Toplumumuzun değer yargıları o denli değişmiştir ki, kimin ne düşündüğü ve hangi fikirler peşinden koştuğu pek belli değildir. Oysaki şairin bir görevi de ümmetin etrafında toplanacağı hedefleri tayin ve genel yönlelere işaret etmesidir. Hazret-i Peygamberin İmru'l-Kays hakkındaki: “O, Cahiliye çağı Araplarının en büyük şairi, şairler şairidir. Fakat dinde onların sancağı ateşe, cehenneme doğru gitmiştir” sözünün ayrı bir anlamı vardır.

Sanatçı yoldan sapar ve sanatıyla başkasını da saptırırsa onun yapacağı tahribat kaydedilmeyecek kadar büyük olur. Karakoç, değer yargılarının alabildiğine allak bullak olduğu ve şiirin bir ideoloji, şehvet ve sapıklık aracı olarak kullanıldığı bir dönemde, yularsız, şaşkın ve korkmuş develeri sakındırmak ve belli bir hedefe yöneltip kervanbaşlarını da develer sürüsüne katmak için bir araç şeklinde kullanmaktan yanadır.

Toplumumuzun ekmek derdini lirik veya daha doğrusu poetik planda en soylu dolaylı anlatıma kavuşturacak bir mizaçtır. Yüreği, şiirler eğitilmiş yöneticiler, politikayı bir amaç saymazlar. Moralın bir aracı olarak kullanırlar. Yurtlarını ve yurttaşlarını ay ışığındaki eşyanın suçsuz ve masum görünüşüne eş, şiirin eliyle güzelleşmiş bulurlar ve severler.

Karakoç'a göre, çağımızda şiir yalnız iyicil değil, şiirlik kalitesini korumak ve düşürmemek şartıyla iyicidir de. Şiiri, duymuş bir yönetici kolay kolay zalim olmaz. Şiir, tabiatında zulme karşıdır. Eflatun'un devletinden kovduğu şairler, mit uyduruculardır ki bunlar halkın zihnini bulandırıyor ve batıl itikatlar doğmasına sebep oluyordu.

126 Sezai Karakoç, **Sanat Görüşü**, İstanbul, Diriliş, 1967, s. 10-12.

2.2.1.1. Gerçek Şiir

Şehrîyâr`in ifadelerine göre gerçek şiir, kutsal bir nağme gibidir. Şairler, şiir söylemeye devam etmeli, fakat bu şiirler saçma sapan sözlerden ibaret olmamalıdır. Tüm bunların yanı sıra, tarih boyunca hatasız şiir de olmamıştır ve olması da düşünülemez. Şair, hatasız şiir yazacağım diye de şiir söylemekten yüz çevirmemelidir. Şehrîyâr`e göre şiir, rastgele kelimelerden meydana gelmemeli, bilakis büyük anlam taşıyan sözlerden oluşmalıdır. Şiir, eğer gözlerden yaş akıtıyor, gönüllerden endişe ve üzüntü gideriyorsa, o zaman gerçek işlevini icra ediyor demektir.

Şiirsiz bir manevi âlem, manevi âleme pencere açmamış bir şiir dünyası olabilir, ama bu yoksul bir dünya demektir. Şairler, hep yüce olanı ararken o âleme yakışan bir ahlakın da peşinde koşmuş, yani estetik damgalı ve mühürlü bir ahlakın sahibi olmuşlardır.

Şair, milletin sözcüsü, yorumcusu ve gerekirse yol göstericisidir. Milletine hizmeti, bir görev şeklinde bilendir. Firdevsî`nin şiiri, daima milli çizgi ve karakterler yansıtmıştır. Çünkü şiirde milli bir damga zorunludur. Şiir, evrensel olduğu ölçüde milli, milli olduğu ölçüde de evrenseldir. Dil ve kelimeler, ister istemez dolaysız da olsa onu millete mal eder.

راست گوئی ترانه قدسی است¹²⁷

شعر نظم بلند فردوسی است

Şi`r nezm-i bolend-i Firdevsî est

Râst gûyi terâne-yi kudsî est

¹²⁷ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

Gerçek şiir, Firdevsî'nin yüksek düzeydeki şiiridir. Doğru söylüyorsun, onun şiiri, adeta kutsal bir nağmedir.

گو بگویند شعر و یاوه مگو
ما حریفان نمی رویم از رو¹²⁸

Gû be gûyend şî'r û yâve megû

Mâ herîfân ne mîrevîm ez rû.

Şiir söylemeye devam et, fakat saçma sapan sözler değil. Biz, rakipler yüzünden şiir söylemekten yüz çeviremeyiz.

شعر هم بی خطا نخواهد بود
دو دو تا چارتا نخواهد بود¹²⁹

Şî'r hem bî hetâ ne hâhed bûd

Dû dû tâ çârtâ ne hâhed bûd.

Aslına bakılırsa, şiir hatasız olmaz. İki kere ikinin dört etmesi gibi...

شعر خاص سخن نباشد هم
بلکه لفظی بود به معنی عم¹³⁰

¹²⁸ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

¹²⁹ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

¹³⁰ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

Şi`r hâs sohen ne bâşed hem

Belki lefzî bûd be me`nî`em.

Şiir, sadece seçkin kelimelerden meydana gelmez. Belki, büyük anlam taşıyan sözlerden oluşur.

هر چه اندوه دل برد شعر است¹³¹

هر چه زان دیده بر خورد شعر است

Her çe zi ân dîde ber ħord şî`r est

Her çe endûh-i dil bord şî`r est.

Şiir, eğer gözlerden yaş akıtıyorsa şiirdir. Ve yine eğer gönüllerden endişe ve üzüntü gideriyorsa, şiirdir o.

هر چه را جلوه و جمالی هست¹³²

هر کجا بوی وجد و حالی هست

Her kocâ bû-yi vecd û hâlî hest

Her çe râ cilve vû cemâlî hest.

Her nereye coşku ve yalnızlık kokusunu yayıyorsa ve yine, nerede cilve ve güzellik oluşturuysa o, şiirdir.

وانچه ذوق سلیم پسندد¹³³

هر چه آزاده دل بدو بندد

¹³¹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

¹³² شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

Her çe âzâde dil be do bended

Ve ân çe zevk-i selîm be pesended.

Eğer insanlar, gönül hoşluğuyla ona bağlanıyorlarsa ve yine selim zevk sahipleri tarafından beğeniliyorsa o, şiidir.

Şehrîyâr, şiirin oluşumu ve teması yanında, şiire olan saygı, şiir dinleme adabı ve şiir okuma gibi konular üzerinde de çokça durur: “Ey Vezir! Şiirime olan ilgi ve saygı, senden lütfundan ötürüdür. Beni mazur gör ki, şairlik, bünyesinde biraz hiciv ve saygısızlığı da barındırmaktadır.” diyerek idarecilerin yergiye de tahammül etmeleri gerektiğine işaret eder.

Şiiri dinlerken, kendinden geçtiğini ve mest olduğunu söyleyen Şehrîyâr, “Kendi açımdan şiire bakmakta ve can kulağıyla dinlemekteyim. Benim bu şekildeki bir tavırdan, nesim rüzgârı dahi haberdar değildir.” Bu şiirin devamında da, “Dedim ki, yaradılışım, beni kendimden dahi uzaklaştırmıştır.” ifadesini kullanır.

Şiirin nasıl bir ortamda okunmasına da dikkat edilmesi gerektiğini düşünen Şehrîyâr, okuyuculardan, kendi şiirlerini Saba rüzgârının eşliğinde okumalarını tavsiye etmektedir. Çünkü böyle bir ortam, kuşkusuz kararsız âşıkların bayramıdır. Öyle bir ortam ki, güzelliğin, kendinin seyredilmesini istemesi, şiirin de “beni yaz demesi” aynı anda oluşmaktadır.

Şehrîyâr’e göre, şiir söylemek için özel bir yetenek gerekmede, adeta o kişi, şimşeğin ünlü binicisi rolünü üstlenmektedir. Şiiri okuduğu zaman kendisi, tüm dünyayı doğudan batıya hızlı bir şekilde dolaşıyor demektir. Şiir söylemeyi sürdüren kişi, bu kadar donanımlı şekilde şiirini okuyorsa bunun anlamı şiir dinleyenin de aynı şekilde karşılık vermesini bekliyor demektir. Örneğin, Şehrîyâr’e göre, “şiir dinleyene -merkebin uzun kulağı ve yaseminin yaprağı gibi- güçlü sese duyarlı kulaklar gerekir.”

Şairler, toplumların olağanüstü günlerinde ve bunalımlı anlarında seslerini yükseltirler. Bu sese kulak verilmeli ve çağrıları da iyice denetlenmelidir. Çünkü bir

¹³³ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

doktrine şiddetle bağlanmış olan şair buna şiddetle ve kayıtsız şartsız bağlanmış demektir.

گر به شعری همه حرمت از تو شد معذور دار شاعری می خواستی هجا و هتاک ای وزیر¹³⁴

Ger be şî'rî heme hormet ez to şod me`zûr dâr

Şa`irî miḥâstî hecâ vû hettak ey vezir.

Ey Vezir! Şiirime olan ilgi ve saygı, senden ötürüdür. Beni mazur gör ki, şairlik, bünyesinde biraz hiciv ve saygısızlığı da barındırmaktadır.

با شعر نگاه خود به گوشش طوری که نسیم هم نداند

گفتم : گل من مرا زخود راند¹³⁵

Bâ şî'r nigâh-i ḥod be gûşîş

Tovrî ke nesîm hem ne dâned

Goftem: Gol-i men merâ zi ḥod râned.

Kendi açımdan şiire bakmakta ve can kulağıyla dinlemekteyim. Benim bu şekildeki bir tavrımdan, nesim rüzgârı dahi haberdar değildir. Dedim ki: Yaradılışım, beni kendimden dahi uzaklaştırmıştır.

¹³⁴ ای وزیر

Ey Vezîr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 107.

¹³⁵ هذیان دل

Hezeyân-i Dil

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 76.

سخت پیچیده‌ام از زلف تو در شعر و خیال چون غریبی که شبانگه به تکاپو باشد¹³⁶

Seht pîçîde em ez zolf-i to der şî'r û heyâl

Çûn ğeribî ke şebângeh be tekâpû bâşed.

Şiir ve hayalle, senin zülfünden sağlam örgü örmüşüm. Madam ki konuya yabancıysın, geceleyin sürekli koşuşturma içinde olman gerekir.

بپای ساز صبا شعر شهریار ای ترک بخوان که عیدی عشاق بیقرار آمد¹³⁷

Be pâ-yi sâz-i Sebâ şî'r-i Şehrîyâr ey Tork

Be hân ke `ıyd-i `uşşak-i bî-kerâr âmed.

Ey güzel! Saba rüzgârının eşliğinde Şehrîyâr`in şiirlerini oku ki, kararsız âşıkların bayramıdır.

حسن میگوید تماشا کن مرا شعر میگوید که انشاء کن مرا¹³⁸

Hosn mîġûyed temâşâ kon merâ

Şî'r mîġûyed ke inşâ` kon merâ.

¹³⁶ نسخه جادو

Noshe-yi Câdû.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 109.

¹³⁷

عیدی عشاق

‘İyd-i ‘Uşşâk.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 114.

¹³⁸ شاعر خسته

Şâ`ir-i Heste

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 144.

Güzellik diyor ki, beni seyret. Şiir de diyor ki, beni meydana getir ve ortaya koy.

همه چون آینه است نقش پذیر¹³⁹

شاهد شعر را سرای ضمیر

Şâhid-i şî'r râ serâ-yi zemîr

Heme çûn âyine est nekş-pezîr.

Şiirin sevgilisi için yer, gönül sarayıdır. Süsleri yansıtan bir ayna gibidir.

همه اقصای غرب پوید و شرق¹⁴⁰

شعر گویی سوار شهیر برق

Şî'r- gûyî sovâr-i şehîr-i berk

Heme eksâ-yi ğerb pûyed û şerk.

Şiir söyleyen, şimşegin ünlü binicisi gibidir. Tüm dünyayı, Doğudan Batıya hızlı bir şekilde dolaşır.

مثل گوش خر و یاسمین است¹⁴¹

شعر را سامعه شان سنگین است

Şî'r râ sâmi`eşân-i sengîn est

¹³⁹ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

¹⁴⁰ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

¹⁴¹ غروب ی نیشابور

Ġorûb-i Nişâbûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 40.

Misl-i gûş-i her û yâsemin est.

Şiire, çok güçlü kulaklar gerekir. Merkebin uzun kulağı ve yaseminin yaprağı gibi...

Şehrîyâr, şiir yazma konusunda Klasik İran şairlerini örnek göstermekte ve bunları taklit etmek suretiyle ancak güçlü şiir yazılabileceğini ifade etmektedir. Şehrîyâr'e göre, dehâya dayalı Doğu şiiri, ancak dervişlik ayini ile elde edilebilmektedir. Dehâ, taştan, topraktan, doğadan ve toplumun kürek kemiğinden birşeyler koparan güçtür. Kuşkusuz, zaman zaman kendisine dönüp, kendi kendinden de bir şeyler koparacak ve katacaktır.

Batının, bilgin ve hikmet ihtiyarının elini öpmesi için Hâfız ve Hayyâm'ın testisinden doldurulan şarap kadehi, Nesim rüzgârının ardından diz çökmüştür.

Şaire göre, edebiyattan nasibini alamayan millet uygarlıktan da yoksun kalmış ve bu nimetten nasibini de alamamıştır. Sadece makam sahiplerinin heveslerini tatmin etmek için şiirle uğraşmaları, şiirin güzel kokusunu alamadıklarının endişesini taşıyan Şehrîyâr, bazı toplumların edebiyatının hurafelerle dolu olduğunu ve bu nedenle bunların sanat yönünden zengin oldukları vehmine kapıldıkları, oysaki uygarlık yolunda ayrılıklara düşmekten kurtulamadıklarını dile getirir. Bunun yanında, edebiyatta, ileri olan toplumların uygarlık yolunda da daima ileri gittikleri görülmektedir.

Şehrîyâr, Doğu Edebiyatı'nın özellikle de İran Şiiri'nin uygarlık ve ilerleme yolunda daima rehberlik ve öncülük ettiğine ve bu konuda adeta güneşe benzediğine vurgu yapmaktadır. Mensubu olduğu bir milletin edebiyatının ihtişamına zaman zaman değinen şair, kendi şiir türüne de yer vererek onları halka tanıtmaya çalıştığı görülmektedir.

Büyük dehâ ve yeteneklerin, güçlü olan toplumlarda bu imkânı onlara verecek tarzda boy gösterip ortaya çıkmaları, mutlu bir rastlayış ve ilahi bir lütuftur. İnsanlık için büyük değerler taşıyan ve anıtlaşan eserler, onları meydana getiren

yeteneklilerin dışında, bir de o yeteneklerin değerlendirilmesini bilen toplumları da hesaba katmak zorundayız.

Yeteneğin, kendini dışa vurmasında gerekli ortam ve araçların sağlanmasıyla bu dehâ ve değerler, gün yüzüne çıkmış olur ve ve realitenin katı şartlarına dayanabilirler.

مشرق نیز با آیین درویشی نبوغ شعر به کف جام شرابی از صبوی حافظ و خیام

به دنبال نسیم از در میزند زانو که بوسد دست پیر حکمت دانای مغرب را¹⁴²

Nebûğ-i şî'r-i meşrik nîz bâ âyîn-i dervîşî

Be kef-i câm şerâbî ez sebû-yi Hâfız û Hayyâm

Be donbâl-i nesîm ez der mîzened zânû

Ke bûsed dest-i pîr-i hikmet-i dâna-yi meğrib râ.

Dehâya dayalı doğu şiiri, ancak dervişlik ayini ile elde edilebilmektedir. Elde, Hazîf ve Hayyâm'ın testisinden doldurulan şarap kadehi...

Nesim rüzgârının ardından diz çökmüş, Batının, bilgin ve hikmet ihtiyarının elini öpsün diye...

ملتی کز ادب نصیبش کم کم نصیب است از تمدن هم¹⁴³

¹⁴² پیام به انشتن

Peyâm be Anştayn

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 3, s. 122.

¹⁴³ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

Milletî kez edeb nesîbeş kem

Kem nesîb est ez temeddon hem.

Bir millet ki, edebiyattan nasibini alamamıştır. Uygarlıktan da yoksun kalmıştır.

تازه ترسم به گرد او نرسی¹⁴⁴

آن که سر کار از او شدی هوسی

Ân ke ser kâr ez o şodî hevesî

Tâze tırsem be gird o ne resî.

Makam sahiplerinin, sadece heveslerini tatmin etmek için şiirle uğraşmaları, şiirin güzel kokusunu alamayacaklarının endişesini taşımaktayım.

با تمدن کیش منافات است¹⁴⁵

ادبیات کسی خرافات است

Edebiyât-i kesî ħorâfât est

Bâ temeddon-i kîş monâfât est.

Edebiyatı, hurafelerle dolu olanlar, uygarlık yolunda ayrılıklara düşmekten kurtulamazlar.

مهر دیرینه دارد و سر و کار¹⁴⁶

شعر ما با تمدن سر کار

¹⁴⁴ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

¹⁴⁵ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

¹⁴⁶ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Şi`r-i mâ bâ temeddön-i serkâr

Mihr-i dîrîne dâred û ser û kar.

Şiirimiz, uygarlık yolunda daima başı çekmiştir. Eski bir güneş olarak gereken değerini bulmuş ve öncü olmuştur hep.

مستقيم است اين دو را نسبت¹⁴⁷

بس قديم است اين دو را الفت

Bes kedîm est îñ dû râ olfet

Mostekîm est îñ dû râ nisbet.

Edebiyatımız ile dostluk arasındaki arkadaşlık çok eskiye dayanmaktadır.. Bu ikisinin arasındaki bağ oldukça güçlüdür.

بهمان نسبتش تمدن پیش¹⁴⁸

ادبیات هر گروهی بیش

Edebiyât-i her gorûhî bîş

Be hemân nisbeteş temeddön pîş.

Edebiyatta, ileri olan topluluklar, uygarlık yolunda da daima ileri gitmişlerdir.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

شعر و حکمت¹⁴⁷

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

شعر و حکمت¹⁴⁸

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

Şâhid-i şî'r be gehvâre-yi hâl

Mehdeş âvîhte der Bâğ-i Ne'îm.

Şiir güzeli, sarhoşluk beşiğini, Cennet Bahçesi'nde asmıştır.

2.2.1.2. Şiirin Değeri

Şehrîyâr, şiir konusunda önemli bazı gözlemlerde bulunmakta ve çağımızda şiire verilen değer azlığından yakınmaktadır. Bu konuda kendisi şiirden yüz çevrildiğini ve değerinin ne yazık ki, pek para etmediğini söylemektedir. Şairin avucunda, adeta fakirin keşkülü olmuştur. Şehrîyâr'e göre, şiir hakkında bir yargıya varılırken onu, saçma sapan sözler olarak değerlendirmektedirler. Bu nedenle de, onu okumamakta ve böyle olunca da şairin sözleri, pek hüsn-i kabul görmemektedir.

Şehrîyâr, birçok konuda görüş belirttiği gibi bu konuda da düşüncelerini nazım diliyle açıklamaktan geri kalmamıştır. “Şiir, yargıcın kararıyla görevden alınmıştır.” şeklindeki hüküm benzetmesi oldukça anlamlı bir tespittir. Nasıl ki yargıç, karar verdiğinde, artık onun bu kararı üzerinde tartışma yapılamıyacaksa, şiir de adeta yargıcın kararıyla artık asli görevinden uzak kalmıştır. “Ancak, gücün yettiği kadar söz söyle, onların gönlünün istediği gibi olmasa da, bizim değerimizden bir şey eksiltmez.” diyen Şehrîyâr, gönlündeki şiir sevdasını dillendirmektedir.

Çağımız, adeta şiirin ve şairliğin gelir kapısı olmuştur. Şiir, toplumun her kesiminde yaygın bir şekilde ve deyim yerindeyse, kapıdan mihraba kadar her şey için bir araç gibi kullanmaya başlamıştır. Bu nedenle şiire olan ilgi, yaygınlaştığı gibi, şiir de, hem ekmek hem de su gibi zorunlu hale gelmiştir.

¹⁴⁹ افسانه شب (مهتاب جنگل)

Efsâne-yi Şeb (Mehtâb-i Cengel)

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 21.

شعر گشته است صورت یک پول

در کف شاعر گدا کشکول¹⁵⁰

Şi`r geşte est sûret-i yek pûl

Der kef-i şâ`ir gedâ keşkûl.

Şiir den yüz çevrilmiştir ve değeri de ne yazık ki, pek para etmemektedir. Şairin avucunda, adeta fakirin keşkülü olmuştur.

شعر در حکم یاوه می دانند

حکم چون یاوه شد نمی خوانند¹⁵¹

Şi`r der hokm yâve mîdânend

Hokm çûn yâve şod ne mîhânend.

Şiir hakkında yargıya varılırken onu, saçma sapan sözler olarak değerlendirmektedirler. Bu nedenle de, onu pek okumamaktadırlar.

حرف شاعر نمی شود قبول

شعر یا حکم حاکم معزول¹⁵²

Herf-i şâ`ir nemîşeved kebûl

Şi`r yâ hokm-i hâkım me`zûl.

¹⁵⁰ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

¹⁵¹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

¹⁵² شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

Böyle olunca da şairin sözleri, pek kabul görmemektedir. Şiir, yargıcın kararıyla görevden alınmıştır.

گو بگویند هر چه دلشان خواست که ز مقدار ما نخواهد کاست¹⁵³

Gû begûyend her çe dilşân hâst

Ke zi mikdâr-i mâ ne hâhed kâst.

Gücün yettiği kadar sözü söyle, onların gönlünün istediği gibi olmasa da, bizim değerimizden bir şey eksiltmez.

یک زمان شعر و شاعری شد باب شعر پر شد ز باب تا محراب¹⁵⁴

Yek zemân-i şî`r û şâ`irî şod bâb

Şî`r perr şod zi bâb tâ mihrâb.

Çağımız, şiirin ve şairliğin gelir kapısı oldu. Şiir, kapıdan mihraba kadar her şeye bir araç oldu.

شعر را آبرو فراوان بود شعر هم آب بود و هم نان بود¹⁵⁵

Şî`r râ âb-i rû firâvân bûd

¹⁵³ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

¹⁵⁴ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

¹⁵⁵ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

Şi`r hem âb bûd hem nân bûd.

Şiire olan ilgi, çoğaldı. Şiir, hem ekmek hem de su oldu.

Şehrîyâr, şiire verilen değer konusunda oldukça çarpıcı bilgiler verir. Şaire göre, dünyayı cennet haline getiren şiirdir. Eğer cennette şiir yoksa orası Şehrîyâr için cehennemden farksızdır. Çünkü insan şiirsiz yaşayamaz, yaşarsa da o, aslında insan değildir.

Ruh ve gönül dünyasından gelmesi nedeniyle şiir sayesinde kendine ebedi hayat bulan şair için onsuz hayat, zindanda geçen bir ömür gibidir. Şiirsiz bir dünya, sadece su ve balçıktan oluşan bir dünyadır. Şiir ve hikmet sayesinde ancak dünya süslenir. Gönül ve ruh sahibi insanlar olduğu müddetçe, şiir de dünyada bulunacak ve yazılmaya devam edecektir.

ور بهشت است بی تو باشد زشت¹⁵⁶

با تو ای شعر عالم است بهشت

Bâ to ey şî`r `âlem est Behişt

Ver Behişt est bî to bâşed zîşt.

Ey şiir! Dünya seninle Cennet haline gelmiştir. Sensiz, cennet de olsa, bu dünya cehennemden farksızdır.

وان که بی شعر زیست انسان نیست¹⁵⁷

بی تو انسان نمی تواند زیست

Bî to insân ne mitevâned zîst

¹⁵⁶ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁵⁷ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

Vû ân ke bî şî'r zîst insân nîst.

Sensiz, insanın yaşaması mümkün değildir. Şiirsiz yaşayan kimse, aslında insan değildir.

بی تو ام زندگی بود زندان¹⁵⁸

با تو دارم حیات جاویدان

Bâ to dârem heyât -i câvidân

Bî to em zindegî bûd zindân.

Seninle, ebedi hayatı bulmuşum. Sensiz hayat ise, zindandan farksızdır.

نه ز دنیای دون آب و گل است¹⁵⁹

شعر هم از جهان جان و دل است

Şî'r hem ez cihân-i cân û dil est

Ne zi donyâ -yi dûn-i âb û gilest.

Şiir, ruh ve gönül dünyasındandır. Yoksa su ve balçıktan oluşan âdi dünyadan değildir.

خارج از این دو پیاوه باشد و معر¹⁶⁰

گیتی آراسته ز حکمت و شعر

Gîtî-yi ârâste zi hikmet û şî'r

Hâric ez in dû yâve bâşed û mi`r.

¹⁵⁸ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁵⁹ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁶⁰ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

Dünyanın süsü, şiir ve hikmettir. Bunun dışında kalan, saçma sapan ve anlamsız olan iki sözden başka şey değildir.

شعر در وی تناسب اندام¹⁶¹

حکمت اندام عالم است و دوام

Hikmet endâm-i `âlem est û devâm

Şi`r der vey tenâsob-i endâm.

Hikmet, dünyanın boyu posu ve süreğidir. Şiir ise, o vücutta uyum sağlayanıdır.

شعر را منصبی و عنوان بود¹⁶²

تا جهان بود و تا جهانبان بود

Tâ cihân bûd û ta cihânbanân bûd

Şi`r râ mensebî vû `unvân bûd.

Dünya oldukça ve dünyayı idare edenler bulundukça, mutlak surette şiirin bir yeri vardır ve ona bir isim de verilecektir.

2.2.1.3. Şiirin Etkisi

İslam uygarlığında şiirin çok büyük önemi vardır. Kur'an'da doğru inançlı şairler yüceltilmiştir. Peygamber döneminde şairler de savaşçılar kadar yüce ve mutlak inancın yerleşmesi ve yayılması görevini büyük bir şiir gücüyle üstlenmişlerdi.

Peygamberin şairleri vardı. Hazret-i Ali de büyük bir şairdi. Sahabeden nicelerinin şiirleri vardır. Hazret-i Ebu Bekir'in de şiirleri olmuştur. Daha sonraları,

¹⁶¹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁶² رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 123.

şiiir öyle serpilme göstermiştir ki, Dünya şiiir tarihinde, belki de sonsuza dek isimleri unutulmayacak şairler gelmiştir. Maarriler, Mütenebbiler, Ebu Nuvaslar, Faridler, Busiriler, Haririler, Endülüs dönemi şairleri, Peygamber çağı şairleriyle, hatta Muallaka şairleriyle tarih içinde bir bütün oluşturarak, olumlu olumsuz yanlarıyla, çöl ve şehir, bedevilik ve uygarlık yanıyla, büyük bir şiiir, Arap şiiirini ve anıtların zenginliği ortaya koymuştur.

İslam'ın, uygarlıktaki ve sanattaki gücü, İran şiiiri denen büyük olayı doğurmuştur. Senai, Attar, Mevlânâ, Firdvesi, Hâfız, Sa'dî, Hayyâm, Nizami, Cami, Rudegi, Sâib, Şevket, Nasır-i Hüsrev gibi büyük şairler, her biri ayrı bir vadide şiiir evreninin bir başka saman yolunu çizmişlerdir.¹⁶³

Şehrîyâr, divanlarında, şiiirin toplumdaki etkisini, fonksiyonunu ve görmüş olduğu hizmeti dile getirir. Şair için şiiir, bir aslanın kükremesini, bir ceylanın ürkekliğini, denizlerin dalgalarını ve berrak suyun güzelliğini işliyorsaa o, şiiirdir.

Gür ormanların durumunu, tufanın dehşetini ve dağların korkunçluğunu dillendiriyorsa işte o, şiiirdir.

Yeşilin güzelliğini, gülün açılışını, salınan servi ağacının ve bülbülün nağmesini dile getiriyorsa o, şiiirdir.

Mazlumun ahını, gecelerde yapılan duayı, gençlerin dik başlılığını ve yaşlıların sohbetini dile getiriyorsa demek ki o, şiiirdir.

Bir çocuğun uykusunu, annenin eteğini, korkusuz aşkı ve genç kızın iffetini işliyorsaa o, şiiirdir.

Çeşmenin çağıltısını, söğüt ağacının gölgesini, korku salan kılıcın şakırtısını ve güneşin parlaklığını işliyorsaa o, şiiirdir.

Baharın renk ve kokusu, sonbaharın hüznü ve esen rüzgârın kendisidir şiiir.

¹⁶³ Şevket Beysanoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının Üç Büyük Şairi**, Ankara, 1997, s. 203.

Şiir ve nağme ışıkları, kadınların pınar başlarındaki fıskiyesi, ilham perilerinin görünmesi, yıldızların doğması şeklindeyse ve âşıklara hediye götürüyorlarsa, işte o gerçek şiidir ve şiirlik fonksiyonunu da icra ediyor demektir.

Böylece Şehrîyâr, şiirin işlevine işaret ederek, bir kabile içinde, bir millet içinde, ya da insanlık içindeki hizmetine değinir. Şairin, tarihi ve geçiş zamanı bir de sanat gözüyle kurmaya çalıştığını ifade eder.

خشم دریا و لطف آب زلال¹⁶⁴

غضب شیر و غمزه های غزال

Ğezeb-i şîr û ğemzehâ-yi ğezal

Hışm-i deryâ vû lotf-i âb-i zelâl.

Bir şiir, eğer aslan kükremesini ve ceylan ürkekliğini, deniz dalgalarını ve berrak suyun güzelliğini işliyorsa o, şiidir.

قهر طوفان سهمگینی کوه¹⁶⁵

حال ابهام جنگل انبوه

Hâl-i ibhâm-i cengel-i enbûh

Kehr-i tûfân-i sehmgînî-yi kûh.

Eğer güir ormanların durumunu, tufanın dehşetini ve dağların korkunçluğunu dillendiriyorsa o, şiidir.

سرو ناز و ترانه بلبل¹⁶⁶

نزهدت سبزه و تبسم گل

¹⁶⁴ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

¹⁶⁵ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

¹⁶⁶ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

Nozhet-i sebze vû tebessom-i gol

Serv-i nâz û terâne-yi bolbol.

Yeşilin güzelliğini, gülün açılışını, salınan servi ağacını ve bülbülün nağmesini dile getiriyorsa o, şiidir.

سرکشی جوان و صحبت پیر¹⁶⁷

آه مظلوم و ناله شبگیر

Âh-i mezlûm û nâle-yi şebgîr

Serkeşî-yi civân û sohbet-i pîr.

Mazlumun ahını, gecelerin iniltisini (duasını), gençlerin dik başlılığını ve yaşlıların sohbetini dile getiriyorsa o, şiidir.

عشق بی باک و عفت دختر¹⁶⁸

خفتن طفل و دامن مادر

Hoften-i tıfl û dâmen-i mâder

`İşk-ı bî bâg û `iffet-i dohter.

Çocuğun uykusunu, annenin eteğini, korkusuz aşkı ve genç kızın iffetini işliyorsaa o, şiidir.

تیغ کوه و دمیدن خورشید¹⁶⁹

جوشش چشمه سار و سایه بید

¹⁶⁷ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

¹⁶⁸ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

Cûşîş-i çeşmesâr û sâye-yi bîd

Tîğ-i kûh û demîden-i hûrşîd.

Çeşmenin çağıltısını, söğüt ağacının gölgesini, korku salan kılıcın şakırtısını ve güneşin parlaklığını işliyorsan o, şiidir.

برگزیز خزان و باد وزان¹⁷⁰

رنگ و بوی بهار و حزن خزان

Reng û bû-yi behâr û hozn-i hezân

Berg-rîz-i hezân û bâd-i vezân.

Baharın renk ve kokusu, sonbaharın hüznü ve esen rüzgârın ta kendisidir şiiir.

فواره زنان ز چشمه ساران

انوار زلال شعر و نغمه

با منظره ی ستاره باران

بارنده فرشتگان الهام

تا هدیه برند عاشقان را¹⁷¹

Envâr-i zolâl-i şî'r û neğme

Fevvâre-yi zenân zi çeşmesârân

Bârende-yi firiştegân-i ilhâm

¹⁶⁹ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁷⁰ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁷¹ هذیان دل

Hezeyân-i Dil

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 77.

Bâ menzere-yi sitâre-yi bârân

Tâ hedîye borend `âşikân râ.

Şiir ve nağme ışıkları, kadınların pınar başlarındaki fiskiyesi, ilham perilerinin görünmesi, yıldızların doğması, âşıklara hediye götürülmesi demektir.

Şehrîyâr, şiiri överken bir yandan gördüğü işlevini, diğer yandan duygu ve düşüncelerin ifadesindeki rolünden ve âşkın dile getirilmesindeki etkisinden bahseder.

Şair, her an olağanüstü duyarlıklı olan ve kelimelere duyarlığı bütün şiddeti ve elektriği ile yükleyendir. Veliliği, önderliği, kahramanlığı, savaşçılığı, aşkı ve ölümü, millet adına, insanlık adına kelimeler içine, bir daha kalıba dökmek ve bir daha yaşamak borcundadır.

Şehrîyâr`e göre şiir, padişahın bağışlaması, cömertin ikramı, şehzadenin nazı ve yetimin duasıdır.

Aşığın özlemine, sevgililerin kavuşmasını, âşkın öyküsünü ve yabancının başından geçeni anlatandır.

Dünyayı bir uçtan bir uca dolaşan sevdalıların gizemi ve yiğitlerin ruhunda saklı olanıdır.

Kekliğin göğsü, İspinoza kuşunun kanadı, Şehrîyâr`in gazeli ve saba rüzgârının iniltisidir.

Gönül ve ruh ile dostluk kurmaktır, süt ve şekerdir, dolayısı ile dünyadan tat almaktır.

Şiir, damla gibidir ve inci gibi damlamaktadır. Taş misali sel tarafından getirilip çoğaltılabilmektedir.

Şiir, ilhamdan oluşmalı ve kuru olmamalıdır, dinleyeni de coşturmalıdır.

عفو شاهانه و گذشت کریم

ناز شهزاده و نیاز یتیم¹⁷²

`Efv-i şâhâne vû gozeşt-i kerîm

Nâz-i şehzâde vû nîyâz-i yetîm.

Şahın bağışlaması, cömerdin ikramı, şehzadenin nazı ve yetimin duasıdır şiir.

حسرت عاشق و وصال حبیب

قصه عشق و سر گذشت غریب¹⁷³

Hesret- i `âşık û visâl-i hebîb

Kıssa-yi `ışk û ser gozeşt-i ğerîb.

Aşığın özlemini, sevgilinin kavuşmasını, aşkın öyküsünü ve yabancının başından geçeni anlatandır şiir.

سر سودانی جهان گردان

روح جانبازی جوانمردان¹⁷⁴

Sırr-i sevdâî-yi cihân gerdân

Rûh-i cânbâzî-yi civânmerdân.

Dünyayı bir uçtan bir uca dolaşan sevdalıların gizemi ve yiğitlerin ruhunda saklı olanıdır şiir.

سینه کبک و بال سبزه قبا

غزل شهریار و ساز صبا¹⁷⁵

¹⁷² شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁷³ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁷⁴ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

Sîne-yi kebk û bâl -i sebze-yi kebâ

Ğezel-i Şehrîyâr û sâz-i Sebâ.

Kekliğin göğsü, İspinoza kuşunun kanadı, Şehrîyâr`in gazeli ve Saba rüzgârının iniltisidir şiir.

شیر و شکر بود به کام جهان¹⁷⁶

شعر آمیخته است با دل و جان

Şi`r âmihte est bâ dil û cân

Şîr û şekker bûd be kâm-i cihan.

Şiir, gönül ve ruh ile dostluk kurmaktır. Süt ve şekerdir. Dünyadan tat almaktır.

وز درخشنده‌ترین گوهرهاست

شعر هم شیرۀ جان شعراست

سنگ باشد که به سیل آید و پر¹⁷⁷

شعر قطره است و چکیده است چو در

Şi`r hem şîre-yi cân-i şu`arâ est

Vez direhşende terîn-i govherhâ est.

¹⁷⁵ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁷⁶ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁷⁷ افسانه شب (سنفونی کوهستان, شب و کوه)

Efsâne-yi Şeb (Şeb û Kûy, Senfonî-yi Kûhistân)

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 28.

Şi`r ketre est û çekîde est çû dor

Senk bâşed ke seyl âyed û por.

Şiir, şairlerin can suyudur. Cevherlerin en parlağıdır. Şiir, damla gibidir ve inci gibi damlamaktadır. Taş misali sel tarafından sürüklenip çoğalmaktadır.

نپذیریم هم که اوهام است¹⁷⁸

ما نگفتیم شعر الهام است

Mâ ne goftim şî`r ilhâm est

Ne pezîrîm hem ke evhâm est.

Biz demiyor muyuz ki şiirin kaynağı, ilhamdır? Ben ise, onun sadece kuruntulardan oluştuğunu kabul etmiyorum.

2.2.1.4. Şiirin Fonksiyonu

Şehrîyâr, şiirin fonksiyonuna değinirken, bunun toplum hayatında oldukça önemli olduğunu ve çeşitli yönlerden kitleleri harekete getirdiğini ifade eder. Şimşekler gibi çakan kılıçtan farksız olan şiir, taştan da sert olan gönüllere etki etmekte ve ufukları adeta boyunduruğu altına alarak hükümranlığını ilan edip sürdürmektedir.

Şehrîyâr, dünyanın dört bir yanını şiirin bir evi, ayak bastığı her mekânı da oranın sahibi bir gibi görür. Yedi haneye kolaylıkla yol bulan şiir, her nereye ayak basarsa, kendisini, ev sahibi gibi görür ve yer edinir. Meclisler, şiirin sıcaklığı ve ihtişamı nedeniyle coşmakta, onun güller açan bahçesinden, daima neşe ve sevinç çılgınlıkları yükselmektedir. Aslında şiir, aşka dair bölümün bir sayfasından

¹⁷⁸ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

oluşmaktadır. Şiiri tanımak ve övmek adına kitaplar yazılsa bile, onun güzelliğini ifade etmekte ve yansımasını dile getirmekte her zaman eksik kalırlar.

هم در او شعر کارگر باشد¹⁷⁹

گر دل از سنگ سختتر باشد

Ger dil ez seng sehter bâşed

Hem der o şî'r kârger bâşed.

Gönül, taştan da sert olsa, şiir, ona etki edebilmektedir.

همه آفاق را کند تسخیر¹⁸⁰

شعر را برق تیغ عالم گیر

Şî'r râ berk-i tîğ-i `âlem gîr

Heme âfâk râ koned teşhîr.

Şiir, çakan şimşek gibi dünyayı aydınlatan bir kılıçtır. Tüm ufukları adeta boyunduruğu altına alandır.

میزبانش به دیده جای دهد¹⁸¹

شعر در هر کجا که پای نهد

Şî'r der her kocâ ke pây dîhed

Mîzbâneş be dîde cây dîhed.

¹⁷⁹ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

¹⁸⁰ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

¹⁸¹ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

Şiir, her nereye ayak basarsa bassın, kendisini, ev sahibi gibi görüp yer edinir.

شعر تا سر نهاد بر دم گوش راه جوید به هفت خانه هوش¹⁸²

Şi`r tâ ser nihâd ber dem gûş

Râh cûyed be heft hâne hûş.

Şiir, eğer baş eğip kulağı dinlerse, yedi haneye kolaylıkla yol bulur.

بشنو این نغز نکته باریک که به مقصود می‌شوی نزدیک¹⁸³

Bişnev îñ neğz-i nükte-yi bârîk

Ke be meksûd mîşevî nezdîk.

Bu ince nüktenin güzelliğini dinle. Böylece, amacına tez ulaşmış olursun.

از تاب شعر دلکش و از آب شعر نغز آکنده بود محفلی از آب و تاب ها¹⁸⁴

Ez teb`-i şî`r-i dilkeş û ez âb-i şî`r-i neğz

Âkende bûd mehfelî ez âb û tâbhâ.

Gönül okşayıcı şiirin sıcaklığı ve onun ihtişamından ötürü meclis, güzelliklerle coşup durmaktadır.

¹⁸² شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

¹⁸³ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

¹⁸⁴ مدینه عشق

Medîne-yi ‘İşk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 121.

این قصه جز صحیفه از باب عشق نیست

باید در این حدیث نوشتن کتاب ها¹⁸⁵

În kisse coז sehîfe ez bâb-i `ışk nîst

Bâyed der îñ hedîs novişten kitâbhâ.

Bu hikâye, aşka dair bölümün bir sayfasından başka şey değildir. Bu sözden ötürü, kitaplar yazılsa yeridir.

در باغچه ی شکفته ی شعر

با شوق و شغف بجست و خیزند¹⁸⁶

Der bâğçe-yi şokûfte-yi şi`r

Bâ şevk û şe`ef be cost û hîzend.

Şiirin, güller açan bahçesinden, daima neşe ve sevinç çığlıkları yükselmektedir.

2.2.1.5. Şiirin Amacı

Tarihi gelişim içinde şiiri, cemiyetin rüyasını ayrı bir rüya yorumuyla anlatan bir tabirname şeklinde tanımlayanlar, pek de haksız değildirler. Çünkü Fransız şair, yazar ve düşünür Paul Valery: “Şiirin amacı, hiçbir zaman belirli bir şey anlatmak değildir... Şiirin anlamı, şairin içinden geçen anlaşılabilir, olabilir olayları okura aktarmak değildir. İstenilen, okurda bir ruh hali yaratmaktır.”¹⁸⁷ der. Bu bağlamda

¹⁸⁵ مدینه عشق

Medîne-yi `ışk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 121.

¹⁸⁶ هذیان دل

Hezeyân-i Dil

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 74.

¹⁸⁷ <https://www.cafrande.org/m-cevdet-anday-siirin-amaci-hicbir-zaman-belirli-bir-sey-anlatmak-degildir/> (erişim tarihi 12.15.2017)

Şehrîyâr, şiirin ruhla yakınlık kurma üstünlüğü olduğunu ve bu imtiyazın da sadece insana verildiğini kaydeder.

Bir meclise girdiklerinde, kendilerini aslanlara benzeten şairler, özürlerini de şiirle dile getirenlerdir. Şiirlerini, varlığın bir cilvesi diye sunar, sevgiliden geriye kalan hatıranın da şiir olduğunu söylerler. Kimi zaman şiir onun tanığıdır. Şiirin bir amacı da gizliden gizliye şairin gençliğini dillendirir.

Aslında şiir, bir toplumun top yekün duygu ve düşünce hayatını yansıtan ve denetleyen belli başlı bir gözetleme merkezidir. Işıkları, daima tam ve bağımsız bir birey prizmasından süzüldüğü halde bireyle bir ilgisi pek bulunmamaktadır. Bundan ötürüdür ki şiir, toplumsal, politik, tarihi, iktisadi, bütün olayları ve girişimleri ile cemiyet ruhunun tek birey üzerinden zemin hazırlamaktadır.

ما به الامتياز انسان است¹⁸⁸

شعر رجحان انس بر جان است

Şi`r rochân-i uns ber cân est

Mâ bihi`l el-imtiyâz insân est.

Şiir, ruhla yakınlık kurma üstünlüğüdür. Böyle bir imtiyaz, sadece insana verilmiştir.

عذرم بپذیر ای جان دیر آمدم و شیرم¹⁸⁹

دیر آمدم و عذرش با شعر توانم خواست

Dîr âmedem û `ozreş bâ şî`r tevânem hâst

`Ozrem be pezîr ey cân dîr âmedem û şirem.

¹⁸⁸ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

¹⁸⁹ در خانه تقدیر

Der Hâne-yi Tekdîr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 154.

Geç geldim ve özrümü de ancak şiirle diliyorum. Benim özrümü kabul et ey can! Geç geldim ama aslan gibi geldim.

بعد از من از این محفل ای شعر حکایت کن تو شعری و میمائی و من پیرم و می میرم¹⁹⁰

Be`d ez men ez îñ mehfıl ey şî`r hikâyet kon

To şî`rî û meymânî vû men pîrem û mimîrem.

Ey şiiri anlatan kişi! Bundan sonra, bu meclisten benden şu hikâyeyi aktar: Asma kütüğün sen, şiirsin ve ben yaşlı biriyim, şarap da azığımdır.

تو که کار دستی است شعر تو و جلوه های هستی است¹⁹¹

To ke kâr-i destî est

Şî`r to vû cilvehâ-yi hestî est.

Sen ki, el emeğisin. Senin şiirin de, varlığın cilvesidir.

یاد تو که شعر دلنشین است چون پرتوی ماه شرمگین است¹⁹²

Yâd-i to ke şî`r-i dilnişîn est

¹⁹⁰ در خانه تقدیر

Der Hâne-yi Tekdîr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 154.

¹⁹¹ پری

Perî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 68.

¹⁹² پری

Perî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 68.

Çûn pertev-i mâh-i şermgîn est.

Senden anı olarak kalan gönül okşayıcı şiidir. Bulutlarla kaplı ayın pırıltılarıdır.

می گویم و شعر من گواهم کاین لحظه سعادت تو خواهم¹⁹³

Mi gûyem û şî`r-i men gûvâhem

Ke in lehze se`âdet-i to hâhem.

Ben söylüyorum ve şiirlerim de şahidimdir. Şu anda tek isteğim, senin mutluluğundur.

می کرد چراغ کورکوری من غرق خیال و با پری جفت

شعرم به نهان جوانه می زد¹⁹⁴

Mî kerd çerâğ-i kûrkûri

Men ğerk-i heyâl û bâ perî coft

Şî`rem be nihân cûvâne mîzed.

Acemilik, kandilini yakmakta, ben ise hayal âlemine dalmış ve perilerle baş başayım. Şiirim de, gizliden gizliye gençliği dillendirmektedir.

¹⁹³ پری

Perî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 68.

¹⁹⁴ هذیان دل

Hezeyân-i Dil

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 75.

Nîst der şî'r-i men ân rikket û îhâm-i kedîm

Diger in kîsse-yi hevâlet be zebân sâz est.

Benim şiirimde, incelik ve o eskimiş hayaller yoktur. Aslına bakılırsa, ısmarlama bir hikâyenin dile getirilmesidir.

2.2.1.6. Vezinle Söylenen Şiir

Doğu edebiyatlarında genellikle her şiir, belli bir kalıp ve ölçünün sınırları içinde kaleme alınmıştır. İki temel kategoriye ayrılan - hece ve aruz- vezni, terim olarak Şark kültüründe şiir ve müzik gibi alanlarda kullanıla gelmiştir.

Nesirden farklı olarak şiirde en belirleyici özellik, onun vezne sahip oluşudur. Şiiri meydana getiren kelimeler müzikal bir ahenge sahiptir. Şair, veznin belirlediği sınır ve kalıplar çerçevesinde meramını anlatmaya çalışır. Özellikle Doğu edebiyatlarında şiirlerin belli bir vezinle yazılması, sadece süregelen bir gelenek olmayıp, aynı zamanda şairlerin gücünü de göstermektedir.

Vezinle yazılan şiire büyük önem verildiğinden olsa gerek Şehrîyâr, Divanlarında “vezinli şiir” konusuna değinmiş ve kendi düşüncelerini zaman zaman dile getirmiştir.

Şiiri, ruh ve gönül dünyasına hitap etmenin en etkili aracı olarak gören şair, özellikle vezinle yazılan şiire büyük önem vermektedir. Şehrîyâr, vezinli şiirin, güzelliğin kemeri, serbest şiiri ise, o kemerin çözeni olduğunu söylemektedir. Şehrîyâr, adeta sonsuz bir şarkı gibi olan vezinli şiiri inkâr edenleri, akıldan yoksun görmekte, vezinli şiirin, akmakta olan bir selden daha coşkulu olduğunu dile

¹⁹⁵ شاهد تبریز

Şâhid-i Tebrîz

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 167.

getirmektedir. Vezinli şiirin önünde taşlar bile eğilmektedir, çünkü o güneş gibidir ve sürekli parlamaktadır.

Vezinli şiir, adeta bir gül bahçesi ve sürekli yeşil kalan bir çimen gibidir. Aynı zamanda gönül ve ruhun dili olan şiir, su ve topraktan farksızdır. Firdevsî'yi Firdevsî yapan, şiirinin vezinli olmasından ötürüdür. Söze güzellik veren de yine onun vezinli oluşundandır.

شعر موزون به جان بود دمساز زان که هم شعر باشد و هم ساز¹⁹⁶

Şi`r-i mevzûn be cân bûd demsâz

Zi ân ke hem şi`r bâşod û hem sâz.

Vezinle yazılan şiir, ruha arkadaş olmuştur. Bundan ötürü, hem şiirdir ve hem de müzik aletidir.

شعر موزون چو شد به خوبی طاق شعر مطلق بدو شود اطلاق¹⁹⁷

Şi`r-i mevzûn çû şod be ħobî tâk

Şi`r-i motlek be do şevêd itlâk.

Vezinli şiir, güzelliğin kemeri olmuştur. Serbest şiir ise, o kemeri çözen olmuştur.

شعر موزون ترانه ابدی است منکر او شدن ز بی خردی است¹⁹⁸

¹⁹⁶ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

¹⁹⁷ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

¹⁹⁸ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

Şi`r-i mevzûn terâne-yi ebedî est

Monker-i o şoden zi bî hîredî est.

Vezinle söylenen şiir, sonsuz bir şarkıdır. Eğer onu inkâr eden varsa, akılsızlığından ötürüdür.

سنگ را هم به سوى او میل است¹⁹⁹

شعر موزون روان تر از سیل است

Şi`r-i mevzûn revânter ez seyl est

Seng râ hem be sû-yi o meyl est.

Vezinle söylenen şiir, akan selden daha coşkuludur. Taş dahi, onun önünde eğilmektedir.

آفتاب است و جاودان تاب است²⁰⁰

گلشن است و همیشه شاداب است

Golşen est û hemîşe şâdâb est

Âfitâbest û câvidân tâb est.

Vezinle söylenen şiir, gül bahçesidir ve sürekli yeşil kalan çimen gibidir. Aynı zamanda güneş gibidir ve sürekli parlamaktadır.

جان و دل را شریک آب و گل است²⁰¹

شعر موزون زبان جان و دل است

¹⁹⁹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

²⁰⁰ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

²⁰¹ شعر و حکمت

Şi`r-i mevzûn zebân-i cân û dil est

Cân û dil râ şerîk âb û gil est.

Vezinle söylenen şiir, gönül ve ruhun dilidir. Gönül ve ruha ortak olan ise, su ve topraktır.

کی بدین حسن روز افزون بود²⁰²

شعر فردوسی ار نه موزون بود

Şi`r-i Firdevsî er ne mevzûn bûd

Ke be dîn hosn-i rûz efzûn bûd.

Eğer Firdevsî şiiri vezinle yazmasaydı, kendi döneminin ne kadar güzel olduğunu kim nasıl görecekti ve anlayacaktı?

ورنه این جا نه جای افزونی است²⁰³

این همان امتیاز موزونی است

În hemân imtîyâz-i mevzûnî est

Ver ne î n câ ne câ-yi efzûnî est.

Bunun nedeni, vezinle yazmaya öncelik vermesindendir. Yoksa böyle bir durum, pek de fazla olamazdı.

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

شعر و حکمت²⁰²

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

شعر و حکمت²⁰³

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

Sohen ez lotf-i şî'r-i mevzûn bûd

Lotf -i teb'em bedîn beyân efzûd.

Söz, vezinli şiirin güzelliğinden ötürüdür. Benim mizacım, bunun açıklamasını kolaylaştırmıştır.

2.2.1.7. Manzum ve Mensur Şiir

Şehrîyâr'e göre, şiir gerek manzum, gerekse mensur olsun, güzelliğe sahip oluşundan dolayı daima ilgi görmüştür. Eğer Kur'an-ı Kerim'i bir kenarda tutacak olursak, manzum şiir, önceliği hak etmiştir. Hem mensur, hem de manzum şiir, her ne kadar güzelliğin ifade aracı olsalar da bu konuda manzum şiir başka bir güzelliğe sahip olmuştur.

Mensur şiir, sadece şiirdir. Manzum şiire ise, musiki eşlik etmektedir. Örneğin, Şeyh Sa'dî'nin Gülistanı, açan bir laleden daha güzel olsa da baştanbaşa manzum şekilde yazılmış olan Bostan, Şeyh için daha değerli görülmüştür. Şiire sevgi ve ilgi duyan bu nağmeye kulak kabartır, çünkü ona ahenk de eşlik etmektedir. Vezinle yazılan şiir, ruhumuzun arkadaşıdır. Bu bakımdan o, hem şiir ve hem de bir müzik aleti gibidir.

Şehrîyâr'in ifadesi ile: "Nazım, şiirlerin sazını çalmakta, hem de gönül, onun sazıyla coşup dans etmektedir. Nazım sayesinde ülkeler fethedilmiş, düşünce ipliğinin baş tarafı ve imamı olmuştur. Vezinle yazılan şiir, aynı zamanda güzelliğin kemeri olmuştur. Serbest şiir ise, o kemerin çözeni olmuştur."

Dinin delili olan mensur şiir, Kur'an'la buluşmuş ve bu üslup Kur'an'la birlikte indirilmiştir. O, peygamberlerin en sonuncusunun bir mucizesidir.

²⁰⁴ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

Şehrîyâr`in mensur şiire örnek olarak gösterdiği Firdevsî`nin Şehname`si, destan halinde yazıldığı içindir ki, milli bir nağme ve marş niteliğini almış ve bununla ünlenmiştir.

ابدى شاهدهى بود منظور²⁰⁵

شعر، منظوم گیر یا منثور

Şi`r, menzûm gîr yâ mensûr

Ebedî şâhidî bûd menzûr.

Şiir, ister manzum, ister mensur (vezinsiz ve kafiyesiz olsun), güzelliğe sahip oluşundan ötürü, daima ilgi görmüştür.

شعر منظوم را سزد رجحان²⁰⁶

لیک چو بگذریم از قرآن

Lîk çû be gozerîm ez Kor`ân

Şi`r-i menzûm râ sezed rochân.

Kur`an`ı bir kenarda tutarsak, manzum (vezinle söylenmiş) şiir, bu hususta önceliği hak etmiştir.

شعر منظوم راست فر دگر²⁰⁷

شعر منثور هر چه دارد فر

Şi`r-i mensûr her çe dâred fer

Şi`r-i menzûm râst fer-i diger.

²⁰⁵ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

²⁰⁶ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²⁰⁷ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

Mensur (vezinsiz ve kafiyesiz) şiir, her ne kadar güzelliğin ifadesi olsa da, doğrusu manzum şiirde başka bir güzellik vardır.

شعر منظوم موسقى با شعر²⁰⁸

شعر منشور هست تنها شعر

Şi`r-i mensûr hest tenhâ şî`r

Şi`r-i menzûm mûsikî bâ şî`r.

Mensur şiir, sadece şiirdir. Manzum şiire ise, musiki eşlik etmektedir.

شیخ را بوستان عزیزتر است²⁰⁹

از گلستان که لاله خیز تر است

Ez Golistân ke lâle hîzter est

Şeyh râ Bostân `ezîzter est.

Gülistan, açan bir laleden daha güzeldir. Ancak Şeyh için Bostan, daha değerlidir.

زان که آهنگ نیز همراه اوست²¹⁰

گوش، این نغمه بیش دارد دوست

Gûş, în neğme bîş dâred dost

Zi ân ke âheng nîz hemreh-i ost.

²⁰⁸ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²⁰⁹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

²¹⁰ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

Dost olan, bu nağmeye kulak kabartır, şundan ötürü ki, ahenk ona eşlik etmektedir.

شعر موزون به جان بود دمساز زان که هم شعر باشد و هم ساز²¹¹

Şi`r-i mevzûn be cân bûd demsâz

Zi ân ke hem şî`r bâşod û hem sâz.

Vezinle yazılan şiir, ruha arkadaş olmuştur. Bundan ötürü, hem şiirdir ve hem de müzik aletidir.

نظم هم ساز شعر ما دزدید که گهی دل بساز او رقصید²¹²

Nezm hem sâz-i şî`r mâ dozdîd

Ke gehî dil be sâz -i o raksîd.

Nazım, hem bizim şiirlerimizin sazını çalmakta, hem de gönül, onun sazıyla coşup oynamakta ve dans etmektedir.

نظم است رسا که او گشوده است سر رشته فکرت رسا را²¹³

Nezm est resâ ke o goşûde est

Ser rişte-yi fikret-resâ râ.

²¹¹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²¹² شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²¹³ مدیر کل ثبت

Modîr-i Golsebt

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 159.

Ülkeyi fetheden nazımdır ki, düşünce ipliğinin başını çekmektedir.

شعر مطلق بدو شود اطلاق²¹⁴

شعر موزون چو شد به خوبی طاق

Şi`r-i mevzûn çû şod be ħobî tâk

Şi`r-i motlek be do şevêd itlâk.

Vezinli şiir, güzelliğin kemeri olmuştur. Serbest şiir ise, o kemeri çözeni olmuştur.

که بدین کسوت آمده قرآن²¹⁵

شعر منشور راست سعد قرآن

Şi`r-i mensûr râst se`d-i Kırân

Ke be-dîn kisvet âmede Kor`ân.

Doğrusu, mensur şiir, iki uğurlu yıldızın yaklaşımıdır. Zira bu örtü (üslup) ile Kur`an indirilmiştir.

معجز خاتم النبیین است²¹⁶

شعر منشور شاهد دین است

Şi`r-i mensûr şâhid-i dîn est

Mo`ciz- i Hâtemu`n- Nebiyyîn est.

²¹⁴ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²¹⁵ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²¹⁶ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

Mensur şiir, dinin kanıtıdır. Peygamberlerin en sonuncusunun bir mucizesidir.

نغمه ملی و سرود نیود²¹⁷

شاهنامه اگر نیود سرود

Şâhnâme eger ne bûd sorûd

Neğme`-yi millî vû sorûd ne bûd.

Eğer Şehname, destan halinde yazılmasaydı, milli bir nağme ve marş olmazdı.

2.2.1.7. Şiir ve Hikmet

Şehrîyâr, şiir ve hikmet ilişkisi üzerinde durur ve güçlü bir sanatkâr olarak bu konuyu enine boyuna işler. Şair, insan için zorunlu ve gerekli olanı hikmeti işlemeye uğraştığını, şiirinse, süs, zevk ve neşe olduğu konusundaki düşüncelerini ifade etmeye çalışır.

Şaire göre: Hikmet, temel ve esastır, şiir ise, nitelik ve nicelikten ibarettir. Hikmet, hem başlangıç, hem de sonuçtur. Şiir ise, güzel bir başlangıç ve hayırlı bir sonuçtur.

Şiir için gerekli olan elbise, güzel ve süslü sözdür. Sözleri süsleyip şiir haline getirmek güzel bir kıza elbise giydirmeye benzer. Yırtık gömlekten dışarıya taşansa, şiirin en güzel olanıdır.

Şiirin varlığı söze ruh ve ilham kazandırmıştır. Ömür devleti de bu sayede sonsuzluğa ulaşmıştır.

Şiir olmayan sözler ruhtan yoksundur. Sözler, ancak güzel söylenirse şiir mertebesine ulaşır.

²¹⁷ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

Şehrîyâr, şairlik mesleğine sihirbazlık, şiire ise sihirbaz gözü ile bakar.

Şiir, tıpkı sarhoşluk getiren şarap gibi olmalıdır, nasıl ki aşık şarap içip kendinden geçiyorsa, şairin şiiri de okuyucusuna neşe ve mutluluk vereni olmalıdır.

Şehrîyâr'e göre şiir, güzel ve zarif bir sanattır. Bu yüzden sadece ince zevk sahibi olan kimselerin ilgisine mazhar olmaktadır. Şiir, başarılı şekilde yazılmışsa olağanüstüdür. Şair, şiirin güzelliklerden oluşan bir cevher ve müziğin nakaratına benzeyen bir sanat işi olduğunu düşünmektedir.

Şehrîyâr'e göre, şiirin kendisine biat etmek herkese nasip olabilecek bir durum değildir. O, Avrupa uygarlığının dostudur. Uygarlığın ilk halkası da, yine şiir olmuştur.

حکمتست آن چه لازم است و ضرور شعر زیبایی است و ذوق و سرور²¹⁸

Hikmet est ân çe lâzım est û zerûr

Şi`r zîbayî est û zevk û sorûr.

İnsana, zorunlu ve gerekli olan hikmettir. Şiir ise, süs, zevk ve neşeden ibarettir.

حکمت آمد اساس و ماهیت شعر کمیت است و کیفیت²¹⁹

Hikmet âmed esâs û mâhîyyet

Şi`r kemîyet est û keyfîyyet.

Hikmet, esas ve içeriktir. Şiir ise, nitelik ve niceliktir.

²¹⁸ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

²¹⁹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

حکمت آغاز گیر یا انجام

شعر حسن شروع و خیر ختام²²⁰

Hikmet âğâz gîr yâ encâm

Şi`r hosn-i şurû` û heyır-i hitâm.

Hikmet, hem başlangıç, hem sonuçtur. Şiir ise, güzel bir başlangıç ve hayırlı bir sonuçtur.

شعر را جامه سخن دیباست

که در این جامه شاهی زیباست²²¹

Şi`r râ câme-sohen dîbâst

Ke der in câme şâhid-i zîbâst.

Şiir için gerekli olan elbise, süslü sözdür. Bu elbise içinde ona tanıklık eden de, kuşkusuz onun güzel oluşudur.

شعر چون جامه سخن پوشد

لطفش از چاک پیرهن جوشد²²²

Şi`r çûn câme sohen pûşed

Lotfeş ez çâk-i pîrehen cûşed.

²²⁰ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

²²¹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

²²² شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

Şiir, elbiseye tıpkı sözü giydirmek gibidir. Şiirin güzel olanı, yırtık gömlekten dışarıya taşanıdır.

دولت عمر جاودان دار²²³

سخن ار شعر بود جان دارد

Sohen er şî`r bûd can dâred

Devlet-i `emr-i câvidân dâred.

Söz, eğer şiir ise ruh bulmuş ve anlam kazanmıştır. Böyle olunca da ömür devleti ebedili olmuştur.

گر همه شاهد است آتش نیست²²⁴

سخن ار شعر نیست جانش نیست

Sohen er şî`r nîst câneş nîst

Ger heme şâhid est âneş nîst.

Söz, şiir değilse, ruhu yok demektir. Fakat güzel söylenmiş ise, onun gibisi de yoktur.

ساحری را به شعر سر دادند²²⁵

شعر را جادوئی اثر دادند

Şî`r râ câdû-yî eser dâdend

²²³ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

²²⁴ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

²²⁵ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

Sâhirî râ be şî`r ser dâdend.

Şiire, etkili sihirbaz demişlerdir. Şiir yoluna baş koymayı da sihirbazlık şeklinde nitelendirmişlerdir.

چون می ناب داروی خواب است²²⁶

شعر را نشنه می ناب است

Şî`r râ neş`e-yî mey-î nâb est

Çûn mey-i nâb dârû-yî hâbest.

Şiir, neşe veren saf şarap gibidir, çünkü saf şarap, uyku ilacı gibidir.

که بدو مایل است ذوق ظریف²²⁷

شعر هم صنعتی است نغز و ظریف

Şî`r hem sen`etî est neğz û zerîf

Ke be do mâyîl est zevk-i zerîf.

Şiir, öyle bir sanattır ki, hem zarîf, hem de güzeldir. Ancak, ince zevk sahibi olan bir kimse ona ilgi gösterebilmektedir.

صنعتی در ردیف موسیقی²²⁸

شعر هم آیتی است توفیقی

Şî`r hem âyetî est tevfiî

Sen`etî der redîf-i mûsîkî.

²²⁶ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

²²⁷ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

²²⁸ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

Başarılı şekilde yazılan şiir, olağanüstüdür. Aynı zamanda müziğin nakaratı gibi, bir sanat işidir.

کش زیبعت نداده بر همه کس²²⁹

گوهری باشد از بدایع و بس

Govherî bâşed ez bedâyî` û bes

Keş zi bey`et ne dâde ber heme kes.

Şiir, güzelliklerden oluşan bir cevherdir. Kendisine biat etmek için, herkese izin vermemiştir.

آن که سر حلقه تمدن اوست²³⁰

آن اروپایی تمدن دوست

Ân Orûpâyî temeddon-i dost

Ân ke ser helke-yi temeddon-i ost.

O, Avrupa uygarlığının dostudur. Uygarlığın ilk halkası da, yine şiirdir.

2.2.1.8. İslamiyet ve Şiir

Edebiyat tarihçileri tarafından bir sanat eserinin, geçirmesi gereken ve olmazsa olmazı üç aşamadan bahsetmektedirler. Önce, sanatta yeni bir tecrübe ile ruhsal bir etkileşim oluşmalıdır. Sonra bu etkileşme, ruhun derinliklerinde genişçe bir alana yayılmalıdır ki, orada bir karışım meydana gelebilsin ve o ruhun rengini alabilsin. Bundan sonra üçüncü aşama olan tecrübenin “boşalma” veya “ifade etme” şeklinde dışa yansımaları gelir.

²²⁹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

²³⁰ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 56.

Bu üç merhaleyi gözönünde bulunduracak olursak, görülür ki sanatın ifade haline dönüşmesi, her zaman için ruhun derinliklerinde kümelenen bir ruhsal ve bilinç dolu birikime dayanır.²³¹

Sanatla ilgili her yeni hedef ve her yeni ifade biçimi, bir sanat ürünü şeklinde ortaya çıkmadan önce, bir bekleme, yani “kuluçka”, dönemini yaşar. Çünkü bir sanat eserinin ifade ve üslubunun ana hedefini oluşturması gereken yeni duygu ve anlamlar, yeni ufuk ve hedefler gerekmektedir.

Cahilye dönemi kabile ortamı içerisinde yaşayan Arap şairinin bağlı bulunduğu ruhsal ve toplumsal çevreye nisbetle çok büyük bir alanı kapsıyordu. Bu yeni kavram ve anlamların yeni bir kıyafet içerisinde ortaya çıkıp gelişmesi için, önce derin ve dikkatle bezenmiş bilinçli bir sanat ortamı gerekmektedir.

İşte böyle bir ortamda Kur'an-ı Kerim'in inmesi olayı ile Arap insanının ruhunda meydana getirdiği etkiyi göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü Araplar, hatta Müslüman olmayanlar bile, Kur'an'ın belâgat ve fesahati karşısında hayret ve dehşete düşmekten kendilerini alamamışlardı.

Araplar (Kureyş), Peygamber'e “şair” demişti. Bu, sanıldığı gibi O'nu küçültmek için değildi aslında. Peygamberlik kavramına o zamana kadar tümüyle yabancı olduklarından İslam Peygamberi'ne, kendilerince yine de en büyük ismi veriyorlardı: “şair”. Ve o adı daha da yoğunlaştırmak için buna bir de “sahir” (büyücü) sıfatını eklemişlerdi. Peygamberin makamca yüceliğini seziyorlar, fakat onun ne olduğunu bilmediklerinden kendilerince yine de en yüce sayılan bir makamla adlandırıyorlardı. Fakat eninde sonunda hakikate ters düştüklerinden, Kur'an-ı Kerim, bu iddialarını şiddetle reddediyordu. Bu reddi, şairliğin tüm reddi anlamına anlamak yanlış olur. Bu red, sadece Peygamber'in şair olmadığı anlamındadır. Topluma etkileri kabul edildiği içindir ki, inançları saptıran, mitolojiyi din haline getirmekte sanatını kullanan şairler kınanmış, ancak, buna karşılık doğru inançlı şairler, yüceltilmiştir.

²³¹ Muhammed Kutup, **İslam Düşüncesinde Sanat** (terc: Akif Nuri), İstanbul, 1979, s. 20.

Şehrîyâr`in bu konudaki görüş ve düşünceleri çok açıktır. Ona göre belâgatın şaheseri ve inşa sanatının zirvesi olan Kur`an, ilahî bir sözdür. Zarif ve muhteşem bir eser olup şiirin, güzel nüktelerinden oluşmaktadır. Bünyesinde, müjdeleyiciliği ve uyarıcılığı barındırması durumunu sadece şiirle şerhetmek mümkündür.

Beşer gücünün üstünde bir şiir olan Kur`an, şiirin gidebildiği sınırın ötesindedir ve daha yücedir. On dört asır kahramanlığı işleyen bu şiirin savaş meydanında, hiç bir şair önünde duramamıştır. Ve halen “Kur`an`ın bir benzerini getirin”<sup>232</sup> denilerek dünyaya meydan okumaktadır. Zühre Yıldızı`nın yarılma sebebi onun bu kahramanca duruşudur. Yiğitlik ve erenlik meydanında, birçok Arap atı, yere kapaklanıp topal kalmış ve savaş meydanında hiç kimse kaplan olamamıştır.

شاهکار فصاحت و انشاست²³³

از چه قرآن که منشآت خداست

Ez çe Kor`ân ki münşeât-i Hôdâ est

Şâhkâr-i fesâhet û inşâ est.

Kur`an, ilahî bir sözdür. Belâgatın şaheseri ve inşa sanatının zirvesidir.

سود دنیا و آخرت که در اوست²³⁴

با همه اجر و مغفرت که در اوست

Bâ heme ecr û meğfîret ke der ost

Sûd-i dünyâ vû âhîret ke der ost.

²³² Yunus suresi, ayet 68.

²³³ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

²³⁴ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

Ecir ve mükafatın tümü, ondadır. Hem dünya hem de ahirete ait hayırlı işler yine ondadır.

چيست قرآن به جز بیانی ژرف وز نکات لطیف شعر، شگرف²³⁵

Çîst Kor`ân be coz beyâni jerf

Vez nokât-i latîf-i şî`r, şigref.

Kur`an nedir? Derin anlam ve açıklamalardan başka bir şey değildir. Şiirin, güzel nüktelerinden oluşan zarîf ve muhteşem bir eserdir.

تعبیه در بیان این مصحف حالتی یدرک و لا یوصف²³⁶

Te`bîye der beyân-i în Moshef

Hâletî yodrik velâ yûsef.

Her şeyi kuşatıcı olan bu Mushaf hakkında denilmiştir ki, onun durumu, “anlaşıp fakat anlatılamaz.”

حالتی دارد از بشیر و نذیر که توانی به شعر از او تعبیر²³⁷

Hâleti dâred ez beşîr û nezîr

Ke tevânî be şî`r ez o te`bîr.

²³⁵ شعر و حکمت

Şî`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²³⁶ شعر و حکمت

Şî`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²³⁷ شعر و حکمت

Şî`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

Kur`an, bünyesinde, müjdeleyiciliği ve uyarıcılığı barındırmaktadır. Onun bu durumunu, ancak şiirle yorumlamak mümkündür.

شعری از حد شعر بالاتر²³⁸

شعر لیکن ورای حد بشر

Şi`r lîkin verâ-yi hedd-i beşer

Şi`rî ez hedd-i şî`r bâlâter.

(Kur`an), şiirdir, fakat beşer gücünün üstünde bir şiirdir. Öyle bir şiir ki, onun gidebildiği sınırın ötesindedir ve daha yücedir.

هست فاتو بمثل گویان²³⁹

چارده قرن شد که تا قرآن

Çârdeh kern şod ke tâ Kor`ân

Hest fe`tû bi misli gûyân.

Üzerinden on dört asır geçmesine rağmen, Hala, “Kur`an`ın bir benzerini getirin” denilebilmektedir.

وین حماسه هنوز زهره شکاف²⁴⁰

چارده قرن پیش داده مصاف

Çârdeh kern pîş dâde mesâf

Vû îñ hemâse henoz Zohre-şıkaf.

²³⁸ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²³⁹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²⁴⁰ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

On dört asırdan beri, kahramanlığı işleyen bu şiirin savaş meydanında, kimse önünde duramamıştır. Ve bu kahramanlığı yansıtan duruşu, Zühre Yıldızı'nın yarılmasına neden olmuştur.

در مصافش کُمیتها همه لنگ²⁴¹

نیست کس را سر مصاف پلنگ

Nîst kes râ ser mesâf-i peleng

Der mesâfeş komeythâ heme leng.

Onunla savaş meydanında kimse, kaplan olamamıştır. Bu yiğitlik meydanında, birçok Arap atı, yere kapaklanıp topal kalmıştır.

Kendine özgü orijinal düşünceleri olan Şehrîyâr, mensur şiirin, Kur'an'la buluştuğunu düşünmektedir. Çünkü Kur'an'ın da mensur şiir üslubuyla örtüşmektedir. Şaire göre, Kur'an'ı bir kenarda tutarsak, manzum (vezinle söylenmiş) şiir, bu hususta önceliği hak etmiştir.

Hâfız'a olan bağlılığını çokca gördüğümüz Şehrîyâr, Kur'an –şiir yakınlığı bağlamında tekrar üstadına dönmekte ve: “Ben, O'nun Divanı'nı defalarca görmüşümdür. Bravo ki Kur'an'ı, sanki Farsça görmüşümdür.” demektedir.

Divan'ında “Farsçanın Babası” olarak görülen Rûdekî'ye büyük önem veren şair, onun şiirini kutsal bir iniltiye benzetmekte ve aynı zamanda, Kur'an'ın nağmesinden bir koku olduğunu düşünmektedir.

Mevlânâ ve onun Mesnevi'sine hayran olan ve bu duyguyu zaman zaman dile getiren Şehrîyâr, Mesnevi'yi adeta Farsça şiirin Kur'an'ı mesabesinde görmektedir.

Şehrîyâr'e göre, mensur şiir, dinin kanıtıdır. Peygamberlerin en sonuncusunun bir mucizesidir. Şairi, dinin kılavuzu bilmiş, şiiri de, zaman zaman peygamberlik şeklinde algılamışlardır.

²⁴¹ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

شعر منشور راست سعد قرآن

که بدین کسوت آمده قرآن²⁴²

Şi`r-i mensûr râst se`d-i Kor`ân

Ke be dîn kisvet âmede Kor`ân.

Doğrusu, mensur şiir, Kur`an`la buluşmuştur. Zira bu örtü (üslup) ile Kur`an indirilmiştir.

لیک چو بگذریم از قرآن

شعر منظوم را سزد رجحان²⁴³

Lîk çû be gozerîm ez Kor`ân

Şi`r-i menzûm râ sezed rochân.

Kur`an`ı bir kenarda tutarsak, manzum (vezinle söylenmiş) şiir, bu hususta önceliği hak etmiştir.

من به دیوان او بسی دیدم

وہ کہ قرآن بہ پارسی دیدم²⁴⁴

Men be Dîvân-i o besî dîdem

Veh ke Kor`ân be Parsî dîdem.

Ben, O`nun Divanı`nı çokça görmüşümdür. Bravo ki Kur`an`ı, sanki Farsça görmüşümdür.

²⁴² شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²⁴³ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²⁴⁴ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

شعر شاعر ترانه قدسی است

شمه زین ترانه قرآن بود²⁴⁵

Şi`r-i şâ`ir terâne-yi kudsî est

Şemme zi ân terâne-yi Kor`ân bûd.

Şairin şiiri, kutsal bir iniltidir. Aynı zamanda, Kur`an`ın nağmesinden bir kokudur.

هم بآن قرآن که او را پاره، سی است

مثنوی قرآن شعر پارسی است²⁴⁶

Hem be ân Kor`ân ke û râ pâresî est

Mesnevî Kor`ân-i şî`r-i Pârsî est.

O Kur`an ki, otuz cüzen ibarettir, Mesnevi de adeta Kur`an`ın Farsça yazılmış bir şiir mesabesindedir.

شعر منشور شاهد دین است

معجز خاتم النبیین است²⁴⁷

Şi`r-i mensûr şâhid-i dîn est

Mo`ciz- i Hâtemu`n- Nebiyyîn est.

²⁴⁵ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 123.

²⁴⁶ مثنوی

Mesnevi

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 166.

²⁴⁷ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

Mensur şiir, dinin kanıtıdır. Peygamberlerin en sonuncusunun bir mucizesidir.

شعر گاهی پیمبری داند²⁴⁸

شاعر آئین رهبری داند

Şâ'ir âyîn-i rehberî dâned

Şi'r gâhi peyemberi dâned.

Şairi, dinin kılavuzu bilmişlerdir. Şiiri de, zaman zaman peygamberlik şeklinde algılamışlardır.

2.2.1.9. Şiir ve Musiki İlişki

Şehrîyâr, şiir ve musiki ilişkisi üzerinde oldukça fazla durur. Özellikle vezinle yazılan şiir, ruhla arkadaş olmuş, bundan ötürü, o, hem şiir ve hem de müzik aletidir. Tanrı, şaire nağmeler bağışlamış ve tapınaklardakilere de özel çalgıcılar göndermiştir. Bunun üzerine Şair: “Saba rüzgârının esişi karşısında gönül okşayıcı şiirin yakıcılığı oluşmaktadır.” der.

Hâfız'a bağlılığını sık sık tekrarlayan Şerhiyâr, onun dönemindeki ortamın, ebedi nağmelerden oluştuğu ve oldukça güzel olduğunu, bu şiirlerin Tevhid çalgısında ve irfan orgunda seslendirildiğini söyler. Fakat ne yazık ki Hâfız'dan sonra Hümayun, makamsız, çargâh da vakarsız olmuştur. Kanun, Çeng ve Rebab, uyumsuzluğa mahkûm edilmiştir. Nedim'den arta kalan saz ve şarkı kültürü, Ruhi'den de şehnaz makamının heyecanı ve Rehab'taki ortam da ne yazık ki yok oldu.

زان که هم شعر باشد و هم ساز²⁴⁹

شعر موزون به جان بود دمساز

²⁴⁸ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

Şi`r-i mevzûn be cân bûd demsâz

Zi ân ke hem şî`r bâşod û hem sâz.

Vezinle yazılan şiir, ruha arkadaş olmuştur. Bundan ötürü, hem şiirdir ve hem de müzik aletidir.

چنگی خاص معبد سرایان

آری اینجا خدایان فرستند

تا به شاعر نوایی ببخشد²⁵⁰

Ârî încâ Hûdâyân firestend

Çengî-yi hâs-i me`bed serâyân

Tâ be şâ`ir nevâi be beşşed.

Evet, Tanrı buraya, şaire nağme bağışlasın diye, tapınaklardaki özel çalgıcıları gönderdi.

نبود گرهمره ترانه ساز صبا²⁵¹

شهریار سوزی نداشت شعر دل انگیز

Şehrîyâr sûzî ne dâşt şî`r-i dil engîz

²⁴⁹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyn Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²⁵⁰ دو مرغ بهشتی

Dû Morğ-i Behişti

Muhammed Hüseyn Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 37.

²⁵¹ بازار شوق

Bâzer-i Şevk

Muhammed Hüseyn Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 121.

Ne bûd ger hemreh-i terâne-yi sâz-i Sebâ.

Ey Şehriyâr! Gönül okşayıcı şiirin yakıcılığı, ancak Saba rüzgarının çalgısı eşliğinde oluşmaktadır.

وقت خواجه ماخوش کزنوای جاویدش نغمه سازتوحیداست ارغنون عرفانی²⁵²

Vaht hâce-yi mâ hoş ke ez nevâ-yi câvideş

Nağme sâz-i Tevhid est arğanûn-i` irfâni.

Bizim Hocamızın zamanı ne kadar güzeldi. Çünkü söyledikleri, ebedi nağmelerden oluşuyordu. Bunlar, Tevhid çalgısının nağmeleri ve irfanın Orgudurlar.

بی مقامش بین همایون، بی وقارش چارگاه هیچ قانونش نه با جنگ و نه سنجش با رباب²⁵³

Bî mekâmeş bîn homâyûn, bî vekâreş çârgâh

Hîç kânûneş ne bâ çeng ne senceş bâ robâb.

Hümayundaki makamsızlığı gör. Çargâhdaki vakarsızlığı da. Ne Kanunda, ne Çengte ve ne de Rebabda uyumluluk kaldı.

دستگاه ساز و آوازی بجا ماند از ندیم کش نه‌شهنازی بشور است و نه روحی در رباب²⁵⁴

²⁵² مقام انسانی

Makam-i İnsani

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 141.

²⁵³ بیاد مرحوم ملک الشعرای بهار

Be yâd-i merhûm Melikoşşuarâ-Behar

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 154.

²⁵⁴ بیاد مرحوم ملک الشعرای بهار

Be yâd-i merhûm Melikoşşuarâ-Behar

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 154.

Destgâh-i sâz û âvâzî be câ mând ez Nedîm

Keş ne Şehnazî be şûrest û ne Rûhî der Rehâb.

Saz ve şarkı kültürü, Nedim`den arta kaldı. Ne şehnaz makamının heyecanı ve ne de Rehab`taki Ruhi`nin ortamı kaldı...

Şehrîyâr, nazım üzerinde durarak bu konudaki görüşlerini daha çok müzik aletleriyle olan ilişki ve bağlantısı üzerinde durur. Bizim şiirlerimizin sazını çalan ve gönlümüzünü coşturup dans ettiren nazımdır. “Onun sazının iniltilerinde, Tevhid dillenmektedir” diyerek müziğin ilahi Tevhid’e giden yoldaki hizmetine değinir.

Hakikati mecaz dili ile ifade eden Şehrîyâr, gazellerindeki nağmeyi Saba rüzgârına benzetmektedir, çünkü kendi şiiri sazla dile gelmektedir. Saz ve şiir ikilisi bir arada olduğu zaman, meclisi aydınlatmaktadır. Çünkü bunlar Ay`ın parlaklığı ve lambanın ışığı altında icra edilmektedirler.

Şehrîyâr, sinir tellerinin saz ve inilti vasıtasıyla sesin yükselmesine hizmet ettiğini söyler. Böylece, şiir ve nağme, şairin gönlüde ve ruhunda gülümsemenin oluşmasını sağlamış olurlar.

که گهی دل بساز او رقصید²⁵⁵

نظم هم ساز شعر ما دزدید

Nezm hem sâz-i şî`r mâ dozdîd

Ke gehî dil be sâz -i o raksîd.

Nazım, hem bizim şiirlerimizin sazını çalmakta, hem de gönül, onun saziyle coşup dans etmektedir.

²⁵⁵ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

دزد این ساز جان فرا شده است

که خودی جای شعر جا زده است²⁵⁶

Dozd-i îñ sâz-i cân- fezâ şode est

Ke ħodi câ-yî şî`r câ zede est.

Gönül okşayıcı sazı çalan, kendini, şiirin yerine koymuştur.

نواى ساز تو خواندترانه توحيد

حقیقتی بزبان مجازمیگونی²⁵⁷

Nevâ-yi sâz-i to ħând terâne-yi Tevhîd

Hekîketî be zebân-i mecâz mîgûyî.

Senin sazının iniltileri, Tevhid`i dile getirmektedir. Sen, hakikati mecaz dili ile söylüyorsun.

ترانه غزل شهریاروساز صباست

بزن که سوزدل من بسازمیگونی²⁵⁸

Terâne-yi ğzel-i Şehrîyâr û sâz-i Sebâst

Be zen ke sûz-i dil-i men be sâz mîgûyî.

Şehrîyâr`in gazellerinin nağmesi, Saba rûzgârı gibidir ki, sazla dile gelmektedir. Benim gönül yakarışlarımı, ancak saz dillendirebilir.

²⁵⁶ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²⁵⁷ ساز صبا

Sâz-i Sebâ

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 85.

²⁵⁸ ساز صبا

Sâz-i Sebâ

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 85.

Ve lîk fâsile-yi sâz û şî'r-i fi'l meclis

Mıyân-i çeşme-i mâh û çerâğ-i bâdî bûd.

Saz ve şiir topluluğudur ki, meclisi aydınlatmaktadır. Çünkü onlar, bu işi ayın parlaklığı ve lambanın ışığı altında icra etmektedirler.

E`sâb-i men be sâz û nevâ kûk kerde bûd

O şî'r û neğme der dil û cânem be hende kâşt.

Benim sinirlerim, saz ve iniltiyle titremektedir. O şiir ve nağme, benim gönlüm ve ruhumda gülümseme ekmiştir.

Şair, kendisini sihir üfleyen bir kamışa benzetmektedir. Nasıl ki Ney'e üflendiğinde bu durum insanı dünyadan alıp öte alemlere götüren bir ortam ve hava oluşturuyorsa, şairin kaleminden dökülen şiirler de bizlere, hayal ve uyku aleminde olduğumuzu hatırlatıyor.

Neyzenin Ney'e oldukça güzel üflediğini terennüm eden şair, kendi şiirleri ile bu durum arasında bir bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Ney'in sesi, ateşten farksızdır ve rüzgârı da yoktur. "Şehrîyâr da, şiir dünyasının hayal otlağında, ney gibi gazel

²⁵⁹ سه تار عبادی

Setâr-i `Obâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 79.

²⁶⁰ ای وای مادرم

Ey Vây-i Mâderem

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 3, s. 119.

terennüm etmektedir. Çünkü kendisi, siyah gözlü bir ceylan yavrusuna sahip olup aşk sahrasının çobanlığını yapmakta ve gazel neyini üflemektedir.”

تو آن نائی جادو دم که در ما میدمی چون نی خطا گفتم که ما خواب و خیالم و تو خودمائی

توهم چنگی و هم چنگی توهم نائی و هم نائی²⁶¹

To ân nâi câdû dem ke der mâ mîdemî çûn ney

Hetâ goftem ke mâ hâb û heyâlem û to hûd mâi

To hem çengî û hem çengî to hem nâi vû hem nâi.

Sen, öyle sihir üfleyen bir kamışsın ki, bize ney gibi üflemektesin. Yanlış söyledim, biz hayal ve uyku âlemindeyiz. Sen hem sazsın saz, sen, aynı zamanda neysin ney.

یارب این نیرن چه دلکش میزند نیردن گفتند، آتش میزند²⁶²

Yâ Rab îñ neyzen çe dilkeş mîzend

Neyzeden goftend, âteş mîzend.

Allah`ım! Bu neyzen ne kadar güzel ney üflemektedir. Ney üfleyen, sanki ateşi yakmaktadır.

²⁶¹ راز و نیاز

Râz û Nîyâz

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 23.

²⁶² مثنوی

Mesnevi

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 166.

آتش است این بانگ نای و نیست باد

هر که این آتش ندارد نیست باد²⁶³

Âteş est în bâng-i ney û nîst bâd

Her ke în âteş ne dâred nîst bâd.

Bu ney sesi, ateşten farksızdır ve rüzgârı da yoktur. Bu ateşi bilmeyen, rüzgârı da bilmez.

نی‌نواز غزل تا بچراگاه خیال

چون تو آهو بچه چشم سیاهی دارم²⁶⁴

Ney nevâz-i ğzelem tâ be çerâgâh-i heyâl

Çûn to âhû beççe-yi çeşm-i sîyâhî dârem.

Hayal otlağında, ney gibi gazel terennü etmekteyim. Çünkü senin gibi siyah gözlü bir ceylan yavrusuna sahibim.

چوپان دشت عشقم و نای غزل بلب

دارم غزال چشم سیه میچرانمت²⁶⁵

Çûpân-i deşt-i `ışkem û nâ-yi ğzel be leb

Dârem ğezâl-i çeşm-i sîyâh mîçîrânemet.

²⁶³ مثنوی

Mesnevi

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 166.

²⁶⁴ سایه ماه

Sâye-yi Mâh

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 110.

²⁶⁵ ملال محبت

Melâl-i Mahabbet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 110.

Aşk sahrasının çobanım ve gazel neyi de dudaklardadır. Böylece, siyah gözlü ceylanı otlatmaktayım.

Şehrîyâr, manzum şiirin musiki ile ilgili görüş ve düşüncelerini açıklarken, şiir diliyle bazı gerçeklere değinir. Ahengin, manzum şiire eşlik etmesi nedeniyle şiir ve musikiden anlayan bir kimse, bu güzelliğe kulak kabartmalıdır. Tanrı katından inen şiir ve musiki, şairlerin ilham meleği olup ruhlarını, bakışlarıyla süslemektedirler. Dahası, musiki, Şehrîyâr döneminde, kemâle erişerek gerçek kıymet ve değerini bulmuştur.

Şairin içinde bulunduğu ruh haline, musikin de eşlik ettiğini söyleyen Şehrîyâr, gece, musikiyle şiir ehlinin Cennet dehlizinden başlarını çıkararak meleklerin ve yıldızların aydınlığıyla o köprülûre ayak basarak geçtiğini dile getirir. Gökler, bu eşikte, boylarını iki büklüm yapmış ve başlarını da eğmişlerdir. Şairin göğsündeki ulvi kuş ötmeye başlamıştır. Çünkü o, nazım ve muntazam cümlelerle beslenmiştir.

Yolları, gizli bir âlemden geçen şiir ve musiki, aynı dünyadan olup birbirlerine eşlik etmektedirler.

شعر منظوم موسقى با شعر²⁶⁶

شعر منشور هست تنها شعر

Şî`r-i mensûr hest tenhâ şî`r

Şî`r-i menzûm mûsikî bâ şî`r.

Mensur şiir, sadece şiirdir. Manzum şiire ise, musiki eşlik etmektedir.

²⁶⁶ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

زبان که آهنگ نیز همراه اوست²⁶⁷

گوش، این نغمه بیش دارد دوست

Gûş, îñ neğme bîş dâred dost

Zi ân ke âheng nîz hemreh-i ost.

Dost olan, bu nağmeye kulak kabartır, şundan ötürü ki, ahenk ona eşlik etmektedir.

چنانکه شعر، بدوران شهریاررواج²⁶⁸

بروزگار تو یابد کمال، موسیقی

Be rûzgâr-i to yâbed kemâl, mûsîkî

Çenân ke şî'r, be devrân-i Şehrîyâr revâc.

Musiki, senin zamanında kemâle eriştî. Şiir gibi musiki de Şehrîyâr zamanında kıymet buldu.

روان مآشود از هر نگاهشان تهذیب

چو دوفرشته الهام شعرو موسیقی

که بزم مامرسادش زاهرمن آسیب²⁶⁹

مگر فرو شده از بارگاه یزدانند

Çû dû firişte ilhâm-i şî'r û mûsîkî,

²⁶⁷ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

²⁶⁸ ویلن تاجبخش

Veylen Tâcbeş.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 66.

²⁶⁹ سازجیب

Sâz-i Ceyb

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 68.

Revân-i mâ şevêd ez her nigâhşân tehzîb.

Meger forûşode ez bârgâh-i Yezdânend,

Ke bezm-i mâ meresâdeş zi Ehrimen âsîb.

Şiir ve musiki iki ilham meleğidir ki, bizim ruhumuz, onların bakışı ile süslenmiştir.

Meğer bunlar, Tanrı katından inmiştir. Böylece bizim meclisimize, Ehrimen`den bir kötülük ulaşamamıştır.

بصحنه ئی که دراوکار شعر میشدزار توئی که دم زدی از کارزار موسیقی²⁷⁰

Be sehne-yi ney ke der o kâr-i şî`r mîşod zâr

Toî ke dem zedî ez kârzâr-i mûskî.

Bir sahnede, şiirle ilgili işler dillendirilmektedir. Sen ise, musikinin kavgasından dem vuruyorsun.

بشعرپارسی آتش زدی بجان حریف زهی کبوترشاهین شکار موسیقی²⁷¹

Be şî`r-i Pârsi âteş zedi be cân-i herîf

Zehî kebûter şâhîn-i şîkâr-i mûsîkî.

²⁷⁰ اقبال و موسیقی

Ikbâl û Mûsîkî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 90.

²⁷¹ اقبال و موسیقی

Ikbâl û Mûsîkî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 90.

Farsça şiirle rakibin canına ateş düşürüyorsun. Ne güzel bir musikidir ki, aynı şahin avlamakta olan bir güvercin gibidir.

سر ز دهلیز مینو برآرند	جنگل - شب خدایان موسیقی و شعر
پا بر آن پله ها می گذارند	با چراغ کواکب ملایک
قد دوتا کرده سر می سپارند	آسمانها بر این آستانه
شاید آن مرغ علوی بخواند ²⁷²	

Cengel- şeb Hüdâyân-i mûsîkî vû şî`r
Ser ze dehlîz-i Mînû ber ârend
Bâ çerâğ-i kevâkib-i melâîk
Pâ ber ân palehâ mîgozârend
Âsmânâ ber ân âsitâne
Ked dû tâ kerde ser mîsipârend
Şâyed ân morğ-i `ulvî be hând.

Orman: Gece, musiki ve şiir ehli, Cennet dehlizinden başların çıkardılar. Meleklerin ve yıldızların aydınlığı ile o köprülüre ayak basarak geçtiler. Gökler, bu eşikte, boylarını iki büklüm yaptılar, başlarını eğdiler. Eğer bu ulvi kuş ötmeye başlamışsa.

صوتی از نظم و سلامت مشحون	چون نوای دل شاعر موزون ²⁷³
---------------------------	---------------------------------------

²⁷² دو مرغ بهشتی

Dû Morğ-i Behiştî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 29.

Sevtî ez nezm û selâmet meşhûn

Çûn nevâ-yi dil-i şâ`ir mevzûn.

Bir ses ki, nazım ve düzgün cümlelerle beslenmiştir. Şairin gönlünden çıkan iniltiler gibi vezinlidir.

نغمه ئی همچو صلاى مستان با سماع فلکی همدستان²⁷⁴

Neğmeî hem çû selâ-yi mestân

Bâ sema`-i folki-yi hemdestân.

Sarhoşların seslenmesine benzer nağme, geminin müzikaliteye varan sesiyle aynı sohbet arkadaşıdır.

موسیقی و شعر آنجهانی است راهیش بعالم نهانی است²⁷⁵

Mûsîkî vû şî`r-i ân cihânî est

Râhîş be âlem-i nihânî est.

Şiir ve musiki öyle bir dünyadandır ki, yolları, gizli bir âlem yönündedir.

²⁷³ غروب نیشابور

Ġorûb-i Nîşâbûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 43.

²⁷⁴ غروب نیشابور

Ġorûb-i Nîşâbûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 43.

²⁷⁵ پری

Perî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 72.

2.2.1.10. Sözün Önemi

Söz, aslında sadece bir dil bilim kavramı değildir. O, aynı zamanda görüş, düşünce ve ifade gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Yani söz, kişiliğin belli başlı yansıması, toplu şekilde belirtisi ve insanın kendini ortaya koması, meydana dikişi ve gözler önüne serilişidir.

Edebiyat ve şiirin en önemli öğelerinden biri de kuşkusuz sözdür. Söz, edebiyatın ve şiirin temel malzemesi, bir anlamda bedenidir, mana ise, bu bedene giydirilen ruh gibidir. Şiirde renkli hayallerin, coşkun duyguların, seçkin anlamların ve bunlara uygun biçimde dizilmiş ve düzenlenmiş malzemeler ile şairin zihninde buluşmasıdır.

Sözün anlamı, eksiksiz ve güzel bir niteliğe büründürülmüş olması, anlam ile lafzın estetik bir zeminde ve ahenkli bir tarzda buluşması meselesi, belâgatçıların edebî eserde aradıkları bir özellik olduğu kadar şairlerin ve ediplerin de temel endişesidir. İşte bu endişedir ki, Divan şairlerini, şiirlerinin varlık nedeni olarak bu alana yöneltmiş ve söz ile mana arasındaki ilişki, eserlerinde şiir dili ile oldukça zengin ve renkli benzetmelerle ifade edilip ortaya konulmuştur. Söze değer veren ve onun kıymetini bilen bir kişi, kuşkusuz yücelmiştir. Ona değer vermeyen, onun kadir ve kıymetini bilmeyen insan ise, değerini yitirmiştir.

Söz, aslında sadece söylemek ve konuşmaktan ibaret bir kavram olmayıp, “düşünme” işlevini de içine alan kapsamlı bir ögedir. İnsanlar ve toplumlar, düşünce ile ilerlemiş, onunla birlikte gelişmiş ve ilerlemenin ufuklarına doğru yol almışlardır.

Bir sanatkâr olarak Şehrîyâr da, söz üzerinde çokca durur. Ona göre güzel sözler, ana kucağındaki çocuk gibi kutsal ve helal yerden beslenirler. Ayrıca bu tür sözler, sonsuza dek yaşabilmekte ve olağanüstü bir etki gücüne sahip olmaktadır. Bu yüzdendir ki, Şehrîyâr’ın poetik görüşlerinde böyle bir düşüncenin ortaya konulması kendini hemen gösterivermiştir.

Büyük şairler, kelimenin yarattığı sanatı en yüce, en beşeri ve en kutsal olarak görmüşlerdir. Bu sanatta gelişme göstermeleri ve başarı kazanmaları, her zaman çile

çekmekten geçmiştir. Bundan ötürü şairler, sanatı, özgürlük, hürriyet, adalet ve mukadderatın bir aracı olarak görmüşlerdir.

Şehrîyâr'e göre, şiirde söz sadece ateşli ve "delinmemiş inci" değil, aynı zamanda güçlü, dertlere deva ve gözlere nur olmalıdır. O, insanın kalp atışları gibi bir zamanı ve oluştuğu bir mekânı olmalıdır.

Şehrîyâr'ın sözle ilgili görüşleri şöyle sıralanabilir. Ona göre, sözün en yalın hali, güzellerin billur tenindendir. Ne yazık ki, zamanımızda bu güzeli ortaya çıkarmaktan sakınan bir şiir ve edebiyat oluşmaya başlamıştır.

Söz, şairin kulağına göklerden gelen gizli bir sestir ve ona gerçekleri fısıldamaktadır. O gerçeklerden biri de, günümüz insanında, doğruluğun kalmadığı gerçeğidir.

Değerli söz peşinde olanlar, sözün gerçek değerini bilenlerdir. Söze değer katan özellikler içinde, onun daha önce söylenmemiş olması ve baştan aşağı düşünce tazeliğini taşımasıdır. Yepyeni olması ve vezne uyum sağlaması da önemli özellikleri arasındadır. Söz, yeni ve diriltici olmalı, bizlere adeta Ali'nin Zülfıkar'ını hatırlatmalıdır.

Şehrîyâr, sözü, sözden anlayan birine söylemeyi ve sözü uzatmadan konuyu anlatmanın daha doğru olacağını ifade eder.

Söz bahsinde kendine övgü yağrıdan şair, kendinden, yani o büyük söz sultanından – söz edilmesini ister. Şair sarayının şiir sevgilisi olan söz, güzel bir tarzda söylenmelidir. Cevher gibi söz söyleyenlerin güzeli ise, konuşmalarıdır.

شاهد شعر و ادب شرم حضوری دارد²⁷⁶

عور خوشتر سخن از آن تن بلور ولی

ʿŪr-i hoşter- sohen ez ân ten-i bellûr veli

Şâhid-i şî'r û edeb şerm-i hozûri dared.

²⁷⁶ یک شب در خرابات

Yek Şeb der Harâbât

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 35.

Sözün en güzelinin yalınlığı, o billur tendendir, fakat şiir ve edebiyat güzeli, ortaya çıkmanın utangaçlığı içindedir.

شهریار این سخن از هاتف غیب است که گفت راست یکموبه تننت نیست دروغ ای دنیا²⁷⁷

Şehrîyâr, îñ sohen ez hâtif-i ğeybest ke goft

Râst-i yekmû be-tenet nîst dorûğ ey donyâ.

Ey Şehrîyâr! Bu söz, gökten gelen gizli bir sestir ki şöyle der: Ey yalancı dünya! Senin teninde tek bir kılın bile doğru değildir.

آن هم ار قیمت سخن دانی در بهای سخن نه مجانی²⁷⁸

Âñ hem ez kîmet-i sohen dâñî

Der behâ-yi sohen ne meccânî.

Eğer, sırasında sözün değerini biliyorsan, değerli söz peşindesin demektir, ucuzunun değil...

سخنی چون دُر نسفته و بکر وز سراپرده بکارت فکر²⁷⁹

Soheni çûñ dorr-i nesofte vû bîkr

Vez serâperde bekâret-i fikr.

²⁷⁷ دروغ ای دنیا

Dorûğ Ey Donyâ.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 67.

²⁷⁸ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

²⁷⁹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

Öyle bir söz kullan ki, bakir ve söylenmemiş olsun. Baştan aşağı düşünce tazeliği taşıyın.

سخنی نغز و نغمه ئی موزون نه از این سازهای بی قانون²⁸⁰

Soḥenî neğz û neğme-yî mehzûn

Ne ez î n sâzhâ-yî bî- kânûn.

Öyle bir söz ki, yepyeni olsun ve vezne uyum sağlasın. Yoksa ayarlanmamış (akort edilmemiş) sazdan çıkanı değil.

سخنی تازیانه تنبیه ذوالفقار علی بلا تشبیه²⁸¹

Soḥenî tâzîyâne-i tenbîh

Zûlfekâr-i `Eli bilâ- teşbîh.

Bir söz ki, yeni ve diriltici olsun. Benzetmede hata olmaz, adeta Ali'nin Zülfikar'ı gibi olsun.

گفتم به گوش تو سخن از هر دری ولی کو آن سخن شناس که باشد سخن شنو²⁸²

²⁸⁰ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁸¹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁸² گفتاری بزبان عامیانه

Goftârî Be Zebân-i `Âmiyâne

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 87.

Goftem be gûş-i to sohen ez her derî velî

Gû ân sohen şinâs ke bâşed sohen-şinev.

Her yandan senin kulağına söz fısıldadım. Ancak, sözden anlayan birine sözü söylemelisin ki, onu dinlemiş olsun.

بس کن ز حدیث شهریارا²⁸³

تطویل سخن کشد به تقصیر

Tetvîl-i sohen keşed be teksîr

Bes kon zi hedîs Şehrîyârâ.

Ey Şehrîyâr, sözü uzatmak eksikliğin nedenidir. Öyleyse fazla söz söylemeye gerek yoktur.

باطف گوهر گوینده شاهی گویاست²⁸⁴

سرای شهیری که شاهد شعرش سخن

Serâ-yi şehîrî ke şâhid-i şî`reş sohen

Be lotf-i govher gûyende şâhidî gûyâst.

Ünlü birinin sarayının şiir sevgilisi, sözdür. Güzellikle cevher gibi söz söyleyenlerin güzeli ise, konuşmasıdır.

Şehrîyâr'e göre şair, öyle bir söz söylemelidir ki, Sa'dî'nin Gülistan'ı gibi ruha ilaç olmalı, yolunu şaşırانları doğru getirmeli ve gönülden uzak kalanları

²⁸³ مدیر کل ثبت

Modir-i Golsebt

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 161.

²⁸⁴ تقریظ برای دیوان استاد ملک حجازی قلمزم

Tekrîz berâ-yi dîvân-i ustâd melik-i Hicâzî-yi Kulzum.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 143.

korumalıdır. Söz, Hâfız`ın gazelleri gibi ebedi olmalı, öyle bir söz ki, şimşek gibi gözleri kamaştıran ve harmanı yakan olmalıdır.

Söz, uykudakileri uyandırmalı ve cansız bir bedendeki kanı coşturmalıdır. Öyle bir söz ki, Firdevsî`nin muhteşem sözü gibi olmalıdır. Öyle bir söz ki, insan vücudundaki damarları ve ayakları harekete geçimeli ve yay gibi olmalıdır. Bu söz, kasları kasan ve yalnızca “mefailün failat” vezninden ibaret olmamalıdır.

وز دل افتادگان حمایت کن²⁸⁵

سخنی گمرهان هدایت کن

Soḥeni gomrâhân hidâyet kon

Vez dil-i oftâdegân himâyet kon.

Öyle bir söz söyle ki, yolunu şaşırmışları hidayete getir. Böylece gönülden uzak kalanları korumaya çalış.

چون غزل های خواجه جاویدان²⁸⁶

چون گلستان شیخ داروی جان

Çûn Golistân-i Şeyḥ dârû-yi cân

Çûn ğezelhâ-yi Hâce-yi câvidân.

Öyle bir söz ki, Şeyh`in Gülistan`ı gibi ruha ilaç olsun. Hoca`nın gazelleri gibi ebedi olsun.

²⁸⁵ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁸⁶ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

سخنی برق دیدگان افروز

برق غیرت فروز و خرمن سوز²⁸⁷

Sohenî berk-i dîdegân efrûz

Berk-i ğeyret-forûz û hermen sûz.

Öyle bir söz ki, şimşek gibi gözleri kamaştırısın. Gayreti ısıldatan bir şimşek gibi harmanı yakan olsun.

سخنی خفتگان به هوش آور

به تن مرده خون به جوش آور²⁸⁸

Sohenî hoftegân be hûş âver

Be ten-i morde hûn be cûş âver.

Öyle bir söz ki, uykudakileri uyandırısın. Cansız bedendeki kanı coştursun.

سخنی چون نهیب فردوسی

که رگ و پی کند کش و قوسی²⁸⁹

Sohenî çûn nehîb-i Firdevsî

Ke reg û pey koned keş û kevsî.

Öyle bir söz ki, Firdevsî'nin muhteşem sözü gibi olsun. Damar ve ayakları hem harekete geçiren ve hem de bir yay gibi olsun.

سخنی منقبض کن عضلات

نه عروض مفاعیلن فعلات²⁹⁰

²⁸⁷ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁸⁸ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁸⁹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

Soḥenî monkebız kon `edelât

Ne `arûz-i mefâilun feilât.

Öyle bir söz ki, adeleleri kassın. Sadece mefâilün fâilat vezninden ibaret olmasın.

Şehrîyâr'e göre şairin sözü, o denli güçlü olmalı ki, çelikten yapılmış hançere su vermeli, gencin ciğerine kadar işlemelidir. Söz, etki eden bir güçle söylenmeli, yumruklardan daha ağır olmalı ve insan vücudundaki tüylerden adeta neşter devşirmelidir.

Söz, serkeşlerin başını ezmeli, sitemli olmalı, bununla beraber acizlik ifade etmemelidir. Söz, ölçüleri aşmalı ve dolu bir bardak gibi insana zevk ve keyif vermelidir.

Söz, ders verici olmalı ve ahlak eğitimi sağlamalıdır. Böylece, Allah'ın yüzünün aynası olmalı. Söz, bünyesinde hem etkiyi ve hem de müjdeleyiciliği barındırmalı, insana sonsuz ve semavi bir teraneyi hatırlatmalıdır.

Söz, genç bir insanın talihi gibi berrak, aşk dersinin güzelliği gibi sürükleyici olmalıdır. Söz, sevinç şarkısını çalmalı ve gazel hikâyesini başlatmalıdır.

که جوان را فرو خلد به جگر²⁹¹

سخنی آب داده چون خنجر

Soḥenî âb dâde çûn ḥencer

Ke cevân râ forû ḥold be ciger.

Öyle bir söz ki, hancere (çeliğe) su versin. Öyle bir söz ki, gencin ciğerine etki etsin.

²⁹⁰ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁹¹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

سخنی مشت ها گران تر کن

مو بر اندام مرد نشتر کن²⁹²

Soḥeni moṣṭhâ girânter kon

Mâ ber endâm-i merd neṣṭer kon.

Sözü, yumruklardan daha ağır hale getir. Kişinin bedenindeki tüyler gibi neṣṭer yap.

بهر سرکوب سرکشان چکش

نه ستمگر نواز و عاجز کش²⁹³

Be her serkob-i serkeṣân çekeṣ

Ne sitemger nevâz û `âciz keṣ.

Bir söz ki, serkeşlerin başını ezen olsun. Yoksa sitemli ve acizlik ifade eden değil.

سخنی ماورای مقیاسات

جام لب ریز ذوق و احساسات²⁹⁴

Soḥenî mâverâ-yi mikyâsât

Câm-i leb- rîz-i zevk û ihsâsât.

Bir söz ki, ölçüleri aşan olsun. Dolu bir bardak gibi zevk ve keyif versin.

²⁹² شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁹³ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁹⁴ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

سخنی درس و مشق اخلاقی

وهو مرآت وجهه الباقي²⁹⁵

Soḥenî ders û meşk-i ehlâkî

Ve huve mir`âtu vechihî`l-Bâkî.

Bir söz ki, ders verici olsun ve ahlak eğitimi sağlasın. O`nun Baki olan Allah`ın yüzünün aynası olsun.

سخنی دلنشین نوای نوید

آسمانی ترانه جاود²⁹⁶

Suḥenî dilnişîn nevâ-yi novîd

Âsmânî terâne-yi câvid.

Bir söz ki, etkili ve müjdeleyici olsun. Sonsuz, semavi bir terane gibi olsun.

سخنی همچو بخت حسن جوان

سخنی همچو درس عشق روان²⁹⁷

Soḥenî heme çû beḥt-i hosn-i cevân

Soḥenî hemçû ders-i `ışk-i revân.

Bir söz ki, genç bir insanın talihi gibi olsun. Bir söz ki, aşk dersinin sürükleyiciliğinde olsun.

²⁹⁵ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁹⁶ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

²⁹⁷ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

Berg û nevâ-yi terebî sâz şod

Kısse-i kevl û ğezel âğâz şod.

Sevinç şarkısı ve inilti çalmaya başlayınca, söz ve gazel hikâyesi başlamış demektir.

2.2.1.11. Sözün Değeri

Sözün, anlamı eksiksiz ve güzel bir tarzı içermesi gerekir. Mana ile lafzın estetik bir zeminde ahenkli bir tarzda buluşması meselesi, belâgatçıların edebî eserde aradıkları bir özellik olduğu kadar şairlerin ve ediplerin de temel bir endişesidir. İşte bu endişedir ki, divan şairlerini bu sahaya yöneltmiş ve söz ile mânâ arasındaki ilişki, şiirlerine yansımış ve oldukça zengin ve renkli benzetmelere yol açmıştır.

Söze değer veren, onun kadrini ve kıymetini bilen insan daima yücecek, ona değer vermeyen, onun kıymetini bilmeyen insan ise alçalacaktır. Söz, aslında sadece söylemek ve konuşmaktan ibaret olmayıp, “düşünme” işlevini de içine alan kapsamlı bir kavramdır. Toplum, düşünce ile yücecek, onunla birlikte gelişiminin ve ilerlemenin ufuklarına doğru yol alacaktır.

Fuzûlî`ye göre söz, insanı ve toplumları ölüm uykusundan uyandırandır. Söze değer vermeyen kişi ve toplumları bekleyen akibet, ölümün ta kendisidir.

Fuzûlî`nin:

“Ver söze ihyâ ki tutdukça seni hâb-ı ecel

Ede her sâat seni ol yuhudan bîdâr söz”²⁹⁹

²⁹⁸ روح پروانه

Rûh-i Pervâne

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 57.

²⁹⁹ Hasibe Mazıoğlu, **Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 137.

beyti, sözle ilgili olarak birçok şeyi ifade ediyor. Fuzûlî söze, toplumları yaşatan ve insanı insan yapan temel bir değer olarak bakmakta ve onu hayatın bir tür ruh ve canı mesabesinde görmektedir. İnsanın değeri de, söze verdiği değerle orantılıdır.

Fuzûlî'ye göre şiir söyleyen şair, Hazret-i Îsâ gibi sözü ile olağanüstü güzellikler sergileyen, hattâ Hazret-i Îsâ gibi ölüye can bağışlayan biridir. Ona göre Hazret-i Îsâ, henüz beşikte bir çocukken nasıl mucize göstererek konuşmuş ve karşı koyanları susturmuşsa, şairler de eşsiz güzellikte sözler (şiirler) söyleyerek mucizeler göstermeli ve karşılarında bulunanları susturmalıdır.

Hazret-i Îsâ, mucize yolu ile ölüleri nasıl diriltmişse, şairler de ölü (camid, cansız) olan kelimeler ve lâfızlara kendi ruhlarından (şairlik tabiatlarından, aldıkları ilhamlardan ve san`atkârlık güçlerinden) üfleyerek adeta söze can bağışlamalı ve bir anlamda ölüyü diriltmelidirler.

Tarih boyunca birçok şair ve söz ustası, devrin padişah ve idarecilerine öğüt verirken söze önem vermeleri konusunda bazı tavsiyelerde bulunmuşlardır. Söz gelimi şair Nef'i'nin, Sultan Ahmed Camii inşası sırasında I.Sultan Ahmed'e sunduğu bir medhiyesinde aşağıdaki mısralar bunun örnekleri arasında sayılabilir:

“İltifat et suhan erbabına kim anlardır

Medh-i şahan-ı cihan-bâna varen ünvanı

Kim bilirdi şu`arâ olmasa ger sâbıkda

Dehre devletle gelip yine giden sultanı

Haşre dek âb-i hayatı suhan-i Baki`dir

Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleyman Han`ı.”³⁰⁰

Şehrîyâr da, söze oldukça önem verir ve bu durumu, şiirlerinde zaman zaman dile getirmeyi ihmal etmez. Klasik edebiyatta “fahriye”ye önem veren şairler kervanına o da katılır. Divan edebiyatının büyük şairi Nef'i, bir kasidesinde kendi sözünü şöyle tanımlar:

³⁰⁰ Abdülkadir Karahan, *Nef'i Divanından Seçmeler*, Ankara , Kültür Yayınları, 1972, s. 13.

“Ukde-i ser-rişte-i râz-i nihânidir sözüm
Silk-ı tesbih-i dürr-i Seb`al-Mesani`dir sözüm
Bir güherdir nazirin görmemiştir rûzgâr
Rûzgâr-i alem-i gayb armağanıdır sözüm”³⁰¹

Aynı şekilde Şeyh Gâlib de söz üzerinde duran ve söze değer veren şairlerden biridir:

“Söz olsa da menba`-ı kerâmet
Kur`ân`a nazîre olmaz elbet”³⁰²

diyen şair, Hüsn ü Aşk isimli eserinde:

“Tarz-ı selefe tekaddüm ettim
Bir başka lûgat tekellüm ettim”³⁰³

şeklindeki ifadesiyle çağındaki edebiyatçılardan ayrı olarak farklı bir dil kullanarak bu eserini kaleme aldığını söyler.

“Zannetme ki şöyle böyle bir söz
Gel sen dahi söyle böyle bir söz
Erbâb-ı sühan tamâm malûm
İşte kalem işte kişver-i Rûm”³⁰⁴

diyerek söz alanında atkoşturan ve kalem oynatanlara adeta meydan okumuştur.

Şehrîyâr`ın yaradılıştan beraberinde getirdiği bazı özellikler, kendine olan güven duygusu, sosyal çevredeki ataklık ve zevk üstünlüğünün ona sağladığı başarı, dil ve kültür bakımından daha ileri bir aşamaya varabilme yeteneği, nefisini övme eğilimini adeta beslemiştir.

³⁰¹ Abdülkadir Karahan, **Nef`i Divanından Seçmeler**, Ankara, Kültür Yayınları, 1972, s. 22.

³⁰² Abdülbaki Gölpınarlı, Şeyh Galib, **Hüsn ü Aşk**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 40.

³⁰³ Muhammed Nur Doğan, **Şeyh Galip Hüsn ü Aşk**, İstanbul, Yelkenli, 2006, s. 402.

³⁰⁴ Muhammed Nur Doğan, Şeyh Galip Hüsn ü Aşk, İstanbul, Yelkenli, 2006, s. 404.

Klasik şairler gibi Şehrîyâr da, söze çok önem verir. Bu yüzden, içinde büyük anlamlar ifade eden söz binasını sağlam kurmaya çalışır. Söz diyarının hükümdarı olan şair, güneşten bir taç sahibidir. Şiir kaleme alabilmesi içinse, ney gibi inlemeli ve ıstırab çekmelidir.

Kendisini söz mülkünün padişahi olarak gören şairin, içinde yaşadığı manevi durumda sahip olduğu tek şey, incilerden oluşan gözyaşı damlalarıdır. Sözün incelik ve zerafeti için, güçlü bir yeteneğin sahibidir.

Şehrîyâr'e, gönüller ülkesi fazlasıyla yetmektedir. Çünkü kendisi, Kısra ve Keykubad gibi bir devlet sahibi olmaya ve bu devlete ulaşmaya pek gerek duymamaktadır.

که بنای سخن بی خللی ساخته ام³⁰⁵

شهریار از سخن خلق نیابم خللی

Şehrîyâr ez sohen-i halk ne yâbem hâleli

Ke benâ-yi sohen bi-hâleli sâhteem.

Ey Şehrîyâr! Halkın sözlerinden bir zarar göremem; çünkü söz binasını sağlam yapmışım.

تا پرتو دریا دهد این قطره ی شبنم³⁰⁶

در قالب الفاظ من افزایش معنی است

Der kâleb-i elfaz-i men efzâiş ma`na est

Tâ pertev-i deryâ dehed in katra- yi şebnem.

Benim kelime kalıplarımın içinde çokca anlam vardır. Öyle ki, bu tarzla çiğ tanesi deniz parlaklığını verebilsin.

³⁰⁵ یاران دغل

Yârân-ı Değel

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 34.

³⁰⁶ حقیقت در مجاز

Hakikat der Mecaz

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 57.

توتاج بخشی ومن شهریار ملک سخن

بدولت سرت از آفتاب دارم تاج³⁰⁷

Tû tac beḥşî û men Şehrîyâr-i molk-i soḥen

Be devlet-i seret ez âfitâb dârem tâc.

Sen taç bağışlayansın, ben ise söz diyarının hükümdarıyım. Senin devletinin say ve arzusu ile güneşten bir taç sahibinim.

من شهریار ملک سخن بودم ونبود

من جز گوهر سرشک، در این شهر، یار³⁰⁸

Men Şehrîyâr-i molk-i soḥen bûdem û ne bûd

Men coz govher-i sirişk der îñ şehir, yâr.

Ben söz mülkünün şahıyım, ey dost! Bu şehirde gözyaşı incilerimden başka bir şeyim yoktur.

بشهریاری ملک سخن برندم نام

وطیع سلیم برای خاطر لطف کلام³⁰⁹

Be Şehrîyârî -yi molk-i soḥen borendem nâm

Ve tab`-i selim berâ-yi ḥatır-i lotf-i kelâm.

Söz mülkünün padişahi derler bana, adımı anıyorlar. Kelamın zerafeti için de kusursuz yetenek derler bana.

³⁰⁷ ویلن تاجبخش

Veylan Tâçebîş

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 66.

³⁰⁸ سه تار من

Setâr-i Men

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 95.

³⁰⁹

بوی پیراهن

Bû-yî Pirahen

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 104.

تراقل مرو دلهاست شهریار ا بس

چه حاجت است بکسرا و کیقبادرسی³¹⁰

To ra kalemrev-i dilhâst Şehrîyârâ bes

Çe hâçetest be Kisra û Keykubâd resi.

Ey Şehrîyâr! Sana gönüller ülkesi yeter. Kirsâ ve Keykubad gibi devlete ulaşmana ne gerek vardır?

سوز باید تو را به ساز سخن

سخنی ساز کن ز سوزش من³¹¹

Sûz bâyed to râ be sâz-i sohen

Soheni sâz kon zi sûzeş-i men.

Söz söylememde sana yanıp yakılma gerekir. Öyleyse benim yanıp yakılmamdan söz söyle.

اثر شعر من بنای تو نیست

شور من کمتر از نوای تو نیست³¹²

Eser-i şî'r-i men benâ-yi to nist

Şûr-i men kemter ez nevâ-yi to nist.

Benim şiirimin etkisi senin Ney`in gibi değildir. Bu coşku senin iniltilerinden daha az etkili değildir.

³¹⁰ درس حال

Ders-i Hâl

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 112.

³¹¹ تار جانان

Târ-i Cânân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 32.

³¹² تار جانان

Târ-i Cânân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 33.

Şehrîyâr, kendi gazellerinin, çok güzel ve eski sözlerden oluştuğunu, insanların buna kulak vermesi halinde, yeni sözler söylemeye gerek kalmayacağını düşünmektedir. Gazellerinin içeriğinde gereksiz sözlere yer vermediğini belirten şair, Allah'ın kapısında zavallı bir kul olduğunu ve söz ülkesinde kendi şiirlerinin padişahlığını yaptığını söyler.

Şehrîyâr, Şirin'in nağmelerini, ağaç dallarında ötmekte bülbüller misali gazel ile dillendirmekte olduğunu ifade ederek bu aşkı, Hüsrev'den ve irfan sultanı Hoca Hâfız'ın lütfundan alarak cevher yükü ile donattığını ifade eder.

Şairliğin mukaddes bir meslek olduğunu düşünen Şehrîyâr, Ramazan ayında olması hasebiyle günahı kaçınmak için oruçlu hali ile gazeller kaleme aldığını ve söz incileri dizmekte olduğunu söylemektedir.

Söz ve gazellerinin, oldukça seçkin bir külliyyat meydana getirdiğini dillendiren Şehrîyâr, Şîrâz semtinden aldığı ilhamla kelime kılıcını kuşandığını, sözleri ise, gizli bir dünyayla bağ kuran ipliklerden oluştuğunu, dolayısıyla bunlar, gizli bir define ve hazine habercisi olduklarını, yana yakıla bir iftihar vesilesi olarak yazıya döker.

شهریارا غزل نغز تو قولیست قدیم سخنی تازه گرت هست بگو گوش کنیم³¹³

Şehrîyârâ ğezel-i neğz-i to kavlist kadîm,

Soĥeni tâze gered hest begû gûş konim.

Ey Şehrîyâr! Senin güzel gazellerin eski sözlerden oluşmaktadır. Yepyeni sözler söyle ki kulak vereyim.

³¹³ خون سیاوش

Hûn-i Siyâvûşâ

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 42.

بلکه حق و حساب هم بلدم³¹⁴

سخت با حرف ناحساب بدم

Seht bâ herf-i nâ hesâb bedem

Belke hak û hesâb hem beledem.

Hak olmayan sözle aram çok kötüdür. Ayrıca hak nedir hesap nedir iyi bilirim.

ای خسروان به خاک درت کمترین گدا³¹⁵

یا رب به کشور سخنم شهریار کن

Yâ Rabb be kişver-i sohanem Şehrîyâr kon

Ey Hüsrevân be hâk-i deret kemterin gedâ.

Allah`ım! Söz ülkesine benim sözlerimi padişah kıl. Ey padişah! Senin kapının eşiğinde zavallı bir kulum ben.

چو بلبلان غزلخوان و طوطیان شکرخا³¹⁶

کنیم سار و به قول و غزل ترانه شیرین

Konim sâr û be kevl û ğezel terane-yi şirin

Çû bolbolan-i ğezelhan û tûtiyan-i şekerhâ.

Gazel okuyan bülbüller ve şeker çiğneyenler misali Şirin`in nağmelerini söz ve gazel ile dillendirmekteyim.

³¹⁴ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

³¹⁵ توحید

Tevhîd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 73.

³¹⁶ مسافرت شاعرانه

Mosaferet-i Şa`irane

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 118.

خسرو شیرین سخن سلطان عرفان خواجه حافظ آنکه داد از لطف در دربار گوهر باربارم³¹⁷

Hosrev -i Şirin- sohen soltân-i irfân hâce Hâfız

Ânke dâd ez lotf dorî derbar-i govher bârbârem.

Şirin sözlü Hüsrev ve irfan sultanı Hoca Hâfız lütfundan inciler vermiş, ben de cevher yükünü yüklemişim.

ماه عبادت است و من با لب روزه‌دار از این قول و غزل نوشتنم بیم گناه کردن است³¹⁸

Mâh-i `ibâdet est û men bâ leb rûzedâr ez in

Kavl û ğezel noviştênem bim-i gonâh kerdênest.

İbadet ayıdır ve ben oruçlu dudaklarımla söz ve gazel yazmaktayım, çünkü günah işlemek korkusunu taşıyorum.

امتیازی که تو داری هنر از من خواهی شهریارم من و قول و غزل ممتاز است³¹⁹

İmtiyazi ke to dâri honer ez men hâhi

Şehrîyârem men û kavl û ğezelem momtâzest.

İmtiyaz sahibi olan sensin, sanatı da benden istemektesin. Şehrîyâr`ım, benim söz ve gazellerim seçkindirler.

³¹⁷ یا نسیم

Yâ Nesîm

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 126.

³¹⁸ زکوة زندگی

Zekat-i Zendegi

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 4, s. 100.

³¹⁹ شاهد تبریز

Şâhid-i Tebriz.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 4, s. 106.

شهسوار سخنم لیک نه با آن شمشیر

320 که بروی تو برآید ز نیام ای شیراز

Şehsûvâr-i sohenem lik ne bâ ân şemşir

Ke be rûy-i to berâyed zi niyâm ey Şîrâz.

Ben, söz ülkesinin padişahıyım, ama ey Şîrâz, senin üzerine kıldan çıkan kılıçla değil.

وصل است رشته سخنم با جهان راز

321 زان در سخن نصیبهام از راز میدهند

Veslest rişte-i sohenem bâ cihân-i râz

Ze ân dürr-i sohen nesîbem ez râz mîdehend.

Sözlerim, gizli dünyayla bağ kuran ipliklerdir. Bundan dolayı, benim inci gibi olan sözlerimdeki bu gizemden haber veriyorlar.

2.2.1.12. Şiirin Konusu ve Aşk

Şehrîyâr, bu konuda birçok İran şairinin ve özellikle Osmanlının büyük şairi Fuzûlî'nin yolunu izlemiştir. Fuzûlî, yalnız yaşadığı asırda değil, sonraki yüzyıllarda da daima örnek alınmış ve şiirlerine nazireler yazılmış güçlü bir şairdir. O, büyük ölçüde ilhama ve hayale dayanan şiir sanatının, bilimden ayrı ve yoksun olamayacağını söyleyen büyük bir sanatkârdır. 16. asrın matematik, tıp, astronomi;

320 ای شیراز

Ey Şîrâz.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 133.

321 بارگاه حافظ

Bârgâh-i Hâfiz

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 119.

bunların yanında tefsir, fıkıh, hadis ilimlerini tahsil etmiş, yani bir yönü bilim adamı olan Fuzûlî'nin:

“İlim kesbiyle paye-i rıf at

Arzu-yi muhal imiş ancak

“Aşk imiş her ne vâî âlemde

İlm bir kıl ü kâl imiş ancak”³²²

diyerek aşkın, yaşamın gayesi, varlığın tek amacı ve hatta ölümden sonraki hayatın bile yegâne uğrağı ve durağı olduğunu ifade etmiştir.

Çağdaş İran şairleri arasında çok değerli bir yere sahip olan, İran Edebiyatı'nda Neo-Klasik dönemin öncülerinden biri olarak kabul edilen Muhammed Hüseyin Şehrîyâr'in, genç yaşta yaşamış olduğu aşk ve bu aşkın geride bıraktığı izler, onun şiirinin dokusunu oluşturur. Aşk ele alırken şiirini, Divan edebiyatının kalıpları içinde mazmun, istiare ve mecazlarıyla yoğurarak biçimlendirir ve ortaya koyar.

Aşk yüzünden türlü türlü hallere düştüğünü dile getiren Şehrîyâr, “Felek halimi perişan kıldı, kahr ile bin bir bela verdi.” diyerek içinde bulunduğu aşk olgusunun, ona ne kadar ağır bir yük olduğunu ve acı verdiğini belirtmeye çalışır. “Felekler yandı ahımdan, muradım şem'i yanmaz mı?” diyen Fuzûlî'den aslında Şehrîyâr'in pek bir farkı yoktur.

“Pervane kimi men bu gece odlara yandım,

Ey şe'm, senin çevrene şevk ile dolandım”.

“Sevgili bir mum kendisi de bir pervane. Ben, bu gece bir pervane gibi ateşlere yandım. Ey mum! Senin çevreni şevk ile dolandım”.³²³ diyen Şehrîyâr, kendisinin yanma ve yakılma hikâyesini dile getirir.

³²² Necip Fazıl Kısakürek, **O ve Ben**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 35. Basım, 2014, s. 42.

³²³ <https://www.academia.edu/36018915/> (erişim tarihi 07.02.2020)

Sevgi ve aşk, semavi dinlerde peygamber ahlakında tecelli eden, âleme nur ve sevinç dağıtan, ariflerin kendisiyle sarhoş oldukları ve sevenlerin terennüm ettikleri neşenin ta kendisidir.

Sevgi, bazen mihrapta iman, bazen elinde kitap, bazen bir filozof olarak, bazen de bir şairin şiirinde gözüktür. Ordulara kumanda eden ve zaferler kazandıran yine sevgidir. Onun türlü şekil ve görünüşleri vardır. Durmadan geçen, her yerde dolaşıp seyahat eden bir seyyah gibidir. Birçok makam ve menzilleri vardır. Hayat orkestrasını çalan, nağmeler terennüm ettiren, ilahiler dinleten sevgi, hayatın nur ve ateş kaynağıdır.

Şehrîyâr'e göre, bilim ve sanatın bir arada bulunmaması, bunlara olan rağbetin azalmasının nedenidir. Dünyada, aşkın dışında bilim ve sanattan daha değerli bir şey düşünmeyen şair, bunlar içinde aşka en üst düzeyde değer vermekte ve hayatta başarı sırrının, aşktan başka bir şey olmadığını ifade etmektedir.

Günümüz insanın okuma ve eğitim kalitesinden endişe duyan şair, sanat ve ilmin bir arada bulunması halinde bile gerçek değerlerinin birçok kimse tarafından bilinmediğinden dert yanar.

Şehrîyâr'ın uzun ve ateşli aşkının dile getirilmesi, bu aşkın sıkıntılı zamanları ve bu aşkın çeşitli aşamalarındaki halleri, şiirlerine yansıtılır.

شهریارا نمی شود پیدا³²⁴

زین هنر دوست مردم شیدا

Zî în honer dost merdom-i şeydâ

Şehrîyârâ nemîşaved peydâ.

Ey Şehrîyâr! Bu sanata dost ve âşık olan, pek ortalıkta görünmüyor.

³²⁴ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

وگرهم هست کس رغبت ندارد³²⁵

دریغا علم وصنعت درمیان نیست

Dirîğâ `ilm û sen`et dermîyân nîst

Ve ger hem hest kes reğbet ne dâred.

Ne yazık ki ilim ve sanat, bir arada bulunmuyor. Bir arada olsa da, pek rağbet görmüyor.

نیست جز عشق کار، چیز دگر³²⁶

این همه شاهکار علم و هنر

În heme şâh-kâr-i `ilm û honer

Nîst coz `ışk- kâr, çîz-i diger.

Aşkın dışında, bilim ve sanattan daha değerli bir şey yoktur. Aslında aşkın dışında, zaten olması gereken başka bir şey de yoktur.

سر پیروزی حیات این است³²⁷

شاهراه ترقیات این است

Şâhrâh-i terâkkîyât îñ est

³²⁵ بادنجان بدآفت ندارد

Bâdincân Bedâft ne dâred

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 158.

³²⁶ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

³²⁷ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

Sırr-ı pîrûzî-yi heyât in est.

Aşk, ilerlemenin ana bulvarıdır. Zaten hayat başarısının sırrı, aşktan başkası değildir.

2.3. Şehrîyâr`in “Dîvân-ı Türkî”sinde Poetik Unsurlar

Farsça ve Türkçe şiirler kaleme alan Şehrîyâr, zaman zaman bazı şehir, halk ve bu konudaki özlem ve duygularını kelime kalıplarına döktüğü görülmektedir. “Türkiye`ye Hayalî Sefer” isimli şiiri, hayatı boyunca bu ülkeye gelmek arzusu ile yanıp tutuşan fakat bir türlü gelmek nasip olmayan Şehrîyâr`in üzüntüsünü dile getirmektedir.

Şiirde Fikret, Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Mevlânâ`nın isimleri zikredilmekte, bu şairler saygıyla anılmakta ve bunların Türkiye için yaptıkları hizmetler ve bu coğrafya için taşıdıkları değerden bahsedilmektedir. Şehrîyâr`in Türkiye özlemi de işte bu değerli şairler sayesinde oluşmuştur.

Şiir, “Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri” eserinin yazarı Yusuf Gedikli tarafından ilk defa “Azerbaycan Türkleri” dergisinde 1990 senesinin 1. sayısında yayınlanmıştır. Bu şairler yanında, Ayasofya ve Konya`ya övgüler yağdırır:

“Gelmişem nazlı hilal ölkesine

Fikret`in ince heyal ölkesine

Akif`in marşı yaşardıp gözümü

Bahıram Yahya Kamal ölkesine.

Evet, İslam ocağı Türkiyye`dir

Bir müsellası Ayasofya`dır

Burda Rumi kimi arifler var

Sufiler abidesi Gonya`dır.

Görünür perdesin açdıkda heyâl
Başda Fikret`le durup Yahya Kamal
Son edibler sefidir, bah ne camal
Şehrîyâr`dan ne ağır istigbal.

Deyirem Akif ile gah cumalım
Ufugun cilve-yi maviyyetine
Gah Kamal`dan gol alıp yükselelim
Bahalım Fikret`in ulviyyetine.”³²⁸

Kendisini “obalar şairi” diye nitelendiren Şehrîyâr, bu duygunun oldukça derin olduğunu ve kendisi için adete bir “uyku” hali olduğunu ifade eder. Şehrîyâr`ın Türk dünyasına, onun bir çatı altında birleşme zarureti zaman zaman değindiği bilinmektedir. Oba kelimesinin Türkçe olduğu dikkate alındığında şairin kendisini, Türk dünyasına ait bir şair olarak hissetmesi açık bir şekilde görülmektedir:

“Obalar şa`iriyem, derdimizi
Duyuram, çoh da derin duygudu bu
Baş tuta, tutmaya öz duygumla
Uyuram çoh da şirin uygudu bu.”³²⁹

Tükiye`ye duyduğu sevgisini ve özlemini bu coğrafyanın şairlerini okumakla ve onları tanımakla dindiren Şehrîyâr, Mehmet Akif`in şiirlerinin taşıdığı değer ve

³²⁸ Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, Türkiye`ye Hayalî Sefer*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 167-168.

³²⁹ Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, Türkiye`ye Hayalî Sefer*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 171.

anlamın farkında olmuş ve onun şiirlerinde küfrün her adımda insanlığa kuyu kazdığını ve insanoğlunu cehenneme yuvarladığını söylemiştir.

Şehrîyâr, bu şiiri 1987`de Tebriz Üniversitesi`nin tertiplelediği Azerbaycan Dili ve Edebiyatı seminerinde okurken şiir hakkında şu bilgiyi verir:

*“Bakü`de Hekime Billuri isimli bir hanım var. Benim eserlerim üzerinde doktora tezi yapmış ve Rus elifbasında basılan kitabından bana bir adet göndermiş. Ben bu elifbayı okuyamadığımı görünce çok üzüldüm ve alfabelerimizi ayırmakla bizi ne büyük felakete ve hıyanete uğraştıklarını anladım. Bizi birbirimizden ayırıp nasıl parça parça ettiklerini görünce bu şiiri yazdım.”*³³⁰

“Akif`in şe`rine bah gör, neler etmiş bize küfr

Her gedemde guyu gazmış, ne de salmış derine

Biz de İslam`a gayıtdıgda gelin elbir olag

Türklerin her iki dünyası gayıtsın yerine.”³³¹

Şehrîyâr`la ilgili bir doktora tezi hazırlayan Yusuf Gedikli, bu şiir hakkındaki görüşlerini şöyle ifade eder:

“Şiir, Güney ve Kuzey Azerbaycan Türklerinin yanı sıra Türkiye Türklerine de hitap etmesi bakımından önem arz etmektedir. Manzume kitabımızın 1. ve 2. baskılarında “Türlere Sesleniş” adıyla yer almıştır.”

diyerek bu şiirin önemine değinir.³³²

³³⁰ Şehriyar. **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 71.

³³¹ Yusuf Gedikli, **Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri**, Türk Övladı Geyret Vahtıdır, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 173.

³³² Yusuf Gedikli, **Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri**, Türkiye`ye Hayalî Sefer, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 171.

“Derya Eledim” şiirinde Şehrîyâr, Türkçeye olan sevgisini, bu dilin yükselmesi için yaptığı hizmetleri ve geleceğine olan ümit ve güvenini ifade eder:

“Türki bir çeşme ise, men onu derya eledim,
Bir soyuk merekeni mahşer-i kübra eledim.

Bir ısıltıydı Süha ulduzu tek görsenmez,
Göz yaşımla men onu akd-i Süreyya eledim.

Ümidim var ki, bu derya hele ogyanus ola,
Ona zamin bu zemin ki, müheyya eledim.

Ürfanım olmasa, şeir-i edeb ibğa olmaz,
Men de ürfana çatıb, şeirimi ibğa eledim.

Ebediyyetle yanaşsan doğular Hazif'e tay,
Bele bir şahçılık men size ehda eledim.

Türkünün de canın almıştı heyasız tağut,
Men heyat aldım ona, hakk için ehya eledim.

Feyzi rühülküds oldu, mededim Hafiz tek,
Men de Hafiz kimi ecaz-i Mesiha eledim.

İndi göklerde güzel safla, safa ile gezir,
Mencilablarda üzen ördeği durna eledim.

Ne tek İran`da benim gülgüle salmış kalemin,
Bak ki, Türkiyye`de, Kafkaz`da ne govga eledim.

Bak ki, Heyderbaba efsane tek olmuş bir Kaf,
Men küçük bir dağı ser menzil-i ünğa eledim.

Burda Rövşenzemir`in de hünerin yad edelim,
Men onun da kalemin tuti-yi guya eledim.

Bak ki, Tehran`da ne Ferzaneler oldu Valeh,
Gör ki, Tebriz`de ne şairleri Şeyda eledim.

Hem Sehendiyye Sehendin dağın etdi başıuca,
Hem men öz kardeşimin hakkını ifa eledim.

Geme- geddareler ağzında dil olmuşdu şöyüş,
Men sevinç etdim onu, hançeri hurma eledim.

Acı dillerde şirin türkü olurdu hanzel,

Men şirin dillere kattım, onu helva eledim.

Her ne kalmıştı geçenlerden ona bal peteği,
Eridib mumlu balın şehd-i mseffa eledim.

Trk vallah, analar okşarı, laylay dilidir,
Derdimi men deva ile mdava eledim.

şehrîyâr, heyf savıkdır bu deyirman hele de,
Dartmağa bir deni yok, men de mdara eledim.”³³³

Türkçe kaleme aldığı ve insanların kalplerini fethettiği şiiri “Haydar Baba`ya Selam” manzumesinde şehrîyâr, kendisini bu dağın “şair oğlu” diye nitelendirir:

“Heyderbaba, senin gyln şad olsun
Dünya varken ağzın dolu dad olsun
Senden keen tanış olsun, yad olsun
Deyne benim şair oğlum şehrîyâr
Bir mrdr gem stne gem galar.”³³⁴

Haydar Baba dağı şehrîyâr için adete bir okul olma özelliği taşımış ve şair “şiirin balını” ilk defa burada tatmıştır.

“Bu mektebde şe`rin şehdin dadmışam
Ahundan ağzından gapıp udmuşam

³³³ Yusuf Gedikli, **şehrîyâr ve Bütün Türkçe şiirleri**, *Derya Eledim*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 175-176.

³³⁴ Yusuf Gedikli, **şehrîyâr ve Bütün Türkçe şiirleri**, *Heyderbaba`ya Selam*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 198.

Gahdan da bir ahundu aldadmışam

Başım ağrır deyip kaçıp getmişem

Bahçalarda gedip gözden itmişem.³³⁵

Kuzey Azerbaycan'a duyduğu sevgi ve özlem Şehrîyâr'e hayalî seferler yaptırmış ve bu konuda onlarca şiirler yazdırmıştır. Sazının hüznü tellerinde Bakü'ye teraneler ve şiirler dizen şair, Azerbaycan'ın kahraman şairlerini her daim şiirlerine hatırlatır, zalim ve zulüme karşı kaleminin kılıçtan daha kesin olduğunu söyler.

Şehrîyâr bu şiirinde, Kuzey Azerbaycanlı şair Memmed Rahim ve Süleyman Rüstem'in elini sıkmaya, onlara sarılmaya hasret olduğunu derin bir üzüntü eşliğinde kaleme alır. Yaşlandığı zaman kardeş şairlerle buluşmasını kendisine izzet ve lütuf olarak görür. Bu duyguyu, en az gençliğinin değeri kadar kıymetli bulduğunu ifade eder.

“Sazımın gemli simlerinde benim

Baki'nin başga bir teranesi var

Sinemini dar berabesince derin

Bu cevahirlerin hezinesi var.

Sizin şanlı gehramanlarızı

Sözlerimde hemişe yad ederem

Zülme garşı gılinc sözüm kesgin

Gehramanlar kimi cihad ederem.

Rahim'in, Rüstemini elini sıhmag

³³⁵ Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri*, Heyderbaba'ya Selam, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 203.

Mene dünya boyunca izzeti var

Gocalıgda bu izzeti tapmag

Bir cavanlıg gederce lezzeti var.”³³⁶

Şair Mir Ebülfez Hüseyin`ye cevap olarak yazılan bu şiirinde Şehrîyâr, onu kemal ehli olan kamil bir insan olarak nitelendirmekte, şiirlerine ise yüksek değer vererek zarif ve ince zevk sahibi hayal ehli olduğunu belirtmektedir. Gün geçtikçe artan büyük bir özlemle şair Hüseyin`le, Kuzey Azerbaycan`ın büyük hiciv ustası Mirze Elekber Sabir`le karşılaşmayı ve onunla karşılaşmayı arzu ve temenni eder.

“Kamil özünsen ki kamal ehlisen

Şe`rin nişan verir ki hal ehlisen

Zerif, zövg ve hayal ehlisen

Günden güne hünerde çağlaşarsan

Bir gün olar Sabir`le bağlaşarsan.”³³⁷

Şehrîyâr, Kuzey Azerbaycan`daki edebiyat ve sanatın gelişmesine şu kelimelerle değinir:

“Günler geçip gedip itendir

Bir yahşılıg muradına yetendir .

O tay, bu tay fergi yohdur, vetendir

Orda burdan yüz il sen`et gabagdır

Ket gördüyün heman tahta-tabagdır.”³³⁸

Bakü`yü “Şairlerin Kabe`si” olarak gören Şehrîyâr, sanatının da tıpkı maden ocakları gibi halkın ruhuna kazındığını ifade eder:

“Ora bizim gızıl Kebe Baki`dir

³³⁶ Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri*, *Gafgazlı Gardaşlar İle Görüş*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 211-212.

³³⁷ Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri*, *El Bülbulü*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 224.

³³⁸ Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri*, *El Bülbulü*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 224.

Şanlı Bakiçiler hak-i pakidir
İnce seaetlerin ab u hakidir
Orda hüner, me`denler tek gazılıp
Meşedi İbad, Arşın Malçı yazılıp.”³³⁹

Süleyman Rüstem`in şiirlerinden ötürü mutluluktan uçan Şehrîyâr ilhamının bahtı gibi uyumadığını, aksine şair kardeşine cevap yazarsa gözlerinin yaşla dolacağına endişe duymaktadır.

“Şanlı Rüstem şe`ri gelip çatıdır
İşgi kimi ehvalımı gatıdır
Sanma teyim behtim kimi yatıdır
İstemirem gözleri yaşlandırım
Gözmelenen yaranı aşlandırım.

Deyne: Şair sen körpünü keçipsen
Ebediyyet garaltısın seçipsen
Hızr`a çatıp ab-ı heyat içipsen
Senin teb`in Hızr ahtaran çeşmedir
Derya kimi mövcü eşme eşmedir.”³⁴⁰

Şehrîyâr üzerinde araştırmalar yapan Rüstem Aliyev, 1969 senesinde şairle görüşmek için Tahran`a gider. Onun samimiyeti, üstadı çok duygulandırır ve bunun üzerine “Dövünme ve Sövünme” şiirini kaleme alır.

Şiirde, Şehrîyâr`ın hasretinde olduğu Kuzey Azerbaycan`lı şairlerin isimleri ve kendilerine duyduğu özlemi, kelime kalplarına kaleme alır. Ünlü hiciv üstadı olan

³³⁹ Yusuf Gedikli, **Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri**, *El Bülbülü*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 224.

³⁴⁰ Yusuf Gedikli, **Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri**, *El Bülbülü*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 226.

Sabir'e bağılılığını her fırsatta vurgulayan Şehrîyâr, bu şiirde de şair oluşunu ve şiirler kaleme alışını, kendisine borclu olduğunu ifade eder.

“Sargındı o süsenlere, sünbüllere könlüm
Bülbül kimi gandır o gızılgüllere könlüm
Vahidlere, Gabillere, Bülbüllere könlüm
Şa`ir olalı borcludur Sabirlere ruhum
Vurgundu Süleyman kimi Sahirlere ruhum.

Rahimli, Süleymanlı görüm Behtiyar olsun
Gülgün bacım, Azer gadını bergerar olsun
Osman, Nebi, Kürçaylı, Resul, Tude var olsun
Fürsetde Sehend ile size gül seperik biz
Her göz sizi görmüşse o gözden öperik biz.”³⁴¹

Zencanlı şairlerden Ağa Mirza Vasi Şehidi, “Şehrîyâr'e Selam” ismiyle bir manzume yazmış ve bu şiirini 1981 senesinde Zencan'da basılan Dan Ulduzu adlı Zencan şairlerinin yer aldığı antolojide yayınlamıştır. Şair hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamakla beraber Şehrîyâr'e yazdığı şiirinin sonunda kendisi ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Ata-baba Şehidi Türdür veli,
Türki`ni yazmakta yok çendan eli,
Elinin eybini örter öz eli,
Türkler hamı bir gülşenin gülüdür,
Şirinden de şirin Türk`ün dilidir.”³⁴²

³⁴¹ Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, Döyünme ve Söyünme*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 230.

Bu şiirden anlaşılan Şehidi`nin Türk kökenli olduğunu fakat buna rağmen Türkçe yazmadığını bunun aybını ise kendi ülkesinin, memleketinin ve halkının şairlerine yettiğini görmekteyiz. Bu Şiire göre, Türklerin hepsi bir gülşenin gülüdür ve şiir de tatlı Türk`ün dilidir.

Şiiri Şehrîyâr tarafında çok beğenilen Şehidi`nin Türkçe hakkındaki söyledikleri övgüye layık olup Hafız`ın ona Semerkant`ı bağışlayacağı belirtilmektedir.

“Şehidi can, ne aşınadır sesin,
Değerlidir neyler kimi nefesin.
Yoksa benim tekin vardır gefesin,
Çok geceler gesef içre uçmuşam,
Ruh ganadın Zencan deyib açmışam.

Şehname tek şe`rin bizi becetdi
Hümmelelerin başın artıg ucatdı
Emma cavab vermek meni gecetdi
Sizin şe`riz erikdir, gısavadır.
Bizimkiler turş alçadır, yavadır.

Azadeler içinde te`rifin var
Mülk-arayı tekin mü`errifin var
Gül-gendin var senin, mükeyyifin var
Şirin söze gend ü şeker gatansan

³⁴²Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, Şehidi`ye Cevap*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 257.

Şe`rinde de gend ü şeker satansan.

Türki şe`rin halın yüze nahişlar

Hafız ona Semergend`in bağışlar

Şîrâz seni Tebriz kimi algışlar

Bir tutisen Zencan sene Hindustan

Se`di kimi yazdıkların Gülüstan.”³⁴³

Kendi şiirini aslana benzeten Şehrîyâr, üstad olma yönü ile övünmekte ve şiir savaşlarına asla tenezzül edip katılmayacağını belirtmektedir.

“Şirdir Şehrîyâr`ın şe`ri, elinde şemşir

Kim deyer men bele bir şir ile devaye gelim?”³⁴⁴

“Naz Eylemisen” isimli gazeli ile ilgili kaynaklardan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda serbest vezinle şiir yazan bir kısım genç şairin Şehrîyâr`e artık gazel yazma devrinin geçtiği konusunda uyarılarda bulunduğunu, şairin kendi dertleriyle bereber toplumun dertleri ile de ilgilenmesi gerektiğini eleştiri yoluyla söylediğini bilmekteyiz.

Henüz çok genç yaşta iken ve Şehrîyâr gibi bir üstad`a hadlerini aşarak Türkçe şiirlerinin, Farsça kaleme aldığı şiirlerden farklı olarak sönük kaldığını zayıf olduğunu iddia etmişlerdi. Bu olay üzerine Şehrîyâr:

“Men bu menada gezel yazmağa halım yoh udu

Sen cocug tek gocanı firfirabaz eylemisen.

³⁴³Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, Şehidi`ye Cevap*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 257-258.

³⁴⁴Yusuf Gedikli, *Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, Getme Tersa Balası*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 294.

Teze şa`ir, bu deniz her ne bahırsan dibi yoh

Çoh uzatsan boğazı, ördeyi gaz eylemisen.”³⁴⁵

Sonuç olarak şunu görmekteyiz ki Şehryâr, İran`da yaşamasına rağmen Osmanlı devletinin başkenti İstanbul`da olup bitenleri izlemiş ve o dönemde edebiyet alanında isim yapmış şairlerin hizmetlerini gündeme taşıyarak ve onlara göndermelerde bulunarak takdir ve hayranlığını dile getirmiştir.

Şiirde çağdaşları olan Tefik Fikret, Mehmet Akif, Yahya Kemal ve 13. yüzyılda yaşamış olan Mevlânâ`nın bizzat isimlerini zikrederek onların sanat ve şiire yaptıkları hizmetleri saygıyla anmaktadır.

Bu şairlerin Osmanlı devleti için ve daha sonra bu imparatorluğun geriye kalan toprakları üzerinde kurulan Türkiye için yaptıkları hizmetler ve bu bölge için taşıdıkları değerden bahsetmektedir. İşte Şehryâr`ın Türkiye özlemi de bu değerli şairler sayesinde olmuştur.

2.4. Şehryâr`ın Arap Edebiyatına Bakışı

Klasik şiir konusundan önce, Araplara ve Arap şiirine bakmakta ve biraz değinmekte yarar vardır. Uzmanlar, İslam`dan önceki Arap şiirinin, kır çiçekleri gibi sade ve güzel olduğu gerçeğini dile getirirler. Bu şiir, renklere boğulmuş ve katmer katmer olmuş sanat ürünleri gibi düşünce oyalayıcı ve avutucu olmayıp belâgat ve fesahatiyle insanı, derin anlamlar ile karşı karşıya getiren ve ne demek istediğini hemen göz önüne seren ve tabiiliğiyle hiçbir yabancı unsur eklenmeyen sade tablolar şeklindedir.³⁴⁶

Çevresinde olup bitenlere dikkatli bir gözle bakan çöl Arapları, bunları iyi tasvir etmeyi bilir ve iki nesneyi birbirine benzetirken de bunları abartıya varmadan

³⁴⁵Yusuf Gedikli, *Şehryâr ve Bütün Türkçe Şiirleri, Naz Eylemiseni*, İstanbul, Ötüken, 1997, s. 297-298.

³⁴⁶İmrül Kays, *Yedi Askı*, (Çev: Şerafeddin Yaltkaya, İstanbul, 1985, s.1.

şiiirde dile getirirler. Bu iki nesnenin benzeyen yanlarını edebi bir üslup ve dil ile tasvir ederler. Lebid'in, kızıl devesinin koşmasını, kırmızı bir bulutun kolaylıkla kaymasına benzer tarzda göstermesi, bu tür benzetişin güzel bir örneğidir.

Eskiden Yunanlılarda ruhi bir ihtiyaçtan doğan heykeltraşlık sanatı çok ilerlemiş olduğu gibi, Araplarda da yine ruhi ve toplumsal ihtiyaçlar nedeniyle şiir, ileri bir aşamaya ulaşmıştır. Şiir, o kadar ileri bir dereceye gitmişti ki, Arap şairlerinden yedi kişinin yazmış oldukları Muallakat-i Seb'a kasidesi müzelerde temaşa edilen eski sanat âbideleri gibi günümüzde bile seville seville okunabilmektedir.

Bu kasidelerde kelime ve deyimler biraz tumturaklı, arkaik ve ağır olsa da, insanı yormadan altın ağırlığı gibi hoş a giden bir keyfiyettir. Bu şiirleri söyleyenler, yapay güzellikleri değil, doğruluk, cesaret, onurlu yaşamayı esas almak, sözü yerine getirmek, hiçbir şeyden yılmamak ve misafir ağırlamak gibi bedeviliğin doğal özellik ve meziyetlerini taşır ve dillendirirler.

Bedevi Arapların hayatı, kadın sevmek, şarap içmek, insan onurunu gözetmek, kişiliklerini, herşeyde üstün tutmaya çalışmak, ata ve deveye binmek ve çölde dolaşmakla geçerdi.

Bedevilik, ot ve su gibi en mübrem ihtiyaçlar yüzünden şurada burada dolaşmak, şuraya buraya konup göçmekten ibaret olduğundan, günlerce buralarda oturulur ve konaklanırdı. Bu yerler, birden bire terk edilir, otlak ve suyu bol olan başka bir yere gidilirdi. Arkalarında, sadece kullanılan ocaklar, kül yığınları, çalı çırpılar ve çadır kazıklarının takıldığı çukurlar gibi sönük izler kalırdı.

Bir vakitler, sevgililerinin konakladıkları, oturup kalktıkları bu yurtlar ve buralardaki belirsiz izler, âşık şairler için birer ilham kaynağıydı. Böylece terk edilmiş ve ıssız kalmış bu yurtları ziyaretle, sevgilisini hatırlayarak ağlayan ve yanındakileri de ağlamaya çağıranların varlığı, hemen göze çarpmaktaydı. Bu edebiyet ve şiir kfilesinin başını çeken şair İmrülkays olmuş ve sonradan gelen bütün Cahiliye şairleri bu yolda onu izlemiş ve onu taklit ederek şiirler kaleme almışlardır.

Şehrîyâr, Arap edebiyatı konusunda çok duygusal davranır ve onlara saldırı oklarını yönelterek şiirler kalem alır. Tüm dünyanın kabul ettiği Arap Edebiyatı, evrensel bir edebiyat olup ihtişamı, kelime hazinesi ve bunların çokluğu, inkar edilmeyecek bir düzeydedir. Ancak Şehrîyâr, Arapların, İran'ı işgal ederek istila ettiğini ve bu görüşten hareketle, Arapları ve Arap edebiyatını çok küçük görmekte ve buna dair bazı küçümseyici ifadeler kullanmaktadır.

همه را بسته پا و دوخت لب³⁴⁷

در اوانی که داشت دست عرب

Der evânî ke dâşt dest-i`Ereb

Heme râ beste pâ vû doht-i leb

Arapların egemen olduğu zamanlarda herkesin ağzı kapalı, ayakları bağlıydı.

همه را سر به طاعت بغداد³⁴⁸

تاج یابندگان ترک نژاد

Tâc yâ bendegân Tork-nijâd

Heme râ ser be tâ`et-i Beğdâd

Taç, ya Türk soyundan gelen kölelerin elindeydi ya da Bağdat'a itaat etme zorununda kalanlardaydı.

³⁴⁷ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

³⁴⁸ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

همه کس رام با مرام عرب

همه جا فرض احترام عرب³⁴⁹

Heme kes râm bâ merâm-i `Ereb

Heme câ ferz-i ihtirâm-i `Ereb.

Herkes, Arapların arzusuna göre hareket ediyordu ve her yerde, Araplara saygı gerekli görülüyordu.

همه گرگ عرب نمودی میش

کس به مرغ عرب نگفتی کیش³⁵⁰

Heme gorg-i `Ereb nomûdi mîş

Kes be mürğ-i `Ereb ne goftî kîş.

Arap kurdu, koyun postuna bürünmüş görünüyordu. Hiç kimse Araba “kiş” diyemiyordu.

کفر بودی چو ترک صوم و صلوات

ذکرشان بی سلام و صلوات³⁵¹

Kofr bûdî çû terk-i sevm û selât

Zikir-i şân bî selâm û selevât.

Namaz ve orucu terketmek küfür sayılıyordu. Onların zikirlerinde, selam ve selavat yer almıyordu.

³⁴⁹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

³⁵⁰ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

³⁵¹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

دل ایرانی از صغیر و کبیر

بود در دست تازیان تسخیر³⁵²

Dil-i Îrânî ez seğîr û kebîr

Bûd der dest-i tâzîyân teshîr.

İranlıların gönlü, küçük olsun büyük olsun, Arapların tarafından boyun eğdiriliyordu.

ادبا جمله بی ادب بودند

همه از بیخ و بن عرب بودند³⁵³

Odebâ comle bî edeb bûdend

Heme ez bîh û bon-i `Ereb bûdend.

Edebiyatçıların tümü, edebsiz olmuşlardı. Çoğu da Arab`ın soy ve kökündendiler.

ادب پارسی زبان شد ننگ

منحصر شد بتازیان فرهنگ³⁵⁴

Edeb-i Pârsî zebân şod neng

Monhesır şod be tâzîyân ferheng.

³⁵² شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

³⁵³ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

³⁵⁴ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

Fars edebiyatını. dile getirmek ayıp sayılırdı. Özellikle kültür ve bilgi, Araplara özgü bir durumdu.

کرده انبارهای دنیایر³⁵⁵

ادبیات مارک "نخل و شتر"

Edebîyât mârk "nehl û şatar"

Kerde enbârhâ-yi donyâ por.

Hurma ağacı ve deve "edebiyatın bir alameti" olmuştur. Dünya deposunu bilgi ve birikimle donatmıştır.

ناکسی ها و چاپلوسی ها³⁵⁶

رایگان بود دست بوسی ها

Râyegân bûd dest-bûsîhâ

Nâkesîhâ vû çâplûsîhâ.

El öpme, çok yaygınlaşmıştı. Dalkavukluk ve düzenbazlık, geçerli hale gelmişti.

روح آخوندی و ریاکاری³⁵⁷

زخم ها زد به روح ما کاری

Zehmhâ zed be rûh-i mâ kârî

³⁵⁵ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

³⁵⁶ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

³⁵⁷ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

Rûh-i Âhûndî vû rîyâkârî.

*Bu durum, ruhumuza etki etmişti. Riyâkarlık, Ahundluk ruhunu zedelemişti.*³⁵⁸

در چنان روز خدعه و سالوس قد علم کرد شیر بیشه طاوس³⁵⁹

Der çonân rûz-i ħud`e vû sâlûs

Ked-i `ilm kerd şîr bîşe-yi Tâvûs?

Hile ve dalkavukluk, o kadar artmıştı ki, ormanın aslanını, tavus haline getirmişti.

پنجه افکند و بند و دام گسست جادوئی کرد و بس طلسم شکست³⁶⁰

Pence efkend û bend û dâm gosist

Câdûyî kerd û bes tılsım şikest.

Pençe atılarak bağ ve tuzak koparılmıştı. Cadılık yapılmış ve sihir bozulmuştu.

عرش نره شیر گشت بلند لرزه بر طاق نه رواق افکند³⁶¹

³⁵⁸ Timurlular devrinde büyük şöhret kazanmış âlimler için saygı ifade eden bir pâyeye olarak kullanılmıştır. Safevîler devrinde bilhassa hikmet ilmi ile uğraşan âlimlere verilen yüceltici bir sıfat olmuştur. Bunun en tanınmış örneği, bazen sadece Ahund diye de anılan Molla Sadrâ-yi Şîrâzî'dir.

³⁵⁹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

³⁶⁰ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

³⁶¹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

Ğorriş-i nerre şîr geşt bolend

Lerze ber tâk-i noh revâk efkend.

Erkek arslanın kükreyişi, yükseliyordu. Dokuz göğü titretecek bir şekildeydi.

که عرب مالک الرقاب عجم³⁶²

ننگ بادا به کشور کی و جم

Neng bâdâ be kişver-i Key û Cem

Ke `Ereb mâliko`rrekâb-i `Acem.

Key ve Cem`ii ülkesi için ne utanç verici bir durumdu ki, Arap, ülkenin liderliğini ele geçirmişti.

Dünyada uzman ve otorite kabul araştırmacılar tarafından büyük ve muhteşem bir edebiyat olarak kabul edilen Arap Edebiyat ve şiiri, Şehrîyâr tarafından duygusal bir takım nedenlerle hor görülmüş ve zaman zaman yerilmiştir.

Aslında hor görülen ve Şehrîyâr`in şiirinde yerilen Arap Edebiyatı ve şiiri değil, Arapların kendisidir. Bunun nedeni, İran`ın Araplar tarafından fethedilmesi ve yıllarca bu ülkenin Arapların idaresi altında kalmasından ötürüdür.

Tarihte cereyan eden bu durum, sadece Araplara özgü olmayıp birçok ülke, zayıf gördüğü komşu ülkesini istila etmiş, kendi ideoloji ve düzenini oralara götürerek o ülke veya ülkelere egemen olmuştur.

İslam`ın civar ülkelere yayılışı ve o ülkelerin fethi, bir ticaret, bir kazanç ve bir politik sömürü işi olarak değil, bir inanç ve gönül verme işi, hakikatleri kitlelere ulaştırma ve kaderin tayin ettiği bir misyon olarak gerçekleşmiştir.

Şehrîyâr, bu olay ve bu durum hakkında, şairlerde var olan ve yoğun halde görülen duygusallığın etkisiyle kalem oynatmış ve Arapları, istilacı bir millet

³⁶² شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

şeklinde görmüş ve nitelendirmiştir. Kendi milletini, yani İran'ı ise, daha üst bir seviyede, edebiyatta da daha ileri bir durumda görerek şiirlerinde dile getirmiştir.

Sonuç: Şehrîyâr, şiire özel bir değer ve önem vererek, Divanlarında gerek gazel ve gerekse mesnevilerinde bir bütün halinde değil de beyit aralarında kendi görüş ve düşüncelerini açıklamaya çalışır.

Şehrîyâr'ın yaşadığı dönemde şiire fazla değer verilmediğinden dert yanarak şiirin ve şairliğin bir gelir kapısı haline getirildiğini ve bu nedenle toplum tarafından pek hoş karşılanmadığını, gözden düştüğünü ve ondan yüz çevirildiğini söyler. Oysaki Şehrîyâr'e göre, dünyanın cennet haline gelmesi, ancak şiir sayesinde mümkün olabilmiştir. Kitleleri harekete geçiren ve yeryüzünde gerçekleştirilen büyük olaylarda şiirin gördüğü işlev inkar edilemez.

İslam uygarlığında şiirin çok büyük bir önemi vardır. O nedenle kendisi divanlarında şiirin toplumdaki etkisini, işlevini ve gördüğü hizmeti dile getirir. Şiir, bir toplumun top yekûn duygu ve düşünce hayatını yansıtan ve denetleyen belli başlı bir gözetleme merkezlerinden biridir.

Şehrîyâr'ın önem verdiği ve övgülere boğduğu şiir, vezinle söylenen şiir olduğu kuşkusuzdur. Ona göre mensur şiir, soyut olarak sadece şiirdir. Oysaki vezinle yazılan şiir aynı zamanda musiki de eşlik etmektedir. Ayrıca şiir yazmak için ve bu şiirin etkili olabilmesi için, aşka ihtiyaç bulunduğunu ileri süren Şehrîyâr, bunun için de dert sahibi olmak ve gözyaşlarını dökmek gerekir diyor.

Şiirin hikmetle olan ilişkisi üzerinde duran Şehrîyâr, şairliğe sihirbazlık, şiire ise sihir gözü ile bakar. Kur'an-ı Kerim'in etkili olmasının bir ve başlıca nedeni, bir tür mensur şiir uslubunda gönderilmesidir.

Şehrîyâr, şiir ve musiki üzerinde çokça durur. Özellikle örnek aldığı Hâfız-i Şîrâzi'nin bu konuyu fazla benimsediğini ileri sürer. Mevlânâ'nın ney metaforu üzerinde durur ve kendisini, sihir üfleyen bir kamışa benzetir.

2.5. Şehrîyâr`e Göre Şâir

Tanzimat dönemi şairlerinden Ziya Paşa, kaleme aldığı 3 ciltlik “Harabat” isimli antolojinin mukaddimesinde, şiir ve şair tanımına yer vererek klasik edebiyatın tahlilini yapar ve şairde bulunması gerekli özellikleri dile getirir:

“Şair şair doğar anadan

Asarı görünür ibtidadan.”³⁶³

Gerçekten de şair, halkın içinden doğan ve parlayan, yeni bir güne, eşyaya yeni bir ruh ve bakış getiren, yeni bir ışık, bütün iç sıkıntıları dağıtan yeni bir umut, deyim yerinde ise, her fecre yeni bir horoz, her çiçeğe yeni bir üsare getiren bir tılsımcıdır.³⁶⁴

Tanzimat döneminin hemen hemen türünde eser veren gür sesli şairi Namık Kemal, tarihî romanlarından olan Cezmi`de “şair”i şöyle tanımlar: “Şair nedir? Tabii en sevdalı zamanlarındaki hazin hazin tebessümlerinden yaratılmış bir mahlûk!.. Handelerinden -gülde şebnem gibi- girye eserleri, giryelerinde -bulutda kavs-ı kuzah gibi- ibtisam alâmetleri görünür. Tabi`ata her mahlukdan ziyade esîr iken tabiatın fevkine çıkmak ister. Kendi vücudunu lâıykıyla idareye muktedir değil iken kürr-e zemini za`if kollariyle sürükleye sürükleye başka bir nokta-i feyze, başka bir merkez-i kemâle götürmeye çalışır! Bu kadar takat gelmez ikdâmı ile tâb ü tüvânı kesilince, ya kafeste siyah perdeler içinde mahbûs olmuş olan bülbüllerin nağmesi kadar hazin, ya küreden teneffüse kâfi hava bulunamayacak derecede ayrılıp, hiddetle aşağı süzülen şahinlerin sadâsı kadar acı feryâdlarla başlar. İşte şî`r o türlü feryadlar, şair ise o mizâcda, o fitratda yaradılan bî-çârelerdir. Yalnız on beş heceyi efâ`ilu tefâ`ile tevfiğ etmeğe yigirmi sekiz kelimeyi birbirine kafiye yapmaya muktedir olanlar değil”.³⁶⁵

Divan edebiyatının büyük şairi Fuzûlî`ye göre şiir kabiliyeti, Allah tarafından ezelde insana bağışlanmış ve O`nun yardımı olmaksızın da kusursuz şiir söylenemez:

³⁶³ Ziya Paşa, **Harabat**, Mukaddime, İstanbul, 1291.

³⁶⁴ Sezai Karakoç, **Edebiyat Yazıları I**, İstanbul, Diriliş, 1982, s. 40.

³⁶⁵ Namık Kemal, **Cezmi- Tarihe Müstenid Hikâye**, 4. Tab’, İstanbul: Meclis-i Maarif, s. 14-15.

“Zihî Sâni` ki levh-i câna kil-k-i hüsn-i tevfkî

Ezelden iktizâ-yı nazm-ı cân-perver rakam kılmış

Kemâl-i şî`r kesbi mümkün olmaz bî-meded andan

Ana minnet ki tab`-ı nazm lûtf etmiş kerem kılmış”³⁶⁶

*Allah, ne yüce bir yaratıcı hikmetli bir sanatkârdır ki, yardımının güzel kalemi, can levhasına ezelden, ruh bahşeden nazım ihtiyacını yazmıştır. O`nun yardımı olmaksızın mükemmel, kusursuz şiir söylemek mümkün olmaz. O`na minnet ki, insana nazm tabiatı (mizacı) lûtf etmiş ve kerem kılmıştır.*³⁶⁷

Homeros`tan günümüze dek ölümsüz seslerin ve ışıkların, renklerin ve âhenklerin silinmez çizgilerini çeken, şairlerden başkası değildir. Sanatçı, kendi insanıyla yani kendi toplumunun bireyleriyle daima ilişki içindedir. Ebediliğin o kıldan ince çizgisini yakalayabilmiş ve bir ayna gibi insanoğlunun duygularını ve düşüncelerini yansıtan ve bu arada kendi durumunu aksettiren bir ayna gibidir. Dışı ve kabuğu anlatmak kolay, zor olan, insanın varoluşundaki öze eğilmek ve ruhu verebilmektir. Divan edebiyatı şairi, bunu yaptığı için yaşamış ve yaşamaya devam edecektir.

Toplum, buhran içindeyse bu buhran, sanat eserine de yansımaktır elbet. Ancak büyük sanatçı, bu buhranın içinde bile bir umut ve pırıltı bulabilir. Çünkü büyük sanatçı, değerler anarşisi yaratan değil, bir değerler âhengini kuran kişidir.

Fuzûlî`ye göre Allah, mevzûn kelâma (ölçülü ve düzgün söze) önem vermiş ve insan oğlunu güzel ve ölçülü sözden hoşlanan bir mizaçta yaratmıştır. Yine Allah, besmeleyi Kur`an`ın başına taç gibi koyarak irfan ve idrak sahiplerinin kalplerine mevzûn (vezinli, düzgün) kelâm sevgisini yerleştirmiştir: “... ve sipâs-ı bî-kıyas ol nâzım-ı âsumân ü zemîne kim besmele-i nazmın efser-i fark-ı Furkân edip mezra`a-i

³⁶⁶ Muhammed Nurdoğan, Fuzulî`nin Poetikası, İstanbul, Yelkenli, 2009, s. 2.

³⁶⁷ A.g.e. s. 2.

kulûb-i ehl-i irfân ü idrâke nihâl-i meveddet-i kelâm-i mevzûn dikmiş ve mahzen-i esrâr kılmış.”³⁶⁸

Fuzûlî'nin bu ifadelerinden hareketle diyebiliriz ki şair, kelimelerdeki hayatı bulan veya diriltten biridir. Hayattan ve doğadan daha güçlü bir hayatı... O, hep bu hayatı ortaya koydukça, yaşanan hayat ona karşı çıkacak, karşılıklı direniş, çekiş ve gerilimden şairin trajedisi doğacaktır.

Peki kimdir şair? Eserinin yapısını kurarken adeta mimar, tasvirleri ve portreleriyle bir ressam, dildeki çizgileri, damarları ve kelimelerin renklerini kullanırken fırçasını çok iyi kullanan bir sanatkâr, doğadaki sesleri yakalayan ve onlardan öz sesler üreten bir musiki adamı, bestekâr, yaşarken bir veli, kahraman, önder, bilgin, ama görünürde sıradan bir adam. Fakat her şeyden ve hepsinden önce şair...

Şair kimdir? sorusuna, tarih boyunca çeşitli zamanlarda değişik cevaplar aranmıştır ve bu konuda kafa yoranların çokluğu, dikkat çekmiştir. Poetikayla ilgili görüş beyan edenler, Şamanlardan Omeros'a kadar yarı efsanevi şairlerden başlayarak, romantiklere, hatta sembolistlere kadar uzanan “şairin olağanüstü ve büyüleyici gücü”ne olan inancı, öne çıkarılmışlardır.

Şair, bir insandır, fakat bir tarafıyla ilahi kaynaktan gelen bir gücün, bir cehdin sahibidir. Şair, imtiyazlı insandır. “Cennetin kapısında, oraya girmek isteyen şaire, kapıyı bekleyen melek dedi ki: Seni cennete kim gönderdi, sen kimsin? Şair cevap verdi: Ben insanım. Bir insan demek, bir mücahit demektir. Bırak beni gireyim.” Bu hikâyeye Goethe'ye aittir. Ama şaire üstün insan pâyesi veren her muhayyile, bu hikâyeye sahip çıkacaktır.

Şair, bir toplulukta, insanların içinde, kırık dökük bin mühürle mühürlü âhenkleri derleyen, toplayan, demetleyen, buket haline getiren ve onu toprağın içinde uzanan zengin maden damarları gibi, edebiyat alanına uzatandır.

³⁶⁸ Külliyyât-ı Divan-ı Fuzulî, s. 2 (O göklerin ve yerin düzenini kuran (Allah)a benzersiz, ölçüsüz şükürler olsun ki; nazmının besmelesini Kur'an'ın başına tac yaparak irfan ve idrak sahiplerinin kalplerinin toprağına ölçülü, düzgün söz sevgisi fidanını dikmiş ve sırlar mahzeni kılmış.)

İmrü'l-Kays'ın başkanlığını ettiği “Muallakattü's-Seb'a” şairleri, putperest de olsalar, arkadan gelecek “Mutlak Sesi” sezmiş olmaktan izler taşıyordu.³⁶⁹

Araplar (Kureyş), Peygamber'e “şair” demişti. Bu, sanıldığı gibi onu küçültmek için değildi aslında. Peygamberlik kavramına o zamana kadar tümüyle yabancı olduklarından İslam Peygamberi'ne, kendilerince yine de en büyük ismi veriyorlardı: “şair”. Ve o adı daha da yoğunlaştırmak için buna bir de “sahir” (büyücü) sıfatını eklemişlerdi.

Peygamberin makamca yüceliğini seziyorlar, fakat onun kim olduğunu bilmediklerinden kendilerince yine de en yüce sayılan bir makamla adlandırıyorlardı. Fakat eninde sonunda hakikate ters düştüklerinden, Kur'an-ı Kerim, bu iddialarını şiddetle reddediyordu. Bu reddi, şairliğin tüm reddi anlamına anlamak yanlış olur. Bu ret, sadece Peygamber'in şair olmadığı anlamındadır. Etkinlikleri kabûl edildiği içindir ki, inançları saptıran ve mitolojiyi din haline getirmekte sanatını kullanan şairler kınanmış, ancak, buna karşılık doğru inançlı şairler, yüceltilmiştir.

Halk, çağlar boyunca gelişe gelişe en keskin ve en etkili biçimlerini bulan Afrika danslarının, siyah insanı, bir herket denizine çevirişi gibi daima şairde yaşar. Onun bulduğu original buluşları, biçimleri, yeni ses ve mazmunları (imgeleri), onun bütün bir dili arkasına takarak estetik plana dolambaçlar halinde yükselten bir kafiyesi ve değişik temalarla adeta bir kadının yüzünün gerisindeki senfoniden devşirdiği mısraları, onun sanatkârlık gücünü gösterir.

Kendisi de şair olan bir yazara göre:

“Şair, yalnız samimi değil, aynı zamanda samimiliği yoğuran ve ondan yeni bir ruh biçimlendirendir. Yaşamla sözün zıtlığını gidermek, duygu ile kelime arasındaki zarlara zarar vermeden ve yırtmadan, hayat ağacına asılan bir meyve gibi bazı eğilimleri, eser haline getirmektir bu sanatkârlık görevi.

Şair, bir toplum için başlı başına bir devrimdir. Şairden önceki toplulukla, şairden sonraki topluluk arasında bir fark vardır. O, sanki araya giren garip ve esrarlı bir unsur olarak, cansız toplumu harekete geçirir ve onu diriltir.

³⁶⁹ Sezai karakoç **Edebiyat Yazıları I**, İstanbul, Diriliş, 1982, s. 41.

*Bunalım çağlarında, toplumlarda, bütün cinler, insanın başına üşüşür, insanın içinde bir mahşer, bir kıyamettir, kopar. Şair bu kıyameti, ilkin kışkırtan sonar bir haşır ve neşre çeviren, bir mizana kavuşturan kaderin bir pergel ayağıdır.*³⁷⁰

İnsanoğlunun dünyadaki yerini, işini ve eylemlerini, tavrını ve etkisini belirleyen belli başlı ruh odaklarından biri olmuştur şair. Bir milletin ihtişamını, duyarlılığını, öfkesini, mutluluğunu ve inceliğini anlamak için şairlerine ve sanatkârlarına bakmak gerekir.

Şairi olmayan bir millet, yok hükmünde kabûl edilmiştir. Dolayısıyla şairlerini görmeyen bir millet, kendini görmüyor, şairlerini yaşamayan millet de yine yaşamıyor demektir. Çünkü şair, adeta milletin sözcüsü, yorumcusu ve gerekirse yol göstericisidir. Adeta milletin kalbi, atan nabzı ve çarpan yüreğidir.

20. asrın büyük bir sanatçısı olan Necip Fazıl`a göre şair:

*“Şuur ve zat bilgisi, cematta sıfırdan başlayıp nebat ve hayvanda gittikçe kabaran bir asgariye varır, sonar insanda ilk kâmil vahidine kavuşur ve mutlak ifadesini Allah`ta bulur. Şair de bu İlâhi idrak emanetinin insanda, insanüstü mevhibesini temsil etmeğe memur yaratık... Yahut şair, işte buna memur olması icapeden his ve fikir küpü.”*³⁷¹

Necip Fazıl, toplumun şair sıkıntısını çektiğini söyler ve şairi şu şekilde tanımlar:

*“Heyhat ki, ulvi idrak memuriyetinin mazharı şair, memuriyetini bizzat şuurlaştıramayınca, üstün idrak kıvamına erişemeyince, sadece kör ve sığ duygu planına mihlî kalınca, insan postu içinde hayvanda bile bulunmayan bir bölnlük, bir yersizlik arz eder. Böyleleri de, ehramın kaidesiyle zirvesi arasındaki mesafe farkına eş, şair kalabalığının yüzde doksan dokuzudur.”*³⁷²

Şair, ne yaptığıнын yanısıra, niçin ve nasıl yaptığıнын bilgisine muhtaç ve üstün marifetinin sırrına arzulu bir tılsım ustasıdır adeta. Şairi bir simyacıya benzeten Necip Fazıl: *“Şair, his cephesinden daha ilk nefeste vecd çözülüşleriyle yere seriliveren bir afyon tirayakisi, fikir cephesinden de, bu afyonu esrarlı*

³⁷⁰ Sezai Karakoç, **Edebiyat Yazıları I**, İstanbul, Diriliş, 1982 s. 41.

³⁷¹ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2016, s. 71.

³⁷² Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2016, s. 472.

*havanlarda hazırlayan ve tek miligramının yek ücre üzerindeki tesirini hesaplayan bir simyacıdır”.*³⁷³

Pakistanlı filozof Dr. Muhammed İkbâl ise, sanat ve sanatçıya değişik bir tanım getirir ve ona farklı bir pencereden bakar. “Sanat, sanat içindir” görüşünü şiddetle reddeden İkbâl’e göre: “*Sanat, yaratıcı, şekil verici ve noksanlardan beri Allah’ın bir bağışdır.*” Hayat kavgasında sanat ve yeteneğini büyük ideallere adanmak, sanatçının başlıca görevi olmalıdır. Sanat, sadece bir eğlendirme ve zevk aracı şeklinde kullanılırsa gerçek amaç ve gayesinden uzaklaşmış demektir. Yüce idealleri gerçekleştirme uğruna ölümü göze alması ve insanlığın mutluluğu için ahlaki değerlere doğru koşması, toplumdaki uyanıklığı artırmak ve çalışmaya teşvik etmek, şairin görevleri arasında yer alır. Demek ki, “sanat, hayat içindir ve hayat gerçeğinde yüce değerlere hizmet içindir” şeklindeki görüş daha ağır basmaktadır. Şiir, insandaki bütün duyguları sarsıp yerinden oynatmadıkça insanın vicdanına sorular sorup cevaplar almadıkça gerçek şiir olamaz.

Pakistanlı büyük şair Dr. Muhammed İkbâl, gerçek sanatçıyı estiğinde bahçedeki tomurcukların açılmasına neden olan, bahar kokularını etrafa yayan, insana hayat bağışlayan ve bütün güzellikleri önümüze seren seher yeline, sabah rüzgârına benzetmekte ve bahçeyi sarmayan, kendi halinde bırakan rüzgârın değerinin olmadığını bildirmektedir.³⁷⁴

Sezai Karakoç’un da bu konuda kendine özgü poetik düşünceleri olmuş ve bunları zaman zaman dile getirmiştir. Cemiyet içinde yaşayan şair, çevresine, insanlara ve o insanların dünyasına bağlı kalmak, zorundadır diyen Karakoç: “*Öyle şairler vardır ki sosyal ve siyasi ihtirasların kanını alev alev tutuşturmaktan çekinmemişlerdir, çünkü sanatkârlar, insanların ortak yönlerini, birbirine benzeyen yanlarını bulup tespit etmede, muhayyele dünyasını sanat vasıtasıyla ifade etme bakımından muazzam bir mesuliyet yüklenmişlerdir.*”³⁷⁵ der.

Sezai Karakoç’a göre:

³⁷³ a. g. e. s. 472.

³⁷⁴ Nedvi, **İkbâl’in Mesajı**, Konya, 1979, s. 53.

³⁷⁵ Sezai Karakoç, **Şiirin Oluşumu**, İstanbul, Diriliş, 1974, s. 4.

“Şair, bir toplum için başlı başına bir inkılâptır. Şairden önceki toplulukla şairden sonraki topluluk arasında bir fark vardır. O, sanki araya giren garip ve esrarlı bir unsurdur. Halk, çağlar boyunca gelişe gelişe en keskin ve etkili biçimlerini Afrika danslarının, siyah insanı bir hareket denizine çevirişi gibi şairde yaşar.”³⁷⁶

Şehrîyâr, şaire değişik bir pencereden bakar ve konuyla ilgili görüşlerini şöyle açıklar: “Şair, bir sanat askeridir. Onun hayatı daima mücadeleyle ve edebi savaşlarla geçmelidir.” Şehrîyâr, daha önceki edebi geleneklere sadık kalmayı ve sanat yolunda birtakım kazanımlar elde etmek için Hâfız’dan, Firdevsî’den ve Sa’dî’den yararlanmaya çalışır. Şair, böyle bir tarzı başkalarına da tavsiye eder. Şehrîyâr’ e göre, ancak böyle bir yol izleyen sanatkâr, yazdığı şiirler ile halkın kalbinde yaşayabilir.

Şehrîyâr, şairin genel tanımını yaparken, anlamın incisini delerek pir makamına yükselen, Fuzûlî’nin bir mısraını -“şairin en iyisi en çok yalan söyleyenidir”- iktibas ederek bu konudaki görüşünü pekiştirmeye çalışır.

Geçimini sağlamak için çeşitli görevlerde bulunan Şehrîyâr, Ziraat Bankası’nda çalıştığı zamanlardaki hayatını, çok sıkıcı bir dönem olarak sayar ve görevi olan muhasipliği, ruhuna uygun düşmeyen bir iş şeklinde nitelendirir.

Şaire göre, bankalarda yüzlerce yazı yazıp çizen ve hesap yapanlar vardır. Zor bir görev de değildir bu ve birçok insanının başaracağı bir iştir. Fakat gerçek şairlik öyle mi? Şairlik, göklerden inmeli ve gerçek şair de, özellikleri olan ve şiirini beğenen biri olmalıdır.

Şehrîyâr’e göre, şair, şiiri vezinle söylemelidir. Birçok ünlü şair ve sanatkârların eserlerini ele aldığımızda, bunların nazımla söylendiğine tanıklık etmekteyiz.

گفت احسن اوست اكذب اوست³⁷⁷

پير ما هم كه در معنى سفت

³⁷⁶ A.g.e s. 4.

³⁷⁷ شعر و حکمت

Pîr-i mâ hem ke dorr-i me`nî soft

Goft ahsen-i ost ekzeb-i ost.

Bizim pirimiz, anlamın incisini delmiştir. Dedi ki, “şairin en iyisi en çok yalan söyleyenidir.”

شیفر با روح من مناسب نیست³⁷⁸

شاعر چون منی محاسب نیست

Şâ`ir çûn menî mohâsib nîst

Şîfer bâ rûh-i men monâsib nîst.

Şair, benim gibi bir muhasip değildir. Ruhuma, şifre pek uygun düşmemektedir.

لیک شاعر کم اوفتد در دست³⁷⁹

صد چو من منشی و محاسب هست

Sed çû men monşî vû mohâsib hest

Lik şâ`ir kem ofted der dest.

Benim gibi, yüzlerce yazı yazan ve hesap yapan vardır. Fakat gerçek anlamdaki şairin çok azı, ele geçebilmektedir.

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

شعر و حکمت³⁷⁸

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

شعر و حکمت³⁷⁹

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

به سعي و كوشش كاري نميرود از پيش

وگر نه شاعر بيچاره لالابالي نيست³⁸⁰

Be se`y û kûşeş kârî ne mîreved ez pîş

Veger ne şâ`ir-i bîçâre lâubâlî nîst.

Çalışma ve çabalamayla, hiç bir iş, gözden düşmez. Yoksa çaresizlik içinde kalan şair, lâubali değildir.

آمد از گرد ره اين مسافر

دخترانش به هم می نمايند

اين همان شاعر آسمانی است³⁸¹

Âmed ez gerd-i reh in mosâfîr

Doğterâneş be hem mînomâyend

În hemân şâ`ir-i âsmâni est.

Bu misâfîr, seyahatten yeni döndü, kızlar da, görünmeye başladı. Bu, aynı zamanda göklerden inen bir şairdir.

نيز شاعر، خواص شعر پسند

شعر موزون نواز را گویند³⁸²

Nîz şâ`ir, havâss-i şî`r pesend

Şî`r-i mevzûn nevâz râ gûyend.

³⁸⁰ جمال و کمال

Cemâl û Kemâl

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 152.

³⁸¹ دو مرغ بهشتی

Dû Morğ-i Behişti

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 36.

³⁸² شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

Gerçek şair, özellikleri olan ve şiiri beğenendir. Bunun yanında, vezinle söylenen şiirin de, okşayanıdır derler.

ناظمند و ادیب و صنعتگر³⁸³

اغلب این شاعران نام آور

Eğleb-i in şâ'irân-i nâm âver

Nâzımend û edîb û sen`etger.

Çoğunlukla bu ünlü şairler, nazımla söyleyen edib ve sanatkârlardır.

2.5.1. Şairin Özellikleri

Şiir gibi şairlik de farklı görüşlerle hep tartışıla gelmiştir. Şair kimdir? sorusuna birçok kişi farklı cevaplar vermiştir. 20. asrın büyük şairlerinden Necip Fazıl, şairi şöyle tanımlar: “Şair, evinin, kılığının, sokağının nizamından, insan, cemiyet ve her türlü dünya nizamına kadar bütün merkezleriyle hayatı kucaklayan bir kürsü sahibidir.”³⁸⁴

İran Edebiyatında şairliğe dair en kapsamlı değerlendirmeler, Nizâmî-i Arûzî'nin (XII. yüzyıl) “Çehâr Maqâle” adlı eserinde görülmektedir. Dört bölümden oluşan eserin ikinci bölümünde şairin tanımına ve niteliklerine geniş yer verilmiştir. Kendisi, orta derecede bir şair olan Nizâmî-i Arûzî'nin şairin hangi niteliklerle donanması gerektiğine dair söylemleri, hem o devir şairlerinin nitelikleri hem de o dönemde şairden beklenenler hakkında bize bazı ipuçları vermektedir.³⁸⁵

Cumhuriyet dönemi şairlerinden Sezai Karakoç, şaire daha değişik bir tanım getirerek görüşlerini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bir bakıma şairin “yaratıcı” olmasını isteyen Karakoç, bu işe soyunan şaire, bazı tavsiyelerde

³⁸³ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

³⁸⁴ <https://www.fikriyat.com/galeri/edebiyat/> (erişim tarihi 12.04.2021)

³⁸⁵ Nizâmî-i Arûzî, **Çehâr Maqâle**, s. 42, 47.

bulunmayı da ihmal etmez. Nitekim Karakoç'a göre nesnenin, varlığın özündeki ruhu göstermeye çalışan şairin, maddi-somut gerçekliğe takılmaması ve zahirî dünyanın tuzaklarına düşmemesi gerekir. Çünkü şair, hayattan ve tabiattan daha güçlü bir hayatı isterken ve hep istediği hayatı ortaya koymaya çalışırken, yaşanan hayat ona karşı çıkacak, bu karşılıklı direnişten, çekişmeden ve gerilimden de şairin trajedisi doğacaktır. Karakoç, şairin, hayatın önüne çıkardığı güçlük ve sıkıntılardan daha güçlü olması gerektiğine de değinir.³⁸⁶

Şair, yaşadığı dünyayı, olayları ve insanları herkesten farklı algılayan bir kişidir ya da öyle olmalıdır. İzlenimlerini halka aktarırken, diğer sanatçılar kadar rahat değildir, çünkü ne günlük konuşma dilini kullanabilir ne de düzyazı tekdüzeliğini. Şairin dili diğer tüm alan türlerinin dilinden üstün ve zahmet verici bir yapıdadır.

Renkli ve çok sesli şiir dünyasının önemli kalemlerinden biri olan Şehrîyâr, hem inançlı kişiliği, hem politik faaliyetlerin biraz uzağında duruşu, hem Fars edebiyatıyla ilgili bilgisi ve hem de bütün bu birikimi ile düşüncelerini, zaman zaman şiir kalıbına dökme yeteneğine sahip olmuştur.

Şehrîyâr'e göre, şair olmak asil ve necip bir insan olmanın işidir. Ancak başlangıçta birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Şair, kimi zaman bir iğne deliğinden geçmekte, kimi zaman da pencereden şiire yol bulamamaktadır.

Şehrîyâr, şiir ve şair arasındaki ilişkiyle ilgili olarak güzel bir benzetme yapar. Ona göre şair, şiirin sevgilisidir, dünya ise, damadın zıfraf odasıdır. Bazen yeni günün tazeliğinde, bazen de hakikatte rüyanın tatlılığını veren şairin nağmeleri, yüce bir alemin şarkılarından oluşmaktadır.

Cilve, güzellik, letafet ve incelik gibi kelimelere karşılık şair, mananın peşinde olup işve yapmakta, edebi bir benzetmeyle “Şirin'in yastığına göz yaşlarını dökmektedir.”

Nizami Gencevi'nin kadın kahramanlarından olan Nekisâ'nın çengi ile beraber nağmeler dillendiren Şehrîyâr, ağaçların yaprağı mesabesinde ve

³⁸⁶ <https://www.fikriyat.com/galeri/edebiyat/sezai-karakoca-gore-sair-kimdir-siir-neye-denir>.
(erişim tarihi 28.08.2020)

“suskunluğun dili” görevini üstlenerek şairin gönlünden geçenleri dile getirmektedir. Şair, mehtabın kızıdır ve rahmet meleğidir. Tüm dünyaya da rahmet bezeli eteği yayandır.

بوده از ابتدا غریب و عجیب³⁸⁷

کار ما ملت اصیل و نجیب

Kâr-i mâ millet-i esîl û necîb

Bûde ez ibtidâ ğerib û `ecîb.

Bizim işimiz, asil ve necip bir milletin işidir. Ancak başlangıçta, garip ve tuhaflıklar olmuştur.

گه ز دروازه ره بدو نبریم³⁸⁸

گه ز سوراخ سوزنی گذریم

Geh zi sorâh-i sûzenî gozerîm

Geh zi dervâze reh bedo ne borîm.

Bazen, iğne deliğinden geçmekteyim, bazen de ana kapıdan ona yol bulamamaktayım.

نغمه شاعر سروش عالم بالا³⁸⁹

شاهد شعرم عروس حجله دنیا

Şâhid-i şî`rem `erûs-i hicle-yi donyâ

³⁸⁷ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

³⁸⁸ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

³⁸⁹ شاهد شعر

Şâhid-i Şî`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

Neğme-yi şâ'ir sorûş-i `âlem-i bâlâ.

Benim güzel şiirim dünya zıfaf odasının gelinidir. Çünkü şairin nağmeleri, yüce bir alemin ilham melğinden gelmektedir.

گه به طبیعت شوم طراوت نوروز گه بحقیقت دهم حلاوت رویا³⁹⁰

Geh be tebi`et şevem terâvet-i nevrûz

Geh be hekîket dehem helâvet-i ro`yâ.

Bazen mizacım, yeni günün tazeliğinde olur. Bazen de hakikatte rüyanın tatlılığını veririm.

جلوه و زیبایی و لطافت و رقت اینهمه لفظ آمد است و من همه معنا³⁹¹

Cilve vû zibâî vû letâfet û rikket

În heme lefz âmed est û men heme me`nâ.

Cilve, güzellik, letafet ve incelik, bütün bunlar kelimelerden oluşmaktadır. Ben ise mananın peşindeyim.

عشوه شدم ریختم به بستر شیرین نغمه شدم و شدم ز چنگ نکيسا³⁹²

³⁹⁰ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

³⁹¹ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

³⁹² شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

İşve şodem rîhtem be bister-i şîrîn

Neğme şodem vâ şodem zi çeng-i Nekîsâ.³⁹³

İşve yaptım, Şirin'in yastığına gözyaşlarını döktüm. Nekisâ'nın çengi (harp) ile beraber nağmeler dillendirdim.

برگ درختانم و زبان خموشی با دل شاعر گذشته ها همه گویا³⁹⁴

Berg-i direhtânem û zebân-i hemûşî

Bâ dil-i şâir gozeştêhâ heme gûyâ.

Ağaçların yaprağıyım ve susmanın diliyim. Şairin gönlünden geçenlerin dile getiricisiyim.

دختر مهتابم و فرشته رحمت درهمه دنیا کشیده دامن دیبا³⁹⁵

Doğter-i mehtâbem û fîrişte-yi rehmet

Der heme donyâ keşîde dâmen-i dîbâ.

Mehtabın kızıyım ve rahmet meleğiym. Tüm dünyaya, rahmet süslü bir eteği yaymışım.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

³⁹³ Nizami Gencevî'nin kadın kahramandan

³⁹⁴ شاهد شعر

Şâhid-i Şî'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

³⁹⁵ شاهد شعر

Şâhid-i Şî'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

2.5.2. Şairlik Mizacı ve Mesleği

Şiir için mutlak surette aşka ihtiyaç bulunduğunu söyleyen Şehrîyâr, insan mizacının suya ve ateşe olan ihtiyacı gibi, gönlün de, aşksız ve sevdasız hiçbir zaman şiir söylenemeyeceğini ileri sürer. Öyle şairler de vardır ki, bu meziyetlerden ne yazık ki yoksundurlar. Aslında bu tür şairler, gönüllerinin sesini duymadıklarından, güzel şiirler söyleyememişlerdir.

Şehrîyâr, okuruna “nerde ben, nerede şiir?” demekte ve şiir söylemek için uygun bir ruh halinin oluşmasına ve zamana ihtiyaç bulunduğuna işaret eder.

طبع چون آب و آتشی خواهد³⁹⁶

شعر گفتن دل خوشی خواهد

Şi`r goften dil-i hoşî hâhed

Teb` çûn âb û âteşî hâhed.

Şiir söylemeye, gönül rahatlığı gerekir. Çünkü insan mizacı, suyu ve ateşi istemektedir.

ور کسی گفت گوش دل نشنفت³⁹⁷

شعر بی عشق، دل نخواهد گفت

Şi`r-i bî `ışk, dil nehâhed goft

Ver kesî goft gûş-i dil ne şinoft.

Gönül, aşksız şiir söylemek istemez. Eğer birileri söylüyorsa, gönül sesini duymamış demektir.

³⁹⁶ خطاب به دوست

Hitâb Be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 65.

³⁹⁷ خطاب به دوست

Hitâb Be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 65.

جان من، ما کجا و شعر کجا

همه چیزی به وقت و به جا³⁹⁸

Cân-i men, mâ kocâ û şî'r koca

Heme çîzî be vakt û be câ.

Benim ruhum! Biz nerede ve şiir nerede? Her şeyin bir vakti ve zamanı vardır.

Şehrîyâr'e göre meslekler içinde en iyi olanı, şairliktir. Bu meslekle, belki ekmek ve su kazanılmaz. Fakat o, aynı zamanda bir sanattır ve sanatın dayanağı da daha yücedir. Dünyaya tapan ve gücü, daha çok maddiyatta gören insanlar tarafından hor görülen şairlik, küçümseyici bir anlayıştan ötürü, itibardan düşmüştür. Artık kuruntusuz bir ilham şeklinde anlamsız saydıkları şairin şiirinin bir arpa kadar değeri kalmamıştır. Bütün bu durumlar onu, kendi hüznün kulübesinin yolunu bulmasına ve seçmesine itmiştir.

Şehrîyâr'e göre şairler sayesinde insanlar ötelere gidebilmektedirler. Halka kötülük öğretmek değildir şiir. Bundan ötürü, şairler şiir yazdıklarında, yaş ve kuruyu bir arada yakmazlar.

هنر ما که آب و نانیش نیست

بهتر از حرفه ئی که جانش نیست³⁹⁹

Honer-i mâ ke âb û nâneş nîst

Bihter ez hirfeî ke câneş nîst.

Bizim sanatımızla, ekmek ve su kazanılmaz. Mesleklerin en iyisidir, fakat ruhsuz hale gelmiştir.

³⁹⁸ خطاب به دوست

Hitâb Be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 65.

³⁹⁹ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

لیکن آن حرفه وین یکی هنر است

پایگاه هنر بلندتر است⁴⁰⁰

Lîkin ân hirfe vû îñ yekî honer est

Pâygâh-i honer bolendter est.

Ancak o, başka bir meslektir. Bu ise, bir sanattır. Çünkü sanatın dayanağı daha yücedir.

چه کنم شاعری ورافتاده

موهن و آبرو بر افتاده⁴⁰¹

Çe konem şâ'irî ver oftâde

Mevhen û âbrû ber oftâde.

Eğer şairlik hor görülmekeyse, ne yapabilirim ki? Şairlik, güçsüzlük ve küçümseyici bir anlayıştan ötürü, itibardan düşmüştür.

شعر شاعر بشعیری نخرند

وحی بی واهمه واهی شمرند⁴⁰²

Şi'r-i şâ'ir be şe'îrî ne hîrend

Vehy-i bî vâhime vâhî şomerend.

⁴⁰⁰ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

⁴⁰¹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

⁴⁰² غروب نیشابور

Ġorûb-i Nîşâbûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 40.

Şairin şiirini, bir arpayla da olsun satın almıyorlar. Kuruntusuz bir ilham şeklinde anlamsız sayıyorlar.

شاعری راه کلبه خود یافت همره ، سایه راه می پیمود⁴⁰³

Şa`irî râh-i kolbe-yi ħod yâft

Hemreh, sâye-i râh mîpeymûd.

Şairlik, kendi hüzün kulübesinin yolunu bulmaktır. Bir yoldaş ve yol sayesinde ötelere gidebilmektir.

شاعری گر بدی به خلق آموخت شعر را خشک و تر نباید سوخت⁴⁰⁴

Şâ`irî ger bedî be ħelk âmûĥt

Şi`r râ ħoşk û ter nebâyed soĥt.

Şairlik, eğer halka kötülük öğretmek amacıyla olsaydı, şiir için yaş ve kuru bir arada yanmazdı.

2.5.3. Vezinle Şiir Yazan Şairler

Şehrîyâr`ın Divanlarını okuduğumuzda şairin, şairleri iki kısma -şair ve müteşâir olarak- ayırdığını ve yeri geldikçe bunların özelliklerini çeşitli kavramlarla dile getirdiğini görmekteyiz. Vezinli şiir konusundaki düşüncelerini açıklayan şair, bu konuya özellikle değinmekte, gerçek şairin özelliklerini belirtirken onun, şiirin

⁴⁰³ دختر آسمان

Doĥter-i Âsmân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 92.

⁴⁰⁴ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

beğeneni ve aynı zamanda vezinle söylenen şiirin, gönül okşayanı olduğunu ifade eder.

Vezinle şiir söylemek pek kolay olmamakla birlikte bu yolda çaba gösterip başarıya ulaşan şairlerin sayısı az değildir. İyi bir şair olmak zordur. Ancak şairlerin, güzelliğe sahip öğeleri dillendirdikleri ve sihri öğrendikleri gibi aşkın da insanlara şairliği öğrettiği bir hakikat olarak karşımıza çıkmaktadır.

شعر موزون نواز را گویند⁴⁰⁵

نیز شاعر، خواص شعر پسند

Nîz şâ'ir, havâss-i şî'r pesend

Şî'r-i mevzûn nevâz râ gûyend.

Gerçek şair, özellikleri olan bir şiiri beğenendir. Bunun yanında, vezinle söylenen şiirin de, gönül okşayanıdır derler.

هست از خیل شاعران ممتاز⁴⁰⁶

آری ای دوست، شعر موزون ساز

Âri ey dost, şî'r-i mevûn-sâz

Hest ez heyli-i şâ'irân-i momtâz.

Evet, ey dost! Vezinle şiir söyleyen seçkin şairlerin sayısı da, oldukça fazladır.

شاعر خوب بودن آسان نیست⁴⁰⁷

شعر موزون سرودن آسان نیست

⁴⁰⁵ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

⁴⁰⁶ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

⁴⁰⁷ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Şi`r-i mevzûn sorûden âsân nîst

Şâ`ir-i hûb bûden âsân nîst.

Vezinle şiir söylemek, pek de kolay değildir. Aynı zamanda, iyi şair olmak ta öyledir.

عشق را نیز شاعری آموخت⁴⁰⁸

آن که با حسن، ساحری آموخت

Ân ke bâ hosn, sâhirî âmûht

`İşk râ nîz şâ`irî âmûht.

Güzelliğe sahip olan kimse, sihri öğrenmiştir. Aşk ile de, şairliği öğrenmiştir.

2.5.4. Müteşairler Karşısında Şehrîyâr

Şehrîyâr, şair geçinenler hususunda da kalem oynatmakta ve bu konuda kendi düşüncelerini dile getirerek açıklamalarda bulunmaktadır. Şehrîyâr'e göre, müteşairler, yaşı ve kuruyu söylemekte, talih onları uyandırır da, uykularına devam etmektedirler.

Bunlar insanların, pek de önemsemedikleri gam ve kederi övmeye çalışmakta ve her yerde neredeyse, sadece gönüllerinin isteğini dile getirmekle zaman geçirmektedirler. Her övgü dizeni, belli bir isimle adlandırarak ona şairlik vasfını yüklemişler. Tıpkı atasözünde dile getirildiği gibi “Onun ekmeğine, yağ sürmüşler”dir.

Müteşairlerin sarhoşlukları, hem emir ve hem de vezirin himayesinden ötürüdür. Kimi zaman bu yolu, taç bağışlayan beyler de izlemiştir. Müteşairleri kendilerine bağımlı hale getiren bu saray erkânının övgü ve anlamsız sözlerden

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

⁴⁰⁸ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

başları dönmüştür. Asıl amaç, nam kazanmak ve kusurlardan arınmak olmasına karşılık şairlerin birçoğu, dalkavukluk yolunu seçmiş ve anlamsız sözler söyleyerek müteşairliği, yani şair geçinmeyi yeğlemişlerdir.

هر کسی رطب و یابسی می گفت بخت بیدار کرده خود می خفت⁴⁰⁹

Herkesî retb û yâbisî mîgoft

Beht bîdâr kerde ħod mîĥoft.

Herkes, yaş ve kuruyu söylemektedir. Talih, uyandırsa da kendisi, uykusuna devam etmektedir.

هر کسی مهملی به هم می بافت همه یک جا مراد دل می بافت⁴¹⁰

Herkesî mohmelî be hemm mîbâft

Heme yek câ morâd-i dil mîbâft.

Herkes, önemsenmeyi gam ve kederle örüyor. Hemen hemen her yerde, gönüllerinin isteğini dokuyorlar.

مدح گو خاصه بس معنون بود فی المثل نانش توی روغن بود⁴¹¹

Medh-gû ĥâsse bes me`nûn bûd

⁴⁰⁹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

⁴¹⁰ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

⁴¹¹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

Fi`l- mesel nâneş toyî roğen bûd.

*Övgü dizen, belli bir isimle adlandırılmıştır. Atasözünde dile getirildiği gibi:
“Onun ekmeğine, yağ sürülmüştür”.*

تاج بخشندگان باج بگی⁴¹²

سرخوشانی هم از امیر و وزیر

Serhoşânî hem ez emîr û vezîr

Tâc-i beşşendegân-i bâc-i begî.

*Sarhoşluk, hem emir hem de vezirdendir. Ya da, tac bağışlayan beylerin
bağışındandır.*

شعرا را به خویشان بستند⁴¹³

کز مدیح و گزافه سرمستند

Kez medîh û gozâfe sermestend

Şu`ârâ râ be hîştên bestend.

*Övgü ve anlamsız sözlerden başları dönmüştür. Böylece şairleri, kendilerine
bağımlı hale getirmişlerdir.*

جستن نام بود و شستن ننک⁴¹⁴

قصد برخی هم از در نیرنگ

⁴¹² شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

⁴¹³ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

⁴¹⁴ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

Kesd-i berhî hem ez der-i nîreng

Costen-i nâm bûd û şosten-i neng.

Parçanın amacı dahi, bir plan dahilindedir. Asıl amaç, nam kazanmak ve kusurlardan arınmaktır.

Bazıların da amaçları hile yoluyla onurlarından geçip meşhur olmaktır.

متملق شدند و هرزه در⁴¹⁵

حاصل این شد که جمعی از شعرا

Hâsıl în şod ki cem`î ez şu`arâ

Motemellik şodend û herze derâ.

Özetle, şairlerden birçoğu, dalkavuk olmuş ve anlamsız sözler söylemektedirler.

Şehrîyâr, şairlik taslayan, aslında değerli şiir yazamayan şairlere saldırı oklarını yönelterek kalem oynatmayı sürdürür. Müteşairler, yüzüzlük yaparak zaman geçirmekte ve masal anlatarak falcıların görevini üstlenmektedirler.

Amaçları para kazanmak olan “şairler!”, kasideye başvurarak şal doldurma peşine düşmekte ve böylece sanatı, yere sermektedirler. Onlar, görünürde her ne kadar makam ve şöhret kazanma derdinde olsalar da gerçekte, suya ve yeme göz dikmiş kuzgundan farkları yoktur.

⁴¹⁵ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

Müteşairler, gazelle oynayan hilekârlardır. Ne yazık ki, çok fazla ileri gidip gazeli bile müptezel bir hale getirerek şiiri, sadece övgü dizmenin bir aracı olarak kullanmayı yeğlemektedirler. Bununla birlikte, şairler arasında, akıllı geçinmekte ve şairliği de adeta, kendilerine gerekli görmektedirler.

Saray ve çevresindekilere övgüler dizmek suretiyle şair olduklarını düşünen bu zavallılar, şiirlerinin, her iki yönden de bir utanç görünümünde olduğundan habersizdirler. Gramer ilminde bildikleri tek konu, Elfiye'nin şerhidir. Vezin ve kafiye ile de şiir sanatından öğrendikleri tek konudur.

Yıkımını kendilerinin, hazırladıkları kasidenin elini ve ayağını kırmışlardır. Şiir ve sanat erbabı olmadıkları gibi şiiri alabildiğine çalıp çırparak bunu esas görevleri arasında görmekle sanatı ne kadar tahrip ettiklerinin farkında bile değildirler.

Şiir düzenlemekte zorlanan müteşairler, çirkin ve kötü yaradılışlı bir çocuk gibi doğmuş olmakla birlikte, babalarından bir iz de taşımadıkları da görülmektedir. Temeli olmayan bir söz veya anlamsız kelimeden oluşan şiirlerine aslında nazım dahi denilemez.

سوی سردر قصیده در پر شال⁴¹⁶

رو نهادند راوی و رمال

Rû nihâdend râvî vû remmâl

Sû-yi ser der kesîde der por şâl.

Yüzsüzlük yapmaktadırlar, masal anlatan falcı olmuşlardır. Kasideye başvurarak şal doldurma peşine düşmüşlerdir.

باطنا چشمشان به آب و علف⁴¹⁷

ظاهرا بهر کسب جاه و شرف

⁴¹⁶ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

⁴¹⁷ شعر و حکمت

Zâhirâ be her kesb-i câh û şeref

Bâtınâ çeşmşân be âb `elef.

Görünürde, makam ve şöhret kazanma derdindedirler. Gerçekte ise, suya, yeme ve içmeye göz dikmişlerdir.

تا غزل نیز مبتذل کردند⁴¹⁸

چه دغل ها که در غزل کردند

Çe değâlhâ ke der ğezel kerdend

Tâ ğezel nîz mobtezel kerdend.

Ne kadar hilekârdırlar ki, gazelle oynamaktadırlar. O kadar ileri gidiyorlar ki, gazeli bile müptezel hale getirmişlerdir.

عاقل این دسته اند از شعرا⁴¹⁹

شعر هم شد به کام مدحسرا

Şi`r hem şod be kâm medh-serâ

`Âkıl în deste end ez şu`arâ.

Şiiri, övgü dizmenin aracı olarak kullanılmaktadırlar. Bunlar, şairler arasında sözüm ona akıllı geçinenlerdir.

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

شعر و حکمت⁴¹⁸

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

شعر و حکمت⁴¹⁹

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

گر چه شاعر نیند این دسته

دسته شاعری به خود بسته⁴²⁰

Ger çe şâ`ir nîyend în destе

Deste şâ`irî be hûd beste.

Her ne kadar bunlar şair olmasalar da, şairliği, kendilerine gerekli görmüşlerdir.

ناظمند این گروه مدحسرا

نظمشان ننگشان به هر دو سرا⁴²¹

Nâzımend în gorûh-i medh-serâ

Nezmişân nengişân be her dû serâ.

Saraya övgüler dizener, şair olarak geçinmektedirler. Oysaki şiirleri, her iki yönden de bir utanç görünümündedir.

خوانده از نحو شرح الفیه نی

وز فن شعر وزن و قافیه نی⁴²²

Ḥande ez nehv şerh-i Elfiyeyî

Vez fenn-i şî`r vezn â kâfiyeyî.

⁴²⁰ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

⁴²¹ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

⁴²² شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

Nahv (gramer) ilminde Elfiye'nin⁴²³ şerhini okumuşlardır. Şiir sanatından da söziim ona vezin ve kafiyei.

تا خرابی ز خود درست کنند⁴²⁴

دست و پای قصیده ها شکنند

Dest û pâ-yi kesidehâ şikenend

Ta ħarâbî zi ħod dorost konend.

Kasidenin elini ve ayağını kırmışlardır. Yıkımı da, kendileri hazırlamışlardır.

تا بزیاند شعر، زور زنند⁴²⁵

مرد شعر و هنر نیند و زنند

Merd-i şî'r û honer nîyend û zenend

Tâ bizâyend şî'r, zor zenend.

Şiir ve sanat erbabı değildirler. Şiiri, çalıp çırpma suretiyle yazıyorlar, bunun yanında şiir düzenlemekte zorlanıyorlar.

⁴²³ İbn Mâlik et-Tâî'nin (ölm.H: 672/M:1274) Arap gramerine dair manzum eseri. Arap dili ve edebiyatının en büyük simalarından biri olan İbn Mâlik bu eserini, daha önce yazdığı 2794 beyitlik el-Kâfiyetü's-şâfiye adlı kitabından özetlediği için eser," el-Ĥulâşatü'l-Elfiyye" olarak da bilinir. Hacminin küçüklüğüne rağmen ifadesinin kolay ve üslûbunun akıcı olması sebebiyle sahasının en önemli eserlerinden biri kabul edilmiştir. Bir mukaddime ile seksen kadar bab ve fasıldan meydana gelen eserin bazı fasılları, daha kısa olup bunların çoğunun başlıkları yoktur. el-Elfiyye'den sonra yazılan nahiv kitaplarının çoğu, onun tertibini aynen benimsemişlerdir. el-Elfiyye, İbn Mu'tî'nin (ölm. H: 628/M:1231) aynı adı taşıyan eserinden sonra onu takliden yazılmakla beraber, daha çok meşhur olmuş ve diğer gramer metinlerine üstünlük sağlamıştır. Eser yaklaşık 800 yıldan beri devamlı şekilde araştırmacıların dikkatini çekmiş, İslâm dünyasında bilhassa Suriye ve Mısır'da büyük rağbet görek medreselerde ders kitabı olarak okutulup ezberletilmiştir.

⁴²⁴ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

⁴²⁵ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

بچه زاینده زشت و بد گوهر

که نه بیند به خود نشان پدر⁴²⁶

Beççe zâyend zişt û bed govher

Ke ne bîned be hûd nişân-i peder.

Çirkin ve kötü yaratılışlı bir çocuk olarak doğmuşlardır. Aslında, babalarından dahi bir iz dahi taşımamaktadırlar.

سخنی بی اساس و حرفی مفت

که بدو نظم هم نشاید گفت⁴²⁷

Sohenî bî esâs û herfî müft

Ke be o nezm hem ne şâyed goft.

Yaptıkları, temeli olmayan bir söz veya anlamsız kelimedir. Aslında, onların yazdıklarına nazım (şiir) dahi denemez.

Şehrîyâr'e göre, müteşairler, ince ve zarif bir düşünceyi bulduklarında ona şiir demekte, güzel görmekte ve yepyeni bir şiir şeklinde nitelendirmektedirler. Oysa bu durum, sadece sıradan şairlerde bulunan bir özelliktir ve bu tür şairlerden dünyada fazlasıyla vardır. Ayrıca, şiirleri ister kaliteli olsun ister sıradan olsun, mısraları sadece vezinden ibarettir. Örneğin, Übeyd Zekânî'nin birçok söyleyişleri ve Safahani'nin iğneli sözleri vardır. Fakat sırf vezinle söylendiği için ona gerçek şiir diyemeyiz. Bu şairler, her ne kadar vezinle yazılmış şiir söylemiş olsalar da, aslında şair sayılamazlar.

⁴²⁶ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

⁴²⁷ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

Herşeyin bilgi üzerine kurulduğu ve bu durumun hayatımızın her noktasını etkilediği şu zamanda gözlerimizi açıp etrafımıza baktığımızda, bunların çoğunun “ben şairim” diye dolaştığını görmek mümkündür. Oysaki, her hangi bir işin erbabı olmak, hiç de sanıldığı kadar kolay değildir, hele hele şair olmak oldukça zor bir iştir. Öyle üç-beş şiir yazmak ve birkaç kitap çıkarmakla olacak gelişigüzel bir iş değildir şair olmak. Belli başlı özellikleri taşımadan, ilk başta da dil ve kelimeler üzerinde çalışma azmine sahip olmadan şair olunamaz.

Şehrîyâr, şair geçinenleri anlatmaya devam ederek: “Müteşairler, saray övücüleri ve şairlerin yüzüsu dökenler zümresini oluşturanlardır. Kendileri, şiirin ruhunu incitmiş ve şiiri, çarşı pazarın malı haline getirmişlerdir.” der.

Müteşairler yüzünden şairlik değerden düşmüştür. Şiir pazarının gelirini toplayan müteşairler, söz söylemenin çabası içinde olduklarını zannederek aslında fahişe bir kadının işini yapmaktadırlar. Değerli hazinelerini, toprağa gömerek eldeki cevheri de ucuza satmış ve böylece sermaye ve kârlarını tüketmişlerdir. Bunlar, Yusuf'u, pazarda az para karşılığında satacak kadar gerçek hazine ve cevherin kıymetini bilmeyenlerdir.

Müteşairler, sedef karşılığında inciye satmış ve güçleri yettiğince de tüm güzellikleri yok etmişlerdir. Yakutu, toprak değerine indirmiş ve onlara çıkar sağlıyanların önünde başlarını eğerek gelen geçenlere adeta köprü olmuşlardır. Dolayısıyla kendilerini, şeref ve itibardan düşürmüş ve böylelerinin yüzünden şiirimiz kötü hale gelmiş ve şiir sevgisini insanların gönlünden çıkarıp bir kenara atmışlardır.

نظم نغز و لطیف را گویند⁴²⁸

شعر فکر ظریف را گویند

Şi`r fıkı-i zerîf râ gûyend

Nezm neğz û letîf râ gûyend.

⁴²⁸ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

İnce ve zarıf bir düşünceye, şiir diyorlar. Onu, güzel söylenen yepyeni bir şiir şeklinde isimlendiriyorlar.

که نگفته است مصرعی موزون⁴²⁹

ورنه شاعر به عالم است فزون

Verne şâ'ir be `âlem est fozûn

Ke ne gofte est mısra`î mevzûn.

Yoksa sıradan şair, dünyada pek çoktur. Öyle ki, bu dünyada vezinle söylenmemiş bir mısra dahi yoktur.

متلی گفتن صفاهانی⁴³⁰

بذله های عبید زاکانی

Bezlhâ-yi `Obeyd Zâkânî

Metelek goften-i Sefâhânî.

Übeyd Zekani`nin<sup>431</sup> çokça söyleyişleri vardır. Safahani`nin içneli sözleri de..

که بدو هر کسی نیابد دست⁴³²

می توان گفت نوعی از شعر است

Mîtevân goft nev`î ez şî`r est

Ke be do her kesî ne yâbed dest.

⁴²⁹ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

⁴³⁰ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

⁴³¹ Hicviyeleriyle tanınan İranlı bir şair ve edip. 1370'ten önce vefat ettiği kaynaklarda yazılmaktadır. Şehriyâr tarafından Safahani ile birlikte müteşair olduğu iddia ediliyor.

⁴³² شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

Denilebilir ki, şiirden bir türdür. Ancak, herkes ona el uzatmaya güç yetiremez.

هم فزون است گر نگویی کیست آن که نظمیش هست و شاعر نیست⁴³³

Hem fozûn est ger ne gûyî kîst

Ân ke nezîmeş hest û şâ`ir nîst.

Kim olduklarını bilmediğin pek çok kimse vardır. Nazımla söyleseler de, aslında şair sayılmazlar.

میتوان با نبودن بی سیم معتقد شد به دستگاه نسیم⁴³⁴

Mîtevân bâ nebûden-i bî sîm

Mo`tekîd şod be destgâh-i nesîm.

Para olmadan da da bazı şeyler mümkündür. Aslında, hafif bir nesim rüzgârının yardımına bel bağlaman dahi yeterlidir.

باری این زمره مدیحه سرا آبرو ریز زمره شعرا⁴³⁵

Bârî in zomre-yi medîhe serâ

Âbrû rîz -i zomre-yi şu`arâ.

⁴³³ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

⁴³⁴ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

⁴³⁵ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

Özetle, bu saray övücüleri, şairlerin yüzüsu dökenler zümresinden oldukları kuşkusuzdur.

شعر کردند شاهد بازار⁴³⁶

شاهدانند روح شعر آزار

Şâhidânend rûh-i şî'r âzâr

Şî'r kerdend şâhid-i bâzâr.

Bunlar, şiirin ruhunu inciten örnekleridir. Bunlar, şiiri, çarşı pazarın malı haline getirenlerdir.

دخل بازار شعر آوردند⁴³⁷

آبروی سخنوری بردند

Âbrû-yi sohenverî bordend

Dehl-i bâzâr-i şî'r âverdend.

Bunlar, söz söyleyenlerin değerini düşürmüşlerdir. Bunlar, şiir pazarının gelirini toplayanlardır.

کار زنهای روسبی کردند⁴³⁸

با سخن کار و کاسبی کردند

Bâ sohen kâr û kesbî kerdend

Kâr-i zenhâ-yi rûspî kerdend.

⁴³⁶ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

⁴³⁷ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

⁴³⁸ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

Bunlar, söz söylemenin çabası içindedirler. Ancak, fahişe bir kadının işini yapmaktadırlar.

گوهر از کف به رایگان دادند⁴³⁹

به خرف گنج شایگان دادند

Be hezf genc-i şâygân dâdend

Gûher ez kef be râygân dâdend.

Bunlar, toprağa değerli hazineleri gömmüşlerdir. Eldeki cevheri, ucuza satmışlardır.

یوسف ارزان فروختند بسی⁴⁴⁰

سود و سرمایه سوختند بسی

Sûd û sermâye sohtend besî

Yûsof erzân forûhtend besî.

Bunlar, sermaye ve kârlarını tüketmiş, Yusuf'u, pazarda ucuza satmışlardır.

نفله کردند تا توانستند⁴⁴¹

قدر گنج و گهر ندانستند

Kedr-i genc û gûher ne dânestend

Nifle kerdend tâ tevânistend.

⁴³⁹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

⁴⁴⁰ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

⁴⁴¹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

Bunlar, hazine ve cevherin kıymetini bilmeyenlerdir. Güçleri yettiğinde de, bunu yok etmişlerdir.

لعل دادند در بهای خزف⁴⁴²

دُر فشاندند در ازای صدف

Dorr feşânedend der izâ-yi sedef

Le`l dâdend der behâ-yi hezf.

Bunlar, sedef karşılığında inciye satmışlardır. Yakutu, toprak değerinde vermişlerdir.

تا خود از آبروی بگذشتند⁴⁴³

سر به تعظیم هشته پل گشتند

Ser be te`zîm hişte-yi pol geştend

Tâ hod ez âbrûyî bergozeştend.

Bunlar, saygı ile baş eğerek, gelen geçenlere köprü olmuşlardır. Böylece de kendilerini, şeref ve itibardan düşürmüşlerdir.

شعر زیر دل شما را زد⁴⁴⁴

حاصل این شد که شعر ما شد بد

Hâsıl în şod ki şî`r-i mâ şod bed

Şî`r-i zîr-i dil-i şomâ râ zed.

⁴⁴² شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

⁴⁴³ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁴⁴ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

Özetle, öyle bir durum oluşmuştur ki, şiirimiz kötü hale gelmiştir. Şiiri, sizin gönlünüzden düşürmüşlerdir.

Şehrîyâr'e göre bir şiir kitabı yazmakla, insanlar şair olmaz. Eserlerinin belli bir yerde toplanması tabii ki gereklidir, ancak şiirler, belli bir olgunluğa erişmeden okuyucu önüne çıkmışsa ve geriye dönüşü olmayan yol izlenerek kitaba girmişse, bu durum, bir örnekle ifade edilecek olursa, ham meyvenin olgunlaşmadan dalından koparıldığı andaki tadıyla okuyucunun damağında iz bırakmasına benzer.

Şehrîyâr, bu noktadan hareketle gerçek şair ile müteşairleri karşılaştırarak hakiki şairde bulunması gerekli özelliklere değinir. Ona göre, müteşairler yüzünden, gerçek şairlerin de erdem ve bilgisi yok farzedilmiş, bu basiretsizlikleri, şiirimizin bir felaket çıkışı olmuştur. Böylece millet, şiirden yüz çevirmiş ve şiirin düşmanı meydanın pehlivanı olmuştur. Halk arasında oluşan ve meydana gelen bu inanç sonucu, şiir, yayın oku, şairler de siperi olmuştur. Şiir, insanoğlunun düşmanı şeklinde bilinmiş, şair de, kötünün kötüsü haline gelmiştir.

Müteşairlerin çabaları sonucu, gerçek şiir de değerini yitirmiş ve eğri büğrü olarak bilinmiştir. Bu olumsuz durum, böyle bir dönemde yaşayan gerçek şairlerin de toplum nezdinde karalanmasına ve insanlığın yoluna set çekenler olarak görülmesine neden olmuştur.

İlerlemek isteyen bir toplum, şairin yoldan saptığını ve çıktığını gördüğünde, umutsuzluğa düşmüş ve şairi de sanki ilerlemenin karşısında olduğu tarzında yanlış bir düşünceye kendini kaptırmıştır. Böylece, söz ve gazel ile uçamayan halkı uçuşa hazırlamaktan başka çare kalmamıştır.

شعر ما داد عمر خود به شما⁴⁴⁵

رخت بر بست فضل و دانش ما

Reht ber best-i fezl â dâniş-i mâ

⁴⁴⁵ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

Şi`r-i mâ dâd `omr-i ħod be şomâ.

Böylece bizim erdem ve bilgimiz yok olmuş. Şiirimiz,- sizlere ömür- yok olmuştur.

دشمن شعر مرد میدان شد⁴⁴⁶

ملت از شعر رویگردان شد

Millet ez şî`r rûygerdân şod

Doşmen-i şî`r-i merd-i meydân şod.

Millet, şiirden yüz çevirmiştir. Öyle ki, şiirin düşmanı da, meydanın pehlivanı olmuştur.

شعر شد تیر و ما سپر گشتیم⁴⁴⁷

حال کز آن عقیده برگشتیم

Hâl ke zi ân `ekîde bergeştîm

Şî`r şod tîr û mâ siper geştîm.

Öyle bir durum meydana gelmiş ki, oluşan bir inanç sonucu, şiir, yayın oku, biz de siperi olmuştuz.

شاعر از هر بدی بتر دانیم⁴⁴⁸

شعر را دشمن بشر دانیم

Şî`r râ doşmen-i beşer dânîm

⁴⁴⁶ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁴⁷ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁴⁸ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

Şâ'ir ez her bedî beter dâînîm.

Şiiri, insanoğlunun düşmanı bilmişiz. Şairi de, her kötünün kötüsünden beter saymışız.

شعرا سدره سعى و عمل⁴⁴⁹

شعر دانيم خود زبان و خلل

Şi'r dâînîm hod zebân û helel

Şu'ar â sedd-i râh-i se'y û `emel.

Şiirin kendisini, eğri büğrü bilmekte, şairleri de, iş ve gücün yoluna set çekenler olarak görmekteyiz.

همه از چشم شاعران بينيم⁴⁵⁰

هر چه بر خويشتن گران بينيم

Her çe ber hîştên girân bînîm

Heme ez çeşm-i şâ'irân bînîm.

Her ne kadar kendimi ağır görüyorsam da, aslına bakılırsa, bunu şairlerin gözü ile görmekteyim.

به خيالش كه شاعر گمراه⁴⁵¹

آرى اين ملت ترقى خواه

⁴⁴⁹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁵⁰ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁵¹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

Ârî în millet terekkî hâh

Be heyâleş ki şâ`ir gomrâh.

Evet, bu millet, ilerleme istiyor, fakat hayalindeki şairi, yolunu şaşırmış olarak görüyor.

آنروپلن برای او سازد⁴⁵²

گر به قول و غزل نپردازند

Gez be kevl û ğezel neperdâzend

Auruplan berâ-yi o sâzend.

Eğer söz ve gazel ile uçmazlarsa, onlar için uçak hazırlanmalıdır.

Şehrîyâr, şair geçinenlere bazı öğütlerde bulunur. Gittikleri yolun doğru bir yol olmadığını ve yöntemlerinin de şairlikle alakasının bulunmadığını söylemektedir. Çünkü kötünün yanında, korkak ve cesur olanlara hemen hemen aynı gözle bakılmaktadır. Biri, tuzsuzluktan ötürü, diğeri de fazla tuzluluktan ötürü değersiz olmuştur. Aslında ona değer verenin kendi değeri de pek yoktur. “Ne çeki ile tart, ne de kıratla ölç, ne tefritle ol ve ne de ifratla ol” diyen Şehrîyâr, gerçekten tarihi bir söz söylemiştir: “Ne az bir şeyden çok uzaklaş. Ve ne de uzaklaştığında gözden kayıp ol.”

Müteşairlere öğüt veren Şehrîyâr, onlara, daha önce pek söylenmemiş gazel meydanında at koşturmalarını ve kalem oynatmalarını, ayrıca edebiyat alanındaki övgüleri bir kenara bırakıp Halep semaverine sahip çıkmalarını tavsiye eder. Şair, gönül gözünü açmalıdır, aksi takdirde o, uykusunda kalmaya devam etmiş olacaktır.

⁴⁵² شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

Geceleyin yanan mumun kendi kendine yere düşüp sönmesi gibi müteşairlerden dolayı şairlik de hüznünlü bir şekilde ölmeye mahkum olacaktır.

Yeteneği olmadan güzel sözler söylemek, hayaller kurmak ve bazı söylemlerde bulunmak oldukça güçtür. Ancak kişi kabiliyetli olduğu halde bunu nasıl kullanacağını öğrenmezse, yeteneğinin hakkını da vermemiş demektir. İyi ve hızlı koşan her insandan nasıl ki iyi atlet olmazsa, herhangi bir dili konuşan ve o dilde yazan kişiden de iyi bir şair olmayacağı muhakkaktır. Atletler, nasıl ki nefeslerini ve enerjilerini iyi kullanma teknikleriyle öğreniyorlarsa, şairlerin de, özellikle kullandıkları dilin inceliklerini iyi bilmeleri, milli kültürü tanımaları, geçmişteki şiir örneklerini iyi tahlil etmeleri ve araştırmaya dayalı bir yapı içinde gözlemlerde bulunma yeteneklerini geliştirmeleri gerekmektedir.

Şairin gözü öyle bir göz olmalı ki, yolu ve önündeki çukuru görebilmelidir. Hiç bir zaman kulaktan, gözün işini isteme ve nasıl ki bir ülke, kılıçtan keskinlik istiyorsa, aynı şekilde ondan edebiyatı da isteme hakkına sahiptir. Şair, daima şiirin peşinde yılmadan ve yorulmadan koşan biridir. Şairin yazdığı, hem ses hem de mana itibarıyla kulağa ve akla hoş gelmelidir. Ancak bunları yapabilmek için şairin alanıyla ilgili belli bir bilgi birikimine sahip olması ve şiir dilini iyi kullanması gerekir.

Edebiyattan ve onun güzelliklerinden yoksun olanlara sitem eden Şehrîyâr, Şeyh Sa'dî ve Hoca Hâfız'ın olmadığı ve içinde yer almadığı bir dünyanın, kendilerine bir şey veremeyeceğini, ayrıca böyle bir durumun insanlığa da faydasının olamayacağını belirtir.

نه چنان است رسم و ره نه چنين⁴⁵³

نه برادر نه آن خوش است و نه اين

Ne birâder ne ân hoşest û ne îñ

Ne çonân est resm û reh ne çûnîn.

⁴⁵³ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

Ne arkadaş, ne o ve ne de bu, güzeldir. Ve ne de gidilen yol ve yöntem budur.

در بدی تند و کند هر دو یکی است آن ز شوری و این ز بی نمکی است⁴⁵⁴

Der bedî tond û kond her dû yekî est

Ân zi şûrî vû înzî bî nemekî est.

Kötünün yanında, korkak ve cesurun, ikisi de hemen hemen birdir. O, tuzsuzluktan ötürü, bu da tuzluluktan ötürü...

نه به خروار زن نه بر قیراط نه به تفریط شو نه بر افراط⁴⁵⁵

Ne be hervâr zen ne ber kîrat

Ne be tefrît şev ne ber ifrât.

Ne çeki ile tart, ne de kıratla ölç, ne tefritle ol ve ne de ifratla...

نه به چیزی زیاده میپرداز نه چو پرداختی به دور انداز⁴⁵⁶

Ne be çîzî zîyâde mîperdâz

Ne çû perdâhtî be dur endâz.

Ne az bir şeyden çok uzaklaş. Ve ne de uzaklaştığında gözden kayıp ol.

⁴⁵⁴ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁵⁵ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁵⁶ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

گه که خواهی ره خطا نروی

بہترین ره بود میانہ روی⁴⁵⁷

Geh ki hâhî reh-i hetâ ne revî

Bihterîn reh bûd mîyâne revî.

Eğer yanlış bir yoldan gitmek istemiyorsan, senin için orta yol, en iyisidir.

خلق چون چشم و گوش و عارض و پوست

هر چه بینی به خود نیکوست⁴⁵⁸

Halk çûn çeşm û gûş û `ârız û mûst

Her çe bînî be hûd nigûst.

Mademki halk, göz, kulak, yüz ve sakaldan meydana gelmiştir. Her ne görüyorsan, güzel olarak görmeye çalış.

چشم باید که راه بیند و چاه

هرگز از گوش کار چشم نخواه⁴⁵⁹

Çeşm bâyed ki, râh bîned û çâh

Hergiz ez gûş kâr-i çeşm mehâh.

Öyle bir göz olmalı ki, yolu ve çukuru görebilsin. Hiç bir zaman kulaktan, gözüün işini isteme.

⁴⁵⁷ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁵⁸ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁵⁹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

Kişver ez tîğ tîz miḥâhed

Edebiyat nîz miḥâhed.

Ülke, kılıçtan keskinlik istediği gibi, aynı şekilde, edebiyatı da istemektedir.

فرض کن شیخ و خواجه هیچ نبود

زین نبودن تو را چه باشد سود⁴⁶¹

Ferz kon Şeyh û Hâce hîç ne bûd

Zi in ne bûd to râ çe bâşed sûd.

Farz et ki, Şeyh (Sa`dî) ve Hoca (Hâfız) hiç olmamışlardır. Bu yokluğun, sana ne faydası vardır.

غزل بنده هم نگفته بگیر

آن هم از کیسه تو رفته بگیر⁴⁶²

Ğzel-i bende hem ne gofte begîr

Ân hem ez kîse-yi to refte begîr.

Benim gazellerimi, daha önce söylenmemiş gibi kabul et, bunları sanki senin kesenden harcanmış gibi al.

⁴⁶⁰ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁶¹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁶² شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

Hezf kon in mefâhîr-i edebî

Tâ be mâned semâver-i Halebî.

Edebiyat alanındaki övgüleri bir kenara bırak. Böylece, sana Halep semaveri kalmış olsun.

Çeşm-i dil bâz kon ke der hâb est

Fıkr-i nân kon ki herboze âb est.

Gönül gözünü aç ki o, uykudadır. Ekmeği düşün ki, karpuz da suludur.

Der şebistân hûd pây-i şem`î

Şâ`irî mât û mehzûn nişeste.

Şairlik öldüğü için geceleyin, mumum altında şaşkın ve hüznü bir şekilde yere çömeldi.

⁴⁶³ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁶⁴ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 55.

⁴⁶⁵ دو مرغ بهشتی

Dû Morğ-i Behişti

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 37.

Tüm bu açıklamalardan açıkça anlaşılan Şehrîyâr, kendine göre bir şair tanımını yapmış ve konu üzerinde kafa yorarak oldukça fazla durmuştur. Ona göre şair, yaşadığı dünyayı, olayları ve insanları herkesten farklı algılayan bir kişi olmalıdır.

Şair, düşünce ve duygularını halka aktarırken, diğer sanatçılar kadar rahat değildir. Çünkü kendisi ne günlük konuşma dilini kullanabilir ve ne de düzyazı tekdüzeliğini... Şairin dili, diğer tüm edebiyat türlerinin dilinden üstün ve farklı olmalıdır.

Şair, mücadele ruhuna sahip bir insandır ve şiirin peşinde yılmadan, yorulmadan mütemadiyen koşan adam olmalıdır. Çünkü kaleme aldığı şiirler, hem ses hem de mana itibarıyla kulağa hoş gelen nağmelerden meydana gelmelidir. Aksi takdirde şairlik ne aşkın bir serenadı ve ne de akla o an gelenlerin ardı ardına sıralanmasıdır. Bu nedenle Şehrîyâr, müteşairlere oldukça fazla yüklenir ve onları, kendi şiirinin hedef tahtasına oturtur. Özet olarak şairlik, samanlıktaki iğneyi bulup karanlıkta ipliği delikten geçirmektir. Herkes şair olamaz. Herkes şiir yazamaz. Sanatla bilgiyi aynı kefedeyi yani şiirde toplamak ancak şairlerin işidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR SANATKÂR OLARAK ŞEHRÎYÂR

Şehrîyâr, halkın içinden çıkmış ve bu özelliğini ömrünün sonuna kadar korumuş bir şairdir. Halkın duygularını yansıttığından ve bunlara tercüman olduğundan, gazelleri halk tarafından çok sevilmiş, benimsenmiş ve zevkle okunmuştur.

Büyük emek verilerek kaleme alınan şiirlerinin, halk tarafından okuması, her şairin belki de en çok arzu ettiği konular arasındadır. Şehrîyâr'ın talihi, bu hususta yâver gitmiş ve gazelleri elden ele dolaşmıştır.

Şehrîyâr, fasih ve belîğ bir dil ile yazdığı gazellerin nağmesini, okuyucuların söz sofrasına ulaştırmayı başardığını ifade etmektedir. Bu işte, kendisine Saba rüzgârı da eşlik ederek ve dostluk göstererek şiirlerinin hızla yayılmasına, Ay ve Güneş gibi parlayıp ünlenmesine yardımcı olmuştur. Kendi deyimi ile “söylediği gazelleri çalgınca beğenen okurları”nın payına düşen, onun her gazeline karşılık iki yüz ceylanın düşmüş olmasıdır.

Kaleme aldığı şiirlerin değerini belirtmesi bakımından Şehrîyâr, bir benzetmede bulunarak divan ve kitab sayfalarının, gökyüzü gibi kubbe halinde yükselmekte olduklarını söyler.

خوبرویان غزل نغزتورادست بدست⁴⁶⁶

شهریارادگرازبخت چه خواهی که برند

Şehrîyârâ diger ez beht çe hâhî ke bürend

Hûb -rûyân ğezel-i neğz-i to râ dest be dest.

Ey Şehrîyâr! Talihten ne istersin ki, güzeller, senin gazellerini elden ele dolaştırmaktadırlar.

⁴⁶⁶ بهار توبه شکن

Behâr-i Tevbe-Şiken

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 89.

دلایساط سخن گستران که مهمان است

⁴⁶⁷ بشهریار غزل شهریار موسیقی

Dilâ bisât-i sohen güsterân ke mihmân est

Be Şehrîyâr ğezel-i Şehrîyâr-i mûsikî.

Ey gönül! Söz sofrasını yayanlar, misâfirdirler. Bunu, Şehrîyâr`e, musikinin şahı olan onun gazelleri ile yapmaktadırlar.

ترانه غزل شهریار از آن شیواست

⁴⁶⁸ که حق صحبت ساز صبانگهدار د

Terâne-yi ğezel-i Şehrîyâr ez ân şîvâst

Ke hek-i sohbet-i sâz-i Sebâ nigh dâred.

Şehrîyâr`in gazelinin nağmesinin nedeni, fasih ve belîğ oluşundandır. Gerçek şu ki, Saba rüzgarının arkadaşlığı onu gözetlemektedir.

شهریار غزل شهره چوماه و خورشید

⁴⁶⁹ گفتم این نغز غزل تاجه پسنددشیدوش

Şehrîyâr-i ğezelem şöhre çû mâh u hûrşîd

Goftem ân neğz-i ğezel tâ çe pesended Şeydûş.

Gazel Şehrîyâr`ıym ki, gazelim ay ve güneş gibi ünlendi. Söylediğim bu güzel gazeli bakalım Şeydûş beğenecek mi?

⁴⁶⁷ اقبال و موسیقی

İkbâl û Mûsikî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 91.

⁴⁶⁸ سیمرغ کاف

Simurğ-i Kâf

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 117.

⁴⁶⁹ دولت جاوید

Devlet-i Câvid

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 130.

بدام هر غزل من دو صد غزال افتاد

که من بهیچکدام سر مغالزه نیست⁴⁷⁰

Be dâm-i her ğezel-i men dû sed ğezâl oftâd

Ke men be hîç kudâm sırr-i moğâzele nîst.

Benim her bir gazelimin tuzağına, iki yüz ceylan düşmektedir. Fakar bende bu tür aşk oyununun gizi hiç yoktur.

برگها دفتر و دیوان غزل

طاقى افراشته چون عرش عظیم⁴⁷¹

Berghâ defter û dîvân-i ğezel

Tâkî efrâşte çûn `erş- i `ezîm.

Senin gazel divan ve kitabının sayfaları, gökyüzüne yükselen bir kubbe gibi yükselmektedirler.

“Şapur Ekolü” tarzında gazel söylemeyi yeğleyen ve bunu büyük bir sanatkârlık olarak kabûl eden Şehrîyâr, bu üslubun, şiirleri için oldukça güzel bir tarz oluşturduğunu ve insan ruhunu okşadığını dile getirir.

Sevgiliye, kulluk yazısı ekinde gazel ısmarladığını söyleyen şair, kendisi hatırlandıkça, gazellerinin okunacağından kuşku duymadığını övünerek dile getirir. Divanı, gazellerle dolu ve süslü olan şairin, bunları güzeller için kaleme aldığını ifade eder. Bahçede bülbül, kendi ötüşünden dem vurduğu zaman, Şehrîyâr'ın gazelleri okunmalı ki, bu güzel sesli kuş, kendi ötüşünden ötürü fazla övünmesin.

⁴⁷⁰ افسانه شب (مهتاب جنگل)

Efsâne-yi Şeb (Mehtâb-i Cengel)

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 22.

⁴⁷¹ افسانه شب (مهتاب جنگل)

Efsâne-yi Şeb (Mehtâb-i Cengel)

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 22.

او بفرمان خط غاليه، سلطان من آمد⁴⁷²

من سپردم به نگارین غزلش خط غلامی

Men siperdem be nigârîn ğezeleş ħett-i ğulâmî

O be fermân-i ħett-i ğâliye, sultân-i men âmed.

Ben, sevgiliye onun gazelini kulluk yazısı ile ısmarladım. Benim o sultanım, pahalı bir yazı ile yazılmış ferman eşliğinde geldi.

غزال من همه بایادم غزلخوان باش⁴⁷³

بیادخط تودیوان من پراز غزل است

Be yâd-i ħett-i to dâvân-i men pür ez ğezel est

Ġezâl-i men heme bâ yâd-i men ğezelĥân bâş.

Senin yüzündeki çizginin hatırlanmasından ötürü, divanım gazellerle dolmuştur. Ceylanım! Beni hatırladıkça, gazel okuyan ol.

تا عندلیب دم نزند از فصاحتش⁴⁷⁴

ای رشک گل بساحت باغ این غزل بخوان

Ey reşk-i gol be sâhet-i bâĝ in ğezel beĥân

Tâ `Endelîb dem nezened ez fesâheteş.

Ey bahçedeki güle kıskançlıkla yaklaşan kıskanç! Bahçede bu gazeli oku ki, bülbül kendi ötüşünden dem vurmasın.

⁴⁷² یوسف درکلبه احزان

Yosûf der Kolbe-yi Ehżân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 99.

⁴⁷³ انسان باش

Însân Bâş

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 118.

⁴⁷⁴ مکتب شاپور

Mekteb-i Şâpûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 74.

Hând in ğezel be mekteb-i Şâpûr Şehrîyâr

Bâ lehçe-i ki rûh nevâzed serâheteş.

Şehrîyâr, bu gazeli, Şapur Mektebi (ekolu) tarzındaki bir lehçe ile söylesin ki, onun güzelliği ruhu okşasın.

3.1. Tabiat Olaylarının Şehrîyâr Üzerindeki Etkisi

Şair, her çağda toplumda itibar görmüştür. Şiirine bakarak şaire kimlik veren toplum onu ya şen şakrak ya tamamen gama gömülmüş kabul eder. Şiirinde verdiği görüntü ile gerçek hayatı arasında bir bağ olmadığı sanılır. Bu sebeple şairler, güçlerinden ziyade zaafı ile dile düşerler. Tezkirelerde pek çok şairin şiire dair görüşleri, şiire katkılarıyla değil başlarından geçen olaylar veya kişilikleri dolayısıyla anılmaları bundan ötürüdür. Gerçekte ise bir şairin şiiriyle anılması gerekir ve bunun için şiirde aranan unsurların bulunması şarttır.

Birçok sanat dalında olduğu gibi tabiat, edebiyat sahasındaki mevcut gelişme ve kabuller doğrultusunda oldukça farklı yaklaşımlarla da olsa kendisinden yararlanan başlıca malzemelerden biri olmuştur. Klâsik şairler ile sonrakiler arasındaki çizgilerden birini oluşturan tabiat, günümüzde de pek çok şaire, kişiye özgü nitelikler sağlayan bir öge olarak şiire tema olmuştur.

Toplumun aşına olduğu, içinde yaşanan coğrafyayı ve kültürü şiire yansıtmak, şairler için iyi bir tema oluşturmıştır. Toplum ve insanı anlamak ise, o toplumu var eden kültür ve tabiat unsurlarını anlamaktan geçer. İnsan hayatında kültürün ve tabiatın ne derece önem arz ettiği, sadece şiirle değil birçok bilimle de ispat edilmeye çalışılmış ve bu durum psikoloji ve psikanaliz gibi bilimler tarafından

⁴⁷⁵ مکتب شاپور

Mekteb-i Şâpûr

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 74.

açıklanmıştır. Lacan'a göre *"psikanaliz edilebilir öznenin tüm dramı, doğa-kültür karşıtlığında düğümlenir."* ⁴⁷⁶

Bu durumda, insanı ya da özneyi anlayabilmenin yolunun, doğa ve kültürü anlamaktan geçtiği söylenebilir. Şair Sezai Karakoç'un, şairin misyonunu açıkladığı şu cümleler de onun tabiatla ne derece ilgili olduğunu gözler önüne sermesi bakımından dikkate değer niteliktedir: *"Şair, yılanın tepesinde gül açtırmak, akrebin ağzında tebessüm vücuda getirmek, deve sırtında dans etmek gibi bir kader cambazlığının adamıdır."* ⁴⁷⁷

Bazı şairlere göre insan, tabiatın içinde yer alan bir canlıdır ve onun yaşlanmasına bağlı olarak değişen görüntüsü "kurumuş bir bağın çalı çırpısına" yani, tabiat imgesine bağlanarak tanımlamışlardır. Kurumuş bir bağ, olumsuz bir imgedir, mevsimlerin en diriltici ve insan ruhunu en yenileyicisi ilkbahardır. İlkbahar, bütün bir yıl boyu insan organizmasının taşıyacağı yükün, beden ve ruh ikliminde olgunlaşması, oradan hayatını idame ettirecek zaman ve mekânlara doğru yol almasıdır. Bahar, toprağa kök salmış olan bitkilerin, yeryüzündeki bayramıdır.

Şehrîyâr, tabiatın şiirine etkisini mısralarında yoğun bir şekilde okuyucuya hissettirir. Dallara yürümüş olan "öz sular" ağaçları canlandırmış, güneşle temas eden tomurcuklar çiçeklenmeye başlamıştır. Sanatkâr, diriliş senfonisine ait bu şarkıyı, tabiat kitabından aldığı ilhamla besteler. Şair, bu ilhamı açıktan açığa söylemez. O da tıpkı "sessiz bir siren" gibi okuyucuyu, bu oluşumun içerisine inşa eder. Her şey bir sükûnet dâhilinde vuku bulur. Farklı renkteki çiçekler bu senfoniye sessizce eşlik eder. Ve bu senfoni, sanatkâr ruhları çok derinden etkiler ve ölümü, yaşlılığı, umutsuzluğu çağırıştırır. Şehrîyâr'in "Senfoni" adında bir şiirinin olduğunu hatırlamamız gerekir.

Şehrîyâr, bu imgeyi daha çok kendisiyle özdeşleştirerek şiirde işler. Kendini, tufanın kükreyişine, ağaçların çığlığına benzetmekte ve gecenin karanlığında kuruntulara daldığını söylemektedir.

⁴⁷⁶ Saffet Murat Tura, **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**, İstanbul, Kanat Kitap, 2018, s. 203.

⁴⁷⁷ Turan Karataş, **Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1998, s. 457.

Şehrîyâr, deliliğe baş koymuş yalnız bir yolcudur. O, bazen belirsizlik elbisesiyle tecelli etmekte, bazen de muamma perdesinden dışarı çıkmaktadır. Tabiatın kendi dilini konuştuğu ilkbahar, içe ve dışa doğru kuşatıcı bir diriliş provasıdır. Bu provanın gözle görünür kısmı etrafımızı bir şölene dönüştürüp, bulunduğumuz mekânı estetik bir platform hâlinde inşa eden yapıcı kudretin muhteşem sanatıdır. Bu dekor içinde Şehrîyâr, bazen bülbülün teranesi ile hem nefes olmakta, bazen de, Anka kuşu efsanesi ile yoldaş olmaktadır. Şair, yeni oluşan yeşillığe, güzellik ve tazelik katmış, sağlamlıkta ise, yerinden oynamayan bir taşın sertliği gibi olmuştur. İffet süsü olan şair, Meryem'in eteğine yapışmış, Hazreti İsâ'nın doğumu ile rahmet ayeti olmuştur. İskender'in damına serzeniş davulunu çalan ve Dara'nın mateminde kıyamet feryadını koparan da yine Şehrîyâr'dır.

Kâinat, nihayetinde insanın hizmetine verilmiş, hayatiyetini idame ettirecek bütün nimetlerle donatılmış büyük bir sistemler topluluğudur. İnsan zihni, bu sistemleri oluşturan ilahi kanunları hem çözümleyebilecek hem de onun hakiki yaratıcısı ve sanatkârını takdir edip düşünebilecek bir melekeyle bu dünyaya gönderilmiştir. İnsan için asıl olan bu melekelerin doğru bir biçimde kullanılmasıdır.

Sezgileri kuvvetli olan Şehrîyâr, imge, söz sanatları ve farklı bir algıyla şiir dili kullanır. Şiirine egemen olan duygu, Şehrîyâr'in kurmaya çalıştığı mistik havanın adeta modern bir ifadesidir. Şirin'in zifaf odasına Hüsrev'in gülücüğü olmakta, Leyla'nın türbesinde Mecnun'un ağlayanı olarak görünmektedir.

Şair, Ferhad'a cilve yaparak kazmanın ucuyla başı granit gibi ezdiği gibi gönül kırılganlığının ahı ile gizlenen ve yardım isteyen feryadıyla ortaya çıkmaktadır. Nazlı bir çocuğun uykusuna beşik, annenin dudaklarından dökülen bir ninni olmuştur. Vamık'ın gözlerinde özlem gözyaşındır Şehrîyâr, Azra'nın yanaklarında kırmızı bir lale gibi açmıştır. O, tatlı akan çeşmenin yerine berrak bir su, tatlı suya özlem duyan susamışlara destinin boğaz görevini üstlenendir.

ریخته اوہام در سیاہی شبہا⁴⁷⁸

غرش طوفانم و غریو درختان

⁴⁷⁸ شاهد شعر
Şâhid-i Şi'r

Ğorreş-i tofânem û ğirîv-i direhtân

Rihte evhâm der siyâhî-yi şebhâ.

Tufanın kükreyişiyim, ağaçların çığlığıyım. Gecelerin karanlığına kuruntular dökmekteyim.

جنگل مهتاب و خلوت پریانم سر به جنون داده بس مسافر تنها⁴⁷⁹

Cengel-i mehtâb û helvet-i perîyânem

Ser be conûn dâde bes mosâfir-i tenhâ.

Mehtabın ormanıyım, perilerle baş başayım. Deliliğe baş koymuş yalnız bir yolcuyum.

گاه تجلی کنم بکسوت ابهام گاه برون آیم از حجاب معما⁴⁸⁰

Gâh tecellî konem be kisvet-i ibhâm

Gâh bîrûn âyem ez hicâb-i mo`emmâ.

Bazen, belirsizlik elbisesiyle tecelli etmekteyim. Bazen de, muamma perdesinden dışarı çıkmaktayım.

گاه شوم همدم ترانه بلبل گاه شوم همره فسانه عنقا⁴⁸¹

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

⁴⁷⁹ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

⁴⁸⁰ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

Gâh şevem hemdem-i terâne-yi bolbol

Gâh şevem hemdem-i fesâne-yi `Enkâ.

Bazen, bülbülün teranesi ile hemnefes olmaktayım, bazen de, Anka kuşunun efsanesi ile yoldaş olmaktayım.

لطف و طراوت شدم بسبزه نوخیز سهم وصلایت شدم بصخره صّما⁴⁸²

Lotf û terâvet şodem be sebze-yi nevhîz

Sehm û selâbet şodem be seḥre-yi semmâ.

Yeni çıkan yeşilliğe, güzellik ve tazelik katmışım, sağlamlıkta, yerinden oynamayan bir taşın sertliği gibi olmuşum.

زیور عصمت شدم بدامن مریم آیت رحمت شدم بطلعت عیسا⁴⁸³

Zîver-i `ismet şodem bedâmen-i Meryem

Âyet-i rehmet şodem be tel`et-i `Îsâ.

Meryem`in eteğine iffet süsü oldum, Hazreti Îsâ`nın ortaya çıkışını rahmet ayeti oldum.

⁴⁸¹ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

⁴⁸² شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

⁴⁸³ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s.51.

کوس شناعت زدم بپام سکند شور قیامت شدم بماتم دارا⁴⁸⁴

Kâs-i şenâ`et zedem be bâm-i Skender

Şûr-i kiyâmet şodem be mâtem-i Dârâ.

İskender`in damına serzeniş davulunu çalmışım. Dara`nın mateminde kıyamet feryadını koparan olmuşum.

خنده خسرو شدم بحجله شیرین گریه مجنون شدم بتربت لیل⁴⁸⁵

Hende-i Hosrev şodem be hecle-yi Şîrîn

Girye-yi Mecnûn şodem be torbet-i Leylâ.

Şirin`in zıfaf odasının, Hüsrev gülücüğüyüm. Leyla`nın türbesinde Mecnun`un ağlayışımı.

جلوه بفرهاد کردم و دم آخر تیشه بسر کوفتم چنانکه به خارا⁴⁸⁶

Cilve be Ferhâd kerdem û dem-i âhîr

Tîşe be ser koftem çenân ke be hârâ.

⁴⁸⁴ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s.51.

⁴⁸⁵ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s.51.

⁴⁸⁶ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

Ferhad`a cilve yapmışım. Sonunda, kazmanın ucuyla başı granit gibi ezmişim.

گاه به آه دل شکسته نهانم گاه بفریاد دادخواه هویدا⁴⁸⁷

Gâh be âh dîl şikeste nihânem

Gâh be feryâd-i dâdhâh hoveydâ.

Bazen, gönül kırgınlığının ahı ile gizlenmekteyim. Bazen de, yardım isteyen feryadı ile ortaya çıkmaktayım.

گاه بگهواره خواب ناز یکی طفل گاه بلب مادرم ترانه لالا⁴⁸⁸

Gâh be gehvâre-i hâb-i nâzîkî-yi tıfl

Geh be leb-i mâderem terâne-yi lâla.

Bazen, nazlı bir çocuğun uykusuna beşik, bazen de bir annenin dudaklarından dökülen ninni olmuşum.

اشک تحسر شدم بدیده وامق لاله حمرا شدم بگونه عذرا⁴⁸⁹

Eşk-i tehessor şodem be dîde-yi Vâmık

⁴⁸⁷ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 51.

⁴⁸⁸ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁴⁸⁹ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

Lâle-yi hemrâ şodem be gûne-i `Ezrâ.

Vamık`ın gözlerinde özlem gözyaşı oldum. Azra`nın yanaklarında kırmızı bir lale gibi oldum.

آب ز لالم بجای چشمه نوشین در گلوی کوزه های تشنه گوارا⁴⁹⁰

Âb-i zolâlem be câ-yi çeşme-i nûşîn

Der golû-yi kûzehâ-yi teşne-yi govârâ.

Ben, tatlı akan çeşmenin yerine berrak bir suyum. Tatlı suya özlem duyan ve susamışlara destinin boğaz kısmıyım.

İslâm dininin İran bölgesine yayılmasından sonra oluşmaya başlayan yeni Farsça şiir tarzının (Şi`r-i Derî) Arap edebiyatı etkisiyle esas nazım şekli kaside ve başlıca konusu da methiye olmuştur. Fars edebiyatında dinle ve dinî değerlerle ilgili olan bazı istisnalar dışında methiyelerin çoğu zaman sultan, şah, vezir, emir gibi yöneticilerle zenginler ve ileri gelenler hakkında yazıldığı için methiye denilince saray ve çevresini öven şiir akla gelmektedir.

Klasik edebiyat alanında kendini övmekten en çok hoşlanan şair Nefî`dir. Bazı şairlerimiz fahriye yazmaktan hoşlanmadıklarını ifade etmiş olsalar bile bir gelenek halinde bu yolu izlemek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir:

“Benem zamânede ser-leşker-i sipâh-ı suhan

Benem zamânede erbâb-ı nazma ser-defter”⁴⁹¹

Fahriye bölümlerinde şairler, kendilerini överlerken mübalağalı benzetme ve ifadelere, gerçeklikten uzak tasvirlerle yer verseler de, zaman zaman bu bölümde,

⁴⁹⁰ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁴⁹¹ https://edebiyatvesanatakademisi.com/edebiyat-terimleri-mazmunlar/fahriyye-nedir-ozellikleri-ve-orneklere/14279#_ftnref4 (Söz askerlerinin komutanı benim. Şairler defterinin en başında yer alan şair benim.) (erişim tarihi 18.03.2021)

ideal bir şair ve ideal şiir nasıl olmalı sorusuna cevap vermek için bu türden yararlandıkları da görülmektedir. Yani bazı şairler, fahriye kısmını, sadece kendilerini övmek amacı ile değil, ideal şiir ve şairliği anlatmak amacıyla da kullanmışlardır. *“Fahriye örnekleri, aynı zamanda tezkirelerde ve divan dibacelerinde yer alan şairlik ve şiir değerlendirmeleri ile de örtüşmektedir”*⁴⁹²

Şehrîyâr, farklı bir yol ve yöntem izleyerek, gazel türündeki şiirlerinde, kendisini övmüş ve bir takım benzetmelerle şairin, daha doğrusu kendi özelliklerini dile getirmiştir.

Şehrîyâr, “Gönül okşayan lalenin yüzünde sabah düşen bir çiğ tanesi olup, uyku ve mahmurluk getiren şehla gözlü bir nergistir.” diyerek kendisini, bembeyaz bir sabaha benzetmiştir. Şair, sabah aydınlığının mahmur gözler açıcısı olduğunu ifade eder. O, hem kış mevsiminin en uzun gecesinin karanlığındaki belirsizliğinin gidericisi, hem de büyük bir özlem ve yetimlerin gönlünde saklı olanları dile getirendir. Şair, izzet sahibidir, dolayısıyla o, ancak azizlerin yanaklarında belirebilmektedir.

Şehrîyâr, mizacı itibarı ile hüznü terennüm edici bir şairdir, ağlamak için adeta bahane aramaktadır. Şair, dertli gönüllerden, düğümü çözen, akan nehrin çağıltısı ve sazın nağmesidir. O, sevdalıların başında, sevdayı artıran biridir. Sabah yıldızından ve güneşten parlak olan şairin yanaklarında, yokluk âlemi temaşa edilmektedir. Şair, dağların eteğinde belirmekte, denizlerin sahilinde uzaktan görünmekte, gecelerin sessiz kalbini delmekte ve kuşun gönlündeki gerçeği haykırmaktadır. Çobanların kavalından hüznü bir inilti ve sahraların sinesine doğru içten bir yolculuğa baş koymuş olan biridir. Şehrîyâr, tüm bu özelliklerin kendinde bulunduğunu ve toplandığını dile getirmek için söylemiştir.

Üstat, çocuğun dudaklarına tatlı bir tebessüm ve annenin yanaklarında melek görünümünde biri olup, doğanın güzelliği karşısında cilve yapmaktadır. Şair, edebi sanatlarla inleyen gönülleri süslemekte, susmak suretiyle gür ormanlara korku salmaktadır.

⁴⁹² Tuba Işın İsen, **Divan Şiirinde Fahriye**, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilkent Üniversitesi, Ankara Haziran 2002, özet kısmı

Aydınlığa sahip biri olan şair, yeşil çimenle gönül süslemekte, siyah gönüller için gizli bir altın kesesi olmaktadır. Mavi renkli bir gök kubbesini andıran şair, kimi zaman kar ile örtülü uçsuz bucaksız Demavend Dağı olmakta, kimi zamansa dev görünümlü beyaz bir deniz dalgası haline gelmektedir.

شب‌نم صبحدم بر روی لاله دلکش خواب و خم‌ارم بچشم نرگس شہلا⁴⁹³

Şebnem-i sobh-dem ber rû-yi lâle-yi dilkeş

Hâb û homârem be çeşm-i nergis-i şehla.

Gönül okşayan lalenin yüzünde, sabah düşen bir çiğ tanesiyim. Ben, uyku ve mahlurluk getiren şehla gözlü bir nergisim.

صبح سپیدم گشوده دیده روشن از دل ابہام ظلمت شب پیدا⁴⁹⁴

Sobh-i sepîdem goşûde-i dîde-i rûşen

Ez dil-i-i ibhâm-i zolmet-i şeb-i Yeldâ.

Bembeyaz bir sabahım, aydınlık bir gözün açıcısıyım. Kışın en uzun gecesinin karanlığındaki belirsizliğinin kaldıracısıyım.

حسرت‌م و در دل یتیمان پنهان عزتم و از رخ عزیزان پیدا⁴⁹⁵

⁴⁹³ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁴⁹⁴ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁴⁹⁵ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

Hesretem û der dil-i yetîmân penhân

`Izzetem û ez rûh-i `Ezîzân peydâ.

Ben, büyük bir özlemim ve yetimlerin gönlünde saklıyım. İzzet sahibiyim, ancak azizlerin yanaklarında görünmekteyim.

شعر حزینم من و بهانه گریه خوش زدل درد مند عقده کنم و⁴⁹⁶

Şi`r-i hezînem men û behâne gîrye

Hoş zi dil derdmend `okde konem vâ.

Hüzün verici bir şiirim, ağlamak için bahane arayanım. Dertli gönülden, düğümü çözenim.

زمزمه جویبار و نغمه سازم در سر سودانیان فروده بسودا⁴⁹⁷

Zemzeme-yi cûybâr û neğme -yi sâzem

Der ser-i sevdâiyân fozûde be sevdâ.

Akan nehrin çağıltısı, sazın nağmesiyim. Ben, sevdalılar başında, sevdayı artıran biriyim.

کوکبه صبحم و دمیدن خورشید در رخ من کائنات محو تماشا⁴⁹⁸

⁴⁹⁶ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁴⁹⁷ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

Kevkebe-yi sobhem û demîden-i Hûrşîd

Der roḥ-i men kâinât-i mehv temâşâ.

Sabahın yıldızıym ve güneşin aydınlığıym. Benim yanaklarımda, yokluk âlemi temaşa edilir.

چهره گشا می‌شوم بدامنه کوه دور نما می شوم بساحل دریا⁴⁹⁹

Çehre-goşâ mîşevem be dâmene-yi kûh

Dûr nomâ mîşevem be sâhil-i deryâ.

Dağların eteğine yüz süren olmuşun. Denizin sahilinde, uzaktan görünen biriyim ben.

گاه کشم رخت در سکوت دل شب گه زدل مرغ حق برآورم آوا⁵⁰⁰

Gâh keşem-i reht der sokût-i dil-i şeb

Geh zi dil-i morğ hakk ber âverem âvâ.

Bazen, gecenin ortasının sessizliğine yatağımı sererim, bazen de, kuşun gönlünden gerçeği haykırım.

⁴⁹⁸ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁴⁹⁹ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁵⁰⁰ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

از نی چوپان یکی نوای حزینم سوز درون داده سر بسینه صحر⁵⁰¹

Ez ney-i çûpân yek-i nevâ-yi hezînem

Sûz-i derûn dâde ser be sîne-yi sehrâ.

Çobanların kavalından hüznü bir iniltiyim. Sahraların sinesine içten bir yolculuğa baş koymuş biriyim.

گه بلب کودکم تبسم شیرین گه برخ مادرم فرشته سیما⁵⁰²

Geh be leb kûdekem tebessom-i şîrîn

Geh be roḥ-i mâderem firîşte-sîmâ.

Bazen, çocuğun dudaklarına tatlı bir tebessümüm. Bazen de annemin yanaklarında melek görünümlü biriyim.

گاه کنم جلوه در جمال طبیعت گه بصنایع دهم شکوه دل آرا⁵⁰³

Gâh konem cilve der cemâl-i tebi`et

Geh be senâyi` dehem şikve-yi dil-ârâ.

Bazen doğanın güzelliğinde cilve yapmaktayım. Bazen de edebi sanatlarla inleyen gönülleri süslemekteyim.

⁵⁰¹ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁵⁰² شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁵⁰³ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

ساکتم و سهمگین جنگل انبوه روشنم و دلگشا بسبزه خضرا⁵⁰⁴

Sâkitem û sehm-gîn be cengel-i enbûh

Rûşenem û dil-goşâ be sebze-yi hezrâ.

Susmaktayım, gür ormana korku salmaktayım. Aydınlığa sahip biriyim. Yeşil çimenle gönül süslemekteyim.

گاه نهانم بدره های سیاه دل گاه یتناهی رواق گنبد مینا⁵⁰⁵

Gâh nihânem bedrehâ-yi siyeh-dil

Gâh yetenâhî revâk-i konbed-i mînâ.

Bazen, siyah gönüller için gizli altın kesesiyim. Bazen, mavi renkli bir gök kubbesiyim.

گاه بپوشم ببرف ، کوه دماوند دیو نمایم سپید و سلسله دریا⁵⁰⁶

Gâh be pûşem be berf, kûh-i Demâvend

Dîv nomâyem sepîd û silsile derpâ.

⁵⁰⁴ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁵⁰⁵ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁵⁰⁶ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

Bazen Demavend Dağını karla kaplamaktayım, ayağı bağlı beyaz bir dev gibiyim.

Klasik şiirde iyi bir şair olmak sadece sanata dayalı bir söyleyişle başarılar elde etmek değildir. Sanatkârane işleyiş içerisinde duygu ve hayallerin yerleşmesini sağlamak ve bu duygularla geleneğin ölçülerine uymak gerekmektedir. Ancak Şehrîyâr, bu çizginin dışına çıkarak Klasik Şiire, -çağının gereği olarak- daha önce girmemiş olan bir sembolü, yani sinemayı şiire taşıyarak bir benzetmede bulunur.

Yeri geldikçe iz bırakan bir sinema filmi gibi şair, arzu edilen yarının bir eğlencesi olmaktadır... Şair, karanlık bir gecenin gönül karartan bir sitemi, ferahlık veren bir sabah rüzgârı gibidir.

Şehrîyâr, kimi zaman yaşlıların halim-selim bir rehberi, tabiat güzellikleri içinde baş gösteren biri, kimi vakit de sulak yerlerin başında, kendinden geçmiş şekilde ayaklarını uzatmaktadır. Şair, güneşin merkez noktası gibi yeri sıcak yapmakta, gece yarısı mehtabın güzelliği ile dostluk kurmakta, sabaha yakın vakitlerde ise, Süreyya'nın gerdanlığını asmaktadır.

Sıradan insanların aşk derdini bilmeleri mümkün değildir. Aşk derdi şairde ne kadar çok olur ve çaresi bulunmazsa, yine de âşık için övünülecek bir durumdur. Âşık, eğer aşk derdinden çaresiz kalmışsa, Allah'tan derdinin devası için talepte bulunur.

Şehrîyâr, zaman zaman coşkulu akan sel gibi coşmakta, Zühre-yarıcı ve zengin görünümlü bir ejderha olmaktadır. Pınar başında güzel bir söğüt ağacı olan şair, yasemin gibi etrafa saçak salan bir sarhoş gibidir. Kimi zaman aşkın sözleri, vezinle dile getirilen nağmeler, kimi zaman da güzel bir gazel ve muhteşem bir kaside gibidir.

Şair, bir şelaleden saç örmekte, sevdalı bir kız gibi raks etmekte ve şarkı söylemektedir. Şehrîyâr, çiftçinin kulübesinde tecelli aramakta ve orada bizlerin hayatını yalın ve tatlı hale getirir.

گاه شوم قهر و خشم سیل خروشان زهره شکاف ازدهای بایدہ پیم⁵⁰⁷

Gâh şevem kehr û heşem-i seyl-i horûşân

Zohre-şikâf-i ejdehâ-yi badiye-peymâ.

Bazen, coşkulu akan bir sel gibiyim. Bazen, Zühre`yi delen ve çölleri dolaşan ejderhayım.

گه بلب چشمه سار شاهد بیدم مست بر افشاندہ طره های سمن سا⁵⁰⁸

Geh be leb-i çeşmesâr-i şâhid-i bîdem

Mest-i ber efşânde-yi torrehâ-yi semensâ.

Bazen, pınar başındaki bir söğüt ağacıyım. Bazen de yasemin gibi etrafa saçaklar salan bir sarhoş gibiyim.

گه سخن عشق و گاه نغمه موزون گه غزل نغزو گه قصیدہ غرا!⁵⁰⁹

Geh sohen-i `ışk û gâh neğme-yi mevzûn

Geh ğezel-neğz û geh keside-yi ğerrâ!

Bazen, aşkın sözleri, bazen de vezinli nağmeleriyim. Bazen, güzel bir gazel, bazen de muhteşem bir kaside gibiyim.

⁵⁰⁷ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁵⁰⁸ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 52.

⁵⁰⁹ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

گاه شوم سینمای یاد گذشته گاه شوم آرزوی عشرت فردا⁵¹⁰

Gâh şevem sinemâ-yi yâd gozeşte

Gâh şevem ârzû-yi `işret-i ferdâ.

Bazen, iz bırakan bir sinema gibiyim. Bazen de, arzu edilen yarının bir eğlencesiyim.

گاه دل تیره شب شوم ستم آنین گاه نفس صبحدم شوم فرح افزا⁵¹¹

Gâh dil-i tîre-i şeb şevem sitem âyîn

Geh nefes-i sobhdem şevem ferah-efzâ.

Bazen, karanlık bir gecenin gönül karartan bir sitemiyim. Bazen de, ferahlık veren bir sabah rüzgarıyım.

رهبریم نرم در طریقت پیران سرکشیم سخت در طبیعت برنا⁵¹²

Rehberîyem nerm der terîket-i pîrân

Serkeşîyem seht der tebi`et-i bernâ.

⁵¹⁰ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

⁵¹¹ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

⁵¹² شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

Bazen, yaşlılara yol gösteren yumuşak huylu bir rehberim. Bazen de, tabiat güzellikleri içinde baş gösteren biriyim.

که بسر آبشار پای نهم مست که بدل آفتاب گرم کنم جا⁵¹³

Geh be ser-i âbşâr pây nihem mest

Geh be dil-i âftâb germ konem câ.

Bazen, sulak yerlerin başında, kendinden geçmiş bir şekilde ayak uzatmaktayım. Bazen, güneşin odak noktası ile yeri sıcak yapmaktayım.

نیمشب آمیختم بچشمه مهتاب صبحدم آویختم ز عقد ثریا⁵¹⁴

Nîmşeb âmîlhem be çeşme-yi mehtâb

Sobh-dem âvîlhem zi `ıkd-i Soreyyâ.

Gece yarısı, mehtabın güzelliği ile dostluk kurmaktayım. Sabahleyin ise, Süreyya'nın gerdanlığını asmaktayım.

گاه یکی آبشار تافته گیسو رقص و تغنی کنان چو دختر شیدا⁵¹⁵

Gâh yekî âbşâr tâfte tâfte gîsû

⁵¹³ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

⁵¹⁴ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

⁵¹⁵ شاهد شعر

Şâhid-i Şi'r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

Reks û teğannî konân çû dohter-i şeydâ.

Bazen, bir şelaleden saç örmekteyim. Bazen, sevdalı bir kız gibi raks etmekte ve şarkı söylemekteyim.

گاه تجلی کنم بکلبه دهقان سادہ و شیرین کنم حیات تو آنجا⁵¹⁶

Gâh tecellî konem be kolbe-yi dihkân

Sâde vû şîrîn konem heyât-i to âncâ.

Bazen, çiftçinin kulübesinde tecelli bulmaktayım. Orada, senin hayatını yalın ve tatlı hale getirmekteyim.

Şehrîyâr, güçlü bir şair olarak kalem oynatırken, şiirinin temasını, etkisini ve bir şairde bulunması gerekli özellikleri, edibane bir üslup ve güzel benzetmelerle ortaya koymaktadır.

Şair olarak sabahın erken demlerinde seher rüzgârının cana can katan esişinin, yüzünü okşadığını dile getirirken kendi değerini ve yerini bilen bir sanatkârın, hükümdarların tahtına ve sultanların koltuğuna daha layık olduğunu söyler.

Şehrîyâr, kendi “şiir ekolundan ve edebiyat ortamından yetişen nice şairlerin belki geçimlerini sağlayacak imkânları yoktur ama şiir yetenekleriyle sultanların şanına ve padişahların gücüne sahiptirler.” diyor.

Kâinatta tabii olaylar, gezegen ve yıldızlar cinsinden ne varsa, hepsi batmaya, yok olup gitmeye mahkûmdurlar. Fakat şiir yazan, sanatını konuşturan ve divanlar ortaya koyan şairlerin etkisi sonsuza dek sürecektir. Sisteme boyun eğmeyen bir sanatkâr ve kendini maddeye kaptırmamış bir şairin ismi ebediyen yaşayacaktır.

⁵¹⁶ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

3.2. Şehrîyâr`in Şairlik Mizacı

Şehrîyâr, kendi şiir dünyası ile ilgili bir tablo çizer ve bu atmosferde şiirleri, nasıl kaleme aldığına değinir. Şaire göre onun mizacı, çemendeki bülbüllerden farklılık göstermektedir. O, bu kuşlar gibi sonbaharın gül bahçelerinde, feryat nağmelerini terennüm eden biri değildir. Şiir için hazan mevsimine değil bahar ve çemene ihtiyacı vardır ve böyle bir ortamda şiirlerin en güzelini söylemeye güç yetirecektir.

Şehrîyâr yüksek yaradılış cevherlerini, geliş güzel ortalığa saçmamasının nedenini, kendisi için değerli olan inci ve cevherlerin gerçek kıymetini bilmeyenlerin ve onu gerektiği gibi takdir edemeyenlerin ilgisizliğine bağlar.

Şiiri kaleme almak için gözünden inci gibi yaş akıtan Şehrîyâr, sevdiği bir insana ihtiyacı olduğunu, onun kapısının dilencisi olmaya istekli ve bunun hoşnutluğunu dile getirir. Çünkü taze şiir, ancak hüznü bir mizaçtan doğabilmekte ve söylenebilmektedir. Şair, gece sevgilisine kavuşmuş ve bahçesi de şenlenmiştir. Böylece onun bülbül mizacı, kafiye ile süslendiğinden şiir söylemesi de kolaylaşmıştır.

Zaman zaman şair olarak kendisine övgüler dizen Şehrîyâr, konu mizaç olunca kalemini özgürlük devletinin sınırları içinde oynatmaya yönlendirmiş, özgür olmaları da kendi tebeâsından saymıştır.

Aşk hükümdarı olan şaire yakışan taht ve askerlerdir. Fakat onun ordusu oldukça sıkıntılıdır. Çünkü çemen kuşunun, karga ve çaylakla dost olması düşünülemez. Zira ruha azap veren, kendi mizacında olmayan bir arkadaşla sohbetidir. Şehrîyâr, nimet sahibi olanlardan bir şey istememek için kanaat sultanı devletinin himmetini ister.

که از خزان گلشن شور نغمه خوانی نیست⁵¹⁷

ز بلبل چمن طبع شهریار افسوس

⁵¹⁷ انتحار تدریجی

İntihâr-i Tedrîcî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 21.

Zi-bolbol-i çemen teb`-i Şehrîyâr efsûs

Ke ez huzân-i golşen-i şûr neğme hânî nîst.

Ne yazık ki, Şehrîyâr`in mizacı, çemendeki bülbüllerden farklıdır. Çünkü o, sonbaharın gül bahçelerinde, feryat nağmelerini terennüm eden biri değildir.

کاین بهانم نه بهای در و گوهر دانند⁵¹⁸

شهریارا مفشان گوهر طبع علوی

Şehrîyârâ mefeşân govher-i teb`-i `ulvî

Ke îh behâim ne behâ-yi dorr û govher dânenend.

Ey Şehrîyâr! Yüksek yaradılışın cevherlerini ortalığa saçma. Çünkü benim için oldukça değerli olan cevherleri, inci ve cevherin değerini bilmeyenler, takdir edemezler.

بلبل طبع مرا قافیه پرداز امشب

کرد شوق چمن وصل تو ای مایه ناز

به گدائی تو ای شاهد طنز امشب⁵¹⁹

شهریار آمده با کوبه گوهر اشک

Kerd şevk-i çemen vesl-i to ey mâye nâz

Bolbol-i teb` merâ kâfiye perdâz imşeb.

⁵¹⁸ درس محبت

Ders-i Mohabbet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 21.

⁵¹⁹ سوز و ساز

Sûz û Sâz

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 29.

Şehrîyâr âmede bâ kevkebe-i govher-i eşk

Be gedâi-yi to ey şâhid-i tennâz imşeb.

Ey nazlı sevgili! Bu gece, sana kavuşmakla bahçe şenlendi. Bizim bülbül mizacımızı, kafiye ile süsledi.

Ey şuh sevgili! İnci gibi dökülmekte olan gözyaşı damlaları eşliğinde Şehrîyâr, bu gece senin dilencidir.

که شعرتر نترود برون ز طبع حزینی⁵²⁰

توتشنه غزل شهریارومن به که گویم

To teşne-yi ğzel-i Şehrîyâr û men be ke gûyem,

Ke şî`r-i ter ne-terâved bîrûn zi teb`-i hezînî.

Sen, Şehrîyâr`in gazeline susamışsın. Ben, kime demeliyim ki taze şiir, ancak hüznü bir mizacdan çıkmaz.

که شهریارم وآزادگان رعیت من⁵²¹

سریردولت آزادگی مراست سزا

Serîr-i devlet-i âzâdegî merâst sezâ

Ke Şehrîyârem û âzâdegân re`îyyet-i men.

Bana, ancak özgürlük devletinin tahtı uygundur ki, ben Şehrîyâr`ım ve özgür olanlar da benim tebeamdırlar.

⁵²⁰ نفرین

Nefereyn

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 77.

⁵²¹ بیت عهد شکن

Bot-i 'Ehd- Şiken

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 79.

Her şâh râ serîr û sipâhî bûd sezâ

Men Şehrîyâr-i `îşkem û mihnet sipâh-i men.

Her hükümdara, taht ve asker yaraşır. Ben ise, aşk hükümdarıyım ve sıkıntı benim ordumdur.

نشود مرغ چمن هم نفس زاغ وزغن

روح راصحبت ناجنس عذابى است اليم⁵²³

Ne şevved morğ-i çemen hem nefes-i zâğ û zeğen

Rûh râ sohbet-i nâ cins `ezâbî est elîm.

Çemen kuşu, karga ve çaylakla dost olmaz. Çünkü kendi mizacında olmayan arkadaşla sohbet, ruha azap verir.

دولت همت سلطان قناعت خواهم

تاتمنانکنم نعم ارباب نعيم⁵²⁴

Devlet-i himmet-i soltân-i kenâ`et hâhem

Tâ temennâ ne konem ni`em-i erbâb-i ne`îm.

⁵²² لطف امير-لطف اله

Lutf-i Emir – Lutf-i İlâh

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 81.

⁵²³

بت عهد شکن

Bot-i `Ehd- Şiken

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 79.

⁵²⁴ عهد قدیم

Kedîm `Ehd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 94.

Kanaat sultanı devletinin himmetini isterim. Tâ ki nimet sahibi olanlara bir istekte bulunmayayım.

Şehrîyâr, bir şair olarak kendi mizacından ve güzel söz söyleme yeteneğinden söz etmeği sürdürerek şunları söyler. Bir şair olarak feyiz çeşmesinden gözyaşı saçmaktan çok, onun yerine taze şiir cevheriyle okuyucuların ruhunu okşamayı tavsiye eder.

Şehrîyâr, güle seslenerek kendisinin yaradılış çemeninin iniltisini işitmeye onu davet eder ve: “O iniltide şairin sonsuz olan gazeli vardır.” der.

Şehrîyâr, şairlik mizacındaki neşenin azalmasını, bozulan bir değirmenin suyunun bitmesine, güçlenmesini ise, muhteşem bir kuyuya ve gazelini de, akmakta olan bir nehrin şırıltısına benzetir.

Basılı Divanlarından da anlaşılacağı gibi Şehrîyâr, Hâfız ve Mevlânâ tarzında şiirler kaleme almış ve dolayısıyla gazel ve mesnevi türünde yazmayı daha çok yeğlemiştir. İzlediği tarz ve ekolde söz söylemekten mutluluk duyan şair, böylece dünya padişahlığını elde ettiğini düşünür. Kendisini, zirvelerden akan gözyaşı şelalesine, dağ eteklerinde cevher saçana, söz söylemede, berrak ve gürül gürül akan bir çeşmeye benzetir.

Bu konuda Şehrîyâr, şiir dayanağının sağlam ve yaradılış mizacının güçlü olmasına karşılık, hüznle yüklü oluşundan şikâyetçi görünür. Aslında, kendisine yakışan durumun bu olmadığını, daha güzel şiirler yazarak zamanını verimli bir şekilde değerlendirmeyi düşündüğünü söyler.

وان دو راطی شددراین زیباغزل ماه عسل⁵²⁵

همسر لطف سخن شددخت طبع شهریار

⁵²⁵ ماه عسل

Mâh-i ‘Esel

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 114.

Hemser-i lotf-i sohen şod deht-i teb`-i Şehrîyâr

Vû ân dû râ teyy şod der ân zîbâ ğezel-i mâh-i `esel.

Şehrîyâr`in mizacı, güzel söz söylemeye meyletti. Ardından da, Ay yüzlü sevgili, bu güzel gazeli söylemede yol almaya başladı.

گوهرشعرترو طبع روان مارابس⁵²⁶

شهریارمفشان اشک که از چشمه فیض

Şehrîyârâ me feşân eşk ke ez çeşme-yi feyz

Govher-i şî`r-i ter û teb`-i revân-i mâ râ bes.

Ey Şehrîyâr! Feyiz çeşmesinden gözyaşını saçma. Taze şiir cevherinin, ruhumuzu okşayışı, yeterlidir.

بشنو ترانه غزل جاودانیم⁵²⁷

ای گل بیاواز چمن طبع شهریار

Ey gol beyâvâz-i çemen teb`-i Şehrîyâr

Bişnev terâne-yi ğezel-i câvidânîm.

Ey gül! Gel, Şehrîyâr`in yaradılış çemenin iniltisini işit ve ondan geriye kalan gazelin nağmesini dinle.

چراکه آب نماد در آسیاب شکسته⁵²⁸

شکسته حال شدی شهریارو طبع روان رفت

⁵²⁶ مکتب عبرت

Mekteb-i `İbret

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 118.

⁵²⁷ جاودان ترانه

Terâne-yi Câvidân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 122.

⁵²⁸ رباب شکسته

Robâb-i Şikeste

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 128.

Şikeste hâl şodî Şehrîyâr û teb`-i revân reft

Çerâ ke âb ne mâned der âsiyâb-i şikeste.

Zayıf düştün ey Şehrîyâr! Neşeli mizacın da gitti. Sanki bozuk bir değirmenin suyunun tükenmesi gibi...

غزلش غلغله آب روان⁵²⁹

طبع من هست یکی چاه شگرف

Teb`-i men hest yekî çâh-i şigref

Ğezeleş ğolĝole-yi âb-ı revân.

Benim mizacım, muhteşem bir kuyu gibidir. Gazeli ise, akmakta olan bir nehrin şırlıttısıdır.

درس و نوایش غزل و مثنوی است⁵³⁰

مکتب چون حافظ و چون مولوی است

Mekteb çûn Hâfız û çûn Movlevî est

Ders û nevâyeş ğezel û Mesnevî est.

Madam ki tarzın, Hâfız ve Mevlânâ ekolünü andırıyor. Dersin ve terennümlerin de, gazel ve mesnevi olmalıdır.

که در آفاق دارم شهریار⁵³¹

من آن شیوا سخنگو شهریارم

⁵²⁹ چاه طبع

Çâh-i Teb`

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 153.

⁵³⁰ صدای خدا

Sedâ-yi Hodâ

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 14.

⁵³¹ بازی یاران

Men ân şîvâ soḡengû Şehrîyârem

Ke der âfâk dârem Şehrîyârî.

Ben, o üslupta söz söyleyen Şehrîyâr`ım. Çünkü dünya padişahlığını elde etmişim.

گوهر افشان به دامن اتلال⁵³²

آبشارم سرشک دیده کوه

Âbşârem sirişk-i dîde-yi kûh

Govher efşân be dâmen-i etlâl.

Zirvelerden akan gözyaşı şelalesiyim. Dağ eteklerine cevher saçan biriyim.
Ben dağ gözünden dağ eteğine cevher saçan bir şelaleyim.

که یکی چشمه ام روان و زلال⁵³³

گونیا طبع شهریارستم

Gûîyâ teb`-i Şehrîyârestem

Ke yekî çeşme em revân û zelâl.

Söz söylemede, sanki Şehrîyâr yaradılışlıyım. Berrak ve gürül gürül akan bir çeşme gibiyim.

Bâzî-yi Yârân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 95.

سرود چشمه سار⁵³²

Sorûd-i Çeşmesâr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 98.

سرود چشمه سار⁵³³

Sorûd-i Çeşmesâr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 98.

چون دختر طبع من عفيف است

چون پایه شعر من متين است⁵³⁴

Çûn dohter-i teb`-i men `efif est

Çûn pâye-yi şî`r-i men metîn est.

Benim yaradılış mizacımın kızı, oldukça iffetlidir. Şiirimin dayanağı da sağlamdır.

افسوس که طبع من حزين بود

شعری که تو را سزد نه این بود⁵³⁵

Efsûs ke teb`i men hezîn bûd

Şî`rî ke torâ sezed ne îñ bûd.

Ne yazık ki, mizacım oldukça hüznülüdür. Sana yaraşan şiir de, aslında bu değildir.

شهریارا طبع دلکش داشتی

وقت مهمانان خود خوش داشتی⁵³⁶

Şehrîyârâ teb`-i dilkeş dâştî

Vekt-i mihmânân-i hûd hoş dâştî.

⁵³⁴ با نو امینی

Bâ Nev Emînî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 161.

⁵³⁵ پری

Perî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 68.

⁵³⁶ مثنوی

Mesnevi

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 167.

Ey Şehrîyâr! Gönül çekici bir mizacın vardır. Kendi misâfirlerin için, zamanını iyi değerlendirdir.

3.3. Şehrîyâr`in Kendi Şairliği Hakkındaki Düşünceleri

Şehrîyâr, bir şair olarak kendi şiirinin şehsuvarı ve kaleminin de, dünyayı fetheden bir kılıç gibi olduğunu iddia eder. Hatta biraz daha ileri giderek, düşmanlarının bunu inkâr etmesi durumunda, “işte kılıç, işte meydan” diyerek onlara meydan okur. Şair, kendi zamanının güzel söz söyleyeni olduğunu, bu makama yükselmek için hayli eğitim aldığını ve aynı zamanda zahmet çekerek cevherini parlattığını belirtir.

Şehrîyâr, safa süren sofilerin mayası olan can ve gönülden biriktirilen erdem ile edebiyatın gül bahçesine kalemle su vermekte olduğunu, böylece iki parça ekmeği, kötülerin yüz minnetine tercih ettiğini söyler. Kaleme aldığı şiirlerin, Allah`ın bir lütfu sayesinde olduğunu düşünmekte ve kusur işlediği zaman, Yaratan`a sığınmakta ve O`ndan af dilemektedir.

شہسوار شعرم و تیغ جہانگیرم قلم
خضم اگر منکر شد اینشمشیر و اینمیدان ہمی⁵³⁷

Şehsûvâr-i şi`rem û tîğ-i cihangîrem kelem

Hesm eger monkir şod ân şemşîr û meydân hemî.

Şiirin şehsuvarıyım. Kalemim de dünyayı feht eden bir kılıç gibidir. Eğer düşman inkâr ederse “işte kılıç, işte meydan” derim.

من نیز سخن سراى و قلم
نیکوست نظر سخن سرا را⁵³⁸

⁵³⁷ خانه احسان

Hâne-yi İhsân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 96.

⁵³⁸ مدیر کل ثبت

Modir-i Golsebt

Men nîz sohen serâ-yi vektem

Nîgûst nazar sohen- serâ râ.

Ben, zamanın güzel söz söyleyeniyim. Çünkü güzel söz söyleyene sağlıklı bakış gerekir.

تا یافته جوهرم جلا را⁵³⁹

بس رنج کشیده ام به تحصیل

Bes reng keşîde em be tehsîl

Tâ yâfte cevherem cilâ râ.

Benim cevherim, parlaklık bulsun diye, eğitimle uğraşmaktan ötürü çok zahmet çekmişim.

آن مایه که صوفیان صفا را⁵⁴⁰

اندوخته ام به جان فضیلت

Endûhte em be cân fezilet

Ân mâye ke sofîyân-i sefâ râ.

Can ve gönülden erdemi biriktirmişim ki, safa süren sofîlerin mayasıdır o.

می کشم بهر دو نان صد منت از دو نان همی⁵⁴¹

من که گلزار ادب را می دهم آب از قلم

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 159.

⁵³⁹ مدیر کل ثبت

Modir-i Golsebt

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 159.

⁵⁴⁰ مدیر کل ثبت

Modir-i Golsebt

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 159.

⁵⁴¹ خانه احسان

Men ki golzâr-i edeb râ mîdehem âb ez kelem

Mîgeşem be her dû nân sed minnet ez dû nân hemî.

Ben, edebiyatın gül bahçesine kalemle su vermekteyim. Böylece iki parça ekmeği, kötülerin yüz minnetine tercih etmekteyim.

گر خطائی رفته دارم خواهش غفران همی⁵⁴²

بالبدیهه گفتم این اشعار و از الطاف میر

Bilbedîhe goftem ân eş`âr û ez eltâf-i Mîr

Ger hetayî refte dârem hâhiş-i ğofrân hemî.

Açıkkası, bu şiirleri kaleme almam, Bey`in kereminden ötürüdür. Şayet bir kusur işlemiş isem, bağışlanmayı dilerim.

Şehrîyâr, insan ömrünü ay ve yılların yaygısı üzerindeki kıvrımlara benzeterek şairlerin de bundan nasiplerini aldıklarını, ancak hükümdar sarayının övücüleri olan şairlerin, ömürlerini ve yıllarını boşa geçirdiklerini söyler.

Bir karşılaştırma yaparak diğer şairlerin boşa ömür geçirmelerine karşılık Şehrîyâr, onlardan farklı olarak “kendi ceylanının gazelini okumakta” olduğunu söyler. Şehrîyâr, kendi şairliğinin değerini, ancak bilinçli insanlar tarafından bilinip takdir edilebileceğini ileri sürer.

Şehrîyâr, şair yaradılışlı bir insandır, elinden birçok iş gelse de o kendi şairliğini, daha çok sevmekte ve bu yolda, işinin eri olmaya çalışmaktadır. Şairliğin verdiği bir duyguyla kalem oynatan Şehrîyâr, yaşadığı dönemde şairlikte kendi ayarında büyük ve güçlü bir şairin çok az bulunduğunu iddia eder.

Hâne-yi İhsân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 96.

خانه احسان⁵⁴²

Hâne-yi İhsân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 96.

Kendisini yaşadığı zamanın Hâfız'ı olarak gören şair, böyle bir inanç taşımakta ve Sâib-i Tebrizi'nin de tâ kendisi olduğunu iddia etmektedir. Şiirleri, zamanın defterinde yer almasına karşılık şair, kendisini karınca gibi avare görmekte, fakat Feyzi'nin sıcaklığı sayesinde ılık saçan gökteki güneşten feyiz aldığını ileri sürer.

Şehrîyâr, Klasik edebiyatta şairlerinin “fahriyeler”indeki mübalağa diline benzer tarzda kalem oynatarak kendini över.

همچو عمرم بی وفا بگذشت ما هم سالهاست	عمر گو برچین بساط ماه و سال خویشان
شاعران مدحت سرای شهریارانند لیک	شهریار ما غزل خوان غزال خویشان ⁵⁴³

Hem çû `emrem bî-vefâ be gozeşt mâ hem sâlhâst

`Emr gû berçîn-i bisât mâh û sâl-i hîştên

Şâ`irân medhet serâ-yi Şehrîyâranend lîk

Şehrîyar-i mâ gezel- hân-i ğezâl-i hîştên.

Ömür, yıllarca boş yere geçmektedir. Bu ömür, ay ve yılların yaygısı üzerindeki kıvrımlara benzemektedir.

Şairler, hükümdar saraylarının övücüleridir. Ey Şehrîyâr! Biz ise, kendi ceylanlarımızın gazelini okuyoruz.

لب میالای به شعری که ندارد شوری	شاعری قدر تو داند که شعوری دارد ⁵⁴⁴
---------------------------------	--

⁵⁴³ کنج ملال

Konc-i Melâl

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 9.

⁵⁴⁴ یک شب در خرابات

Yek Şeb der Harâbât

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 35.

Leb meyâlây be şî`rî ke ne dâred şûrî

Şâ`iri kedr-i to dâned ki şu`ûrî dâred.

Dudaklarını, kekremsi olmayan bir şiire bulaştırma, çünkü sen öyle bir şairsin ki, kıymetini ancak bilinçli olanlar bilir.

کار دیگر نیاید از دستم⁵⁴⁵

چه کنم شاعر آفریدستم

Çe konem şâ`ir- âferîdestem

Kâr-i diger ne yâyed ez destem.

Ne yapayım, şair yaradılışlı biriyim. Benim elimden başka bir iş de gelmez.

کار دیگر نمی توانم نیست⁵⁴⁶

گر چه دستم هنرور و کاریست

Ger çe destem honerver û kârîst

Kâr-i diger ne mîtevânem nîst.

Her ne kadar elim, bir sanat sahibi ve iş bitiriciyse de, elimden zaten başka bir iş de gelmez.

لیک در کار خویش هستم مرد⁵⁴⁷

من همه کار می توانم کرد

⁵⁴⁵ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

⁵⁴⁶ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

⁵⁴⁷ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

Men heme kâr mîtevânem kerd

Lîk der kâr-i hîş hestem merd.

Ben, hemen hemen her işi yapabilmekteyim. Ancak şu da vardır ki ben, kendi işimin eriyim.

نادر افتد عزیز من نادر⁵⁴⁸

این زمان شاعری چو من قادر

În zemân şâ'irî çû men kâdir

Nâdir oftêd `ezîz-i men nâdir.

Bu zamanda şairlikte benim gibi güçlü olan biri nadirdir. Azizim, çok az bulunan biriyim.

به یقین صائب از گمان خودم⁵⁴⁹

راستی حافظ زمان خودم

Râstî Hâfız-i zemân-i hodem

Be yekîn Sâib ez gomân hodem.

Doğrusu, kendi zamanımın Hâfız`ıyım. Bu inancı taşımaktayım kuşkusuz. Sâib`in ta kendisiyim.

زان که ماند شعر من بر دفتر دوران همی⁵⁵⁰

خواستم نام تو کردن زیور اشعار خویش

⁵⁴⁸ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

⁵⁴⁹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

⁵⁵⁰ خانه احسان

Hâne-yi İhsân

Hâstem nâm-i to kerdên zîver-i eş`âr-i hîş

Zi ân ke mâned şî`r-i men ber defter-i devrân hemî.

Senin adını, kendi şiirlerimin süsü yapmak arzusundayım. Çünkü benim şiirim, zaman defterinde kalıcı olacaktır.

ذره سان سرگشته ام لیکن گرم فیضی رسد می رسم تا خلوت خورشید نور افشان همی⁵⁵¹

Zerre sân sergeşte em lîkin germ- i Feyzî resed

Mîresem tâ hâlvat-i hîrşîd-i nûr efşân hemî.

Karınca gibi âvareyim, ancak Feyzi'nin sıcaklığı yardımına koştaktadır. Böylece ılık saçan güneşin tenhâlığına ulaşmışım.

Şehrîyâr'e göre, şairlerin çeşitli övünme araçları vardır, Bunlardan biri de divanları ve kitaplarıdır. Şehrîyâr, yazdığı divanlar ile övünür. Ancak gel gör ki talihi ona pek yâr olmamış ve zaman, Şehrîyâr'in yeteneğinin üstüne boş bir çizgi çekmiştir. Üzgün olan şairin hükmü imzalandığı için, huriler arşta coşmaktan vazgeçmişlerdir. Böylece kendi menkıbesinin sırrına yavaş yavaş erişen şair, ünlü ve erdem sahibi biri olarak çok geç zamanlarda tanınabilmiştir.

Şehrîyâr, kendisini derviş bir şair ve evsiz-barksız bir âşık olarak tanımlar. O, muzdarip ve kimsesi olmayan bir yoksuldur. Fakat bu sıkıntılar, onu asla geri adım attıramaz. Allah, bu dünyayı, onun gönlünce yaşanabilir hale getirene dek gece gündüz çalışacaktır.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 96.

⁵⁵¹ خانه احسان

Hâne-yi İhsân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 96.

Şair, Rum'un bir Şehrîyârı olarak güzel ve fasih kaside söyleme yoluna baş koymuş ve bazı şairler gibi felekten öcünü barut ile değil, şiir ile almıştır. Rey şairleri içinde, gönül ehli birini pek görmediğini söyleyen Şehrîyâr, bu diyarın yabancısı olduğunu düşünmekte ve her milletin kendi şairinin, kendince görevleri bulunduğunu söylemektedir. Ayrıca Şehrîyâr, hem ait olduğu vatanın milli duygularına tercüman olmakta ve hem de memleketinin değerini bilenlerden biri olduğunu düşünmektedir.

شاعران گر فخر از دیوان و دفتر می کنند فخر خواهد کردن از من دفتر و دیوان همی⁵⁵²

Şâ'irân ger fehr ez dîvan û defter mikonend

Fehr hahed kerdn ez men defter û dîvân hemî.

Şairler, divan ve kitaplarından ötürü övünüyorlarsa, benimle de, kitap ve divan övünmektedir.

لیک چون بختم نباشد یار، دست روزگار می کشد بر روی حق من خط بطلان همی⁵⁵³

Lîk çûn behtem ne-bâşed yâr, dest-i rûzgâr

Mîkeşed ber rû-yi hekk-i men hett-i botlân hemî.

Fakat neyleyeyim ki benim talihim yâr olmadı. Zaman, benim hakkımın üstüne boşuna bir çizgi çekti.

کم کم به سر منقبت خویش رسیدم کان فاضل معروفم و آن شاعر مشهور⁵⁵⁴

⁵⁵² خانه احسان

Hâne-yi İhsân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 96.

⁵⁵³ خانه احسان

Hâne-yi İhsân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 96.

Kem kem be sırr-i menkibet-i hîş resîdem

Ke ân fâzıl-i ma`rûfem ve ân şâ`ir-i meşhûr.

Azar azar kendi menkıbemin sırrına ulaştım. Tanınmış erdemli biriyim. Aynı zamanda da ünlü bir şairim.

خواندی ز من البته فلان قطعه منشور⁵⁵⁵

دیدى ز من البته فلان تکه منظوم

Dîdi zî men elbette folân tikke-yi menzûm

Hândî zi men elbette folân kıt`e-yi mensûr.

Benden, falan manzum parçayı elbette ki görmüştür ve yine benden mensur kıtayı da.

عاشقم و مضطرم و مستمند⁵⁵⁶

شاعر درویشم و بی خانمان

Şâ`ir-i dervîşem û bî hânômân

`Âşıkem û mozterrem û mostemend.

Derviş bir şair, evsiz barksız bir aşığım. Mustaribim ve sığınacak yeri olmayan yoksul biriyim.

⁵⁵⁴ خرابات

Harâbât

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 101.

⁵⁵⁵ خرابات

Harâbât

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 101.

⁵⁵⁶ مقام ارجمند

Mekâm-i Ercumend

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 110.

از این مسافرت شاعرانه باز نگردیم

مگر خدای، جهان را کند به کام دل ما⁵⁵⁷

Ez în mosâferit-i şâ'irâne bâz ne gerdîm

Meger Hôdâyi, cihân râ koned be kâm-i dil-i mâ.

Ben, bu şairlik yolculuğundan geri dönmeyeceğim. Tâ ki Allah, dünyayı bizim gönlümüzün arzusunu yerine getirene kadar.

ز عرش دست فشاندند حوریان ز سر شوق

که حکم شاعر شوریده بخت می شود امضا⁵⁵⁸

Zi `arş dest feşânend hûrîyân zi sırr-i şevk

Ke hokm-i şâ'ir-i şûrîde-beht mîşaved imzâ.

Huriler, coşkuyla arştan el çekmişlerdir, çünkü üzgün şairin hükmünü imzalamışlardır.

گر به داروی از چرخ سفله داد ستانند

چو شهریار روم سر کنم قصیده غرا⁵⁵⁹

Ger be dârûyi ez çerh -i sofle dâd sitânend

Çû Şehrîyâr revem ser konem kesîde-yi ğerrâ.

Her ne kadar, bazıları barut ile bu alçak felekten öc alıyorsa, Rum'un Şehrîyârı olarak ben de güzel ve fasih kaside yoluna baş koymuşum.

⁵⁵⁷ مسافرت شاعرانه

Mosâferet-i Şâ'irâne

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 117.

⁵⁵⁸ مسافرت شاعرانه

Mosaferet-i Şa'irane

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 118.

⁵⁵⁹ مسافرت شاعرانه

Mosaferet-i Şa'irane

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 118.

گفتي از شاعر نمایان ري اهل دل ندیدی

غیر من، من هم که میدانی غریب این دیارم⁵⁶⁰

Gofti ez şa`ir-i nomayan-i Rey ehl-i dil ne didi

Ğeyr-i men, men hem ki mîydanî ğerîb îñ dîyârem.

Diyorsun ki, Rey şairleri içinde, gönül ehli birini görmedim. Biliyorsun ki, ben, bu diyarın yabancısıyım.

چو هر شاعر ملتي را وظیفه است

که از ذوق ملي کند ترجماني⁵⁶¹

Çû her şa`ir-i milletî râ vezîfe est

Ke ez zevk-i millî koned tercomânî.

Her milletin şairinin, bir görevi vardır. O da, milli duygulara tercüman olmasıdır.

من از این طیب وطن دوست، اینک

بنام وطن مي کنم قدرداني⁵⁶²

Men ez in tîb-i veten dost, înek

Be nâm-i veten mîkonem kedr dâñî.

Ben, bu güzel vatanda yetişmişim. Bundan ötürü, vatanım adına kadir ve kıymet bilmekteyim.

⁵⁶⁰ یا نسیم

Y â Nesîm

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 126.

⁵⁶¹ تشکر از دکتر راجی

Teşekkor ez Doktor Râcî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 155.

⁵⁶² تشکر از دکتر راجی

Teşekkor ez Doktor Râcî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 155.

Şehrîyâr, klasik şairler kervanına katılmak suretiyle onların fahriyede kendilerini öven derin övgülerine başvurarak muhteşem bir şair olduğunu ifade eder. Bir üzüntü şairi olan Şehrîyâr, kendisini mumla kıyaslar. Nasıl ki mum, ateşten ötürü kendini unutarak erimeye başlarsa, şair de üzüntüyü ve dökülmekte olan gözyaşlarını kendisine arkadaş edinir.

Şehrîyâr, zamanında isteğine kavuşmamış bir şairdir, kendisinden hatıra olarak ancak mezar taşındaki resim kalmıştır. Okurları, onunla ilgili bilmelidirler ki, şairin payına düşen, çeng ve kemeçe arasındaki kavgayla geçen zamandır.

Hâfız'a bağlılığını, yeri geldikçe dile getiren Şehrîyâr, aslında onun ölmediğini, kendisinin şiirleri vasıtasıyla Hâfız'ın yaşadığını söyler. Şairliğiyle ilgili ne varsa, Hâfız'dan miras kaldığını söyleyen Şehrîyâr: "Aslan yaradılışlı üstad ölünce, ay ve güneş kanunu işlemez olmuş ve sonrasında Şehrîyâr doğmuştur."

Sadece aşk vasıtasıyla diri kalan gönül sayesinde büyük şair olmayı başaran Şehrîyâr, bir gece ansızın aşkın ona baskın yaptığını ve bunun üzerine efsanevi bir şaire dönüştüğünü dile getirir.

Hâfız'ı muhteşem bir şairi olarak nitelendiren Şehrîyâr, onu, birlikte ağlamaya çağırır. Bengisu pınarı, taze bir şiir cevheri ve akıcı bir üslubu olan böyle bir üstadı ancak destanlar anlatabilir.

Zaman, Sa'dî ile Hâfız arasına mesafe koyduysa da Şehrîyâr sayesinde böyle bir durum ve zaman hemen hemen ortadan kalkmıştır. Şair, gazel ve sözde, bütün şairlerden daha fazla bir efsane haline gelmiştir. Tebriz'in mutluluk havasını teneffüs edip neşe sahibi olanlar ile Şîrâzlı bahtiyarlar, Şehrîyâr'ın şiiri sayesinde sevinç gözyaşlarını dökmektedirler. Kazvin ve Deho'nun hikâyelerine ulaşmada Şehrîyâr, insanlara kılavuzluk yapmıştır.

اشک شوقش به مژگان درخشید⁵⁶³

Şâ`iri mohteşem, şem` der kef

Perde bâlâ zed û şod pedîdâr

Eşk-i şevkeş be mojgân direhşîd.

Muhteşem bir şairsin. Elde mum, perdeler yukarıya çekildiğinde hemen göründüm. Onun gözyaşı damlalarıyla kirpikler parlamaya başladı.

کرده از آتش خود فراموش

آری این شاعر و شمع محزون

در غم همزبان اشگبارند⁵⁶⁴

Ârî in şâ`ir û şem`-i mehzûn

Kerde ez âteş hûd ferâmûş

Der ğem hemzebân-i eşkbârend.

Evet, bu şair ve hüznümlü mum, yanmaktan ötürü kendisini unutturmuştur. Üzüntü ile dökülmekte olan gözyaşları, kendisine arkadaş olmuştur.

نقش ولیکن به سنگ مزار من این

خدارا به ناکامی شاعری نیز

مگر روزی آزاده ای این فسانه

بهل تا بماند زما یادبودی

بخواند بغوغای چنگی و رودی⁵⁶⁵

⁵⁶³ دو مرغ بهشتی

Dû Morğ-i Behişti

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 3, s. 38.

⁵⁶⁴ دو مرغ بهشتی

Dû Morğ-i Behişti

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 3, s. 39.

⁵⁶⁵ بر سنگ مزارم

Ber Seng-i Mezârem

Hodâ râ be nâkâmi şâ`irî nîz
 Nekş vû lîkin be seng-i mezâr-i men în
 Be hilf tâ be mâned zi mâ yâd bûdî
 Meger rûzî âzâde ey în fesâne
 Be hând be ğavġâ-yi çengî vû rûdî.

Allah için, isteğine kavuşmamış bir şairsin. Ancak resmimi, mezar taşıma iliştirin ki, benden bir hatıra olarak kalsın. Ey bu efsaneyi okuyan: benim payıma düşen, çeng ve kemeçe arasındaki kavgayla geçen zamandır...

او زنده است در غم و شعر و خیال من	نه او نموده است که من زنده ام هنوز
کانون مهر و ماه مگر میشود خموش	میراث شاعرانه من هرچه هست از اوست
هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق ⁵⁶⁶	آن شیرزن بمیرد ؟ او شهریار زاد

Ne o ne morde est ke men zinde em henûz
 O zinde est der ğem û şî`r û heyâl-i men
 Mirâs-i şâ`irâne-yi men her çe hest ez ost
 Kânân-i mihr û mâh meger mîşevêd hemûş
 Ân şîrzen be mîred? O Şehrîyâr zâd
 Hergiz ne mîred ân ke dileş zinde şod be `ışk.

O, ölmemiştir. Çünkü ben daha yaşamaktayım. O, benim hayalîm ve şiirlerimin hüznüyle yaşamaktadır. Şairliğimle ilgili ne varsa, ondan miras kalmıştır

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 3, s. 108.

⁵⁶⁶ ای وای مادرم

Ey Vây-i Mâderem

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 3, s. 118.

bana. Meğer ay ve güneşin kanunu işlemez olmuştur. O aslan yaradılışlı öldü mü? O Şehriyâr doğdu. Kimin gönlü, aşk ile diri ise asla ölmez.

آنشب آن کوه مرا شاعر کرد⁵⁶⁷

ناگهم عشق شبیخون آورد

Nâgehem `ışk-i şeb-i hûn âverd

Ân şeb ân kûh merâ şâ`ir kerd.

Aşk, geceleyin aniden bana baskını yaptı. O gece ve o dağ, beni şair yaptı.

بازا بهم ای شاعر افسانه بگرییم⁵⁶⁸

من نیز چو تو شاعر افسانه خویشم

Men nîz çû to şâ`ir-i efsâne-yi hîşem

Bâzâ be hem ey şâ`ir-i efsâne be gîrîm.

Ben de, senin gibi kendi efsanemin şairiyim. Ey efsane şairi gel ki, beraber ağlayalım.

گوهر شعر تر و طبع روان من و تست⁵⁶⁹

چشمه آب حیاتی که بدستان گویند

Çeşme-yi âb-i heyâtî ke be destân gûyend

Govher-i şî`r ter û teb`-i revân-i men û tost.

⁵⁶⁷

افسانه شب (سنفونی کوهستان، یکشب خاطره)

Efsâne-yi Şeb (Yek Şeb Hâtıra, Sinfonî-yi Kûhistân)

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyâm Yayınları, 1336, C. 4, s. 38.

⁵⁶⁸ شاعر افسانه

Şâ`ir-i Efsâne

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyâm Yayınları, 1336, C. 4, s. 103.

⁵⁶⁹ قرآن مه و مهر

Kırân Meh û Mohr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyâm Yayınları, 1336, C. 4, s. 115.

Bengisu pınarısın ki, destanlar seni anlatmaktadırlar. Taze bir şiir cevheri ve akıcı bir üslubu olan benim ve sensin.

گر زمان فاصله حافظ و سعدی است چه باک حالی آن فاصله خیزد که زمان من و تست⁵⁷⁰

Ger zemân fâsile-yi Hâfız û Se`dî est çe bâğ

Hâlî ân fâsile hîzed ke zemân-i men û tost.

Eğer Sa`dî ve Hâfız`ın arasında zaman mesafe koyduysa ne gam. Şu anda bu mesafe ortadan kalkmıştır ki, benim ve senin zamanındır.

اگر قول و غزل افسانه‌گونی است من از هر شاعری افسانه‌گوتر⁵⁷¹

Eger kevl û ğezel efsâneğûyî est

Men ez her şâ`irî efsâneğûter.

Gazel ve sözde, efsaneleşmiş olanlar var ise de, ben, her şairden daha çok efsane haline gelmişim.

بشعر شهریار آن به که اشک شوق بفشانند طربناکان تبریزی و شنگولان شیرازی⁵⁷²

Be şî`r-i Şehrîyâr ân be ke eşk-i şevk be feşânend

⁵⁷⁰ قران مه و مهر

Kırân Meh û Mohr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 115.

⁵⁷¹ مهری

Mihri

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

⁵⁷² سیه چشمان شیرازی

Siyâh Çeşmân-i Şîrâzî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 134.

Terebnâkân-i Tebrîzî vû şengolân-i Şîrâzî.

Tebrizli sevinçliler ve Şîrâzlı mutlular, Şehrîyâr'in şiiri ile sevinç gözyaşlarını dökmektedirler.

باشد همان حکایت قزوینی و دخو⁵⁷³

هر چند با تو مرشدی شهریار هم

Her çend bâ to morşidî Şehrîyâr hem

Bâşed hemân hekâyet -i Kazvînî vû Deho.

Her ne kadar kılavuzluk eden bir Şehrîyâr var ise de, sana gerekli olan Kazvin ve Deho'nun hikâyeleridir.

Şehrîyâr, birçok şairde görüldüğü gibi, kendi şiirini öve öve bitirememektedir. Kendisine hitaben: “Ey Şehrîyâr! Senin şiirine gönül verenler, aşkı elde etmek için uğraşıyorlar. Senin Divânı'nın basım haberinin esintisinin ulaşmasını bekliyorlar. Senin şiirin, ses vererek ufukları aydınlatmaya başlayınca felek, istiridye kabuğundaki inci tanelerini saçmaya başlar.” demektedir.

Şair, toplumların olağanüstü günlerinde ve bunalımlı anlarında sesini yükseltendir. Milletlerin önüne düşen şair, sadece felakete uğramış milleti için ağıt yakan ve ağlatan biri değildir. O, aynı zamanda güneşten ışık alan ve kimi zaman bu milleti aydınlatan biridir.

Şehrîyâr, kendi şiirini överken şu ifadelere de yer verir: “Benim şiirim, şu anda ufuklarda baş gösterdi. Bu, ne güzel bir ihtiyarlık dönemidir ki, başımızı çılgın aşk masallarıyla döndürmektedir. Senin dudağının şifahanesine, taze şiir reçeteleri getirmekteyim ki, tek bir gülücükle, benim hasta gönlümün ilacı oluktasın. Senin aşkından, aydınlık görünümünü karanlık geceye döndürdüm. Öyle bir ümitle ki sen, benim karanlık geceme mumunu getiresin diye...”

⁵⁷³ گفتاری به زبان عامیانه

Goftâri be Zebân-i `Âmiyâne

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 2, s. 87.

Şair, milletine kafası, gönlü ve ruhuyla yapışıktır. Daima milletini yaşar. Onun alın yazısı, adeta milletin alın yazısıdır. Bir milletin öfkesini, duyarlılığını, ihtişamını mutluluğunu, inceliğini ve heyecanını anlamak için özellikle şairlerine bakmak gerekir. Şehrîyâr da: “Şeker kamışı tadındaki şiirler söylemem, bunları gözyaşlarıyla ıslatmamdan ötürüdür. Gel ey tatlı dilli sevgilim, güzel konuşan papağanım. Dünyanın her yerinde, senin şiirini okusunlar ve gönül sahipleri hayran kalsınlar diye kalem oynatmaktayım.” demektedir.

Şair, sadece felakete uğramış ulusu için ağıt yakan, ağlayan biri değildir. Aynı zamanda onu ayağa kaldırmak için başını yükselten, toplum minberine çıkan bir kahramandır. O, umutlandıran ve muştı saçan biridir.

به شعرت شهریارا بیدلان تا عشق میورزند نسیم وصل را ماند نوید طبع دیوانت⁵⁷⁴

Be şî`ret Şehrîyârâ bî-dilân tâ `ışk mîverzend

Nesîm -i vesl râ mând novîd-i teb`-i dîvânet.

Ey Şehrîyâr! Senin şiirine gönül verenler, aşkı elde etmek için uğraşıyorlar. Senin Divanı'nın basım haberinin esintisinin ulaşmasını bekliyorlar.

شعرمن رفت در آفاق باواز فروغ تافلک ریخت بسرلولومکنون مارا⁵⁷⁵

Şî`r-i men reft der âfâk be-âvâz-i forûğ

Tâ felek rîht be ser lo`lo`-i meknûn-i mâ râ.

⁵⁷⁴ دستم به دامانت

Destem be Dâmânet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 44.

⁵⁷⁵ میگون

Meygûn

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 60.

Benim şiirim, ses vererek ufukları aydınlattı. Bunun üzerine Felek, istiridye kabuğundaki inci tanelerini saçmaya başladı.

بشعرشهریارکنون سرافشانددرافاق
چه خوش پیرانه سرمارابشیدایی سمرکردی⁵⁷⁶

Be şi`r-i Şehrîyâr eknûn ser efşâned der âfâk

Çe hoş pîrâne ser-i mârâ be şeydâyî semer kerdî.

Şehrîyâr`in şiiri, şu anda ufuklarda baş gösterdi. Bu, ne güzel bir ihtiyarlık dönemidir ki, başımızı çılgın aşk masallarıyla döndürmektedir.

به شفاخانه لعنت آرم تر نسخه شعر
که بیک خنده دواى دل بیمارمن آئی⁵⁷⁷

Be şifâhâne-yi le`let âremter- noshe-yi şi`r

Ke be yek hende devâ-yi dil-i bîmâr-i men âyî.

Senin dudağının şifahanesine, taze şiir reçeteleri getirmekteyim ki, tek bir gülücükle, benim hasta gönlümün ilacı olmaktadır.

روزروشن بخوداز عشق تو کردم چو شب تار
بامیدی که تو شمع شب تارمن آئی⁵⁷⁸

Rûz-i rûşen be hûd ez `ışk-i to kerdem çû şeb-i târ

⁵⁷⁶ مرغ بهشتی

Morğ-i Behiştî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 66.

⁵⁷⁷ طوطی خوش لهجه

Tûtî-yi Hoş Lehçe

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 135.

⁵⁷⁸ طوطی خوش لهجه

Tûtî-yi Hoş Lehçe

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 135.

Be omîdî ke to şem`-i şeb-i târ-i men âyî.

Senin aşkından, aydın günümü karanlık geceye döndürdüm. Öyle bir ümitle ki sen, benim karanlık geceme mumunu getiresin diye...

گفتمش نیشکرشعر از آن پرورم از اشک که توای طوطی خوش لهجه شکرخوار من آنی⁵⁷⁹

Goftemeş neyşeker-i şî`r ez ân perverem ez eşk

Ke to ey tûtî-yi hoş lehçe-i şekerhâr-i men âyî.

Şeker kamışı tadındaki şiirler söylemem, gözyaşlarıyla ıslatmamdan ötürüdür. Gel ey tatlı dilli sevgilim, güzel konuşan papağanım.

در افطار جهان شعرم بخوانند در او صاحب‌دلان حیران بماند⁵⁸⁰

Der ektâr-i cihân şî`rem behânend

Der o sâhib-dilân heyrân bemând.

Dünyanın her yerinde, şiirimi okusunlar ve gönül sahipleri hayran kalsınlar diye kalem oynatmaktayım.

Şehrîyâr, yazdığı divanların bazı yerlerinde yeri geldikçe sözü kendi şiirine getirerek klasik şairlerin, “Fahriye”de olduğu gibi çeşitli bakımlardan kendi şiirine övgüler dizmektedir. Okurlarını, çeşitli yönlerden şiir okumaya teşvik etmektedir.

Gönül sahibi olanların, onun şiirini okurken daha iyi anlayacağı ve aslında Şehrîyâr’la bir nevi sohbet etmiş olacağı kanısındadır. Beğenilen, gönül okşayan,

⁵⁷⁹ طوطی خوش لهجه

Tûtî-yi Hoş Lehçe

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 135.

⁵⁸⁰ به برادر زاده امپوشنگ

Be Berâder- Zâdeyem Hûşeng

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 17.

sanat ehlinin gözü ve kulağı olan onun şiirleri, anlayış sahibi kimseler tarafından okunduğunda, şiirdeki incelik ve nükteyi anlamaları açısından kolay olacağı düşüncesindedir.

Şehriyâr'e göre, kendi şiirleri, zek ve coşkuyla okunmalıdır. Çünkü bu şiirler, daha önceleri hiç duyulmamış yüksek değerler taşımakta ve adeta "Şiir Güzeli"nin⁵⁸¹ efsanesi durumunda bulunmaktadır.

Şiiri anlamak kadar, hatta onun da ötesinde şairi anlamak, daha zordur. Şiir, şiire yaslanarak ve biyografilerden destek alarak doğru ve iyi anlaşılma şansını arttırır. Çünkü şiir, topluma sesleniş olarak, gizli kapaklı ve dolaylı dolaysız anlaşılmayı amaçlamıştır. Anlaşılmanmayı değil...

که گر صاحب‌دلی دردم بدانی⁵⁸²

مگر جان عمو شعرم بخوانی

Meger cân-i `emû şî`rem beḥânî

Ke ger sâhib-dilî derdem bedânî.

Ey amcasının ruhu! Eğer şiirimi okursan ve gönül sahibi biri isen, derdimi zaten anlarsın.

بخوان تا با تو صحبت کرده باشم⁵⁸³

همین شعر مرا چون مرده باشم

Hemîn şî`r merâ çûn morde bâşem

Beḥân tâ bâ to sohbet kerde bâşem.

⁵⁸¹ Şehriyâr'ın bu isimde bir şiiri bulunmaktadır.

⁵⁸² به برادر زاده امپوشنگ

Be Berâder- Zâdeyem Hûşeng

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 17.

⁵⁸³ به برادر زاده امپوشنگ

Be Berâder- Zâdeyem Hûşeng

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 19.

*Bana göre şiir, çok sönük kalmıştır. Şiirimi oku ki, ölümünden sonra da
seninle sohbet etmiş olayım.*

بگوش اهل فهم نکته سهل است⁵⁸⁴

بخوان شعرم که چشم و گوش اهل است

Beḥân şî`rem ke çeşm û gûş-i ehl est

Begûş-i ehl-i fehm nokte sehl est.

*Benim şiirimi oku ki, bunlar sanat ehlinin gözü ve kulağıdır. Anlayış sahibi
kimselerin, nükteyi anlamaları, oldukça kolaydır.*

شعر دلبنده دلیسند تو را⁵⁸⁵

خواندم اشعار ارجمند تو را

Ḥândem eş`âr-i ercomend to râ

Şî`r-i dilbend û dilpesend to râ.

*Sana güzel şiirler okudum. Çünkü bunlar, oldukça beğenilen ve gönül
okşayan şiirlerdir.*

شعر بی حال من چه می خواهی⁵⁸⁶

تو که از حال من خود آگاهی

⁵⁸⁴ به برادر زاده امهوشنگ

Be Berâder- Zâdeyem Hûşeng

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 19.

⁵⁸⁵ خطاب به دوست

Ḥitâb Be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 65.

⁵⁸⁶ خطاب به دوست

Ḥitâb Be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 65.

To ke ez hâl-i men ḥod âgâhî

Şî`r -i bî hâl-i men çe mîḥâhî.

Benim durumumdan mutlaka haberin vardır. Benim, şiirsiz kalmamı nasıl istersin?

شعر من قابل شنفتن نیست⁵⁸⁷

حال من حال شعر گفتن نیست

Hâl-i men hâl-i şî`r goften nîst

Şî`r-i men kâbil-i şinoften nîst.

Benim içinde bulunduğum ruh hali, şiir söylemeye pek uygun değildir. Ancak söylediğim bu şiirler, pek de işitilmiş değildir.

سایه ات کم مباد از سر من⁵⁸⁸

شهریارم من و تو افسر من

Şehrîyârem men û to efser-i men

Sâye et kem me bâd ez ser-i men.

Ben Şehrîyâr`ım ve sen başımın tacısın. Gölgeni, hiç bir zaman başımdan eksik etme!

⁵⁸⁷ خطاب به دوست

Ḥitâb Be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 65.

⁵⁸⁸ خطاب به دوست

Ḥitâb Be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 66.

چه شود روح من اداره کنی

شعردان مرا اجاره کنی⁵⁸⁹

Çe şevved rûh-i men idâre konî

Şi`rdân merâ icâre konî.

Benim ruhum! Ne olursun! İdare etmeye çalış. Şiir kalıbını, bana kirala.

ببین به نظم بلند من و جوابم ده

که جز جواب مرا از تو خواهش صله نیست⁵⁹⁰

Be bîn be nezm-i bolend-i men û cevâbem dîh

Ke coz cevâb merâ ez to haheş-i sîle nîst.

Yüksek değerdeki şiirimi gör ve ona göre cevabını ver. Çünkü senin cevabın dışında, benim bir ödül isteğim yoktur.

چون گلشن طبع من بهاری

چون “شاهد شعر” شاهکاری⁵⁹¹

Çûn golşen-i teb`-i men behârî

Çûn “Şahid-i Şi`r”-i şâhkârî.

Benim yaradılış bahçemde, bir baharsın. Çünkü sen, “Şiir Güzeli”nin efsanesisin.

⁵⁸⁹ خطاب به دوست

Hitâb Be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 66.

⁵⁹⁰ دل یکی دلبر یکی

Dil Yekî Dilber Yekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 127.

⁵⁹¹ پری

Perî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 3, s. 67.

3.4. Gazel Türünün Şehrîyâr`in Şiirindeki Yeri

Şehrîyâr`in divanlarından derlediğimiz ve “poetika”sını oluşturan bazı şiir başlıkları vardır ki, kendisi tarafından bunlara özel olarak “Gazel” ismi verilmiş ve bu şiirlerinde aynı zamanda, şairin gazelle ilgili düşünceleri de yansıtılmıştır.

Şaire göre gazel, insanların yararına olmalı, okunduğu zaman kişiye birtakım güzellikler kazandırmalı, aksi takdirde hem okur ve hem de şairlik, onun elinden kaçıp gider.

Şehrîyâr, yazdığı divanların birçok yerinde, müteşâirlerden yakınmakta, onların her türlü yalancılığa başvurduğunu dillendirmekte ve gerçek şairlere bir tür nasihat kabilinden onları, şiir yazmada tedbirli olmaya çağırmaktadır.

Şehrîyâr, aşk ve güzellik bahçesinden ayrılıp giden sonbahar bülbülüne seslenerek -büyük ihtimalle kendisini kastediyor- vedalaştığı zaman bir gazel okumasını rica eder. Yoğun bir şairlik ruhuna sahip Şehrîyâr, gazelin, “Allah`a ısmarladık” duası yerine geçeceğini düşünür.

“Ey şair, bülbül dallara konmuşsa, gazel söylemenin de zamanı gelmiştir. Setarını, hırkanın altına koy ve sürahiye de eline al. Artık gazel söyleme zamanıdır.” der ve bu konuda sözlerini sürdürerek: “Ceylanların gözü, gazel yazarların büyüsunü bilmektedir. Bū yüzden fitnecinin yaradılışında var olan tozları, gözlerinden kaldır.” tavsiyesinde bulunur.

Şehrîyâr, gazellerini yabani ceylanları evcilleştirmek için birebir çare olduğunu düşünmekte, fakat tek bir gazel ile ceylan avlamanın da pek mümkün olmadığını söylemektedir. Bundan ötürü, gazeli layıkıyla söylemenin gerekli olduğuna işaret eder.

“Sevgilisine kavuşan şairi kutlamak için kumru ötmekte, ona eşlik eden şair de, gazel okumakla görevini yerine getirmektedir.”

Gazel, sevgilinin aşk yükünü çekmekte de yardımcı rolünü üstlenmiştir. Bu yüzden şair, Kâbe yolunda yürüyen develeri, kendine örnek olarak almaktadır.

Papağanların konuşabilmesi için şeker ihtiyacı olduğu gibi, şairin de konuşması için gazele ihtiyacı vardır.

Kuşkusuz gazel, romantik aşıkların nağmesidir. Şiirlerinde kafiye gücüne vurgu yapan Şehrîyâr, söz uzadıkça gazelin şah beytine bir türlü varılamamakta, böylece Sultandağı, sahralara dönüşmektedir. Ancak ceylanı tuzağa düşürme eylemi, gazeldeki kafiye sayesinde kolay hale gelmekte ve böylece ceylan rahatlıkla bu tuzağa düşmektedir.

از قراضه غزل خوب تقاضا نکنید این یکی هم دگر این دفعه ز دستش در رفت⁵⁹²

Ez korâze ğzel-i ĥob tekâzâ ne konîd

În yekî hem dîger îñ def`e zi desteş der reft.

Kûlüstür, eski püskü ve işe yaramayandan güzel gazel rica etmiyesin. Bu defa senin elinden kaçıp gider.

وگر بوادی شعر و غزل گذارد گام چراغ از کف بینش فند دلیلی را⁵⁹³

Veger be vâdî-yi şî`r û ğzel gozâred gâm

Çerâğ ez kef bîneş fend-i delîlî râ.

Eğer gazel ve şiir alanına adım atarsan, elde lamba, hile ve yalancılığı göreceksin.

این آخرین غزل بخداحافظی بخوان ای بلبل خزان که ز گلزار میروی⁵⁹⁴

⁵⁹² غزل قراضه

Ğzel-i Korâze

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 152.

⁵⁹³ به دوست فاضلم میرزا رضا خان عقیلی

Be dost-i Fazilem Mirza Rza ĥan ‘Akiyli

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 155.

În âherîn ğezel be Hodâ Hâfızî beĥân

Ey bolbol-i ĥezân ke zi golzâr mîrevî.

Bu son gazeli Allah`a ısmarladık diyerek oku. Ey sonbahar bülbülü! Mademki bahçeden ayrılıp gidiyorsun.

بزن صبحی و برگیر زیر خرقة سه‌تار غزل بیار که بلبل به شاخسار آمد⁵⁹⁵

Be zen sebûhî û bergîr zîr-i hırke setâr

Ğezel beyâr ki bolbol be şâhsâr âmed.

Sûrahiyi eline al, setarı hırkanın altına koy, gazeli getir ki, bülbül dallara kondu.

غبار فتنه گو برخیز از آن سرچشمه طبعی که چون چشم غزالان داند افسون غزلسازی⁵⁹⁶

Ğobâr-i fitne gû berĥîz ez ân serçeşme-yi teb`î

Ke çûn çeşm-i ğezâlân dâned efsûn-i ğezelsâzî.

Fitnecinin yaradılışında var olan tozu, gözlerinden kaldır ki, ceylanların gözü, gazel yazarların büyüünü bilirler.

⁵⁹⁴ غزل خداحافظی

Ğezel-i Ĥodâhâfızî.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 109.

⁵⁹⁵ عیدی عشاق

`İyd-i `Uşşâk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 114.

⁵⁹⁶ سیاه چشمان شیرازی

Siyah Çeşman-i Şirazi

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 134.

شهریارا غزلی هم به سزایش نسرودم⁵⁹⁷

به غزل رام توان کرد غزالان رمیده

Be gezel râm tevân kerd ġezâlân remîde

Şehrîyârâ gezeli hem be sezâyeş ne sorûdem.

*Gazel ile ürkek ceylanları evcilleştirmek mümkündür. Ancak ey Şehrîyâr!
Gazeli, layıkı ile söyleyememekteyim.*

بد نشد با غزلی صید غزالی کردیم⁵⁹⁸

شهریارا غزل خوانده غزالی وحشی

Şehrîyârâ ġezelem hânde ġezâlî-yi vehşî

Bod ne şod bâ gazeli seyd-i ġezâlâ kerdîm.

*Ey Şehrîyâr! Gazellerim, yabani ceylanlar okumaktadırlar. Ancak, tek bir
gazel ile ceylanı avlamam mümkün değildir.*

دلکشم امشب بر سرو؛ سرود غزل⁵⁹⁹

قمری زپی تهنیت وصل تو خواند

Kumrî zi pey tehnîyet-i vesl-i to hând

Dilkeşem imşeb ber serv, sürûd-i gezel.

⁵⁹⁷ بخت خفته و دولت بیدار

Beht-i hoftê vû Devlet-i Bîdâr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 13.

⁵⁹⁸ غزال و غزل

Ġezâl û Gezel

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 18.

⁵⁹⁹ پروانه در آتش

Pervâne der Âteş.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 102.

Kumru, sana kavuşmanın kutlamasının ardından öttü. Gönüm, bu gece selvi ağacı üzerinde, gazel okumakla mutludur.

ای دل تویی غزل نکشی بار عشق یار چون اشتران کعبه هوای حدی کنی⁶⁰⁰

Ey dil-i to bî ğezel ne keşî bâr-i `ışk-i yâr

Çûn üştürân-i Ka`be hevâ-yi heddî konî.

Ey gönül! Sen, sevgilinin aşk yükünü, gazelsiz çekemezsin, Kâbe yolunda yürüyen develer gibi, kendine ölçü yapmalısın.

شهریار از شکرستان غزل شاید اگر چون توئی طوطی شکرشکن آید بیرون⁶⁰¹

Şehrîyâr ez şekeristân-i ğezel şâyed eger

Çûn toyî tûtî-yi şeker-şiken âyed bîrûn.

Ey Şehrîyâr! Şeker ülkesinden sana gazel gerekiyor. Çünkü tatlı dilli papağan olan sensin, hemen görünmeye başladın..

غزل ناچار لحنی عاشقانه است مباد آنکه مکنون تو باشم⁶⁰²

⁶⁰⁰ ارادت و سعادت

Îrâdet u Se`âdet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 106.

⁶⁰¹ سلیمانی دیو

Soleymanî-yi Dîv

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 124.

⁶⁰² لیلا

Leylâ

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 152.

Ėzel nâçâr lehnî-yi `âşıkâne est

Mebâdâ ân ke meznûn-i to bâşem.

Gazel, kuşkusuz romantiklerin nağmesidir. Olmaya ki, bu durumda senin tarafından bilinmemiş olayım.

کوه سلطان همه صحراهاست⁶⁰³

شاهبیت غزل دورنماست

Şâh beyt-i ġezel dûr nümâst

Kûh-i Sultân heme sehrâhâst.

Gazelin şah beyti, uzak görünüyor. Sultandağı, sahralara dönüşmüştür.

یا غزال من خدایا خود بدامی گیر کرد⁶⁰⁴

باز ما را در غزل میخواست گیر قافیہ؟

Bâz mâ râ der ġezel mîhâst ġîr-i kâfiye?

Yâ ġezâl-i men Ĥudâyâ ĥod bedâmî ġîr kerd.

Bizden, gazelde kafiye gücünü istiyorlar. Ey Allahım! Benim ceylanımın kendisi, tuzağa düşüverdi.

⁶⁰³ افسانۀ شب (سنفونی کوهستان، شب و کوه)

Efsâne-yi Şeb (Şeb û Kûh, Simfonî-yi Kûhistân)

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 27.

⁶⁰⁴ خار دامنگیر

Ĥâr-i Dâmengîr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 107.

3.4. Şehrîyâr`in Gözünden Şairliğin Simgesi Olarak Kalem

Şehrîyâr`e göre, söz söylemek için kaleme şiddetle ihtiyaç vardır. Bu nedenle Şehrîyâr, şiirlerinde kalem temasını işleyerek bu konudaki düşüncelerini kelime kalıplarına döker.

Şehrîyâr, kendi kalemini kılıça benzetmekte ve onun sayesinde, dünyada tüm insanların gönlünü ele geçirip fethettiğini yana yakıla söylemektedir.

Gazellerdeki şöhret ve başarısında, kaleme borçlu olan şair, bu sayede fesat ve fitne damarına neşter vurduğunu ve böylece dünyada, adaleti yayma çabası içine girdiğini şiirlerinde dile getirir.

Dicle nehrinin suyunu Bağdad`a ulaştıran kaleminden sızan damlalara özlem duyan Şehrîyâr`in ruhu, kaleminin sevgi güneşinden yayılan ışıklarının tutsağıdır.

Kalem, istibdad döneminden topluma bir hatıra olarak kalmıştır. Allah`ın bülbüllerinden ve Şehrîyâr`in özgürlük bahçesinin güllerinden bu kalemi almayı başaramamışlardır.

Şairin kalemi, misk kokusunu yaymakta ve kehribar gibi koku saçan işlevini görmektedir. Kalem sayesinde, hurilerin perçeminden yayılan anber kokusu etrafa saçılmakta ve bu hoş kokularla insanlar, adeta mest olmaktadır.

Şehrîyâr, şairleri, kılıç gibi kalemlerinin sivriliği ile dünyayı fethetmeye çağırmakta ve üzüntünün kılıcını, sevincin temeli yapmalarını kendilerinden istemektedir.

Şehrîyâr, kendi kalemiyle Arapların varamadıkları bir yere varmış ve sanatının ününü tüm dünyaya yaymıştır. Böylece dünya, onun sanatını can kulağı ile dinlemenin peşine düşmüştür.

Eski âlemden ve o âlemin âyetlerinden olan Levh ve Kalem`den istifade ettiğini söyleyen Şehrîyâr, sivri kalem ve hicivden yararlanarak, eğrilikleri düzeltmek için oklar kullandığını söylemektedir. Onun kaleminden damlayan mürekkep damlaları, sevgililerin kulak tozunu temizlemekte ve yazdığı şiirlerin etkisiyle kararmış gözler de, görür hale getirmektedirler.

شهریارا تو بشمشیر قلم در همه آفاق

بخداملک دلی نیست که تسخیر نکردی⁶⁰⁵

Şehrîyârâ to be şemşîr-i kelem der heme âfâk

Be Hûdâ molk-i dilî nîst ke teshîr ne kerdî.

Ey Şehrîyâr! Dünyada kılıca benzeyen kaleminle, yemin olsun hiç bir gönül yoktur ki, ele geçirmeyesin.

کلک تو با فساد و رگ فتنه

کاری کند که نشتر فصادی⁶⁰⁶

Kilk-i to bâ fesâd û reg-i fitne

Kâri koned ki neşter-i fesâdî.

Senin kalemin fesat ve fitne damarına neşter vurup iyileştirecektir.

در آن غزل که نام ز من بردی

بیداد کرده، داد سخن دادی⁶⁰⁷

Der ân gezel ke nâm zi men bordî

Bidâd kerde, dâd- sohen dâdî.

⁶⁰⁵ شمشیر قلم

Kelem-i Şimşîr.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 112.

⁶⁰⁶ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

⁶⁰⁷ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

O gazeldeki şöhreti, benden almışsın, zulüm etmişsin ama söziün hakkını da vermişsin.

کو برده آب دجله بغدادی⁶⁰⁸

من تشنه کام رشحه آن کلکم

Men teşne-yi kâm-i reşhe-yi ân kilkem

Ke o borde âb-i Dicle-yi Beğdâdî.

Ben, o kalemden sızan damlalalara susamışım. Çünkü Dicle suyunu Bağdat'a ulaştıran odur.

ای یادگار عهد ستمدادی⁶⁰⁹

جانم اسیر رشته مهر توست

Cânem esîr-i rişte-yi mihr-i tost

Ey yâdigâr-i `e-istebdâdî.

Ruhum, senin sevgi güneşi ipliğinin esiridir. Ey istibdad döneminden hatıra olarak kalan kalem.

وز شهریار گلشن آزادی⁶¹⁰

از بلبلان خدا نستاند گل

⁶⁰⁸ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

⁶⁰⁹ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

⁶¹⁰ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

Ez bolbolân-i Hodâ ne sitâned gol

Vez Şehrîyâr golşen-i âzâdî.

Allah'ın bülbüllerinden gülü almamışlardır. Aynı zamanda özgürlük bahçesinin Şehrîyâr'ın dan da...

نثار طبع گهر بار و کلک مشک فشانم ز طره حور فشاند نثار عنبر سار⁶¹¹

Nisâr-i teb`-i govherbâr û kilk-i moşk-feşânem

Zi torre-yi hûr feşâned nisâr-i `enber sârâ.

Kehribar gibi koku saçan bir mizacım, misk yayan bir kalemim vardır ki, hurilerin perçeminden anber kokusunu saçmaktadır.

بر شحه قلمی لعبتان سیم بناگوش کنند نسخه شعرم سواد دیده بینا⁶¹²

Be reşhe-yi kelemî lu`betân-i sîm benâgûş

Konend nushe-yi şî`rem sevâd-i dîde-yi bînâ.

Benim kalemimden damlayan mürekkep damlaları, sevgililerin kulak tozunu temizlemekte ve benim şiirim nüşhasıyla karartılı gözler, görür hale getirir.

بگشود جهان که او کشیده است تیغ قلم جهان گشا را⁶¹³

⁶¹¹ مسافرت شاعرانه

Mosâferet-i Şâ'irâne

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 118.

⁶¹² مسافرت شاعرانه

Mosâferet-i Şâ'irâne

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 119.

⁶¹³ مدیر کل ثبت

Be goşûd cihân ke o keşîde est

Tîğ-i kelem-i cihân goşâ râ.

Cihanı fethet ki, o dünyaya kılıç gibi kaleminin sivriliğini çekmiştir.

رفتم آن جا که نی انداخت عرب⁶¹⁴

تیغ غم کرد قلم بیخ طرب

Tîğ-i ğem kerd kelem bîh-i tereb

Reftem ân câ ke nî endâht `Areb.

Üzüntü kılıcını, sevincin temeli yaptım. Kalemimle öyle bir noktaya vardım ki, Araplar buna el atmamışlardı.

صنعتش را جهان به جان مشتاق⁶¹⁵

صیت صنعت فکنده در آفاق

Sîyt-i sen`et fikende der âfâk

Sen`eteş râ cihân be cân moştâk.

Sanatın ününü dünyaya yaymıştır. Bütün dünya, onun sanatını can kulağı ile dinlemektedir.

Modîr-i Golsebt

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 159.

وادی خاموشان⁶¹⁴

Vâdi-yi Hamûşân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 167.

زیارت کمال الملک⁶¹⁵

Ziyâret-i Kemâlul molk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 24.

قلم و لوحی از جهان قدم

آیت کارگاه لوح و قلم⁶¹⁶

Kelem û lovhî ez cihân-i kıdem

Âyet-i kârgâh-i lovh â kelem.

Onun Levh ve Kalemi, eski alemdendir. Adeta Levh ve Kalem aleminin âyetleridir.

منت هم به هجو و به نیش قلم

زدم سیخ ها تا شدی جفتکی⁶¹⁷

Menat hem be hicv û be nîş-i kelem

Zedem sîhhâ tâ şodî coftekî.

Şükürler olsun ki, sivri kalem ve hicivden yararlanarak, eğrilikleri düzeltme yönünde oklar kullanmaktayım.

ولیکن توانم که رامت کنم

بدان سان که پشتت نهم پالکی⁶¹⁸

Ve lîkin tevânem ke râmet konem

Bedân sân ke poştet nîhem pâlekî.

⁶¹⁶ زیارت کمال الملک

Ziyâret-i Kemâlulmolk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 28.

⁶¹⁷ نویسنده زورکی

Nûvîsende-yi Zûrekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 151.

⁶¹⁸ نویسنده زورکی

Nûvîsende-yi Zûrekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 151.

Ancak bu şekilde sana boyun eğdirmeğe güç yetirebilirim. Öyle ki senin sırtına semeri koymuş olayım.

Şehrîyâr`ın kalemi, Şirin`e ait işleri yazmakta ve Ferhad`ın külüngünün görevini üstlenmiş bulunmaktadır. O kalem, ressamın mis kokulu fırçası gibidir ve sevgilinin resimlerini tasvir etmekle yükümlüdür.

Şairin yazdığı şiirler, güçlü ve aynı zamanda çelik sertliğindeki kalemi sayesinde mine inceliği ile işlenmiş olup Çin`in ve Nevşadî`nin güzellerini kışkandırmaktadır.

Kalemi, “Seçilmiş Ruhulküds yaradılışlı bir damat” şeklinde gören ve şiirine “zıfaf odasının yeni gelini” diyen Şehrîyâr`e göre kalem, mizacı özgür olanlarla ikizdir, ruh itibarıyla sevinçlidir ve cömerttir.

Eşitlik ve adaletin seçkin örneği olan kalem, ifsat edici unsurları düzelten ve zulmü ortadan kaldırmak için müstesna söz sahibi olan bir araçtır. O kalem ki, İslahat Fermanı`nı yazmıştır.

Kalem, çemende gül ve dalda öten bir bülbül gibidir. Kalem, şarkıları terennüm eden bir kılavuzdur ve iyilikleri yazan iki kâtip meleşinden başka şey değildir.

Kalemindeki büyü gücü, Şehrîyâr`ın şiirlerindeki cadı ve sihir yerine geçmiş ve onların yerini almıştır. Bu şiirler, adeta bir mucize gibi söylenmiş ve ortaya saçılmıştır. Güzelliğini, akan gözyaşlarından alan kalemin gücü, o kaynaklarda gizlidir.

چالاک تر ز تیشه فرهادی⁶¹⁹

ای در کف تو خامه شیرین کار

Ey der kef-i to hâme-yi Şîrînkâr

Çâlâkter zi tîşe-yi Ferhâdî.

⁶¹⁹ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

Ey elimde Şirin'e ait işleri yazan kalem! Ferhad'ın kazmasından daha çeviksin.

ریشک بتان چینی و نوشادی⁶²⁰

پیگر نگارت قلم مشکین

Peyker-i nigâret kelem-i moşkîn

Rişk-i betân Çînî vû Noşâdî.

Sevgilinin resimlerini tasvireden mis kokulu kalemsin. Çin'in ve Nevşadi'nin güzellerini kıskandırırıyorsun.

ستواری و صلابت پولادی⁶²¹

شعر تو را برقت مینا هست

Şî'r-i to râ be rikket-i mînâ hest

Setvârî vû selâbet-i pûlâdî.

Senin şiirin, mine inceliği ile işlenmiştir. Güçlüdür ve çelik sertliğindedir.

روح القدس گزیده به دامادی⁶²²

ای نو عروس حجله طبع تو

Ey nev `erûs hecle-i teb`-i to

Rûholkods-i gozîde be dâmâdî.

⁶²⁰ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

⁶²¹ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

⁶²² گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

Ey zîfaf odasının yeni gelini! Senin için seçkin Ruhulküds yaradılışlı bir damadın var.

آزادی و سروری و رادی⁶²³

با زادگان طبع تو شد توام

Bâ zâdgân teb`-i to şod tev`em

Âzâdî vû sorûr vû râdî.

Senin mizacın, özgür doğanlarla ikizdir. Özgürsün, sevinçlisin ve cömertsin.

صالح کن عناصر افسادی⁶²⁴

ای خامه تو در خط اصلاحات

Ey hâme-yi to der hett-i ıslâhât

Sâlih-kon-i `enâsır-i ifsâdî.

Ey İslahat Fermanı`nı yazan kalem! İfsat edici unsurları düzeltensin.

جز در سخن که شیوه بیدادی⁶²⁵

ای برگزیده شیوه عدل و داد

Ey bergozîde şîve-i `edl û dâd

⁶²³ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

⁶²⁴ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

⁶²⁵ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

Coz der sohen ke şîve-yi bîdâdî.

Ey eşitlik ve adaletin seçkin örneği! Sadece sözde adaletsizlik yolu seçtin.

انشا کند نشیده انشادی⁶²⁶

تا در چمن به شاخه گل بلبل

Tâ der çemen be şâhe-yi gol bolbol

Înşâ koned neşîde-yi inşâdî.

Çemende gül, dalında öten bir bülbülsün. Şarkıları terennümeden bir kılavuzsun.

گویی که کرام کاتبین است⁶²⁷

گیرد چو قلم پی کتابت

Gîred çû kelem pey kitâbet

Gûyî ke kirâmen kâtibîn est.

Kalem, yazmaya başlayınca sanırsın ki, iyilikleri yazan iki katib melektir.

قلم قدرت خداوندی⁶²⁸

قلم از قدرت و هنرمندی

⁶²⁶ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

⁶²⁷ با نو امینی

Ba Nev Emini

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 161.

⁶²⁸ زیارت کمال الملک

Ziyâret-i Kemâlulmolâk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 28.

Kelem ez kodret û honermendî

Kalem-i Kodret-i Hodâvendî.

Kalem, güç ve sanatkârlıktandır. Kalem, Ulûhiyet gücünün aracıdır.

سحر با معجزت زند پهلو⁶²⁹

اگرش سحر خوانم و جادو

Egereş sihr hânem û cādû

Sihr bâ mo`cizet-i zend pehlû.

Eğer buna sihir ve cadı dersem, bu sihir mucize gibi aynı seviyededir.

جای پای قلم در او پنهان⁶³⁰

لوحی از لطف رشک آب روان

Lovhî ez lotf-i rişk-i âb-i revân

Câ-yi pâ-yi eder o pinhân.

Bu lütuftan bir levhadır ki akan göz yaşı onu kıskanır ve kalemin ayak izi de onda gizlidir.

قلم صد هزارتا یک غاز⁶³¹

می زنم هی به نذر عمر دراز

⁶²⁹ زیارت کمال الملک

Ziyâret-i Kemâlulmolâk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 28.

⁶³⁰ زیارت کمال الملک

Ziyâret-i Kemâlulmolâk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 28.

⁶³¹ وادی خاموشان

Hitâb be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 65.

Mîzenem hey be nezr-i `emr-i dirâz

Kelem sed hezâr tâ yek ğâz.

*Söyleyeceğim hey! Uzun ömrümün sadakası olsun diye çok şey yazacağım.
Yüz bin defa da olsa kalemin buna ihtiyacı vardır.*

Güzel söz ve şiir, Şehrîyâr`in divanlarında daima at başı gider. Şehrîyâr`e göre söz, kendini Tanrı sözünün ışığında eğittiğinde, sadece bir psikolojik anlatım aracı olmak niteliğinde kalmaz, ayrıca fizikötesi bir kimliğe de bürünür.

Göksel giysiler içinde görünen söz, Hazret-i İsa`nın, felçliye “ayağa kalk” nidasıyla o felçliye seslenmesi ve onun da ayağa kalkması gibidir. İnsanlar, cehalet ve karanlıktan, sarf edilen sözlerle aydınlığa çıkarlar. İnsanlık da, yeni bir şair ve yeni bir sanatkârın, yepyeni ve taptaze şiirleriyle ayağa kalkacaktır. Şehrîyâr, kendi sözlerinin ve şiirlerinin bu türden olduğuna inanır.

Şehrîyâr`in arkadan bıraktığı şiirlerinin, hikmetin kokusundan bir koku taşıdığından hiç kuşku duymamakta ve bunun sayesinde, insanın kendini ortaya koyuş, meydana dikiş ve gözler önüne seriş şekli gözlemlenmektedir.

3.5. Şehrîyâr`e Göre Sanatkârlık

Şehrîyâr`in sanatı, hem klasik şiir ve hem de geçmişten süzülerek gelen ve yeni bir biçimde süren çağdaş edebi eser ve oluşumlarla içiçedir. Hem klasik şiire ve hem de modern edebi akımlara -ayırım yapmaksızın- yaklaşması, onlardan yararlanması ve yenilikçiliğini sürekli ortaya koyması, şairi, döneminin diğer şairlerinden farklı hale getiren ve farklı kılan çok önemli bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, modern şiire karşı belirli ölçüler içinde tavrını ortaya koyarak, bu tarzın hem oluşmasına hem de gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁶³² Bu nedenledir

⁶³² Şahin Fazil, *Ustad Şehriyar novator şair kimi, yaxud Şehriyarın şe'r və şair barədə bə'zi fikir və mülahizələri*, “Didare-aşena”, Tehran, çap-e Peykara, 1377, səh. 493-511.

ki, üstat bir sanatkâr olarak sürekli şiir yazma sorumluluğunu duymuş ve şairliği yüce bir sanat olarak görmüştür.

Şehrîyâr'ın söz ve şiir hakkındaki düşünceleri, edebi zevk ve görüşleri, kaleme aldığı şiirlerde çok açık bir şekilde kendini gösterir. Şehrîyâr'e göre şairlik, ilahi bir armağan olup doğuştan insana bağışlanan bir yetenektir. Kişi, doğuştan bir şair olarak eğer doğmamışsa ve ilahi vergiden yoksunsa o kişinin, sanatta başarı göstermesi oldukça zordur.

Şehrîyâr, hayatı incelikleri ile gören, duyan ve bunları duyurma yeteneğinde olan bir sanatkârdır. Burada dikkatimizi çeken ilginç iki nokta bulunmaktadır. Birinci nokta, şair, herkesin gördüğü, sezdiği ve gözlemlediği konuları, şiir kalıbına dökmesi, ikinci nokta ise, başkasının gördüğü, ancak duyuramadığını kaleme almakta maharet göstermesi, becermesi ve bir sanatkâr olarak karşımıza çıkmasıdır. Bu üstat sanatçının eserlerinde, hayatın tüm detayları, özgün bir şekilde düşünce ve anlam dünyasına dönüşür.

Şehrîyâr, eserlerinde ağır terkip ve izafetlere yer vermekten uzak durmuş, İran Edebiyatı'nın egemenliğini sürdürdüğü bir çevrede yaşamasına rağmen, Türkçe şiirlerinde olabildiğince Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmaktan kaçınmıştır. Şunu da hemen belirtmek durumundayız ki, Farsça şiirlerinde lirizmi önemsemekle beraber üstat, ağır ve tumturaklı kelimelere yer vermekten uzak kalmayı tercih etmiştir. Yani, Farsça kaleme aldığı şiirlerde de Arap ve Fars dilindeki izafeleri kullanmaya pek sıcak bakmamıştır.

Şehrîyâr, bu durumu, sanatta temel bir prensip olarak ortaya koymakta ve birçok öge arasında, sanattaki sadeliği temel şart olarak görmektedir. Sadelik, Şehrîyâr'ın eserlerinde bir Naturalizm unsuru olarak pek hissedilmemekle birlikte, sanatında derinliği sağlayan bireysel bir üslup şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Şehrîyâr'ın sanatında kendini gösteren Romantizm, Aristoteles, Borev, Bualo ve diğer filozofların, hayal, düşünce ve estetik anlamda bir ifadeye dönüşme sonucu etkisi kabul edilen teorik değerlendirmelere de uygun düşmekte olduğu görülür. Şair, aynı zamanda hayal gücünü, şiir alanındaki sanatkârlık yeteneği ile birleştirerek bunu Romantizmin de bir gereği gibi düşünür.

Şehrîyâr, bir sanatçının başarısını, daha çok onun üstün yeteneğine bağlar. Fakat aynı zamanda bu yeteneğinin ortaya çıkmasında, ortamın da büyük önemi olduğuna inanır. Bu anlamda şair, bir sanatçının rahat, özgür ve bağımsız olmasını savunur. Onun bu konudaki görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür: “Sanatkâr, olduğunca sosyal ve siyasal olaylardan uzak kalmayı tercih etmelidir.” Ancak sanatta kabiliyetli olan birinin, şiirden ve edebiyattan uzak kalmasını, “kartalın gökyüzünden, çocuğun annesinden ayrılması”na benzeterek, sonuç itibarıyla sanatın boşluk kabul etmeyeceği düşüncesini ileri sürer:

“Mənə nə idarə, nə möhür gərək,

Söz üstə odlanan bir ömür gərək.

Mənim tək mühasib həyatda çox var,

Mənim tək şairsə çətin tapılar.

Volterin əlindən qələmini al,

Ona kamança ver. De: Bir hava çal.

Kim bilir, bəlkə də alar, çalardı,

Fəqət bəşəriyyət onsuz qalardı”⁶³³

Aktardığımız örneklerden de anlaşılacağı gibi şairin büyük oranda, “sanat sanat içindir” anlayışına taraftar olduğu görülür. Onun, edebiyat ve şiire ait düşünceleri “sanat sanat içindir” prensibini benimsediği sonucunu çıkarmamıza yardımcı olmuştur.⁶³⁴

⁶³³ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 289.

(Türkiye Türkçesi ile: Bana ne devlet dairesinde memur olmak, ne de mühür gerekmektedir. Bana sadece söz ve kelimeler üzerinde ateşlenen ömür gerekiyor. Benim gibi muhasebeci çok bulunur, fakat şair öyle midir? Böyle bir şair zor bulunur. Volter'in elinden kalemini alıp ona kamança versek belki de çalardı, fakat insanlık Volter'den mahrum yaşardı.)

⁶³⁴ Hökümə Billuri, **Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar**, Bakı, Elm nəşriyyatı, 1984, s. 62.

Bazı büyük sanatkârlarda görüldüğü gibi Şehrîyâr da zaman zaman kendi sanatkârlık gücüne ve şairliğine övgüler dizmekte, kaleme aldığı eserlerini adeta göklere çıkarmaktadır. Sanat konusundaki yaratıcılığını, Şîrâz dehâsından aldığını iddia eden şair, taklit yolunu izlemekten uzak durduğunu ve sanat alanı dışındaki işlerin de kendisinin ilgi alanına pek girmediğini ve kendi işi olmadığını belirtir.

Taklit, yerine göre kötü bir şey de değildir. Şairin zorunlu bir açılımla yeniyi, iyiyi, güzeli ve doğruyu benimsemelidir.

Bu konuda, Klasik edebiyatın büyük şairi Şeyh Gâlib de kendine olan sonsuz güven duygusunu şiirde dile getirir. Hüsni ü Aşk'ın son bölümünde bu manzum eserin, klasik anlayıştan ayrılan bir yanının bulunduğunu ve yepyeni bir söyleyişle kaleme alındığını söyler ve kendini över:

“Tarz-ı selefe tekaddüm ettim

Bir başka lûgat tekellüm ettim

Ben olmadım ol gürûha pey-rev

Uymuş belî Gencevî'ye Hüsrev

Billah bu özge mâcerâdır

Sen bakma ki defter-i belâdır

Zannetme ki şöyle böyle bir söz

Gel sen dahi söyle böyle bir söz.”⁶³⁵

Birçok şairin dile getirdiği ve sahip olduğu gönül sultanlığına kendisinin de talip olduğunu ve bu saltanata, padişahların bile sahip olmadığını ileri süren Şehrîyâr, böyle bir durumda, sanat ülkesinde bir mühür gibi gönüllere damgasını basacağını ve kendine yer edineceğini ileri sürer.

Herkesin işinin ehli olması gerektiğini söyleyen şair, sanatı, kendine meslek edindiğini ve edebiyat ormanlarının aslanı rolünü üstlenerek buralarda dolaştığını,

⁶³⁵ Muhammed Nur Doğan, *Şeyh Galip Hüsni ü Aşk*, İstanbul, Yelkenli, 2006, s. 141.

hayatı, sadece akıl ilkesinin yönetemeyeceği olgusunun da önemli olduğuna işaret eder. Sanatçının çektiği azap, düşünürün çilesi, onun kolay kolay karşılanamaz maliyetini oluşturur.

Divanlarında, şairlere sahip oldukları meslek sorumluluğunu hatırlatan Şehrîyâr, insanlığa hizmetin, düzenin peşinden gitmek olmadığını, tersine toplum katında ihmal edilen konuların dile getirilmelerini söyler ve onlara bir miktar para için bazı insanların naz ve niyazına tahammül edilmemesini tavsiye eder.

Bir amaç, hem de yüce bir amaç taşıyan şair, bunca zahmeti göze alması ve tahammül üstü bir fedakârlığa razı olması gerekir. Fiziki ve maddi şartlardan daha çok, sanatkârın çalışmasını renklendiren, eseridir.

Ömrü boyunca, sanatı yaşatmaya çalışan bir şair, ancak büyük bir çaba ve gayretle sanat adamı olabilmekte ve bu yüce mesleği kendisiyle birlikte yürütebilmektedir. Şair, hep yüce olanı ararken o âleme yakışan bir ahlakın da peşindedir. Bedii duygularla bezeli, estetik damgalı ve mühürlü bir ahlaktır bu. Bir milletin belli bir çağdaki portresi, ancak o çağda yaşayan sanat adamlarının portresini ortaya koymakla mümkün olabilmektedir.

ابتکار هنراز نابغه شیرازست⁶³⁶

شهریار تو همین صورت تقلیدی لیک

Şehrîyâr to hemîn sûret-i teklîdî lîk

İbtikâr-i honer ez nâbiğ-e-yi Şîrâzîst.

Şehrîyâr! Sen taklit yoluna sapmışsın. Fakat sanat konusundaki yaratıcılığın Şîrâz dehâsındandır.

⁶³⁶ کارگاه آدمسازی

Kârgâh-i Âdemsâzî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 64.

Zir negin-i honer-i kelemrev dilhâst

Seltenet-i Şehrîyâr, şâh ne dâred.

Sanat ülkesinin mührü, gönüllerdir. Şehrîyâr`ın sahip olduğu saltanata, şah, sahip değildir.

کار غیر هنر نه کار من است

هر کسی مرد کار خوشتن است⁶³⁸

Kâr-i ğeyr-i honer ne kâr-i men est

Herkesî merd-i kâr-i hîştên est.

Sanat dışındaki bir iş, benim işim değildir. Çünkü herkes, kendi işinin eridir.

من هنر پیشه ام چه کار کنم

شیر این پیشه ام چه کار کنم⁶³⁹

Men honer pîşe em çe kâr konem

Şîr-i îñ bîşe em çe kâr konem.

⁶³⁷ جمال الهی

Cemâl-i İlâhî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 75.

⁶³⁸ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

⁶³⁹ شعر و حکمت

Şî`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

Ne yapayım, ben, sanatı kendime meslek edinmişim. Bu ormanın aslanıyım, başka ne iş yapabilirim ki?

مهملى گفتن و شنفتن نیست⁶⁴⁰

خدمت من اداره رفتن نیست

Hidmet-i men idâre reften nîst

Muhmelî goften û şinoften nîst.

Benim hizmetim, düzenin peşinden gitmek değildir. Benim görevim, ihmal edileni söylemektir, işittiklerimi değil.

کنم از ناکسان تحمل ناز⁶⁴¹

من نباید برای چندر غاز

Men ne bâyed berâ-yi çender-i ğâz

Konem ez nâkesân tehemmol-i nâz.

Bir miktar para için düşük insanların naz ve niyazına tahammül edemem.

هنر آوردم و با خود بردم⁶⁴²

هنري زیستم آنگه مردم

⁶⁴⁰ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

⁶⁴¹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

⁶⁴² وادی خاموشان

Vâdî-yi Hâmûşân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 167.

Honerî zîstem ângeh mordem

Honer âverdem û bâ h d bordem.

Sanatı, ölünceye kadar yaŗatmaya  alıŗacađım.       sanat adamıyım ve bunu kendimle beraber de götüreceğim.

ŗairlere tavsiye niteliğinde olan divanının bir bölümünde şehrîyâr, sanata kolaylıkla eriŗmenin mümkün olmadığını, fakat sanata yeni baŗlayanların da bir  alıŗma ve bir çaba içinde olmaları gerektiğini savunur. şair, aslında sanata baŗ koyan bir  aŗıktır, ruhunu, onun izinden gitmeye adanmal  ve bunu bir meslek haline getirmelidir.

Arap, İran ve Osmanlı şiirinin ortaya  ıkıŗının kuŗkusuz bir ge miŗi vardır. Mu allaka şairleri, tarih içinde bir bütün oluŗturarak, olumlu olumsuz yanlarıyla, çöl ve şehir, bedevilik ve uygarlık yanlarıyla büyük şiir anıtları ortaya koymuŗlardır.

İslam uygarlığının şiir ve edebiyat yanı oldukça güçlüdür. İslam'ın uygarlık ve sanattaki atılım gücü, İran şiirini dođurmuŗtur ve şehrîyâr da bunun farkındadır. Senai, Attar, Mevlânâ, Firdevsî, Hâfız, Sa'd , Hayyâm, Nizami, Cami, Tuğrai, Rûdekî, Sâib, şevket ve Nas r-i Hüsrev gibi büyük şairler, her biri ayrı bir vadide şiir evreninin bir baŗka samanyolunu  izmiŗlerdir. şehrîyâr, kendisini bu samanyolunun bir yıldı ı olarak görmektedir. Ayrıca, atılım, burada da durmamıŗ, bir yandan Hint,  te yandan Osmanlı topraklarında bu edebiyat ve şiirin ortaya konulması uzun süre s rm ŗt r.

Yetenek, Allah vergisidir. Her ortam ve şartta ve her imk nsızlıkta az veya çok, şöyle veya böyle kendini gösterir. Sanatçı, her şart ve imk nda yine de bir  ilenin adamıdır.  ilesini çekmeyen ve doldurmayan deh , deh  değildir. Firdevsî'ye Gazneli Mahmut, sarayda bir oda tahsis etmiŗ ve ülkenin tüm kütüphanelerini emrine

tahsis etmişti. Elbet sanatçı, bu imkânların ona sağlanmasını da umursamaz. Hatta ondan hoşnut bile görünmez. O yüzdendir ki Firdevsî, saraydan sıkılıp kaçacaktır.⁶⁴³

Şehrîyâr, sanatı, doktrinlerin propaganda aleti ya da yaşadığı dönemde iktidarını sürdürenlerin bir aracı şeklinde kullanmalarına sıcak bakmaz ve bu durumu pek tasvip etmez. Şehrîyâr, insana heyecan verici ve düşündürücü bir atmosfer ve halay dünyasında, tek başına bulutsuz ve sakin, çam kokuları, ağaçların hışırtısı ve bülbül seslerinin doldurduğu gecelerde, dolaşarak bu durumu şiir kalıplarına döker.

Şehrîyâr, taklit yoluna sapmadım derken, bir gerçeğe de işaret etmiş oluyor. İran'ın büyük sanatkârlarından yararlandığını da gizleyemez ve her işte olduğu gibi şiirinde de başlangıçta, gençlik yıllarında ve acemilik döneminde taklidi gerekli görüyor. Ancak çiraklık aşıldığına, kuşkusuz ustalık beklenir. Ustalık, taklitten kurtulma ve taklit edilirlilik derecesine ulaşma demektir. Onun ifadelerinden anlaşılan bu aşamaları sabırla ve dirençli bir şekilde geçtiği anlaşılıyor.

Şehrîyâr'e göre sanatçı, yüzlerce sanat dalından sadece birine yönelmeli ve bu sahada emek sarf etmelidir. Çünkü tek bir sanat sahibi olanlar, birçok sanat sahibi olanlardan daha başarılıdır. Az olan güzel bir iş, fazla olan kötü bir işten daha iyidir. Edebiyatı kendine zevk edinen bir şair, yeniliğe açık olmalı ve bu konuda pehlivanlığa soyunmalıdır. Sanatı için büyük çaba harcamalı ve bu alanda usanç duymamalıdır.

644 الا بفن مجاهدت مبتدى كنى

استادهیچ فن نتوان گشت، شهریار

Ustâd-i hîç fen ne tevân geşt, Şehrîyâr

İllâ be fenn-i mocâhedet-i mobtedî konî.

⁶⁴³ Sezai Karakoç, **Edebiyat Yazıları I**, İstanbul, Diriliş, 1986, s. 8.

⁶⁴⁴ ارادت وسعادت

Îrâdet û Se'âdet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 106.

Hiç bir sanata ulaşmak mümkün değildir. Ey Şehriyâr! Ancak, sanata yeni başlayan birinin çabasını göstermen gerekir.

که هوائی از او به سر داری جان من پیروی کن از کاری⁶⁴⁵

Ke hevâî ez o be serdârî

Cân-i men peyrevî kon ez kârî.

Ona baş koyan bir âşıksın, Benim ruhum! onun izinden gitmeye bak ve bunu kendine iş edin.

اگر از صد فزون فنونت هست در یکی ذوق فن فزونت هست⁶⁴⁶

Eger ez sed fozûn fonûnet hest

Der yeîi zevk- i fenn fozûn hest.

Her ne kadar, yüzden fazla sanat varsa da, sen, en çok birini kendine zevkine göre seç.

گر همان یک فن اختیار کنی همه در کار ابتکار کنی⁶⁴⁷

⁶⁴⁵ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

⁶⁴⁶ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

⁶⁴⁷ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

Ger hemân yek fen ihtîyâr konî

Heme der kâr-i ibtikâr konî.

Eğer, tek bir sanatı seçecek olacaksan, Kendine, sadece yeniliği iş olarak seç.

مرد ذی فن ز ذیفنون بهتر⁶⁴⁸

خوب کم از بد فزون بهتر

Hûb-i kem ez bed-i fozûn bihter

Merd-i zî fen zi- zîfonûn bihter.

Az olan güzel bir iş, kötü olan fazla bir işten daha iyidir. Tek bir sanat sahibi olan kimse, birçok sanat sahibi olandan daha iyidir.

در فن خویش مجتهد گردد⁶⁴⁹

هر که با ذوق فن مجد گردد

Her ke bâ zevk-i fen mecd gerded

Der fen-i hîş moctehid gerded.

Her kim ki, sanat zevki konusunda pehlivanlık iddiasında ise, kendi sanat dalına çaba harcamalıdır.

⁶⁴⁸ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

⁶⁴⁹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 44.

3.6. İlham Kaynağı

Şehrîyâr'e göre şair, kendi kendine ünlenmez. Sihir gücüne sahip olan şairler çok iyi bilmektedirler ki, sözlerin şiire dönüşmesi için gönülden çıkan Yed-i Beyza misali bembeyaz bir ele ihtiyaç vardır. Heyecan veren şiirin yazılabilmesi için şairin, aklını ve aşkını bir arada ve at başı götürmesi ve birlikte yürütmesi gerekir. Bunun tersi bir durum olduğunda, şairin şiirden kopması ihtimali vardır.

İlham, keşfin yanı başında yer almakta, aracısız ve perdesiz kalbe inen bilgiyi şair fark etse de fark etmese de bu böyledir. Şiir kelimesi, “bilmek” kadar “sezmek ve sezgiyle bilmek” anlamını da taşıyor. Böylece şiir, mutlak bilgiye giden yolda sezgisel bir vasıtaya dönüşüyor.

İslamiyet öncesi Arap kabilelerinde, şairin ne kadar mühim bir yer tuttuğu hemen hemen herkes tarafından iyi bilinir. Kalabalıklar üzerinde yarattığı etki kadar şairi farklı ve üstün kılan bu etkinin kaynağıdır. Çünkü şaire metafizik birtakım güçler tarafından şiir ilham edildiğine inanılır.

Çağlar boyunca şaire bir tür kutsiyet atfedilmesi, hiç olmazsa bir saygınlık yüklenmesi sıradan insanlar için kapalı olan ilhamın ona açık olmasından ötürüdür.

Necip Fazıl, Poetika'da, insanın, bitki ve hayvanlara üstünlüğünü hatırlattıktan sonra, şairin de “zat ve şuur bilgisine” sahip olma bakımından insanlar arasında ve fakat insanlar üzerinde olduğunu ifade eder.

Şehrîyâr, gençlik dönemlerinde başında kavak yelleri estiğini ve böylece aklının, şiir yazmasına pek de yardımcı olmadığını söyler. Şair, ömrünün baharına ve şehirlerle dost olan rüyasına seslenerek her devlette bulunduğu ve nefesli saz dünyasının gülü olduğuna inanılan araca dikkat çekerek şiir için bunların gerekli ilham kaynağı olduğuna işaret eder.

Şehrîyâr, gölge salan ve söz söyleten sevgilisinin de kendisi için ilham kaynağı olduğunu, onun payına, bu güzel yaradılış kaynağının düştüğünü söyler. Şairin beyninin karışık dönemlerinde, kimi zaman muhteşem ve güzel şiir söyleme imkânının bulunmadığını, fakat onun aşkının ilhamı ile geceleyin şarkılar söyletmekte olduğunu dile getirir. Kendisinin, şiirini süsleyerek ilham verenin

sevgilisi olduğunu düşünen Şehrîyâr, Behzad'ın ondan resim çizmeyi öğrendiğini söyler.

ازخودنبرم نام که آن شاعر سحر
داند سخن دل یدبضای که باشد⁶⁵⁰

Ez ʔod ne burem nâm ke ân şâ'ir-i sâhir

Dâned suhen-i dil yed-i beyzâyî ke bâşed.

Ben, kendi kendime ünlenmedim. Çünkü sihir gücüne sahip o şair bilir ki, söz, gönülden çıkan Yed-i Beyza gibi bembeyaz bir ele muhtaçtır.

نشدد عقل و عشقم بهم جمع تامن
برانگیزم از شعر شور و نشوری⁶⁵¹

Ne şod `ekl û `ışkem be hem cem` tâ men

Ber engîzem ez şî'r-i şûr û ne şûri.

Aklım ve aşkım bir araya gelmediler. Bu nedenle, heyecan veren ve vermeyen şiiirden kopmuşum.

بعهدشبابم که شوری بسر بود
به امدادشعرم نیامدشعوری⁶⁵²

Be `ehd-i şebâbem ke şûrî be ser bûd

⁶⁵⁰ کوی حیرت در

Der Kû-yi Heyret

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 111.

⁶⁵¹ شعر شور

Şûr û Şu'ûr.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 153.

⁶⁵² شور و شعور

Şûr u Şu'ûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 153.

Be imdâd-i şî`rem neyâmed şu`ûrî.

Gençlik zamanında, serde heyecan olduğundan, benim şiirime bilinç pek yardımcı olmadı.

جوانی ای بهار عمر ای رویای سحرآمیز تو هم هر دولتی بودی چو گل بازیچه بادی
بیای چشمه طبع لطیفی شهریار آخر نگارین سایه‌نی هم دیدی و داد سخن دادی⁶⁵³

Cuvâni ey behâr-i `emr ey rû`yâ-yi sihr -âmîz

To hem her devletî bûdî çû gol-i bâzîçe-yi bâdî

Be pâ-y çeşme-yi teb`-i letîfî Şehrîyâr âhîr

Nigârîn sâyeî hem dîdî û dâd-i suhen dâdî.

Ey ömrümün baharı! Ey seherlerle dost olan rüya! Sen, aynı zamanda her devlette bulunansın. Nefesli saz dünyasının gülüsün. Sonuçta, Şehrîyârî'n güzel yaradılış pınarının payına düşenisin. Gölge salan bir sevgilisin. Hem görensın ve hem de söze yardımcı olansın.

مغزم برآشتند و باز امکان شعرم گو مباش الهام عشقت هست کو شب با سروشم میرودم⁶⁵⁴

Meğzem ber âşûftend û bâz imkân-i şî`rem gû mebâş

Îlhâm `ışket hest kû şeb bâ surûşem mîreved.

⁶⁵³ طوطی قنّاد

Tûti-yi Kennâd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 102.

⁶⁵⁴ هوشم میرودم

Hûşem Mîreved

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 125.

Beynim, karmakarışıktır. Belki muhteşem şiir imkanım da yoktur, fakat senin aşkının ilhamıdır ki, geceleyin bana şarkılar söyletmektedir.

شهریار از تو و بهزاد از من⁶⁵⁵

شعر من شیوه نقاشی تست

Şi`r-i men şîve-i nekkâşî-yi tost

Şehrîyâr ez to ve Behzâd ez men.

Benim şiirimi süsleyen (ilham veren) sensin. Şehrîyâr, senden, Behzad ise, benden resim öğrenmiştir.

Derdin, şairler için bir ilham kaynağı olduğunu vurgulayan Şehrîyâr, kapısına gelerek halini soran kimselerin de dert ehli olduklarını söyler. Dert ehli olan şair, bunun ilacını bulmak için çaba sarfeder, böylece bu durum ve güç, onun elinden tutar ve ruhunu körlükten kurtararak edebiyata da can suyu verir.

Dert, şairin merkebini nehirden geçiren ve edebiyatı da geri kalmışlıktan kurtaran bir olgudur. Dert, şaire misâfır olduğu zaman çare düşünmesini sağlar ve böylece onun yok olup gitmesini engeller. Dert, şairi, kavuşmanın arayışına sürükler ve sebepsizce yanıp sona ermesine müdahale eder.

“Der Beyân-ı Mâhiyyet-i Şâir” kısmında Şeyh Gâlip, şairin, vasıflarının ne olduğunu ve ne olması gerektiğini vurgularken, bir yandan da sanat eleştirisi yapar ve kendi sanat anlayışını ve şairliğini över. Bu kısımda, daha önce de ima ettiği yeni mazmunlarla, kimsenin aklına gelmemiş hayallerle, yepyeni anlamlarla yüklü şiir yazmanın gerekliliğine işaret eder ve eserinde de bunları uyguladığını dile getirir:

“Şair deme ehl-i dil demektir

Hoş-meşreb ü mutedil demektir”⁶⁵⁶

⁶⁵⁵ قمری محزون

Kumrî-yi Mehzûn

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 141.

dedikten sonra “Hüsn ü Aşk” Mesnevisinden hareketle şairlik için dert ve kederin gerekliliğini dile getirir:

“Şâirlige sûz ü derd lâzım

Endûh u belâ olur mülâzım.”

Dert sayesinde duvardan değil attan düştüğünü fark eden şair, uyumuş olan bir talihten onu haberdar eder. O, kendisi için yaylı bir yatak da istemez, sadece ölmeyecek kadar bir rızka kanidir ve buna ihtiyacı vardır.⁶⁵⁷

Ziya Paşa Fuzûlî`yi anlatırken:

“Yanıktır o şairin kitabı

Nazmında kokar ciğer kebabı”

dediğinde Namık Kemal onu alaya alır. Namık Kemal, bu yöntemiyle kimi zaman nükteden yararlanmayı da ihmal etmez. Nitekim Ziya Paşa`nın Fuzûlî hakkındaki sözlerine mukabil Namık Kemal, nüktedanlığını konuşturur. Namık Kemal, muhatabının Fuzûlî hakkındaki söylemini alelade bulduğunu ima ederek istihzada bulunur: “Hele Fuzûlî için tanzîm buyurulan Ziya Paşa`nın yukarıdaki beytini okudukça, kendimi Harâbât`da değil Bahçekapısı lokantalarında zann ediyorum. Af buyurursunuz amma şu “ciğer kebabı” mazmûnuna ne kokmuş söz, ne iğrenç tasavvur! demekten bir türlü kendimi alamayacağım. Fuzûlî Dîvân`ını kedi yavruları için mi söylemiş; yoksa Arnavudların manda yuttu dedikleri meşhûr kitâb mıdır?”⁶⁵⁸

Şehrîyâr, rızıkla yetinme konusundaki görüşünü açıklarken: kanaatin değerini belirtmekte ve bununla da az ile kanaat etmeye razı olduğunu ifade etmektedir. Şairin tek istediği, hasır, mum, yastık, kâse ve topraktan yapılmış bir testidir. Şiir kaleme alabilmek için bir parça ekmeğe ve su testisine ihtiyaç duyan şair, söğüt ağacının

⁶⁵⁶ Muhammaet Nur Doğan, **Şeyh Galib Hüsn ü Aşk** Metin, Düz Yazıya Çeviri Notlar ve Açıklamalar, Yelkenli Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2008. 773 beyt.

⁶⁵⁷ Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/13 Fall 2013, p. 1479-1489, ANKARA-TURKEY.

⁶⁵⁸ Abdülhakim Tuğluk, **Tahrîb-i Harâbât'ta İstihza**, Manisa Celal Bayar University Journal of Social Sciences 2020; 18 (4); 311-326.

altını ve mehtabın ışığını istemektedir. Bu öğeler, şaire rahat olmanın düşüncesini bağışlamış ve geçim derdinden de vaz geçmesini sağlamıştır.

مرد باشد به در ما پرسد⁶⁵⁹

اهل دردی که حال ما پرسد

Ehl-i derdî ke hâl-i mâ porsed

Merd bâşed be der-i mâ be resed.

Sen, dert ehlin. Bizim halimizi soran kimseler, ancak bizim kapımıza gelirlir.

دست ما گیرد و بلند کند⁶⁶⁰

فکر درمان دردمند کند

Fikr-i dermân-i dertmend koned

Dest-i mâ gîred û bolend koned.

Dert ehli olan ilacı düşünür. Böylece, elimizden tutar ve kaldırır bizi.

ادبیات را حیات دهد⁶⁶¹

جانم از نوکری نجات دهد

Cânem ez nevkerî necât dehed

Edebiyât râ heyât dehed.

Ruhumu körlükten kurtarır ve böylece edebiyata da can verir.

⁶⁵⁹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

⁶⁶⁰ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

⁶⁶¹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

خر ما را زجوى بجهاند

ادب از انحطاط برهاند⁶⁶²

Her-i mâ râ zi cûy be cehâned

Edeb ez inhitât be rehând.

Bizim merkebimizi nehirden geçirir. Edebiyatı da geri kalmışlıktan kurtarır.

درد من دیده فکر چاره کند

چند وقتی مرا اداره کند⁶⁶³

Derd-i men dîde fîkr-i çâre koned

Çend vektî merâ idâre koned.

Benim derdimi görünce, çare düşünmüştür. Böyle bir durum, birkaç vakitte bana yeterli gelecektir.

نگذارد که من حرام شوم

بی جهت سوزم و تمام شوم⁶⁶⁴

Ne gozâred ke men herâm şevem

Bi- cihet sûzem û temâm şevem.

Beni bırakmaz ki yok olup gideyim. Sebepsiz yere yanayım ve sona ereyim.

⁶⁶² شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

⁶⁶³ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

⁶⁶⁴ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

که ز اسب اوفتاده ام نه ز اصل⁶⁶⁵

می توانم به اصل جستن وصل

Mitevânem be esl costen-i vesl

Ke zi esb oftâde em ne zi esl.

Ben, aslında kavuşmanın arayışı içindeyim. Çünkü ben, attan düşmüşüm, temelden (duvardan) değil.

تخت خواب فخر نمی خواهم⁶⁶⁶

من خود از بخت خفته آگاهم

Men ħod ez beht-i ħüfte âgâhem

Teht- ħâb-i fener nemîĥâhem.

Ben kendim, uyumuş olan bir talihten haberdarım. Ben, yaylı bir yatak da istemiyorum.

به خدا قوت لایموت شود⁶⁶⁷

آن قدر باشدم که قوت شود

Ân keder bâşodem ke kût şeved

Be Ĥodâ kû-i lâzemût şeved.

Bana yetecek kadar bir rızık istiyorum ki, Allah`tan ölmeyecek kadar bir rızıkım olsun.

⁶⁶⁵ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

⁶⁶⁶ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

⁶⁶⁷ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

قائلم من به قول عز قنع

قائعم بر اقل ما يقنع⁶⁶⁸

Kâilem men be kevl-i `izz-i kene`

Kâni`em ber ekell-i mâ yekne`.

Kanaatin değerini belirten sözü bilmekteyim. Az ile kanaat etmeye kani olmuşum.

بوریاى و شمع و بالینى

کاسه و کوزه سفالینى⁶⁶⁹

Bûryâi vû şem` û bâlîni

Kâse vû kûze-i sefâlînî.

Hasırı, mumu ve yastığı, kâseyi ve topraktan yapılmış testiği istiyorum.

کف نانى و کوزه آبی

پای بیدی چراغ مهتابی⁶⁷⁰

Kef-i nânî vû kûze-yi âbî

Pâ-yi bîdî çerâğ-i mehtâbî.

Bir parça ekmeği ve su testisini istiyorum. Söğüt ağacının altını ve mehtabın ışığını istiyorum.

⁶⁶⁸ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

⁶⁶⁹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

⁶⁷⁰ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

Hîç ne, fıkır-i râhetem behşend

Vez me`îşet ferâgetem behşend.

Bana, rahat olmanın düşüncesini bağışlamışlar. Ve geçimden de vaz geçmeyi bahşetmişler.

3.7. Şehrîyâr`de Geceye Dâir Unsurlar

Toplumsal hayatın kaderi olarak değerlendirilen zaman, birçok alanlarda olduğu gibi edebiyatın da önemli öğeleri arasındaki yerini almıştır. İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçirdiği değişim ve gelişim, ancak zaman içinde anlam kazanır. Süresi ve sınırı bulunmayan, devam eden bir olgu olan zamanın, bu özelliği, edebî metinlerde de işlenmiş ve şiirde dile getirilmiştir.

Ay, günden güne büyür. İncecik bir yeni ay iken, bir gün gelir dolunay olur. Zaman da bu kurala uyar. Saniyeler, bir gün yüz yıllar olur. İnsan için önemli bir zaman dilimi olan gece, insanlık tarihi boyunca değişik inanışların konusu olmuş ve insanları birçok şekilde etkilemiştir.

Arapçada “leyl” şeklinde kullanılan “Gece” kelimesi, Kur`an-ı Kerim`de 114 defa geçmektedir. Ayrıca Kur`an-ı Kerim`de Türkçe anlamı gece olan “Leyl” adlı bir sure de bulunmaktadır. Allah, Kutsal Kitapta “Görmediler mi, Biz geceyi onda sükûn bulmaları için, gündüzü de aydınlık(la görsünler) diye yarattık. Şüphesiz, iman eden bir kavim için bunda ayetler vardır.”⁶⁷²

Gece mazmunu, tüm şairlerin, özellikle de klasik edebiyat şairlerinin çok önem verdikleri simgeler arasında yer almıştır. Mevlâna, “Geceleri yürü! Çünkü gece

⁶⁷¹ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 42.

⁶⁷² Neml: 86

sana sırlar yolunu gösterir. Çünkü gece yabancı gözlerden gizlenmiştir. Gönül aşka, gözler uykuya dalınca sabaha kadar sevgilimizin güzelliği ile karşı karşıya geliriz.”⁶⁷³ diyerek birçok güzelliğin geceyle ortaya çıkacağını vurgular.

Ayrıca Mevlânâ, Divan-i Kebir`de:

*“Geceleyin ruhlar, makamlarına ulaşır, maksatlar hâsıl olur, gecenin kadrini bilip anlayan kişi, gündüz gibi aydın bir gönül elde eder. Ey gündüz mahşer günü müsün yoksa? Ey gece, Kadir gecesi misin yahut da Musa’nın Tanrı tecellisine mazhar olduğu ağaç mısın sen? Geceleyin ay, yıldızları harman eder. Mustafa gibi karanlık gecede arılık aramaya bak, çünkü o padişah bir gece Miraç etti de eşsiz benzersiz bir hale geldi. Gece yüzünden âlem sustu, sen de artık tez canla aramaya, aktarmaya koyul çünkü ses, gürültü, halvet yurdunun huzurunu kaçıtır.”*⁶⁷⁴

Şiirlerinde şen, keyifli ve hayata bağlı olması yönüyle dikkat çeken Divan edebiyatı şairi Nedim, yaşadığı dönemin sosyal hayatını şiirlerine büyük bir samimiyetle yansıtmıştır. Onun şiirlerindeki bu samimi duygular ve serbestlik sayesinde şair, şiirlerinde Lale Devri’nin gece hayatından, meclislerinden ve âdetlerinden bahsettiğini görüyoruz ⁶⁷⁵

İlişkilerini gizleyen sevgililer, genellikle geceleyin bir araya gelirler. Onların birlikteliği kendi aralarındaki ilişkiyi sağlamlaştırdığı gibi geceyi de ihya etmektedir. Bu durumu Nedim, sevgililerin arasındaki zevk ve şevk beratının yenilenmesi olarak yorumlar:

“Duyduk iki yâr ahd berkitmişler

Bir manzarı hoş kenâra dek gitmişler

⁶⁷³ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, **Rubailer I**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1974, s. 61.

⁶⁷⁴ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, **Dîvân-ı Kebîr I**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1957, s. 66.

⁶⁷⁵ Hasibe Mazıoğlu, **Nedîm’in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992, s. 40-43.

İhyâ edüp ol şebi tarabla hakkâ kim

Tecdîd-i berât-ı zevk u şevk etmişler⁶⁷⁶

Erzurumlu İbrahim Hakkı ise, gece mazmunu değişik bir biçimde kullanır yazdığı şiirlerinde:

“Ey dide nedir uyku gel uyan gecelerde

Kevkeblerin et seyrini seyran gecelerde

Âşık uyumaz sen hem uyuma gecelerde

Gönlün gözüne görüne canan gecelerde

Allah için ol halka mukarin gece gündüz

Ey Hakkı nihan aşk oduna yan gecelerde⁶⁷⁷

Şehrîyâr'ın geceye olan bağlılığını ifade eden “Efsane-yi Şeb” isimli mesnevi tarzında yazılmış şiirini, okurlarını konu ile ilgili olarak başka bir şairde karşılaşmadıkları esrarengiz dünyalara götürmenin yanı sıra, gece imgesine yeni boyutlar kazandırmakta ve onu en güzel özellikleriyle tasvir etmektedir.

Geceleri, pervanenin etrafında dönen Şehrîyâr, sevdaya tutulmuş ve mest olmuş bir âşık konumundadır. Kendisinin, ne bir makamdan bir beklentisi vardır, ne de hiçbir kimseden.

Geceler, şairler için adeta bir nimet konumundadır. Çünkü tasavvuf erbabı olan şairler, böyle zamanlarda tefekküre dalmakta ve şiirler kaleme almaktadırlar.

Geceyi fırsat bilerek duygu yüklü şiirler kaleme alan Şehrîyâr, çok düşünmekte ve gece, onun için adeta bir ilham kaynağı olmaktadır. Yaşadığı zaman diliminde feleğin, edebiyattan yana vefalı davranmadığını söylemektedir. Şaire göre, devir, edebiyat ve şiirin devri değil, hatta bunların bir arpa değerinde bile kıymeti yoktur. Edepten yoksun olanlar, şairleri hiçe saymakta ve kendilerine farklı bir

⁶⁷⁶ Mustafa Yunus Gümüş, **Nedim'in Şiirlerinde Gece**, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 20, Temmuz 2020, s. 217-239.

⁶⁷⁷ Şakir Diclehan, **Bilim ve Gönül Dünyasında Bir Yıldız ERZURUMLU İBRAHİM Hakkı**, İstanbul, Dicle Yayınları, 2019, s. 217.

kazanç elde etmenin yollarını aramaktadırlar. Bunlar, Şehrîyâr gibi bir şairin sohbetini bırakıp kendileri saçma sapan sözler söylemeyi yeğlemektedirler.

Şehrîyâr, kendisi gibi şairlerin insanlığa faydalı olan ağaç ve gülün aşkını ekenlerden olduğunu düşünmektedir. Böyle şairler, dalkıran rüzgârlardan pek etkilenmez ve sallanmazlar. Kendisini, gölge salan yaprağa benzeten şair, dal kırmanın zararlı olduğunu vurgular.

Şairler bahçesinde meyve veren bir fidan mesabesinde olan Şehrîyâr, şairlik mizacı gereği çekinmeden taşı başa indiren çocuk gibi, söz söyleyen biridir. Varsın çılgın rüzgârlar bu görkemli daldan gülü dökmeye çalışsın, Şehrîyâr'ın gül ekininden başka bir toprağı yoktur. O, her zaman mum olmakta ve meclisi aydınlatmaktadır. Kendi kendine kolaylıkla yanan şair, tüm zorluklara rağmen yakut olma güzelliğinin tadını çıkarmaktadır.

امشب عجبی نیست که پروانه پرستم من شاعر سودا زده عاشق مستم⁶⁷⁸

Îmşeb `ecebî nîst ke pervâne perestem

Men şâ`ir-i sevdâ zede `âşık-i mestem.

Bu gece, tuhaf değil midir ki, sadece pervanenin etrafında dönmekteyim. Ben, sevdaya tutulmuş bir şair, mest olmuş bir âşıkım.

نه اميدم به جانی و به کسی نه کسی دارم و نه دادرسی⁶⁷⁹

Ne omîdem be câyî vû be kesî

Ne kesî dârem û ne dâd resî.

⁶⁷⁸ روح پروانه

Rûh-i Pervâne

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 63.

⁶⁷⁹ خطاب به دوست

Hitâb be Dost

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 65.

Ne bir makamdan bir beklentim vardır ve ne de hiç bir kimseden... Ne kimsem vardır, ne de yardımına koşacak biri.

زمانه شعر و ادب را نمی خرد به شعیری ولیک بی ادبان فرق سوده اند به شعرا⁶⁸⁰

Zemâne şî'r û edeb râ ne mîlhîred be şî'rî

Ve lîk bî edebân ferk-i sûde end be şu`ârâ.

Bu devirde edebiyat ve şiiri, bir arpa değerinde satın almıyorlar. Şairlere nazaran edepsizler, daha farklı bir kazanç peşindedirler.

به یاوه نیست که ترک صحبت من گفت به خیره نیست که سرورم کشید از سر من پا⁶⁸¹

Be yâve nîst ke terkem be terk-i sohbet-i men goft

Be hîre nîst ke surûrem keşîd ez ser-i men pâ.

Benim sohbetimi bırakan, terk ettiğim saçma sapan sözleri söylemenin peşindedirler.

ما درختیم و عشق گل ورزیم هم از این بادهای نمی لرزیم⁶⁸²

Mâ direhtîm û `îşk-i gol verzîm

Hem ez îb bâdhâ ne mîlerzîm.

⁶⁸⁰ مسافرت شاعرانه

Mosaferet-i Şa'irane

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 119.

⁶⁸¹ مسافرت شاعرانه

Mosaferet-i Şa'irane

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 119.

⁶⁸² شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

Biz, ağacız ve gülün aşkını ekenlerdeniz. Dalkıran rüzgarlardan pek etkilenmez ve sallanmayız.

سایه پرورد گیر، شاخه شکن⁶⁸³

ما درختی شویم سایه فکن

Mâ direhtî şevîm sâye fiken

Sâye perverd gir, şâhe şiken.

Ben, gölge salan yaprak olmuşum. Gölgeyi oluşturanlardanız, dal kıran değil...

طفل گو سنگ باردن بر سر⁶⁸⁴

من در این باغ نخل بار آور

Men der în bâğ nehl-i bâr âver

Tıfl-gû seng bârdem ber ser.

Ben, bu bahçede meyve veren bir fidanım. Çekinmeden taşı başa indiren çocuk gibi, sözü söyleyenim.

من به جز بار گل نخواهم داد⁶⁸⁵

گل از این شاخه گو بریزد باد

Gol ez in şâhe gû berîzed bâd

Men be coz bâr-i gol ne hâhem dâd.

⁶⁸³ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

⁶⁸⁴ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

⁶⁸⁵ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

Varsın rüzgâr bu görkemli daldan gülü döksün. Benim gül ekininden başka bir verimim yoktur.

سهل باشد که خويشتن سوزيم⁶⁸⁶

شمع باشيم و محفل افروزيم

Şem` bâşîm û mehfil efrûzîm

Sehl bâşed ke hîştên sûzîm.

Mum olmuşum ve meclisi aydınlatmaktayım. Kendi kendime kolaylıkla yanmaktayım.

گر به آسان نشد به خون جگر⁶⁸⁷

لعل بودن خوش است و پاک گهر

Le`l bûden hoş est û pâk govher

Ger be âsân ne şod be hûn-i ciger.

Yakut olmak güzel bir şeydir ve tertemiz bir cevherdir. Her ne kadar kanlı ciğer ile elde edilmesi, pek de kolay olmasa. ...

Divan şiirinde gece, geniş bir unsur olarak hem bir zaman ögesi ve hem de tabiatta cereyan eden olaylarla ilintili geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bir Müslüman, gece vaktinde, yaşlı gözlerle Allah'a yalvarıp yakarışlarda bulunur, dua ve niyaz ederek O'ndan günahlarının affını diler. Gece, yapılan samimî duaların kabul olunacağı, açılan ellerin boş döndürülemeyeceği ve gönüllerin teselli bulacağı bir zaman dilimi şeklinde düşünülür.

⁶⁸⁶ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

⁶⁸⁷ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 45.

Şehrîyâr`in gecesi, dünyanın gündüzünü aydınlatmakta olduğundan, kutsal bir gecedir. Günler için de şerefli olanı şairin gecesi, ilham anının ta kendisi olup onun için bir ilham kaynağıdır.

Şair için gece oldukça önemlidir. Çünkü geceleyin, rahmet kapıları açılmaktadır. İşte bu yüzdendir ki gece yarısı, sır ehlinin yalnızlığa çekilme vaktidir. Sihr-i helal⁶⁸⁸ sanatı şeklinde söylenen nazım, şiirin ta kendisidir. Çünkü böyle bir durum, şiirden zevk alanları halden hale koyar.

شب ما روز جهان افروزی است⁶⁸⁹

شب شاعر چه شب پیروزی است

Şeb-i şâ`ir çe şeb-i pîrûzî est

Şeb-i mâ rûz-i cihân efrûzî est.

Şairin gecesi, ne mübarek bir gecedir, çünkü bizim gecemiz, dünyanın gündüzünü aydınlatmaktadır.

شعر شب آینه الهام است⁶⁹⁰

شب شاعر شرف ایام است

Şeb-i şâ`ir şeref-i eyyâm est

Şi`r-i şeb âyîne-i ilhâm est.

Şairin gecesi, günlerin şerefidir. Gece şiiri ise, ilham ayının ta kendisidir.

⁶⁸⁸ Bir beyitte, hem önceki hem sonraki kelimelerle anlamca ilgili olan bir söz kullanmaya denmiştir. Sanatkâr ve şairlerin itibar ettikleri sanatlardan biri olarak kabul edilmektedir. Güzel ve iyi söylenmiş sözler için de bu kelime kullanıla gelmiştir.

⁶⁸⁹ افسانه شب (سنفونی کوہستان، یکشب خاطره)

Efsâne-yi Şeb (Yek Şeb Hâtıra, Sinfonî-yi Kûhistân)

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 38.

⁶⁹⁰ افسانه شب (سنفونی کوہستان، یکشب خاطره)

Efsâne-yi Şeb (Yek Şeb Hâtıra, Sinfonî-yi Kûhistân)

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 38.

شب در رحمت گردون باز است

دل شب خلوت اهل راز است⁶⁹¹

Şeb der-i rehmet-i gerdûn bâz est

Dil-i şeb helvet-i ehl-i râzest.

Geceleyin, rahmet kapısı açılmaktadır. Gece yarısı ise, sır ehlinin yalnızlığa çekilme anıdır.

شعر نظمى بود به سحر حلال

که کند اهل ذوق حال به حال⁶⁹²

Şi`r nezmî bûd be sihr-i helâl

Ke koned ehl-i zevk hâl be hâl.

Sihr-i helal sanatıyla söylenen nazım, şiidir. Çünkü böyle bir durum, şiiden zevk alanları halden hale koyar.

Genel olarak seher, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığının birbirine karıştığı ve tanyeri ağarmasından önceki vaktin adıdır. Kur`an-ı Kerim`de “gece” istirahat vakti olarak tayin edilmiş olmakla birlikte, gece ibadetini teşvik eden ve uyanıklığı öven pek çok âyet-i kerime vardır.

“Ey örtüsüne bürünen Peygamber, geceleyin kalk, gecenin birazını veya yarısını; ya da yarıdan biraz azaltıp biraz çoğaltarak ibadetle geçir. Kur`an`ı yavaş yavaş, güzel güzel, tertil üzere oku! Çünkü biz sana ağır bir yük yükleyeceğiz.

⁶⁹¹ افسانه شب (سمنونی کوہستان، یکشب خاطره)

Efsâne-yi Şeb (Yek Şeb Hâtıra, Sinfonî-yi Kûhistân)

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 38.

⁶⁹² شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

*Gecenin neşesi daha etkili, sözü daha güçlüdür. Sana gündüzünde bir iş vardır. Rabbi'nin adını an ve masivadan kesilip O'na yönel!"*⁶⁹³

Gecenin, bir yorgan gibi insanı örten sessizliği ve mistik hazzı, insanların gönül ve duygu dünyalarını harekete geçirdiğinden, tasavvuf erbabı için gece, adeta bir hazine gibi görülmüş ve yazdıkları eserlerde de bu konuya ayrı bir yer ve değer vermişlerdir. Mutasavvıflar, geceleyin teheccüde kalkmayı maneviyat âleminin önemli bir unsuru gibi gördüklerinden, eserlerinde geceleyin teheccüde kalkmayı kolaylaştıracak duruma ve vakite de ayrı bir önem vermişlerdir.

Şehrîyâr, tasavvuf ehlinden olmasa da hayal dünyası oldukça geniş olan bir şair sıfatıyla, gece niyazına önem vermiş ve bu durumu şiirlerinde işlemeğe çalışmıştır.

Şehrîyâr, kendisini kimi zaman dağ eteğinde çıkan bir pınar başı, kimi zaman da çeşme başlarında kavga eden köylü kızları gibi görür. O, geceleyin yaşlı birinin, namazındaki münacata eş tarzda yalvarış ve yakarıyla benzeri olmayan ve kendisini sevgiliye feda eden biridir.

Bazen karanlığın debdebesine esir düşen, bazen gecenin ortasında bir fısıldayış sonucu Allah'la baş başa kalandır, bazen de yetimin gözyaşı ve tövbe edenin yalvarışı olmaktadır.

Şehrîyâr, kerem sahibi insanlar gibi cömerttir ve zayıfın yanında yer alır. Kimi vakit mescit ve camilerin ezanında görünendir, kimi zaman da kilise çanının tınısında gizlenendir.

Şehrîyâr, saba sazının tellerinde kutsal bir terâne, kendi sözleriyle belâgat ve güzelliğin de dile getiricisidir. Onun sayesinde gönlün her zerresi, güneş ışınlarıyla aydınlanmaktadır.

Sevgilinin güzelliğinin parlaklığı karşısında ayın gölgesine sahip olan şair, hasta bir beyin ile şiirin arkasından dolaşmaktadır. Şairin gözyaşı ile süslenen cevher,

⁶⁹³ Müzemmil, 1-8.

onun şiirinin tanığı olmuştur. Böylece, güzellik iddiasında bulunan Şehrîyâr`ın kendince birtakım kanıtları vardır.

گاه شوم چشمه ساز دامنه کوه بر سرم از دختران دهکده غوغا⁶⁹⁴

Gâh şevem çeşmesâz-i dâmene-yi kûh

Ber serem ez dohterân dîhkede ğevġâ.

Bazen, dağ eteğinde çıkan bir pınar başıyım. O çeşme başlarında, köylülerin kavga eden kızları gibiyim.

گاه شب در نماز پیر مناجات راز و نیازم نثار شاهد یکتا⁶⁹⁵

Gâh be şeb der nemâz-i pîr-i monâcât

Râz û nîyâzem nisâr-i şâhid-i yektâ.

Bazen, geceleyin bir yaşlının namazındaki münacat gibiyim. Yalvarış ve yakarışla, benzeri olmayan sevgiliye feda olan biriyim.

گاه شوم شکوه اسیر مظالم در دل شب باخدای خویش به نجوا⁶⁹⁶

Gâh şevem şokûh-i esîr-i mezâlim

⁶⁹⁴ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 3, s. 53.

⁶⁹⁵ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 3, s. 53.

⁶⁹⁶ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

Der dil-i şeb bâ hûdâ-yi hîş be necvâ.

Bazen, karanlığın debdebesine esir düşmekteyim. Bazen de gecenin ortasında, bir fısıldayış ile kendi Allah`ımla baş başayım.

اشک یتیم من و تضرع تائب بذل کریم من و گذشت توانا⁶⁹⁷

Eşk-i yetîmem men û tazarro`-i tâib

Bezl-i kerîmem men vû gozeşt-i tevânâ.

Yetimin gözyaşıyım, tövbe edenin yalvarışıyım. Ben, kerem sahibi olan bir insan gibi cömertim, güçlünün affedicisiyim.

گاه عیان د راذان مسجد جامع گاه نهان در طنین زنگ کلیسا⁶⁹⁸

Gâh `eyân der ezân-i mescid-i câmi`

Gâh nihân der tenîn-i zeng-i kelîsâ.

Bazen, mescit ve camilerin ezanında görünenim. Bazen de kilise çanının tınısında gizlenen biriyim.

بر لب ساز صبا ترانه قدسم در سخن شهریار شیوه شیوا⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

⁶⁹⁸ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

⁶⁹⁹ شاهد شعر

Şâhid-i Şi`r

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 53.

Ber leb sâz-i Sebâ terâne-yi kodsem

Der sohen-i Şehrîyâr şîve-yi şîvâ.

Saba sazının tellerinde kutsal bir teraneyim. Şehrîyâr`in sözlerindeki belâgat ve güzelliğin üslubuyum.

شهریارا دل هر ذره بمهری روشن من بدل روشنی از سایه ماهی دارم⁷⁰⁰

Şehrîyârâ dil her zerre be mihri rûşen

Men be dil rûşenî ez sâye-i mâhî dârem.

Ey Şehrîyâr! Gönlün her zerresi, senin güneşinle aydınlanmaktadır. Senin parlaklığın karşısında ben, ayın gölgesine sahip olmuşum.

به مغز خسته به دنبال شعر می گشتم اگر چه حافظه در خط بی سوادى بود⁷⁰¹

Be meğz-i heste be donbâl-i şî`r mîgeştem

Eger çe hâfize der hett-i bî sevâdî bûd.

Hasta bir beyin ile şiirin arkasından dolaşmaktayım. Her ne kadar zihin karartısız olan bir yazı peşinde olsa da...

شاهد شعر بود زیورش از گوهر اشک من اگر دعوی حسن است گواهی دارم⁷⁰²

⁷⁰⁰ سایه ماه

Sâye-i Mâhî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 110.

⁷⁰¹ سه تار عبادی

Setâr-i `Obâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 79.

⁷⁰² سایه ماه

Sâye-i Mâh

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 110.

Şâhid-i şî'r bûd zîvereş ez govher-i eşk

Men eger de`vi-yi hosn est gûvâhi dârem.

Gözyaşı ile süslenen cevher, şiirimin tanığı oldu. Eğer güzellik iddiasında bulunuyorsam, benim de elbette delilim vardır.

3.8. Şehrîyâr`ın Beğendiği ve Etkisinde Kaldığı Şairler

3.8.1. Hâfız-ı Şîrâzî

Asıl adı, Hâce Şemseddin Muhammed olan Hâfız, İran`ın önde gelen lirik şairlerindendir. Şîrâz`da dünyaya gelen şairin doğumu için verilen tarihler, bir birini pek tutmamaktadır. Büyük şöhretine rağmen kaynaklarda, hayatı hakkında çok az bilgi mevcuttur. İyi bir öğrenim gördüğüne ve “Hâce” unvanını kullandığına göre, bilgin ve seçkin bir aileye mensup olmalıdır.

Öğrenimi sırasında Kur`an-i Kerîm`i ezberlediği için “Hâfız” lakabını almıştır. Dini ilimlerin yanı sıra başta Arap edebiyatı olmak üzere çok iyi bir kültür aldığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Bunun yanında eserlerinde, döneminin musikisi ilmi ve çeşitli sanatlar hakkında bilgi edindiğine ve iyi satranç oynadığına dair bilgilere de rastlanmaktadır.

Kaside, rubaî ve kıtalar yazmış olmasına rağmen Hâfız, şöhrete gazelleriyle ulaşmıştır. Daha önce gazel söyleyen bütün üstatların meziyetlerini kendinde toplanmış olması nedeniyle gazelleri, Fars edebiyatında, türünün en gelişmiş örnekleri sayılmıştır. Kendinden önceki şairler gibi gazellerinde mecazi anlamlar da taşıyan aşk ve şarap meclislerini terennüm etmiş ve bazen başka şairlerin beyitlerini de iktibas ederek kendi gazellerinin arasına serpiştirmiştir.

Hâfız`ın şiirlerindeki âhenk ve akıcılık yanında, dilinin sade, tekellüfsüz ve veciz olması, onun şöhretinin en önemli sebeplerinden biri kabul edilmiştir. Tüm bu özellikleri, tezkirelerde de dile getirilmiştir.

Hâfız divanı, Türkiye`de Mevlânâ`nın Mesnevi`si ve Sa`dî-yi Şîrâzî`nin Gülistan`ından sonra, en çok okunan Farsça eserlerin başında gelir. Medreselerde

hem Fars dilinin hem de belâgat konularının öğretiminde ezberletilen parçalar arasında, Hâfız'ın şiirlerinin önemli bir yeri vardır.

Bilinmeyen ve görünmeyen bir âleme ve sırlara tercüman olduğu için kendisine “Lisânü'l-Gayb” ve “Tercümânü'l-Esrâr” lakapları verilen Hâfız'ın divanı, İran dışında Orta Doğu, Hindistan, Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinde de oldukça fazla tanınmıştır.

Hâfız'ın, Klasik Türk Şiirine de geniş ve sürekli etkisi olmuştur. Bizim divan edebiyatımızın İran etkisi altında kalmış olmasıyla ilgili tenkit ve değerlendirmeler, çoğu kez Hâfız'ın şiirlerinden ötürü yapılır.

Hâfız divanı, Türkçe'ye ilk defa Abdülbaki Gölpınarlı tarafından tercüme edilmiştir (İstanbul 1944). Onun divanı ve şiirleri üzerine Batı'da çeviri ve metin neşri olarak çok sayıda çalışmalar yapılmıştır.⁷⁰³

Goethe, Hâfız'la ilgili Doğu-Batı Divanı'nı yazarken şöyle der: “Şairi anlamak isteyen, şairin ülkesine gitmelidir. Eskinin yeni ile kaynaştığını, zevkle seyretmenin tadını çıkarmalıdır”.

Bu bilge şair, Şark'a gitmeden de Almanca'ya tercüme edilmiş Hâfız'ın eserlerinden çokça yararlanmıştır.⁷⁰⁴

Hâfız, şöhreti tüm dünyaya yayılmış büyük bir şairdir. Bu nedenle Şehrîyâr da divanlarında Hâfız'a fazla yer vermiş ve onu, çeşitli yönleriyle örnek bir şair olarak ele almış ve dolayısıyla etkisinde kalmıştır.

Hâfız, XV. yüzyıl gazel türünde İran edebiyatının eşine az rastlanan bir sanatkârdır. Hâfız'da kemalini bulan gazel tarzının birçoklarına göre, ilk güzel örneklerini Kemaleddin İsmail (ölm.1237) vermiştir. Kuşkusuz İran edebiyatında gazel tarzının hikâyesi, bir hayli eski tarihlere kadar gider. Tasavvufi gazeller başta olmak üzere Senai (ölm.1131), Feridü'd-Din Attar (ölm.1193) ve Cami (1414 -1492) gibi sanatkârlar, genellikle tasavvufla ilgili neşe ve coşkuyu terennüm etmişlerdir.

Büyük bilgin ve İran edebiyatının son klasik şairi sıfatını taşıyan Abdurrahman Cami, Şîrâzlı Sa'dî ve Hâfız'ı kastederek “Ah şu iki Şîrâzlı'dan”

⁷⁰³ Hâfız-ı Şîrâzî, **Dîvân** (nşr. Muhammed-i Kazvînî – Kâsım-ı Ganî), Tahran 1320 hş., nâşirlerin önsözü; a.e. (trc. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1944, mütercimnin önsözü, s. 1-39; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1958, s. 329-363; Rypka, HIL, s. 263-271;

⁷⁰⁴ Senail Özkan, **GOETHE DOĞU BATI DİVANI**, İSTANBUL, 2009, Ötüken Yayınevi, s. 36.

diyerek imrenişini, takdirini ve gıpta ile onlara bakışını ifade ederken: “ Her ne kadar Hazret-i Peygamber: “Benden sonra peygamber gelmeyecek” demiş ise de, şiirde peygamber sayılmaya değer üç kişi vardır. Destanda Firdevsî, kasidede Enverî ve gazelde de Sa’dî, “Ya Hâfız nerede?” diye kendisine sorulunca da: O mu, o, İran şiirinin Tanrısı’dır” cevabını verir.⁷⁰⁵

Hâfız’a “Lisânü’l-Gayb” denilmesinin kuşkusuz birçok nedeni vardır. Hâfız’ın şiirleri “zor şiir”dir, ancak anlaşılmaz değildir, her mısraı, içinde onlarca üstün ve yüce öğretileri barındırmaktadır. Kendisi de diğer ilahî nefesli şairler gibi aşkın tercümanı olmuştur. Nitekim Merhum Allame Tabatabaî gibi büyük âlimler Hâfız’ın şiirlerine sayfalar dolusu şerhler yazmışlardır.

Aslında Hâfız’ın şiirlerinin zor olması, sözlerinin değişik yönlerle çekilebilmesinden ötürüdür. Öyle ki, çok farklı dünya görüşlerine ve değişik ideolojilere sahip kimseler, onun şiirlerine sahiplenmekten hiçbir zaman çekinmemişlerdir.

Gerçekten de Hâfız, oldukça ilginç ve değişik bir şairdir, hem Allame Tabatabaî gibi hakikate âşık büyük ariflerin secdegâhının kenarında, hem de mecaza âşık mecnunların dilinde... Kısacası herkes, Hâfız’da kendi kapasitesince ve dünya görüşünce bir şeyler keşfetmekte ve teselli bulmaktadır.

Kimi insanlar, zaman zaman Hâfız’ın şiirlerini, aşklarını ifade etmekte, kenarı yanık güzel kokulu aşk mektuplarına geçirmekte veya ellerini semaya kaldırıp Allah’a olan dua ve münacatında okumaktadırlar.

Hâfız’ın şiirleri, ilahî aşkı kalpte hissettiren ve mana itibarıyla de sürekli insanları motive ederek ilerlemeyi sağlayan türdendirler. Evet Hâfız işte bu yüzdendir ki, Feyz Kaşanî gibi büyük âlim, arif ve filozof, hepimize seslenerek mutlaka onun şiirlerini okumamız gerektiği öğütünü vermektedir.⁷⁰⁶

⁷⁰⁵ Molla Cami, **Nefahatü’l Üns Min Hadaratil Kudüs**, Evliya Menkıbeleri. Sadeleştiren Andulkadir Akçiçek, Madde 606, s.1073.

⁷⁰⁶ <https://sanalkesul.wordpress.com/2017/07/13/lisanul-gayb-Hâfız-i-sirazi/>
(erişim tarihi 12.02.2021)

Molla Câmî'nin, "Lisânü'l-Gayb" ve "Tercümânü'l-Esrâr" olarak andığı Hâfız-ı Şîrâzî (ölm. H. 792/ M.1390), kendi zamanında ve kendinden sonraki dönemlerde, hem Doğu edebiyatlarını ve hem de Batı edebiyatlarını derinden etkilemiştir. Şiirlerindeki çift yönlü yapı, onu, hem dünyevi hem de tasavvufi bir şair kimliğine büründürmüştür.

Mevlânâ, Hâfız ve Fuzûlî gibi Doğunun büyük yıldızlarını bir tarafa bırakacak olursak, Hâfız'la ilgili bir eser kaleme alan Batının şairler Prensi Goethe de, edebiyat dünyasının parlak yıldızlarından biridir. Bunun yanında, onun "Doğu Batı Divanı" adı altında Hâfız'ı bir esere taşıyarak açıklamalarda bulunması, takdire şayan bir girişim ve önemli bir gelişmedir.⁷⁰⁷

Hâfız'ın kendi şiirlerinde insanın hem ilahi yanını, hem de beşeri boyutunu mükemmel bir şekilde anlattığı görülür. Onun şiirlerine göz attığımızda, bir taraftan Kur'an-ı Kerim hâfızı olan şair, uzlet gecelerinde Kur'an okuyan, hüthüt kuşunun rehberliğinde Anka'ya ulaşmaya çalışan, seher vakitlerinde yaptığı zikir ve duaların bereketiyle kendisine hazineler bağışlanan, tasavvufi yaşantıyla sarhoş olan, diğer taraftan mescitten harabata, dergâh, mabet ve uzletten çekilerek başka bir mekâna giden ve dönemin sosyal şartlarında şeyh, zahit ve müftü gibi dini konularda görüş beyan edenleri, çok ağır bir dille eleştiren, kalem oynatan ve şiir yazan bir sanatkâr olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hâfız'ın şiirleri, onun günlük yaşamının yansıması değil, aksine ruhsal ve zihinsel alıştırmaların, yani düşünceler, hayaller, kuşkular ve melek ile hayvan arasında berzah âleminde dolaşarak yerini alan insan zihninde oluşumların dolaylı olarak yansımasıdır.⁷⁰⁸

Hâfız'ın kullandığı dil konusunda çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bu nedenle Hâfız'ın şiirlerinin yorumuyla ilgili Ebu Suud Efendi'nin fetvasına bakmakta yarar vardır. Hâfız'ın şiirleri, bir mecazlar hazinesini andırır. Bu durum, onun Divanı'nı her türlü yoruma açık hale getirmiştir. Bazı mısraları gerçekten yanlış anlaşılmaya

⁷⁰⁷ Senail Özkan, **GOETHE DOĞU BATI DİVANI**, İSTANBUL, 2009, Ötüken Yayınevi, s. 21.

⁷⁰⁸ <https://www.islamdusunceatlası.org/detail/person335>
(erişim tarihi 12.02.2021)

müsaittir. Bu mısraları, diğerlerinden ayırt etmek, tek çıkar yol gibi görünüyor. Zaten Ebu Suud'un tavsiyesi de yılan zehrini, tiryak ile karıştırmamak yolundadır. Aslında bu fetvasıyla Ebu Suud, Hâfız'ı aykırı ve aşırı görüşlülerin tehlikeli saldırılarından korumuştur.

Hâfız'ın kullandığı kelime ve dil üzerine Ebu Suud fetvasına işaret eden Goethe:

“Hâfız'ın şairlik tarzı, malum hakikati

Silinmez bir halde gösterir,

Fakat ara sıra önemsiz şeyler

Şeriat sınırlarının dışına taşar.

Emin olmak istersem bilmelisin

Yılan zehri ile tiryaki ayırt etmeyi”⁷⁰⁹

diyerek bu konuda sevgisini dile getirmektedir.

Hâfız'ı Batı'ya tanıtanların başında Heinrich Friedrich von Diezi, Viyanalı şarkıyatçı Joseph Freiherr Von Hammer-Purgstall (1774-1856) ve Goethe gelir. Aslında Goethe'nin Doğu Batı Divanı'nın yayınlanmasına kadar Doğu, tümünden bilinmeyen bir kültür coğrafyası değildi. Goethe'den önce Şarkın bir ışık diyarı olduğunu yazarlar olmuştur. Hatta Kitab-i Mukaddes'e inanan herkes, ışığın Doğudan geldiğine inanmaktaydı. Çünkü bu Kutsal Kitap, Batıya geçen ilk ilahi pırıltıydı, ama yegâne ışık değildi. Ondan başka ışıklar da vardı doğuda. Daha doğrusu ışığın kaynağıydı, bütün dinlerin beşiği yine bu topraklardı.

Lirizm konusunda Goethe, kendisini Hâfız'la karşılaştırarak düşüncelerini belirtir. Bir örnek vermek gerekirse şu parça, şairin lirizmi ifade etmesi bakımından oldukça dikkat çekicidir: “Sonbahar gelince tabiatla bir matem havası hissedilmeye başlar dağların eteklerinden zirvelerine doğru yer yer oluşan bakır renk, gözlerden ruhlara intikal edince dallar arasında saklanmış kuşlar artık ötmez olurlar. Yapraklar kendilerini varoluşun yükünden kurtaracak hafif rüzgârlar bekler. Nicedir gam ile

⁷⁰⁹ Senail Özkan, **GOETHE DOĞU BATI DİVANI**, İSTANBUL, Ötüken Yayınevi, 2009, s. 188.

temizlenen kuşlar, her nedense şarkılarını hançerinin bir yerlerinde gizleyerek başka bir baharı sayıklamaya başlar insanın mukadderatı da bundan farklı değildir yaş kemale erince günler kısılır, hazinleşir, gölgeler uzar... “Teşrinlerin bu hüznü geçer ta iliklere” veya “İnsan duyar yerin dile gelmiş sükûtunu” ...

Hâfız'ın, coşkuyla ve aşk sarhoşluğuyla söylediği gazellerinde şarap, saki, gül, bülbül, gençlik ve bahar, birbirine karışmış ve tam da bu noktada, edebiyatta kullanılan mazmunlardan habersiz insanların istismarına açık kapı bırakmıştır. Ebu Suud, bu fetvasıyla hem onun muhteşem Divanı'nı bu tür insanların tahribatından kurtarmış ve hem de Divan'ının yasaklanmasını engellemiştir.⁷¹⁰

Şehrîyâr, Hâfız'ın sanat anlayışından yararlandığı ve onunla gurur duyduğu bir şairdir. Hâfız'ın Divanı'nı her okuyuşunda, yüz defa bin defa hayran kalan Şehrîyâr, onun sanatını, “Farsçanın Kur'an'ı” diye nitelendirmektedir. Hâfız'ı, idrak ve tefekkürün zirvesi olarak düşünen Şehrîyâr, ondaki sanatkârlık kudretini olağanüstü yeteneği ile ilişkilendirmektedir.

Şehrîyâr, şiirlerinde hem Hâfız'ın sanatına ve hem de kişiliğine değer vererek eserlerinde yer yer Hâfız'ın biyografisi ile ilgili bilgileri kelime kalıplarına döker. Bu arada, Hâfız'ın aşağıdaki ünlü beytini aktaran Şehrîyâr, ona olan hayranlığını bir kere daha dile getirir:

“Eger ân türk-i Şîrâzî be dest dil-i mârâ

Be hâl-i hindûyeş behşem Semerkend û Buhâr râ”⁷¹¹

Meşhur bir hikayedir ki, Hâfız'ın bu beytini duyan Timur, onu yanına çağırarak kendisine şöyle der: “Ben dünyanın birçok bölgesinin fethettim. Semerkant ve Buhara'nın şöhretini tüm âleme yaydım, fakat sen, hangi cesaretle benim bu güzel şehirlerimi bir siyah bene değişiyorsun?”

Hâfız'ın, “Biz zaten vere vere bu hale geldik” şeklindeki veciz cevabı, Timur'un hoşuna gider ve onun verdiği bu cevap, kendisine yüklediği ağır vergiyi kaldırmaya neden olur.⁷¹²

⁷¹⁰ Senail Özkan, **GOETHE DOĞU BATI DİVANI**, İSTANBUL, 2009, Ötüken Yayınevi, s. 361.

⁷¹¹ Eğer o Şîraz'lı güzel bize gönül verirse, yüzündeki tek bir benine Semarkand ve Buhar'a şehirlerini feda ederim.

⁷¹² Cengiz Aytmatov, **Şafak Sancısı**, Ankara, Bengü Yayınları, 2015, s. 228.

Batı dünyasının büyük şairlerinden Goethe, kaynaklarda Hâfız`la karşılaşınca, hayalînin sınırlarını öğrenir, önce Hâfız`ın lirizmi karşısında kendi poetik varlığını sürdüremeyeceğinden endişelenir ve daha sonra onu yakından tanıyınca Hâfız`ı şair olarak “ikiz kardeş” kabul eder.

Başlangıçta onunla yarışmayı bir çılgınlık şeklinde görse de sonunda bu mukadderatını kabul etmek durumunda kalır ve Hâfız`la şiirsel bir rekabete girer. Önceleri, Hâfız`ın şiirlerinin etkisiyle kalem oynatmaya başlayan Goethe, bir müddet sonra kendi ateşiyle tutuşmaya başlar.

Hâfız`ın şiirde işlediği aşk olgusu, farklı bir boyutta olmuştur. Aşk, baharın tomurcuğudur, lirizm ise, gençliğin çiçeğidir. Yaz ortalarında ne tomurcuk kalır ne de çiçek beklenir. Tam tersine başaklar sararmaya, çiçekler dökülmeye başlar. Bülbül, en güzel şarkılarını ilkbaharda terennüm eder.

Bunun sonucu olarak dünyanın en büyük şairleri de, en güzel ve en içli şiirleri, hayatlarının baharında ve yahut olgunluk çağlarında yazmışlardır. Ancak bunun istisnaları da vardır. Hayatlarının sonbaharında, lirik şiirler yazmış şairler de yok değildir.

Hayatı ve şiiri, Batı dünyasında aşktan beslenen ve şekillenen bu büyük ruh, yani Goethe, hayatının son döneminde hiç beklenmedik bir şekilde patlayan bir yanar dağ gibi, varlığının derinliklerinden aşk, püskürtü verir. Doğu Batı Divanı, Goethe`nin sadece 65 yaşındayken yaşadığı aşkın “bahar soluğu ve yaz ateşi” değil, tersine Batıda tüm zamanların en derin aşk şiirlerini içeren bir “Batı Divanı”dır. Ve doğrusu, bunu başarmıştır.⁷¹³

Şehrîyâr`ın, şairler içinde en çok Hâfız`a yer vermesi ve kendisini de, “çağımızın Hâfız”ı şeklinde nitelendirilmesi, boşuna değildir. Şehrîyâr, Hâfız`ın başarılarından ve onun gazel sahasındaki üstünlüklerinden bahsederken, “gazel türü”nün gereksizliğinden dem vuran ve bu türü, İran edebiyatında bütün geriliklerin nedeni olarak görenlere” cevap niteliğinde açıklamalarda bulunmakta ve onların asılsız suçlamalarını adeta boşa çıkarır:

⁷¹³ Senail Özkan, **GOETHE DOĞU BATI DİVANI**, İSTANBUL, Ötüken Yayınevi, 2009, s. 22.

“Misqaldan danışıb xalvara keçmə,
Hâfız`ın, Sa`di`nin üstünə düşmə.
Bədəndə hər üzvün olur öz yeri,
Qolun qol yeri var, gözün göz yeri.
Ölkəyə bilək də, göz də gərəkdir,
Qılıncla bərabər söz də gərəkdir!
Hâfız`ı, Sa`di`ni, Firdəvsî`ni sən
Könül dəftərindən təməlli silsən,
Yurdunda, yuvanda bəs nəyin qalar?
Bircə ağzı qırıq nelbekin qalar”⁷¹⁴

Şehrîyâr, Hâfızla ilgili düşüncələrini kelime kalıplarına dökerken, zaman zaman edebiyatla ilgilenenlere de bazı ufuklar açmayı başadır. Şair, gerçək sanat üstadı olarak gördüğü Hâfız`ın dehâsını, İran şiirinin zirvesi saymakta, İran medeniyetinin kadim oluşunu ve ebediliğini de onda görmektedir:

“Əsrlər dolandır, əsrlər keçir,
Hâfız çeşməsindən nəşillər içir”⁷¹⁵

diyen Şehrîyâr, Şîrâz şehrini Hâfız`la ilişkilendirerek kendi duygu ve düşüncələrini şiir diliyle ifade etməyə çalışır.

Şehrîyâr`in kendisine örnek aldığı ve büyük üstat kabul ettiği Şîrâzlı Hâfız, Şehrîyâr`la aynı diyardan -aşk diyarından- olup bu güzel duyguyu kendilerine meslek edinmiş ve insanlar arasında yaygın olan şöhrəti yakalayabilmişlerdir.

⁷¹⁴ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 309.

(Türkiye Türkçesi ile: İnsağlu boş konuşup Hâfız ve Sa`di`nin üstüne düşmekten vazgeçmelidir. Vücüdümüzde kolun kol yerini var, gözün göz yeri. Ülkemize kılıcla birlikte söz de gereklidir. Hâfız`ı, Sa`di`yi ve Firdəvsî`yi gönül defterinde silmekle yurdunda, memleketinde kırık tabağından başka hiç bir şeyin kalmaz.)

⁷¹⁵ A.g.e s. 302.

(Türkiye Türkçesi ile: Asrlar geçse de Hafız çeşmesinden nesiller su içmekte)

Hâfız'ın raks ve semâî, asla boş bir şey olmayıp gerçek anlamda bir aşk oyunudur. Aşkın en güzelini içselleştiren ve aşıkların gönlünün teselli bulduğu kişi, Hâfız'dan başkası değildir. Bu yüzden Hâfız'ın mektebinden (ekolünden) ayrılmayı düşünmek istemez ve ayrılmanın büyük bir hata olacağını söyler. Manevi bir sülûk yuvası olan Hâfız mektebi, tekke görevini üstlenmekte, onun şiirleri de, gül sepetinin en üst tarafında yer almaktadır. Gönüllerde taht kuran üstadımız, sonsuza dek yaşayacaktır.

Şehrîyâr tarafından tekrar tekrar okunan Hâfız'ın şiirleri, vezinle yazılmış ezgilerinden oluşan bir canlılıkta ve hüznü iniltilerden adeta neşe meydana getirmektedir. Şehrîyâr, Hâfız'ın Divanı için, “Ben, O'nun Divanı'nı çokça görmüşümdür. Bravo ona ki Kur'an'ı, sanki Farsça görmüş gibiyim.” der.

Hâfız'ın edebiyattaki konumunu, yüce ve üstün bir seviyede gören Şehrîyâr, “Onun şiirlerinde büyük bir coşkunun ve ruhaniyete bağlı anlamlı bir yaşantının varlığını sonsuza dek yaşatacak olan bir şair” nitelemesinde bulunur.

Şehrîyâr'a göre: “Gayb Âlemi”nden haber veren Hâfız'ın dili, büyüdür. Göğsü ise, Allah kelimelerinin hazinesidir. Kur'an'ı, göğsünde taşıyan Hoca, cevheri ve ulûhiyeti yansıtan bir ayna gibidir.”

منم که شهره ی به عشق ورزیدن⁷¹⁶

به شهر عشق منم شهریار و چون حافظ

Be şeh-i `ışk menem Şehrîyâr û çûn Hâfız

Menem ke şöre-yî be `ışk verzîden.

Ben ve Hâfız, aşk şehrinin sakinleriyiz. Ben, aşkı meslek edinmekle üne kavuşmuşum.

⁷¹⁶ سایه و آفتاب

Sâye vü Âftâb

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 54.

بعث حمل مکن رقص و سماع حافظ

عشقبازيست خداراونه کاربازيست⁷¹⁷

Be `ebes heml mekon reks û sema`-i` Hâfiz

`İşk bâzist Hûdâ râ vû ne kâr bâzîst.

Hâfiz`ın raks ve sema`ını, boş bir şey sanma, Allahım! Bu, bir aşk oyunudur, yoksa boş bir iş değildir.

شاهد عشق از او تجلی یافت

خاطر عاشقان تسلی یافت⁷¹⁸

Şâhid-i `ısk ez o tecellî yâft

Hâtır-i `âşıkân tesellî yâft.

Aşkın en güzeli, onda tecelli etmiştir. Âşıkların gönlü, onunla teselli bulmuştur.

سفرمیسند هرگز شهریار از مکتب حافظ

اینجا و کنج خانقاه اینجا که سیر معنوی⁷¹⁹

Sefer me pesend hergiz Şehrîyâr ez mekteb-i Hâfiz

Încâ konc-i hankâh încâ ke seyr-i me`nevî.

Hâfiz`ın mektebinden ayrılmayı hiç düşünme. Burası, bir tekke köşesidir ve yine burası, manevi bir sülûkun yuvasıdır.

⁷¹⁷ کارگاه آدمسازی

Kârgâh-i Âdemsâzî.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 63.

⁷¹⁸ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 52.

⁷¹⁹ مکتب حافظ

Mekteb-i Hâfiz.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 96.

خواجه ما كه زنده ابد است

شعر را گل سر سبد است⁷²⁰

Hâce-yi mâ ke zinde ebed est

Şi'r râ gol-i ser -i sebed est.

Bizim hocamız, sonsuza dek yaşayacaktır. Şiiri, gül sepetinin mostrasıdır.

زنده از نغمه های موزون است

خرم از ناله های محزون است⁷²¹

Zinde ez neğmehâ-yi mevzûn est

Horrem ez nâlehâ-yi mehzûn est.

Şiirleri, vezinli ezgilerinden oluşan bir diriliktir. Hüzünlü iniltilerden de, daima neşe meydana getirmektedir.

من به دیوان او بسی دیدم

وه كه قرآن به پارسی دیدم⁷²²

Men be Dîvân-i o besî dîdem

Veh ke Kor`ân be Parsî dîdem.

Ben, O`nun Divanı`nı çokça görmüşümdür. Bravo ona ki Kur`an`ı, sanki Farsça görmüş gibiyim.

⁷²⁰ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 51.

⁷²¹ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 51.

⁷²² شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

جای انکار خواجه ما نیست

که به وجد و سماع روحانی است⁷²³

Câ-yi inkâr Hâce-yi mâ nîst

Ke be vecd û sema`-i rûhânî est.

Bizim Hoca'nın edebiyattaki yeri, hiç inkar edilebilir mi ki, coşku ve ruhani semadan (rakstan) oluşmaktadır.

شاعر آسمانیش دانم

زنده جاویدانیش خوانم⁷²⁴

Şâ'ir-i âsmânîş dânem

Zinde-yi câvidânîş hânem.

Onu, ilahi bir şair olarak bilmekteyim. Ayrıca onu, sürekli yaşayan ve sonsuza dek yaşayacak biri şeklinde görmekteyim.

سحر باشد لسان اولاریب

راستی راستی لسان الغیب⁷²⁵

Sihr bâşed lisân-i o lâ reyb

Râstî rastî Lisânü`l- Ğayb.

Kuşkusuz onun dili büyüdür. Doğrusunu söylemek gerekirse, o ğayb dilidir.

خواجه قرآن به سینه داشته است

گوهر آبگینه داشته است⁷²⁶

⁷²³ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

⁷²⁴ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷²⁵ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

Hâce Kor`ân be sîne dâšte est

Govher-i âbgîne dâšte est.

Hoca, Kur`an`ı göğsünde taşıyan biriydi. Cevheri yansıtan bir ayna gibiydi.

خواحه آئینه خدای نماست⁷²⁷

سینه گنجینه کلام خداست

Sîne gencîne-yi kelâm-i Hodâ est

Hâce âyîne-yi Hodâ-yi- nomâst.

Göğsü, Allah kelamının hazinesiydi. Hoca, Ulûhiyeti yansıtan bir ayna gibiydi.

خواجه را خود همین کرامت بس⁷²⁸

فال او از غمش غرامت بس

Fâl-i o ez ğemeş ğerâmet bes

Hâce râ hod hemîn kerâmet bes.

Onun falı, kederi gidermeye yetmektedir. Hoca`ya böyle bir keramet dahi yetip artmaktadır.

⁷²⁶ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷²⁷ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷²⁸ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

Genel bir kuraldır, hemen hemen her çağda, insanların olaylara bakış açısı ve değerlendirmesi, hep farklı olmuştur. Ancak Hâfız'ın Divanı, yazıldığı günden bugüne kadar birçok insan için bir fal aracı olarak kullanılagelmiştir.

Şehrîyâr, Hâfız'ı değerlendirirken onun bu yönünü öne çıkarmakta ve üzüntü çeken âşıkların, Hâfız'ın Divanı'ndan fala bakmak suretiyle teselli bulacaklarını ileri sürmektedir.

Hâfız'ın böyle bir özelliğe sahip oluşu ve bu konuda gösterdiği keramet, tek başına bile bir insana yetmektedir. Kişi, zaman zaman hüznle neşe arasında bir sarkaç gibi gidip gelmektedir. Bu durumda, inanç sahibi insanın bir silahı vardır, o da duadır. Şair, yaşlandırıcı bir hayat içinde, olabildiğince ruhun yaşlanmasını geciktirmek ve ruhu hep genç tutmak zorundadır. Dua, bu hususta, önemli bir işlev görmektedir.

Hâfız'ın dünyası, zengin olduğu kadar şiir evreni de, kıyası olmayan bir deniz gibidir. Şairin şiirler kaleme aldığı böyle bir alan, adeta gül bahçesi haline dönüşmüştür.

Hâfız'ın şiiri, toplumda hem gölge hem de aydınlık rolünü üstlenmiştir. Aslında yeni olmak, “eski”nin sırrını bulmaktır. Çünkü o “eski”, bir nevi ölmezlik kazanmıştır. İşte Hâfız, bunu başaran bir şairdir. Zaten o, daima böyle bu sırrın peşinden koşmuştur.

Bilinmezlik perdesinin arkasından tecelli eden Hâfız'ın şiir dünyasında kavramlar, adeta baş döndürecek bir şekle girer. O, bir anda ve birarada binlerce sesle ötüşen bir bülbüldür ki, onun nağmeleri, sayısız derde deva olmuştur.

Geleneğin ve klasik şiirin hiyerarşisi ve kılı kırk yaran yapısı içinde elbette şairi yoran ve sıkıyan yanları olmuştur. Ancak büyük şairler, sonunda kendilerini farklı ifade ettiklerinde, söyleyişi ve şiiri sıkıntıya sokan durumları, tatlı bir söyleyiş, yeni mazmun ve kavramlarla aşmayı başarmışlardır. Şehrîyâr'e göre Hâfız, büyük şairlerin yaptığı gibi bunu yapmış ve bu konuda başarılı da olmuştur.

عالمی ساخت پر ز فر و شکوه

فکر از ابهام و سطوتش بستوه⁷²⁹

`Âlemî sâht por zifr û şokûh

Fikr ez ibhâm û setveteş be sotûh.

İnlemenin çoğaldığı sağlam bir dünya oluşturmuştu. Düşünce, onun bilinmezliğinin saldırısından bezmişti.

روح مقهور سازد و شیدا

همچو دریا کرانه ناپیدا⁷³⁰

Rûh-i mekhûr sâzed û şeydâ

Hemçû deryâ kirâne nâ peydâ.

Ruh, onun karşısında yenik düşmüş ve karmaşık bir hale gelmişti. Sanki kıyı olmayan bir denize dönüşmüştü.

ساحت قدس را یکی گلشن

ساخت با لطف سایه و روشن⁷³¹

Sâhet-i Kods râ yekî golşen

Sâht bâ lotf sâye vû revşen.

O, kutsal alanın bir bahçesidir adeta. Güzellik, onda hem gölge hem de aydınlık olmuştur.

⁷²⁹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷³⁰ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷³¹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

Ez tecellî be perde-yi ibhâm

Der reheş ħire dîde ifhâm.

O, bilinmezlik perdesinden tecelli etmiştir. Onun yolunda kavramlar, adeta başı döndürmektedir.

`Endelibî est bâ hezâr nevâ

Her nevâ ber hezâr derd devâ.

Bir bülbüldür ki, binlerce sesle ötmüştür. Her bir ötüşü, binlerce derde devâ olmuştur.

Şehrîyâr, Hâfız'ın ruh dünyasını ve şiirini en iyi tahlil edenlerin biri ve belki de başında gelenidir. Zaten duygu, düşünce ve söyleyiş bakımından kendisini, Hâfız'la eşleştirmekte ve onunla ruh ikizi olduğunu söylemektedir.

Şehrîyâr'e göre, mizacı ve yeteneği sayesinde, fidanı güle çeviren, üzüntü dikenini de dayanılacak hale getiren, Hoca'nın şiirleridir. Eğer, bir yol onun sarayının eşiğine ulaşamıyorsa, dertliler için gidilecek ve sığınılacak başka bir yer de yok demektir.

Düşünce, duygu, realite ve inanç, sanat eserinin ve şiirin iç evrenini oluşturan ve sanat eserini kuran bir güç olmaktan çok, ona fon olmakta ve onu şartlandırmaktadır.

⁷³² شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷³³ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

Şiirin gerisinde insan olmalıdır. İnsansız şiir, doğal olarak değerden düşer ve tez ölür. “Her çağda, şiirle yenilenen” bir sanat anlayışı, iyi örnekleriyle ilgi uyandırdığı gibi insanın ruhunu, karakterini ve duyarlılığını da canlandırmaktadır.

Şehrîyâr'e göre, Hâfız'ın şiiri, birçok özellikleri kendisinde barındıran gönül, zamandan incindiği vakitte, gecenin ortası olsa bile şair için bir sığınak görevini görmektedir. Şiir, aşk, sevgi, inanç ve düşünce motifiyle beslendiği ve süslendiği takdirde, insanı ayakta ve canlı tutmaya yeten bir güç olmaya devam eder.

Hâfız'ın şiiri de, insanların yükünü, sırtlarından alan ve gönlü incinmişlerin üzüntüsünü gideren bir yapıda olmuştur. Onun kapısı, yardıma muhtaç insanlar için oldukça geniş ve her zaman açıktır. Yüce divanından, herkesin yükünü yükleyerek ayrıldığı ve buradan da hiçbir zaman eli boş dönenlerin olmadığı görülmüştür.

Şehrîyâr'e göre Hâfız, insanlara Tanrı ve ölüm karşısındaki umut ve korku gibi duyguları aşıl原因, daha çok içe dönük, topluma kapalı ya da kendisinin durumunu kabullenmek zorunda kalan hüznülere destek amacıyla dertlerini paylaşan ve çaresi olmayanlara güzel bir sığınaktır. Yardım isteğinde bulunanlara el uzatan Hoca, kucağında nazlı atmacayı barındırmış ve bu sayede gönül, o şahın tahtında cilde yapmaya başlamıştır.

خار غم قابل تحمل کرد⁷³⁴

گلبن طبع خواجه تا گل کرد

Golbon-i teb`i Hâce tâ gîl kerd

Hâr-i ğem kâbil-i tehemmol kerd.

Hoca'nın mizaç ve yeteneği, fidanı, gül haline getirmiştir. Üzüntü dikenini de, dayanılacak hale getirmiştir.

اهل را پناهگاه نبود⁷³⁵

کر در این آستانه راه نبود

⁷³⁴ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷³⁵ شعر و حکمت

Ger der în âstâne râh ne bûd

Ehl râ penâhgâh ne bûd.

Eğer, bu saray ve eşîge yol yoksa, uzmanı için sığınacak başka yer de yok demektir.

نیمه شب در پناه خواجه شود⁷³⁶

دل چو از روزگار رنجه شود

Dil çû ez rûzigâr rence şeved

Nîme şeb der penâh-i Hâce şeved.

Gönül, zamandan incinmişse, gece yarısı onun için Hoca bir sığınak olmuştur.

دل نوازش کسان ببر گیرد⁷³⁷

خواجه بارش ز دوش برگیرد

Hâce bâreş zi dûş bergîred

Dil-i nevâzeş-i kesân be ber gired.

Hoca, onun yükünü sırtından almıştır. Gönlü incinmiş kimselerin üzüntüsünü yüklenmiştir.

سر و جانش به مقدم افشاند⁷³⁸

خواجه مهمان به دیده بنشاند

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

شعر و حکمت⁷³⁶

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

شعر و حکمت⁷³⁷

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

شعر و حکمت⁷³⁸

Hace mihmân be dîde be nişâned

Ser û câneş be mekdem efşâned.

Hoca, eğer göze misâfir olmuşsa, başını ve canını onun önüne serecek olmuştur.

بار عام است بارگاهش را⁷³⁹

در، فراز است داد خواهش را

Der, firâz est dâd hâheş râ

Bâr-i `âm est bârgâheş râ.

Onun kapısı, yardım isteyenler için oldukça geniştir. Yüksek divanı, genel olarak herkesin yükünü çekmiştir.

بر دوش گیر و دار حاجب نیست⁷⁴⁰

کس از این خانه بی موجب نیست

Kes ez î n hâne bî mevâcib nîst

Ber dûş gîr û dâr hâcib nîst.

Hiç kimse, bu evden karşılıksız dönmemiştir. O, birçok şeyi omuzlamış, ayrıca kapısını bekleyen bekçisi de hiç olmamıştır.

دادگاهی است دادخواهان را⁷⁴¹

خوش پناهی است بی پناهان را

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

شعر و حکمت⁷³⁹

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

شعر و حکمت⁷⁴⁰

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

شعر و حکمت⁷⁴¹

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

Hoş penâhî est bî penâhân râ

Dâdgâhî est dâd hâhân râ.

Sığınağı olmayanlara, güzel bir sığınak olmuştur. Yardım isteğinde bulunanlara ise, el uzatmıştır.

دل باورنگ شاه ناز کند⁷⁴²

خواجه کاغوش ناز باز کند

Hâce ke âğûş-i nâz bâz koned

Dil be evreng-i şâh nâz koned.

Hoca, nazlı kucağında atmacayı barındırmıştır. Gönül, o şahın tahtında cilve yapmaktadır.

Şehrîyâr`in değerlendirmelerine göre, Hoca`ya gönül bağlayanların gözünde bu dünya, bir hiçlik makamıdır. Kutsal Kitap`tan hız ve ilham alarak, insanlara mesajını, yalın ifadelerle ve alışık olmadıkları yeni kavramlarla dillendiren Hoca`nın kapısına gelenlerin başka kapılara gitmeye ihtiyaçları kalmaz.

Şehrîyâr, yoğun bir sevgi sonucu, sadece Müslümanların değil, insanlık değer ve yargılarını genel bir ifadeyle yenilmez, aşınmaz ve aşılmaz bir şekle dönüştüren ve gerçeğiyle söyleyen Hâfız`a bu konuda övgü yağdırır. “Ali, üstadın meyhanesinde sakilik yapmakta, Hızır ise sürahisinin tortusunu içmektedir.” diyen şair, olağanüstü bir güce sahip insanlara önemli görevler yüklemekte ve onları değişik bir yere oturtmaya çalışmaktadır. Öylesine ki kelimeleri, örsün vuruşu ve deyişlerin çekiciyle dövüp yoğurmakta, saçtığı kıvılcımlar ve çıkardığı çınlayışlar, dönüşmenin ve dirilmenin adeta ayak sesleri olmaktadır.

Sarhoşluğu, sonsuza dek bâki olan Hâfız, yıkıntı içinde adeta bir Tevhid hazinesidir ve beşer üstü bir otağ kurmuştur. Ruhun yeni sancaktarı olarak çağının

⁷⁴² شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

kule ve burçlarına sesini duyurmayı ve bir bayrak gibi ufukların gönderine çekmeyi başarmıştır. Okulu, melekler makamı olduğu gibi kendisi de, ay yüzlü biridir ve insanlar, onun okuluna devam eden birer çocuk gibi öğrenciliğe başlamışlardır.

Şehrîyâr, övgü çıtasını, - tarifsiz bir sevginin etkisiyle - biraz daha yükselterek Tevhid konusunda, şübhe uyandırıcı ve yanıltıcı düşüncelere karşın, Hoca'yı, insanlığı, dünya cehennemine yuvarlamak isteyenlerin önüne, kayalar gibi dikilen bir şair olarak görmektedir.

پیش چشمش جهان نماید پست⁷⁴³

هر که را دل به خواجه در پیوست

Her ke râ dil be Hâce der peyvest

Pîş-i çeşmeş cihân nomâyed pest.

Kim ki Hoca'ya gönül bağlamışsa, onun gözlerinin önünde dünya, bir hiç mertebesindedir.

از در خلق بی نیاز آید⁷⁴⁴

بر در خواجه هر که باز آید

Ber der-i Hâce her ke bâz âyed

Ez der-i helk bî nîyâz âyed.

Hoca'nın kapısının önünden geçen bir kimse için, halkın kapısına gitmesine ve o kapıya ilgi duymasına gerek yoktur.

مستی خواجه تا ابد باقی است⁷⁴⁵

در خرابات او علی ساقی است

⁷⁴³ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷⁴⁴ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

Der herâbât-i o `Elî sâkî est

Mesti-yi Hâce tâ ebed bâkî est.

Onun meyhanesinde sakilik (şarap dağıtıcılığı) yapan, Ali`dir. Hoca`nın sarhoşluğu, sonsuza dek bakidir.

گنج توحید در خرابه است⁷⁴⁶

خضر دُردی کش قرابه اوست

Hızr-i dordî-keş-i kerrâbe ost

Konc-i Tevhîd der herâbe est.

Sürahinin tortusunu içen Hızır`dır O. Yıkıntı içinde Tevhid hazinesidir O.

ملکوتش حجاب چهره ماه⁷⁴⁷

خواجه فوق بشر زده خرگاه

Hâce fevk-i beşer zede hergâh

Melekûteş hicâb-i çehre-mâh.

Hoca, beşer üstü bir otağ kurmuştur. Meleklik örtüsüne bürünmüş ay yüzlü biri olmuştur.

بشریت به مکتبش کودک⁷⁴⁸

مکتب اوست در مقام ملک

⁷⁴⁵ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷⁴⁶ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 52.

⁷⁴⁷ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

Mekteb-i ost der mekâm-i melek

Beşerîyet be mektebeş kûdek.

Onun okulu, melekler makamıdır. İnsanlık, onun okuluna devam eden bir çocuk gibidir.

Şehrîyâr'ın gözünde Hâfız, insanlık için bir umut kaynağıdır. Dünyada, cenneti oluşturan ve bununla mutlu olmayı başaran bir şairdir. Şehrîyâr, bu noktada Hâfız'ın o ünlü beytine işaret ederek: “Üstat, tatlı gülüşlüdür, güzelin yüzdeki siyah ben karşılığında Buhara ve Semerkant şehirlerini verendir.” der.

Şehrîyâr'e göre, hem dünya ve hem de ahiret, sadece birer yokluk mekânıdır. İşte Hâfız'ın bu yüksek mertebedeki istiğna durumudur ki, insanı hayretler içerisinde bırakmaktadır.

Hoca, Peygamberde varolan bazı özellikler taşımakta, merhamet sahibi bir insan olduğu, kadar Hak yolunda yürüyen bir mümin ve tövbe-kâr bir sanatkârdır. O, Erganun aletiyle hakikat perdesinden gizli ve mecazları çalan biridir. Meleğin getirdiği haberlerin mahremi olduğu için kulak adeta ney gibi onda varolan gizlilikleri ve sırları dinlemeye can atmaktadır.

به جوی داده جنت و خرسند⁷⁴⁹

بوالبشر را مهین خلف فرزند

Bû'lbeşer râ mehîn-i ħelf ferzend

Be cû-yi dâde Cennet û ħorsend.

İnsanoğlunun çocuklarına arka çıkarsın. Evrende, cenneti veren ve bununla mutlu olansın.

⁷⁴⁸ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁴⁹ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

میخريد خالی و شكر خندی

به بخارانی و سمرقندی⁷⁵⁰

Miherîd hâlî vû şeker hendî

Be Bohârâî vû Semerkandî.

Tatlı gülüşlüsün, yüzdeki siyah ben karşılığında Buhara ve Semerkant şehirlerini verensin.

دو جهانش به دیده گرد فناست

حیرتم یا رب این چه استغناست⁷⁵¹

Dû cihâneş be dîde gird-i fenâst

Heyretem yâ Rab îñ çe istiğnâst.

Gözünde her iki cihan, yokluk toprağından başka şey değildir. Hayrette kalmışım ki, Allah`ım! Bu ne biçim bir istiğnadır.

راه حق رفت و بازگشتی کرد

چون پیمبر عجب گذشتی کرد⁷⁵²

Râh-i Hek reft û bâz geştî kerd

Çûn peyember `eceb gozeştî kerd.

Hak yolunda yürüyen ve tövbe edensin. Şaşılacak şekilde Peygamber gibi, bağışlayansın.

⁷⁵⁰ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁵¹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁵² شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

هر چه در پرده حقیقت، راز

مینوازد به ارغنون مجاز⁷⁵³

Her çe der perde-yi hekîket, râz

Mînevâzed be erğenûn mecâz.

Hakikat perdesinde ne varsa, ister gizli olsun, ister mecaz olsun, Erganonun aletiyle çalmaktasın.

گوش میخواهد از تو راز نیوش

که بود محرم پیام سروش⁷⁵⁴

Gûş mîlhâhed ez to râz neyveş

Ke bûd mehrem-i peyâm-i sorûş.

Kulak, ney gibi senden sırları dinlemektedir, çünkü sen, meleğin getirdiği haberlerin mahremi olmuşsun.

Şehrîyâr, Hâfız'ı, ariflerin şairi olarak nitelendirmekte ve Hâfız sayesinde, birçok sırrın açığa çıktığını ifade etmektedir. Onun teşbih ve hayal gücü sayesinde, gizli anlamlar ve bilinmezler ortaya çıkmıştır. Gönül dünyasının padişahı olan üstadın şarap içiciliği, adeta mahmurluk ilacı gibidir. İçkisi, üzüm şarabı değil, ilahi bir feyizdir.

Klasik edebiyatta, tasavvuf ve şiir daima iç içe olmuştur. Şiirsiz bir manevi âlem, manevi âleme pencere açmamış bir şiir dünyası olabilir, ama bu, yoksul bir dünyadan ibarettir. Şairler, yüce olanı ararken daima o âleme yakışan bir ahlakın da peşinde olmuşlardır.

⁷⁵³ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁵⁴ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

Şehrîyâr'e göre, ruhtan ibaret olan Hoca, insanoğlu için bir şanstır ve insanlığın dini önderi konumundadır. Şer ve fitneyi insanlık aleminden kaldıran, dünya için meleklik isteyen Hoca, vefa ehli için güzel bir örnektir. Veli şairdeki vecd, karanlığın etkisindeki şairlerde görülen sarhoşluk, kimi oruç günü üzüm asmalarındaki salkımlardan ilham dünyasına bakar. Kimi de şarabın serabında hurma vahaları arar.

Şehrîyâr'in ifadesiyle: "Hoca'nın kendisine yüzlerce kez düşmanlık yapılsa da, iyilikten başka bir şey düşünmeyen biridir o. Şimr⁷⁵⁵ dahi, Hoca'nın yolunu izlemiş olsaydı belki de hiç günah işlemezdi.

هر سري را بفهم او وفاست⁷⁵⁶

فاش گوئيم شاعر عرفاست

Fâş gûyem şâ'ir-i `urefâst

Her sırrî râ befehmi-i o vefâst.

Açıkca söylüyorum: O, ariflerin şairidir. Her sır, ancak onun dile getirmesiyle anlaşılabilmiştir.

چهر معنى نهفته در ابهام⁷⁵⁷

لطف تشبيه و رقت ابهام

Lotf-i teşbîh û rikket-i îhâm

⁷⁵⁵ Kerbela olayında önemli roller üstlenmiş olan Şimr bin Zi'l-Cevşen, okçulara İmam Hüseyin'i hedef almaları için emrettiği, sonra onun emriyle hepsi birden İmam'a saldırmaya başladıkları rivayetleri vardır. İmam Hüseyin'i, kimin şehit ettiği ve mübarek başını kimin bedeninden ayırdığı konusunda farklı rivayetler göze çarpmaktadır. Bu rivayetlerden bazıları Şimr'i işaret etmektedir. Vakıdî'nin naklettiğine göre Şimr, İmam Hüseyin'i şehit etmiş ve atıyla İmamın bedeninin üzerinden koşturarak çiğnemiştir. Müslümanlar tarafından sevilmeyen bu kişi, daima bir kötülük ve cinayet sembolü olarak ele alınmış ve kullanılmıştır.

⁷⁵⁶ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁵⁷ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

Çehr-i me`nî-yı nohofte der ibhâm.

Güzel bir benzetme ve ince hayal ile gizli anlamların ve bilinmezlerin çehresini ortaya çıkaransın.

بادهنی کش دواى مخمورى است نه از اين بادههاى انگورى است⁷⁵⁸

Bâdeyîkeş devâ-yî mehmûrî est

Ne ez ân bâdehâ-yî engûrî est.

Şarap içiciliği, mahmurluk ilacıdır, fakat bu içicilik, üzüm şarabı içiciliğinden değildir.

خواجه در ملك دل جهانبان است خواجه از تن گذشته و جان است⁷⁵⁹

Hâce der mülk-i dil cihânbân est

Hâce ez ten güzeşte û cân est.

Hoca, gönül dünyasının padişahıdır. Hoca, tenden geçmiş, sadece candan ibaret kalmıştır.

خواجه سر مشق آدمى باشد رهبر دين مردمى باشد⁷⁶⁰

Hâce ser meşk-i âdemî bâşed

⁷⁵⁸ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁵⁹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁶⁰ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

Rehber-i dîn-i merdomî bâşed.

Hoca, insanoğlunun baş temrincisidir. İnsanlığın, dini önderi olmuştur.

وادمی را فرشته میخواد⁷⁶¹

از بشر شر و فتنه میکاهد

Ez beşer şer û fitne mîkâhed

Vû âdemî râ firişte mîlâhed.

Beşerden, şer ve fitneyi kaldırandır o. İnsanoğlu için meleklik isteyendir o.

گر صدش دشمنی کنند صفاست⁷⁶²

هر که با خواجه دوست اهل وفاست

Her ke bâ Hâce dost ehl-i vefâst

Ger sedeş doşmenî konend sefâst.

Hocaya dost olan, vefa ehlidir. Kendisine, yüzlercesi düşmanlık etseler de o, iyilikten başka bir şey düşünmeyendir.

کافر من اگر گناهی داشت⁷⁶³

شمر هم گر به خواجه راهی داشت

Şimr hem ger be Hâce râhî dâşt

Kâfirem men eger günâhî dâşt.

⁷⁶¹ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁶² شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁶³ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

Şimr dahi, Hoca'nın yolunu izlerse eğer, onun günah işlediğini görürlerse, bana da kâfir desinler.

Şehrîyâr, Hâfız'la ilgili değerlendirmenin bir yerinde, Klasik edebiyatta pek de alışık olmadığımız bir noktaya değinir. Eğer Avrupa, Hoca'yı tanımış olsaydı, o coğrafyada pehlivanlardan geçilmez olurdu. Adalet bardağına şarabı dökselerdi, rakipler üzerindeki zülüm dahi, kalkmış olurdu. Hoca, dudağın ebedi bir zikridir. O, sabahın dersidir, teheccüdün duasıdır ve Kur'an'ı ezbere bilen biridir.

Sanat eseri ve şiir, fiziki âlemden kurtuluş ve fizikötesi dünyaya bir çıkış noktası arar. Klasik edebiyattaki mesneviler, zaman zaman bu amaca yönelik kaleme alınmışlardır. Metafizik, İslam uygarlığının temel ilkesi olan “mutlaklık âlemi”nin bu dünya penceresinden görülen bir manzarasıdır. Hâfız, da şiirde bunu yapmak istemiştir.

Hoca'nın durumunda olanların büyük bir kısmı, onun gibi Kur'an'ı ezbere bilmezlerdi. Buna karşın, Hâfız'ın Divanı, halk tarafından çok sevilmiş, beğenilmiş ve okunmuştur. Bu nedenle insanlar, Divan'ın sadece bir bölümünü okumakla yetinmemiş, hatta baştan sona okuyup ezberlemişlerdir.

Şehrîyâr, burada bir benzetme yaparak: “Onların birçoğu, Hoca'nın şiirini ezbere bilmekte ve okumaktadır. Böylece insanlığın gözü, onun bilgisi ile tekrar açılmıştır.” der.

بر سر کشتگان نداشت گذر⁷⁶⁴

گر اروپا به خواجه داشت نظر

Ger Orûpâ be Hâce dâşt nezer

Ber ser keştigân ne dâşt gozer.

Avrupa, eğer Hoca'ya bir göz atmış olsaydı, pehlivanlarından geçilmez olurdu.

⁷⁶⁴ شعر و حکمت

Şi'r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

باده در جام عدل اگر ریزند

کی حریفان بلا برانگیزند⁷⁶⁵

Bâde der câm-i `edl eger rîzend

Ke herîfân-i belâ ber engîzend.

Şarabı, şayet adalet bardağına dökmüş olsalardı, rakipler üzerindeki zulüm dahi, kalkmış olurdu.

با وجودی که ورد نوش لب است

درس صبح و دعای نیمه شب است⁷⁶⁶

Bâ vocûdî ke vird-i noviş-i leb est

Ders-i sobh û do`â-yî nîme-yî şeb est.

Öyle bir özelliği vardır ki, dudağın ebedi bir zikridir. Sabahın dersi ve gece yarısının duasıdır.

کسی نبینی که از برش خواند

حفظ از پای تا سرش خواند⁷⁶⁷

Kesî ne bînî ke ez boriş hând

Hıfz ez pâ y tâ sereş hând.

Hiç kimsenin, onun sadece bir bölümünü okuduğunu göremezsin. Bununla birlikte baştan sona okuyup ezberlediklerini görürsün.

⁷⁶⁵ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 53.

⁷⁶⁶ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

⁷⁶⁷ شعر و حکمت

Şi`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

که بود حافظ کلام اله⁷⁶⁸

نادر افتد چو خواجه صاحب جواه

Nâdir oftet çû Hâce sâhib-i câh

Ke bûd Hâfız-i Kelâm-i İlâh.

Pek ender görülmüştür ki, Hoca gibi belli bir mevkide olan birinin dahi, onun gibi Allah kelimini ezberlediğini...

که همه شعر خواجه بر دارند⁷⁶⁹

لیک بسیاری این هنر دارند

Lîk bisyârî în hûner dârend

Ke heme şî`r-i Hâce ber dârend.

Fakat birçoğu da, şu sanatın sahibidirler ki, Hoca'nın şiirini ezberlemektedirler.

Şehrîyâr, kendisini zaman zaman Hâfız`la mukayese ederek bazı tespitlerde bulunur. Hâfız`a büyük bağlılık gösteren Şehrîyâr`e, üstadının övgüleri yetmektedir. “Zira gülün övgüsü kafiye süsleyen bülbüllere, mumun yanışı da, cilveli Zühre`nin eline verilmiştir.” der ve devamla “Hâfız`a Sebk-i Hindi gibi güzel bir tarz, Şehrîyâr`e ise, okulda ancak kalem oynatmayı vermişler.” şeklindeki tesbitiyle şiir konusunda kendi tarzının, büyük ölçüde Hâfız`dan etkilendiğini ve ondan esinlenerek ortaya çıktığını ifade eder.

⁷⁶⁸ شعر و حکمت

Şî`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

⁷⁶⁹ شعر و حکمت

Şî`r u Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 54.

Üstadın Divan'ı öyle bir yüce dereceye ulaşmıştır ki, sürme satanın naz ve niyazına pek ihtiyaç duyulmamakta ve tıpkı ezeli şaraptan nazı, nergise verdikleri gibi...

Şehrîyâr'ın şiir gecesinde salâ verme görevi, Şîrâz'lı Hâfız'a verilmiş, böylece üstadın tek bir beyti hatırladığında, şairin meclisine ay ve yıldızların inmesi için yeterli olmuştur.

Hâfız'ın bir şiiri, Şehrîyâr'e yüz kadeh şaraptan daha fazla neşe vermektedir. Bütün dünya, üstadın divanesi olmakta ve tüm ufuklar onun sarhoşluğunun narası ile dolmaktadır. Her ne kadar şarap satanların birçoğunun dükkânında oturmak için tahta sedirler varsa da, oradan dönenlerin tümü, Hâfız'ın meyhanesine uğramışlardır.

با بلبان قافیه‌پرداز میدهند⁷⁷⁰

ما را رسد مدیحه حافظ که وصف گل

Mârâ resed medîhe-yi Hâfız ke vesf-i gol

Bâ bolbolân-i kâfiye perdâz mîdehend.

Bize, Hâfız'ın övgüleri yeter. Gül övgüsünü, kâfiye süsleyen bülbüllere vermişler.

شمعی بدست زهره طنّاز میدهند⁷⁷¹

تا شب بحجّله فلک آمد عروس ماه

Tâ şeb be hecle-yi felek âmed `erûs-i mâh

Şem`i be dest-i Zohre-i tennâz mîdehend.

Ay damadı, gece vaktinde feleğin zıfaf odasına geldi. Mumu, cilveli Zühre'nin eline vermişler.

⁷⁷⁰ بارگاه حافظ

Bârgâh-i Hâfız

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 120.

⁷⁷¹ بارگاه حافظ

Bârgâh-i Hâfız

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 120.

آنجا که ریزه‌کاری سبک بدیع تست

ما را بمکتب قلم انداز میدهند⁷⁷²

Âncâ ke rîzekârî-yi sebk-i bedi`-i` tost

Mârâ be mekteb kelem endâz mîdehend.

Sebk-i Hindi ki, senin güzel tarzındır. Bize ise, okulda ancak kalem oynatmayı vermişler.

دیوان تست؟ یا که پس از کشتگان جنگ

رختی بخانواده سرباز میدهند⁷⁷³

Dîvân-i tost yâ ke pes ez keştigân-i cenk

Rehti be hânvâde-yi serbâz mîdehend.

Senin Divanın mı? Ya da savaşta ölenlerden arda kalanlar mı? At koşumunu, soylu askerlere vermişler.

هرگز بناز سرمه‌فروزش نیاز نیست

نرگس که از خم از لش ناز می‌دهند⁷⁷⁴

Hergiz be nâz-i sorme forûşeş nîyâz nîst

Nergis ke ez hom-i ezeleş nâz mîdehend.

Senin, sürme satanın naz ve niyazına ihtiyacın yoktur. Çünkü ezeli şaraptan nazı, nergise vermişler.

⁷⁷² بارگاه حافظ

Bârgâh-i Hâfız

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 120.

⁷⁷³ بارگاه حافظ

Bârgâh-i Hâfız

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 120.

⁷⁷⁴ بارگاه حافظ

Bârgâh-i Hâfız

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 120.

بارد مه و ستاره در ايوان شهريار

کامشب صلا بحافظ شيراز ميدهند⁷⁷⁵

Bâred meh û sitâre der eyvân-i Şehrîyâr

Ke imşeb selâ be Hâfız-i Şîrâz mîdehend.

Şehrîyâr`in eyvanına ay ve yıldızlar yağdı. Bu gece sala verme görevini, Şîrâz`lı Hâfız`a vermişler.

بيتي بمن ای خواجه شيراز که وقتا

یک شعر ترا نشنه صد جام شراب است⁷⁷⁶

Beytî be men ey Hâce-yi Şîrâz ke vektâ

Yek şi`r torâ neş`e-yi sed câm-i şerâb est.

Ey Şîrâz`lı Hoca! Senin tek bir beytini hatırladığımda, bana yetmektedir. Senin bir şiirin, bana yüz kadeh şaraptan daha çok neşe vermektedir.

پاشو ای مست که دنیا همه دیوانه تست

همه آفاق پر از نعره مستانه تست⁷⁷⁷

Pâşev ey mest ke donyâ heme dîvâne-yi tost

Heme âfâk por ez ne`re-yi mestâne-yi tost.

Ayak diret ki, ey sarhoş! Bütün dünya, senin divanen olmuştur. Bütün ufuklar senin sarhoşluğunun narası ile dolmuştur.

⁷⁷⁵ بارگاه حافظ

Bârgâh-i Hâfız

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 120.

⁷⁷⁶ سدّ شکسته

Sedd-i Şikeste

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s.140.

⁷⁷⁷ همّت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 141.

Der dokkân heme bâde forûşân teḡte est

Ân ke bâzest hemîşe der meyhâne-yi tost.

Şarap satanların, hemen hemen hepsinin dükkânında, tahtadan oturma divanları vardır. Fakat oradan dönenlerin tümü, senin meyhanenden dönenlerdir.

Genellikle Klasik edebiyatta sonradan gelenler, önceden sanatkârlara saygı göstermiş, onları üstat bilmiş ve kendilerine hayranlık duymuşlardır. Bu, elbette şairin kendini ortaya koyması için, büyük sanatçılarla gizli bir yarışın içinde olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak bu yarış, bir bakıma onları yıkmak için değil, belki daha çok kendini kabul ettirmek içindir. Şehrîyâr'ın de böyle bir duygu içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Şehrîyâr, Hâfız'ı “ezel hazinesi esrarının açacağı” şeklinde nitelendirmekte ve akıl denilen rehberi, üstadın harabesinde gizli bir hazinenin divanesi olduğunu söylemektedir.

Şehrîyâr, kavuşma gecesinin sarayına giderken mumunu Hâfız'dan uzak tutmaya çalışmaktadır. Zira periden yardım görenler, onun pervanesi olmuşlardır. Hâfız'ın meyhanesinde, baş üzerinde sarığı kalan tek bir kişi kalmamıştır. Şarabı, üstadın meyhanesinden sağlayanlar, ne kadar da mutludurlar.

Şehrîyâr, kendisini bir edep dalgıcı olarak görür. Çünkü her yerde Hâfız'dan sedefler arta kalmıştır. Onların, su yüzüne çıkarak ağızlarını açmaları, üstada olan özlemlerinin incilerinden ötürüdür.

⁷⁷⁸ هَمّت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

ای کلید در گنجینه اسرار ازل

عقل دیوانه گنجی که بویرا نه تست⁷⁷⁹

Ey kılîd-i der-i gencîne-yi esrâr-i ezel

`Ekl-i dîvâne-yi gencî ke be virâne-yi tost.

Ey ezel hazinesi esrarının anahtarı! Akıl, bir hazinenin divanesidir ki o, senin harabendendir.

شمع من دور تو کردم که بکاخ شب وصل

هر که توفیق پری یافته پروانه تست⁷⁸⁰

Şem`i men dûr-i to kerdem ke bekâh-i şeb-i vesl

Her ke tevfik-i perî yâfte pervâne-yi tost.

Kavuşma gecesinde sarayına, mumumu senden uzak tuttum. Çünkü kim ki periden yardım görmüşse, senin pervanen olmuştur.

در خرابات تو سر نیست که ماند دستار

وای از آن سرکه شرابی که به خمخانه تست⁷⁸¹

Der herâbât-i to ser nîst ke mâned destâr

Vây ez an ser ke şerâbî ke be homhâne-yi tost.

Senin meyhanende, hiç bir baş yoktur ki üzerinde sarık kalmış olsun. Vay o başa ki, şarabı senin meyhanendendir.

⁷⁷⁹ همت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

⁷⁸⁰ همت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

⁷⁸¹ همت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

Heme ġevâss-i edeb bûdem û her câ sedefî est

Heme bâzeş dehen ez hesret-i dordâne-yi tost.

Birden bire edep dalgıcı oldum ki, her yerde sedef vardır. Hemen ağzını açması, senin özleminin incisindendir.

Şehrîyâr, şiirde üstat olarak kabul ettiği Hâfız'ı yere göğe sığdırmaz ve bu büyük şairin içinde bulunduğu makamı, İran'daki Acem şahlarının tahtında oturanlarla mukayese ederek değerlendirir: "Cem'in tahtı ve Acem şahları, senin ebedi ihtişamına sahip olamamışlardır. Yalnız Hâfız'ın sevgilisinin cilvelerini yansıtan aynadır ki, bütün ufukları kaplayan sihir kuyusu olmuştur. Zühre yıldızına söylemeliyiz ki, ebediyet sabahı, Hâfız'ın sihriinden bahsetmektedir. Üstadın efsanesi, nergisin göz bebeğini mahmurluktan kamaştırmıştır."

Şehrîyâr'e göre, Hâfız'ın şiir nehri, sadece belli bir bölgenin coğrafyasında akmakla kalmaz, dünya çapında akışını sürdürür. "Cihan sahralarında kurulan sofralardan yoksul olanlar, Hâfız'ın kapısının bekçiliğini yapmaya isteklidirler." diyerek onun şiirleriyle ilgili değerlendirmesini yapar ve ona olan övgüsünü şöyle ifade eder: "Dudağa zindelik, şekere de tatlılık katan, Hoca'nın güzel şiirleridir. Bu şiirler, bardak gibi elden ele dolaşmakta, âşıklar ve gezginler onun, insanı mest eden kokusuyla kendinden geçerek tatlı tatlı konuşmaktadırlar. Hâfız'ın edası, bitki dallarından, Şehrîyâr'inki ise, saf şiirden oluşmaktadır."

Şehrîyâr'in hasta olan cismine Hâfız ve Sa'dî'nin ruhlarının dönmesi ve edebiyat ruhunun üflenmesiyle tekrar canlandı. İran'da, edebiyat iniltisinin yukarılarda işitilmesi, Hâfız ve Sa'dî'nin yakarışları ve toprağın derinliklerinden yükselen sesleri sayesinde olmuştur.

⁷⁸² همّت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

تخت جم دیدم و سرمایه شاهان عجم
که نه با سرمدی شوکت شاهانه تست⁷⁸³

Teht-i Cem dîdem ve sermâye-i şâhân-i `Ecem

Ke ne bâ sermedî şevket-i şâhâne-yi tost.

Cem`in tahtını ve Acem şahlarının varlığını gördüm ki, senin ebedi ihtişamına sahip değildirlers.

این چه جادو است که در جلوه جانانه تست⁷⁸⁴

در یکی آینه عکس همه آفاق ای جان

Der yekî âyîne `eks-i heme âfâk ey cân

În çe câdû est ke der cilve-i cânâne-yi tost.

Ey can! Yalnız senin aynanın yansıması, bütün ufukları kaplamıştır. Bu, bir sihir kuyusudur ki, senin sevgilinin cilvelerini yansıtmaktadır.

چشمک نرگس مخمور بافسانه تست⁷⁸⁵

زهره گو تا دم صبح ابد افسون بدمد

Zohre gû tâ dem-i sobh-i ebed efsûn be demed

Çeşmek-i nergis-i mehmor be efsâne-i tost.

Zühre yıldızına de ki, ebediyet sabahı, senin sihrinden dem vurmaktadır. Nergisin göz bebeğinin mahmurluktan kamaşması, senin efsanenden ötürüdür.

⁷⁸³ همت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

⁷⁸⁴ همت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

⁷⁸⁵ همت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

ای گدای سر خوانت همه شاهان جهان

شهریار آمده دربان در خانه تست⁷⁸⁶

Ey gedâ-yi serhânet heme şâhân-i cihân

Şehrîyâr âmede derbân -i der-i hâne-yi tost.

Ey cihan sahraları sofrasının yoksulu! Şehrîyâr, senin kapının bekçiliğini yapmaya gelmiştir.

که لب از شعر خواجه تر می ساخت

قند را چاشنی شکر می ساخت⁷⁸⁷

Ke leb ez şî`r-i hâce ter mî seht

Kend râ çâşnî-yi şeker mî seht.

Dudak, Hoca'nın şiirinden zindelik kazanmaktadır. Şekere, adeta tatlılık katmaktadır.

لوحه ها چون پیاله دست به دست

گشتی و عاشقان به بویش مست⁷⁸⁸

Lovhehâ çûn piyâle dest be dest

Geştî vû `âşıkân be bûyeş mest.

Onun şiirleri, bardak gibi elden ele dolaşmaktadır. Aşıklar ve gezginler, onun kokusuyla kendinden geçmektedirler.

⁷⁸⁶ همت ای پیر

Himmet ey Pir

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 142.

⁷⁸⁷ زیارت کمال الملک

Ziyâret-i Kemâlul molk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 27.

⁷⁸⁸ زیارت کمال الملک

Ziyâret-i Kemâlulmoluk

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 28.

هر کدام از شیوه‌نی کام تو شیرین میکنند

حافظ از شاخ نبات و شهریار از شعر ناب⁷⁸⁹

Her kodâm ez şîve-yî kâm-i to şîrîn mîkonend

Hâfız ez şâh-i nebât û Şehrîyâr ez şî`r-i nâb.

Her biri , senin hoş a giden edândan tatlı şeyler söylemektedir. Hâfız`ınki, bitki dallarından, Şehrîyâr`ın ki ise, saf şüirdendir.

روان سعدی و حافظ برجعت آمد و باز

دمید کالبد خسته را روان ادب⁷⁹⁰

Revân-i Se`dî vû Hâfız be rice` t âmed û bâz

Demîd kâlbod-i heste râ revan-i edeb.

Hâfız ve Sa`dî`nin ruhları, geri geldi. Hasta olan cisme, edebiyat ruhu tekrar üflendi.

فغان حافظ و سعدی بر آمد از دل خاک

که شد بلند در این مملکت فغان ادب⁷⁹¹

Fiğân-i Hâfız û Se`dî ber âmed ez dil-i hâk

Ke şod bolend der ân memleket fiğân-i edeb.

Hâfız ve Sa`dî`nin yakarışları, toprağın derinliklerinden geliyor. Böylece bu memlekette, edebiyatın iniltisi, yukarılarda işitilmiş oluyor.

789

بیاد مرحوم ملک الشعرای بهار
در بارگاه سعدی

Be yâd-i merhûm Melikkuşşu`arâyi Behâr

Der Bârgâh-i Se`dî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 158.

790 تقریظ از مجله ارمغان

Tekrîz ez Mecelle-yî Ârmâğân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 163.

791 تقریظ از مجله ارمغان

Tekrîz ez Mecell-yî Ermâğân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 163.

Şehrîyâr'e, Şîrâz'ın havasından esintileri taşıyan, Hâfız'ın şiirleridir. Şair, Şeyh ve Hoca'nın yazdıkları şiir sayfalarının sayısını saymak için bir çocuk gibi uğraşmaktadır. Şirin'in sözlerini, Hüsrev ile irfan sultanı Hâfız'ın incilerinden alan Şehrîyâr, cevher yükünü yüklenmiştir. Bunun yanında kervanları, ufuklara doğru götüren ise, onun Farsçayla yazılmış şeker gibi şiirleridir.

Şehrîyâr, birçok şairden yararlanmış olsa da, onun en çok yararlandığı ve şiirlerini takdir ettiği iki şair vardır. Biri, Gülistan'ı ruha ilaç gibi gelen Şeyh Sa'dî'dir. Diğeri ise, gazellerle ebedi söz söyleyen Hâfız'dır.

Şehrîyâr, kendisini yedi yüz yıllık geleneğe dayalı medeniyetin bir şairi saymakta ve toplumun uykudan uyanması için bazı telkinlerde bulunmaktadır. Büyük bir bilim ve sanat merkezi olan Rey'den Şîrâz'a misâfir olarak gelen şair, kendisini, söz meydanında at koşturan bir binici gibi görmektedir. Nişabur'un o gönül açıcı sabahını anmak ve yine o ruh okşayıcı Günabadi'yi de hatırlamak, Şehrîyâr'e ayrı ve farklı bir mutluluk bahşetmiştir.

که به سرزد هوای شیرازت⁷⁹²

شهریار این نه شعر حافظ بود

Şehrîyâr î n ne şî'r-i Hâfız bûd

Ke be serzed hevâ-yî Şîrâzet.

Ey Şehrîyâr! Bu, Hâfız'ın şiirleri değil midir ki, sana Şîrâz'ın havasından esintiler taşımaktadır.

چون کودکی که صفحه شمارد کتاب را⁷⁹³

باشعر شیخ وخواجه در افتاده شهریار

⁷⁹² مرغ زخمی

Mürğ-i Zehmî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyâm Yayınları, 1342, C. 1, s. 46.

⁷⁹³ حجاب سیاهی رو

Rû Siyâhî-yi Hicâb

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyâm Yayınları, 1342, C. 1, s. 137.

Bâ şî`r-i Şeyh ü Hâce der oftâde Şehrîyâr

Çûn kûdekî ke sefhe şîmâred kitâb râ.

Şehrîyâr, Şeyh ve Hoca'nın şiirlerine öyle dalmıştır ki, sanırsın sayfaların sayısını saymakta olan bir çocuktur.

خسرو شیرین سخن سلطان عرفان خواجه حافظ آنکه داد از لطف در دربار گوهر باربارم⁷⁹⁴

Hosrev-i Şirin-sohen soltân-i irfân hâce Hâfız

Ânke dâd ez lotf dorr derbar-i govher bârbârem.

Şirin sözlü Hüsrev ve irfan sultanı Hoca Hâfız lütfundan inciler vermiş, ben de cevher yükünü yüklemişim.

قندشعرپارسی تاکاروان رانددرافاق شهریارامشب مذاق حافظ غیرازدارد⁷⁹⁵

Kend-i şî`r-i Pârsî tâ kârvân râned der âfâk

Şehrîyâr imşeb mezâk-i Hâfız ğeyr ez dâred.

Farsçanın şeker gibi olan şiirleri, kervanları ufuklara doğru sürmüştür. Ey Şehrîyâr! Bu gece, Hâfız'ın zevki bambaşkadır.

چون گلستان شیخ داروی جان چون غزل های خواجه جاویدان⁷⁹⁶

⁷⁹⁴ یا نسیم

Yâ Nesim

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 126.

⁷⁹⁵

قندپارسی

Kend-i Pârsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 93.

⁷⁹⁶

مرغ زخمی

Mürğ-i Zehmî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 46.

Çûn Golistân-i Şeyh dârû-yi cân

Çûn ğezelhâ-yi Hâce-yi câvidân.

Öyle bir söz ki, Şeyhin Gülistan'ı gibi ruha ilaç olsun. Hoca'nın gazelleri gibi ebedi olsun.

میزبان هفت قرن ما خدا را خواب بس خیز کز ری تا بشیرازت بمهمان آمدم⁷⁹⁷

Mîzbân-i heft kern-i mâ Hodâ ra hâb bes

Hîz kez Rey ta be Şîrâzet be mihmân âmedim.

Bizim yedi yüz yıllık ev sahibimiz! Allah rızası için uyku yeter artık. Uyan ki Rey'den Şîrâz'a misâfir olarak geldim.

شهسوار سخنم لیک نه با آن شمشیر که بروی تو برآید ز نیام ای شیراز⁷⁹⁸

Şehsûvâr-i sohenem lik ne bâ ân şemşir

Ke be rûy-i to berâyed zi niyâm ey Şîrâz.

Sözün binicisiyim, fakat o kılıçla değil, senin yüzünden ey Şîrâz, senin kınından çıkıvermiştir.

آن صبح دلگشای نشابوری وان فیض جان فزای گنابادی⁷⁹⁹

⁷⁹⁷ در بارگاه سعدی

Der Bârgâh-i Se'dî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 157.

⁷⁹⁸ ای شیراز

Ey Şîrâz.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 133.

⁷⁹⁹ گلشن آزادی

Nişabur` un gönül okşayıcı o sabahı ve Günabadi`nin o ruh bağışlayıcı havasının ayrı bir yeri vardır.

Sonuç olarak denilebilir ki, Hâfız`ı büyük bir şair ve üstat olarak gören ve kabul eden Şehrîyâr, zaman zaman kendisini onunla karşılaştırmakta ve söz meydanında onunla at koşturduğunu dile getirmektedir. Bu sevgi, bağlılık ve hayranlık, izlediği bu yolu tertemiz bir gönül ve saf bir duyguyla izlediği, her halinden ve sözlerinden açıkça belli olmaktadır.

Şehrîyâr, Hâfız`ı manevi bir önder olarak kabul etmekte ve sanat yolunda kendisine ışık tuttuğunu zaman zaman dile getirmektedir. Şiirde onu bir üstat, kendisini de bir çırak olarak görmekte ve bu izleyişten ötürü büyük bir mutluluk duyduğunu ifade etmektedir.

Hâfız`ın dünyası, çok boyutlu ve çok yönlüdür. Bu okula devam etmek ve bu okuldan mezun olmak, Şehrîyâr için hem gerekli ve hem sevindirici olmuştur. Ayrıca kendisi, çalıştığı bu zengin deneyimler laboratuvarından başarıyla çıkmış ve Hâfız`ın gittiği bu yoldan, aşkla, sevgiyle ve çileyle geçmiştir.

3.8.2. Firdevsî

Samanîler ve Gazneliler dönemlerinde yaşamış, İran edebiyatının önde gelen büyük şairlerinden olan Firdevsî, Tûs şehrine bağlı Tâberân`ın Bâj (Bâz) köyünde H.329/M.940`ta doğduğu tahmin edilmektedir. Şairin asıl adı, Ebu`l-Kasım Mansur`dur, lakabı Fahreddin, mahlası ise Firdevsî`dir.

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

Firdevsî'nin hayatı hakkında, ne yazık ki onu aydınlatacak yeterli bilgiye sahip değiliz. Yaşamı, çeşitli söylentilerle kuşaktan kuşağa hep anlatıla gelmiş ve eski kaynaklarda adeta masal havasına büründürülmüştür.

Onun yetiştiği dönemde, İran'ın İslâm öncesi tarihine ait Pehlevî dilinde yazılmış bazı eserler ortaya çıkarıldıkları ve Farsçaya çevrildikleri görülmektedir. Bunun üzerine, Eski İran tarihi hakkında bilgi edinmek amacıyla, Pehlevî dilinde yazılmış bu eserlere karşı büyük bir ilgi duyan Firdevsî, o dönemde yazılmış eserlerden faydalanmak için babasından, başka bir rivayete göre de Zerdüşt rahiplerinden Pehlevîce öğrenmiştir. Şiir yazacak kadar da Arapça biliyordu.

İran'ın şahılarına olan ilgisi sebebiyle bu eserleri okumuş ve H.380/M.990 yılında Şâhnâme'yi yazmaya başlamıştır. İran tarihinde önemli bir yer tutan bu eser, değişik nüshaları göz önünde bulundurulduğunda, takriben 60.000 beyitten meydana geldiği anlaşılmakta ve ilk dönemlerden başlayarak III. Yazdığirt dönemine kadar olan İran tarihi anlatılmaktadır.

Firdevsî, Şâhnâme'yi Gazneli Mahmut'a sunduğunda hakettiği mukafatı alamamıştır. Ancak, ölümünden sonra Sultan tarafından kendisine develer yüklü altınlar gönderildiği rivayetleri vardır. Şairin ölüm tarihi de kesin olarak bilinmemekte ve bu konuyla ilgili kaynaklarda değişik tarihlere yer verilmektedir.

Firdevsî'nin kaleme aldığı Şâhnâme, gerek şiir bakımından, gerek bilgi zenginliğiyle destan türünün bir şaheseridir. Bununla beraber, bir ulusun tarihi üzerine tek bir şair tarafından yazılmış benzer bir eser de hemen hemen yok gibidir.

Şâhnâme, dünya şiirinin, özellikle destan türünün büyük klasikleri arasındaki yerini almış ve birçok dile çevrilmiştir.

Osmanlı sahasına baktığımızda, Klasik edebiyat şairlerinin de destan yazma gelenekten oldukça fazla etkilendikleri görülür. Özellikle Divan Edebiyatı'nın kuruluş ve gelişme yıllarında bu etki, üst düzeydedir. Eserlerde övülen kişiler Şâhnâme kahramanlarıyla karşılaştırılmış ve anlam olarak şiir kalıbına dökülürken, onlara ilham verecek bir tarzda olmuştur.

Şâhnâme'nin, Divan Edebiyatı üzerindeki etkisi kuşkusuz bununla sınırlı kalmamış, bazı şairler, Şâhnâme'yi manzum veya mensur olarak dönemin Türkçesine de aktarmışlardır.

Doğu kültürüne ait kimi mitolojik öğeler ve masalımsı konular, her devirde Türk şiirine kaynak teşkil etmiştir. Özellikle Şâhnâme`den etkilenme ve Şâhnâmenin kahramanlarından esinlenme, Klasik Türk Edebiyatı`nda hissedilecek derecede olmuştur.

Osmanlı sahasında Şâhnâme`nin tamamı, Mısır`da hüküm süren Memlûk Sultanı Kansu Gavri`nin isteği üzerine, Diyarbekir`li Şerîf-i Âmidî tarafından manzum olarak Türkçe`ye çevrilip Hicri takvime göre Zilhicce 916/Mart 1511 Miladi yılında Sultan`a sunulmuştur.

Türkçeye tercüme edilen eserin, Yavuz Sultan Selim`in Mısır seferi dönüşünde, beraberinde İstanbul`a getirildiği düşünülmektedir. Şâhnâme`yi iki cilt halinde tercüme eden Şerif-i Amidi`nin el yazısıyla olan nüshası, (TSMK, Hazine, nr. 1519) 56.506 beyit ihtiva etmektedir.

Şâhnâme`nin, günümüz Türkçe`sine tam bir çevirisi bugüne kadar ne yazık ki pek yapılmamıştır. Eserin ilk 20.000 beyti, Necati Lugal tarafından Şâhnâme`nin Vullers baskısı (Leiden 1877-1884) esas alınarak Türkçe`ye ancak 4 cildi aktarılabilmektedir. Bu çeviri, Ankara DTCF öğretim üyelerinden Prof. Dr. Kenan Akyüz`ün önsözüyle birlikte yayımlanmıştır.⁸⁰⁰

Şehrîyâr`in, eserlerinde yer verdiği şairler içinde Firdevsî, oldukça önemli bir yer tutar. Çünkü Firdevsî:

“Çok sıkıntı çektim bu otuz yılda,

Dirilttim İranlıyı ben bu Farsçayla”

diyerek İran`ın millî destanını ve Fars edebiyatının en büyük eseri olan Şâhnâme`yi kaleme almıştır. Şâhnâme, bütün dünya klasikleri arasında benzersiz bir yere sahip olmuş ve bu konuda bir geleneğin oluşmasına öncülük etmiştir.

⁸⁰⁰ Nizâmî-i Arûzî, **Çehâr Maqâle** (nşr. Muhammed-i Kazvînî – Muhammed-i Muîn), Tahran 1348 hş./1969, s. 75-83.

Ahmed Ateş, **Şâhnâme`nin Yazılış Tarihi ve Firdevsî`nin Sultan Mahmud`a Yazdığı Hicviye Meselesi Hakkında**, *TTK Belleten*, XVIII/70 (1954), s. 159-168. B. Skladanek, **Istota sporu Ferdousiego z dworem u Gaznie**, *Studia Indo-Iranica*, Wrocław 1983, s. 135-144.

Bilineceği gibi, Klasik edebiyatta destan, hükümdarların yaşam öykülerini, özelliklerini ve üstün başarılarını anlatan mesnevi biçiminde yazılmış eserlerdir. Doğu hükümdarlarının hayatlarını, özellikle savaşlarını, başarılarını ve kahramanlıklarını, mübalâgalı bir üslûpla dile getirmişlerdir.

Şehrîyâr, İran milletini adeta yeniden diriltten bir eser olduğu için Şâhnâme`ye büyük değer vermekte ve bu nedenle Firdevsî`yi övgülere boğmaktadır. Şüphesiz bunun birçok nedeni vardır. Çünkü Şâhnâme`nin Firdevsî tarafından X. yüzyılın sonunda kaleme alınmasından sonra, Doğu edebiyatlarında Şâhnâme yazma geleneği başlamıştır. Pek çok şair, Şâhnâme kahramanları etrafında meydana getirdikleri müstakil eserlerle bu geleneğin yerleşmesini ve devamını sağlamışlardır.

İran mitolojisinde ilk insanın (Keyûmers) yaratılışıyla başlayan Şâhnâme`de Firdevsî, Arapların egemen olduğu döneme kadar geçen zaman sürecindeki bu devletin destansı tarihiyle gerçek bilgileri harmanlayarak vermiştir.

Şâhnâme`de Pişdâdiler, Keyânîler, Eşkânîler ve Sâsânîler dönemine ait olaylara yer verilmiş, Cemşîd, Dahhâk ve onunla savaşan demirci Gâve (Kava), Ferîdun, yedi güç işi başaran Zaloğlu Rüstem, Turan ülkesinin hükümdarı Efrâsyâb (Alp Er Tonga), Keykâvus, Keyhusrev, İsfendiyar, Dârâ ve İskender gibi kahramanlara eserde yer verilmiştir. Bu arada Firdevsî tarafından Şâhnâme`de Türk kültürüyle ilgili bazı bilgilerin aktarıldığı da görülmektedir.

Şâhnâme`de, modern Farsça`da kullanılan bazı kelimelerin eski biçimlerine ve pek kullanılmayan fiillere (arkaik) sıkça rastlanır. Fakat bu ifadeler, adeta sehl-i mümteni niteliğini taşır.

Bu problemi çözmek için Şâhnâme`de anlaşılmayan bazı kelimeler, Abdülkâdir el-Bağdâdî, “Luğat-i Şâhnâme” adıyla, Farsça-Türkçe bir sözlük hazırlamıştır. Eserde, Şâhnâme`nin kelime yapısı incelerken açıklanması gereken Farsça kelimelere, ülke ve yer adlarına, özgün bir şekilde yer verilmiştir. Bazı kelimelerin gramer özellikleri hakkında bilgi verilmiş, ayrıca bunu pekiştirmek için örnek beyitler aktarılmıştır.⁸⁰¹

⁸⁰¹ Lexicon *Şâhnâmianum*, Petersburg, 1895.

Aslına bakılırsa Firdevsî, daha önce yazılmış eserlerden yararlanarak Şâhnâme`yi kaleme almıştır. Kaynaklarda, onun yararlandığı bu bilgilerin daha önce yazılmış eserlerde var olduğu ileri sürülmektedir. Eserin kaynaklarını, büyük miktarda IX. yüzyılın sözlü gelenekleriyle mensur ve manzum şâhnâmeler oluşturmuştur. Bunlar, sırasıyla Sâsânî Hükümdarı I. Hüsrev (Enûşîrvân) devrinden (531-579) kalma bir tür resmî İran tarihi olan mensur Hudâyname, Ebü'l-Müeyyed-i Belhî'nin mensur Kitâb-ı "Gerşâsb"ı, Sâmânîler devri Horasan Sipehsâlârı ve Tûs hâkimi Ebû Mansûr Muhammed Bin Abdürrezzâk'ın dört yazara hazırlattığı mensur "Şâhnâme-yi Ebû Mansûrî" ve Mes'ûdî-yi Mervezî ile Dakîkî'nin manzum Şâhnâmeleridir.⁸⁰²

Şehrîyâr'in bu konuda en fazla üzerinde durduğu nokta, Firdevsî'nin Şâhnâme`yi manzum olarak yazmış olmasıdır. Ayrıca Firdevsî, İranlılarda bu eseriyle milli bir ruh ve heyecan uyandırmaya aracılık ettiği için, Şehrîyâr tarafından takdirle karşılanmıştır.

برای جشن فردوسی است گوئی⁸⁰³

جهان را این جمال و تازه رونی

Cihân râ in cemâl û tâze rûyî

Berâ-yi ceşn-i Firdevsî est gûyî.

Dünya için ne güzel ve taze bir yüzün ki, Firdevsî'nin bayramı nedeniyle söz söylemekteisin.

Şehrîyâr, Firdevsî'nin bir filozof olduğunu ve insanlara bayram hediyesi olarak gönderildiğini düşünmektedir. Dünya, Firdevsî'nin dehâsına hayran kalmış ve her yerde onun sözlerinden ve şiirlerinden bahsetmiş, onun büyüklüğünü dillendirmişlerdir.

⁸⁰² <https://www.fikriyat.com/kultur-sanat/2018/07/03/iran-milletini-yeniden-diriltten-eser-sehnme> (erişim tarihi 03.04.2021)

⁸⁰³ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

Firdevsî, şiirlerinde benzersiz bir şairdir. Destan konusunda, onun gibi bir dâhi şair daha yoktur. Bunun bir abartı olmadığı da, söz erbabınca tasdik edilmiş ve dile getirilmiştir.

İran'ın yüksek düzeydeki şiiri, kuşkusuz Firdevsî'nin şiiridir ve bu şiir gerçek bir şiirdir. Kutsal bir nağmeyi dile getiren Firdevsî'nin şiiri, eğer vezinle yazılmasaydı, kendi döneminin ne kadar önemli olduğunu kim nasıl görecekti, bilecekti ve anlayacaktı? Muhteşem söz, öyle bir sözdür ki ancak Firdevsî'nin kaleminden çıkabilmiştir. Bu söz, kılcal damarlara kadar işlenmekte ve ayakları harekete geçirmektedir.

که گلبن گوهر افشان از نسیم است⁸⁰⁴

نثار جشن این دانا حکیم است

Nisâr-i çeşn-i în dâna Hekîm est

Ke golbon-i govher efşân ez nesîm est.

Bu bilgin filozof, insan için bir bayram hediyesidir; çünkü cevher saçan gül dalı, nesîm rüzgarından ötürüdür.

همه جا صحبت از فردوسی ماست⁸⁰⁵

جهان در حیرت از فردوسی ماست

Cihân der heyret ez Firdevsî-yi mâst

Heme câ sohbet ez Firdevsî-yi mâst.

Dünya, Firdevsî'mizle ilgili olarak hayretler içindedir. Her yerde konuşulan da, sadece Firdevsî'nin sözleridir.

⁸⁰⁴ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

⁸⁰⁵ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

مثل فردوسی آدمی که خدای

در سخنش آفریده بی همتای⁸⁰⁶

Misl-i Firdevsî âdemî ke Hôdây

Der sohenêş âferîde bî hemtây.

Allah, sözünde benzersiz bir insan olan Firdevsî'yi yaratmıştır.

آن که چون او به شعر نابغه نیست

گو خدای سخن، مبالغه نیست⁸⁰⁷

Ân ke çûn o be şî'r nâbiğê nîst

Go Hôdâ-yi sohen, mubâleğê nîst.

Şiirde, onun gibi bir dâhi yoktur. Bunun bir abartı olmadığı da, söz erbabınca dile getirilmiştir.

شعر نظم بلند فردوسی است

راست گویی ترانه قدسی است⁸⁰⁸

Şî'r nezm-i bolend-i Firdevsî est

Râst gûyi terâne-yi kudsî est.

Gerçek şiir, Firdevsî'nin yüksek düzeydeki şiiridir. Doğru söylüyorsun, onun şiiri, adeta kutsal bir nağmedir.

806

شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

807

شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

808 Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

کی بدین حسن روز افزون بود⁸⁰⁹

شعر فردوسی ار نه موزون بود

Şi`r-i Firdevsî er ne mevzûn bûd

Ke be dîn hosn-i rûz efzûn bûd.

Firdevsî`nin şiiri, eğer vezinli olmasaydı, kendi döneminin ne kadar güzel olduğunu kim nasıl görecekti ve anlayacaktı?

که رگ و پی کند کش و قوسی⁸¹⁰

سخنی چون نهیب فردوسی

Sohenî çûn nehîb-i Firdevsî

Ke reg û pey koned keş û kevsî.

Öyle bir söz ki, Firdevsî`nin muhteşem sözü gibi olsun. Damar ve ayakları hem harekete geçiren ve hem de bir yay gibi olsun.

Firdevsî`ye övgüler dizen Şehrîyâr, insanları yeniliğe ve dirilişe teşvik eden bir bahar ve onun tüm güzelliklerin ortaya çıkışı gibi, Firdevsî`nin ruhundan ilham alarak gerçekleştirdiğini söylemektedir. Şimşek gürültüsü, yıldırım çakması, rüzgâr ve yağmur yağması da Firdevsî`ye gösterilen saygıdan ötürüdür.

Çimen, suyunu ve rengini, onun kaleminden almaktadır. Şairin dillere destan Şâhnâme`si bülbüllerin şarkısıdır. Firdevsî`nin zırhının kırmızılığından şafak, kızıl rengini almıştır. Işık saçan ve parlayan ufuk ise, onun beyninin aynasıdır. Güneş, her bir zerresini, şairin güzelliğinden alarak parlamış, böylece Cemşid ve Dara`yı, kendisine köle yapmıştır.

⁸⁰⁹ Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

⁸¹⁰ Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

Şehrîyâr, büyük hayranlık duyduğu Firdevsî'yi manevi güç ve kuvveti ile aslana benzetir ve onun kükremesi ile dokuz göğün titremeye başladığını kaydeder.

Aslında şiiri anlamak, şairi anlamaktan daha zordur. Şiir, şiire yaslanarak ya da biyografilerden destek alarak anlaşılma şansını artırabilir. Ama şair, şaire dayanmak şöyle dursun, biri adeta öbürünü daha karanlıklaştırma yarışına girmek gibi bir çetrefilliliğin de peşindedir. Şehrîyâr, Firdevsî'yi öyle övgülere boğar ki, şairin gerçek kimliğini anlamamız adeta güçleştirir.

بود از روح فردوسی مظاهر⁸¹¹

بهار و هر چه در وی هست ظاهر

Behâr û her çe der vey hest zâhir

Bûd ez rûh-i Firdevsî mezâhir.

Baharın ve her türlü güzelliğin ortaya çıkışı, Firdevsî'nin ruhundan ötürüdür.

خروش رعد و برق و باد و باران⁸¹²

ز خوی اوست رمزی در بهاران

Zi hû-yi ost remzî der behârân

Horûş-i re'd û berk û bâd û bârân.

Bahardaki simgeler, onun özelliklerindendir. Şimşekin gürültüsü, yıldırım çakması, rüzgar ve yağmur da...

سرود بلبلان شهنامه اوست⁸¹³

چمن را آب و رنگ از خامه اوست

⁸¹¹ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

⁸¹² بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

⁸¹³ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Çemen râ âb û reng ez hâme-yi ost

Sorûd-i bolbolân Şâhnâme-yi ost.

Çimenin suyu ve rengi, O'nun kalemindendir. Şâhnâme'si de bülbüllerin şarkısıdır.

افق مرآت مغز روشن اوست⁸¹⁴

شفق رنگی ز خون جوشن اوست

Şefek rengî zi hûn-i cevşen-i ost

Ufuk mir`ât-i meğz-i rûşen-i ost.

Şafak, kızıl rengini, onun zırhının kırmızılığından almıştır. Işık saçan ve parlayan ufuk ise, onun beyninin aynasıdır.

ز رای او بود یک ذره خورشید⁸¹⁵

گدای او بود دارا و جمشید

Gedâ- yi o bûd Dârâ vû Cemşîd

Zi re`yi o bûd yek zerre-yi hõrşîd.

Cemşid ve Dara, onun kölesidir. Güneşin her bir zerresi, onun parıltılarından.

لرزه بر تاک نو رواک افکند⁸¹⁶

قریش نره شیر گشت بلند

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

⁸¹⁴ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

⁸¹⁵ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

⁸¹⁶

شعر و حکمت

Ğorriş-i nerre şir geşt bolend

Lerze ber tâk-i noh revâk efkend.

Erkek aslan kükreyince, dokuz gök titremeye başlar.

Şehrîyâr'e göre söz, Firdevsî'nin güzelliğine ayna tutmakta ve onun himmet sancağının hizmetçilik görevini yerine getirmektedir. Sözü, Firdevsî'yi dünya şairleriyle karşılaştırmaya getiren Şehrîyâr: "Dünyadaki şairler, onun kalemiyle şiir yazdılar. Firdevsî'nin kılıç gibi olan kalemiyle savaştılar." diyerek sadece İranlı şairlerin değil, dünyanın diğer şairlerin de onun etkisinde kalarak şiir yazdıklarını söyler. Şehrîyâr'e göre, tatlı sözler söyleyen şair ve bilge olan Firdevsî, sözde bir babayiğittir, pehlivandır, savaşçıdır ve güçlü pazuların sahibidir.

سخن سنجاق غلام همت اوست⁸¹⁷

سخن آئینه دار طلعت اوست

Sohen âyînedâr-i tel`et-i ost

Sohen sencâk-i ğolâm-i himmet-i ost.

Söz, onun güzelliğine ayna tutmaktadır. Ve söz, onun himmet sancağının hizmetçisidir.

به شمشیر قلم پیکارها کرد⁸¹⁸

به عالم این قلمزن کارها کرد

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

⁸¹⁷ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

⁸¹⁸ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

Be `âlem in kelemzen kârhâ kerd

Be şimşîr-i kelem peykerhâ kerd.

Dünyada kalem oynatanlar, onun kalemiyle iş yaptılar. Onun kılıç gibi olan kalemiyle savaşlar yaptılar.

چه فردوسی توانا شاعری شیرین سخنگونی دلیری، پهلوانی، جنگجویی، سخت بازونی⁸¹⁹

Çe Firdevsî-yi tevânâ şâ`ir-i şîrîn sohengoyî

Dilîrî, pehlûvânî, ceng-cûyî, seht-bâzûyî.

Ey tatlı sözler söyleyen şair ve bilge Firdevsî! Babayığitsin, pehlivansın, savaşçısın ve güçlü pazuların sahibisin.

Şehrîyâr, Firdevsî'nin Şâhnâme'yi kaleme alırken, yıllarca çok sıkıntı çektiğini, fakat buna karşılık eserde kullandığı Farsçasıyla İranlıları dirilttiğini söyler. Dolayısıyla onun bir sanatkâr olarak bu dilde çok büyük hizmeti geçmiştir. Firdevsî'yi öven beyitlerde Farsça'ya da dikkat çeken Şehrîyâr, tutuk olan bu dili onun çözdüğünü ve Farsça'ya, yeni bir ruh kazandırdığını söyler. Firdevsî'nin dile olan bu egemenliği sayesinde Farsçayla söyleyiş ve eser verme başlamış, böylece Arap dili susmuş, yalnızlık köşesine çekilerek gönlündeki “Kötülük Tanrısı” da gitmiş ve onun yerine “Melek” gelmiştir.

Aslında Firdevsî, Sultan Mahmud'un bütün ihtimam ve özenine rağmen, bir gün habersizce saraydan çıkarak kaybolmayı yeğler. Değerinin de ancak musalla taşında anlaşılacağına kanaat getirir. Nitekim kaynaklarda, hayatının ilk zamanlarında takdir edilmeyen şairin cenazesi, şehrin bir kapısından çıkarken, diğer

⁸¹⁹ یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 146.

kapıdan Sultan tarafında kendisine deve yüklü hediyelerin gönderildiği bilgisi mevcuttur.

آن که ما را زبان بسته گشود پارسی را روان نو بخشود⁸²⁰

Ân ke mârâ zebân-ı beste gûşod

Pârsî râ revân-i nev beḥşod.

Bize, tutuk olan dili o çözdü. Farsça'ya, yeni bir ruh kazandıran da odur.

زبان پارسی گویا شد و تازی خموش آمد ز کنج خلوت دل اهرمن رفت و سروش آمد⁸²¹

Zebân-i Parsî gûyâ şod û tâzî ḥamûş âmed

Zi konc-i ḥelvet-i dil Ehrimen reft û sorûş âmed.

Fars dili ile söyleyiş başlayınca, Arap dili sustu. Yalnızlık köşesine çekilen gönülden Kötülük Tanrısı gitmiş, onun yerine Melek gelmiştir.

Şehrîyâr'e göre Firdevsî, İran'ın manevi yaşantısına, dirilik vererek bu milletin kölelikten kurtuluşunu sağlamıştır. Bu ülkesinin canlanması onun himmeti ile olmuştur. İnsanlar, şairin yerine getirdiği hizmetin tanığıdır. Öyle ki özgürlük, onunla başlamış ve vatanseverlik dersini de yine kendisi vermiştir.

820

شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

821 یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 146.

Büyük şairler, yazdıkları destanları daima geniş bir hayal atmosferi içinde ortaya koymuş ve bunlardaki görünümü, şiirin akışını zenginleştiren bir unsur olarak kullanmışlardır. Şiirde imaj ve her türlü edebi sanat gereklidir, ama şiir buna kurban edilmemelidir. İşte Firdevsî'nin başarısı burada görülmektedir.

Şehrîyâr'e göre Firdevsî, halka yiğitliği, başlarını dik tutmayı ve önderliği öğretmiş, uyuyan İranlılara, adeta topun uzaklardan ateşlenen bir sesi gibi duyurmaya çalışmıştır.

Şehrîyâr'e göre kalemle de, yiğitlerin kitabını yazan ve söylenmesi gerekenleri serbest ve özgürce söyleyen de Firdevsî'den başkası değildir. Bu durumda Şehrîyâr, diğer İran şairlerini Firdevsî' ile mukayese ederek onlara sitemde bulunur.

Firdevsî'ye gelinceye kadar İran'da edebiyat alanına egemen olan Araplara karşı bağnazca bir yaklaşım sergileyen Şehrîyâr, hayranı olduğu şairin, "Baldırı çıplak Arapları rezil ve rüsvay etmesinden" memnun olduğunu ifade ederek duygularını şiirde dile getirir.

Şâhnâme'yi kaleme alarak İranlıların ismini yüceltip büyüten yine Firdevsî olmuştur. Bu şairin çağrısı ve hoş sadası, İranlıları canlandırmış, onlardaki silahşörlük ve fedâilik ruhunu uyandırmıştır.

Şehrîyâr'e göre, İranlılara milli duygularını o hatırlatmış ve ulusal gururlarının meydana çıkmasını da yine o sağlamıştır. Bu konuda, İran milleti ona minnet borçludur. Bu millet, eğer uyanmışsa yine Firdevsî sayesinde olmuştur. Firdevsî, İran'ın gözbebeği ve nurudur. Büyük hizmetiyle İran'ın gerçek dostu ve değerli bir şair olarak adını altın harflerle İran'ın kahramanlık defterine yazdırmayı başarmıştır .

خلاص از بردگی و بندگی داد⁸²²

نوامیس عجم را زندگی داد

⁸²² بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

Nevâmîs -i `Ecem râ zindegî dâd

Helâs ez bordeğî vû bendegî dâd.

İran'ın değerlerini dirilti. Bu milletin, kölelik ve kulluktan kurtuluşunu sağladı.

همه عالم گواه خدمت اوست⁸²³

عجم زنده ز یمن همت اوست

`Ecem zinde zi yomn-i himmet-i ost

Heme `alem govâh-i hizmet-i ost.

Acem ülkesi, onun himmetinin bereketiyle canlandı. Bütün dünya, onun hizmetinin tanığıdır.

درس میهن پرستی او داده است⁸²⁴

آن که آزادگی از او زاده است

Ân ke âzâdegî ez o zâde est

Ders-i mîhen perestî o dâde est.

Öyle ki özgürlük, onunla başlamıştır. Vatanseverlik dersini de yine o vermiştir.

سرفرازی و سروری آموخت⁸²⁵

آن که ما را دلاوری آموخت

⁸²³ بامداد عید

Bâmdâd-i `İyd

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 41.

⁸²⁴

شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

⁸²⁵

شعر و حکمت

Ân ke mâ râ dilâverî âmûht

Ser firâzî vû serverî âmûht.

Bize yiğitliği öğretene odur. Baş, dik tutmayı ve liderliği de yine o öğretmiştir bize.

وان صلا همچو توپ کرد صدا⁸²⁶

زد به ایرانیان خفته صلا

Zed be İranîyân hoft-e selâ

Ve ân selâ hemçû top kerd seda.

Uyuyan İranlılara, bir çağrı yaptı. Bu çağrı, adeta top gibi ses getirdi.

که دریغ است تیغ کین به نیام⁸²⁷

بر آزادگان براند پیام

Ber âzâdegân be rând peyâm

Ke dirîğest tîğ-i kîn be nîyâm.

Özgürlüğe kavuşanlara haberi, o verdi. Kınında duran kılıca yazıklar olsun..

خامه بر نامه دلیران زد⁸²⁸

دم ز ایران و مهر ایران زد

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

⁸²⁶

شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

⁸²⁷

شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

⁸²⁸

شعر و حکمت

Dem zi Îrân û mihr-i Îrân zed

Hâme ber nâme-yi dilîran zed.

İran`nın güneşinden o bahsetti. Kalemiyle de, yiğitlerin kitabını o yazdı.

آن چرا دیگری نگفت و نهفت⁸²⁹

گفت آزاد آن چه باید گفت

Goft âzâd ân çe bâyed goft

Ân çerâ diğeri negoft û nohoft.

Söylenmesi gerekeni, özgürce söyledi. Diğerleri ise, daha önce bunu neden söyleyememiş ve gizlemişlerdi?

عرب پا برهنه رسوا کرد⁸³⁰

با دمی آتشین دهن وا کرد

Be âdemî-yi âteşîn dehân vâ kerd

`Erab-i pâ berehne rusvâ kerd.

Ateşli sözlerle ağzını açtı ve böylece baldırı çıplak Arapları rezil ve rüsvay etti.

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

829

شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

830

شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

نام ایران بزرگ کرد و بلند

831 سزد ایرانیان بدو بالند

Nâm-i Îrân bozorg kerd û bolend

Sezed Îranîyân be do bâlend.

İranlıların ismini o yüceltip büyüttü. İranlılar da, onunla övünür oldular.

تا ز شهنامه در خروش آمد

832 خون ایرانیان به جوش آمد

Tâ zi Şâhnâme der ħorûş âmed

Ĥûn-i Îranîyân be cûş âmed.

Şâhnâme`den, kükreyiş baş gösterdi. Böylece İranlıların kanı coşmaya başladı.

زنده کرد از صلاى و خشورى

833 روح سربازى و سلحشورى

Zinde kerd ez selâ` vû hoşûrî

Rûh-i serbâzî vû silahşûrî.

Çağrısı ve hoş sadası, İranlıları diriltti. Onlardaki silahşörlük ve fedâilik ruhunu uyandırdı.

831

شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

832

شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

833

شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

داد ما را شنون ملی یاد

تا که در ما غرور ملی زاد⁸³⁴

Dâd mâ râ şu`ûn-i millî yâd

Tâ ki der mâ ğorûr-i millî zâd.

Bize, milli işleri o hatırlattı. Böylece, İranlılarda ulusal gururun doğmasını sağladı.

ملت ما رهین منت اوست

ملتى گر به جاست ملت اوست⁸³⁵

Millet-i mâ rehîn-i minnet-i ost

Milletî ger be câst millet-i ost.

Bizim milletimiz, ona minnet borçludur. Bu millet eğer uyandıysa , onun sayesinde uyanmıştır.

آرى اين گونه مرد ايران دوست

آن که چشم و چراغ ايران اوست⁸³⁶

Ârî îñ gûne merd-i Îrân dost

Âñ ke çeşm û çerâğ-i Îrân ost.

834

شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

835

شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

836

شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

Evet, bu duruşuyla İran`ın dostu değerli bir insandır. Öyle ki O, İran`ın gözbebeği ve nuru olmuştur.

Şehrîyâr, “Tüm şairlere değer verilmeli, halk da millet de onları layık oldukları yere koymalıdır.” diyerek şairlere karşı olan sevgisini ve takdir duygularını dile getirir. Her nedense dünya edebiyatında olduğu gibi tarih boyunca birçok büyük ve dâhi şairin ortak bir kaderi midir acaba? Kendilerine hakettikleri değer pek verilmemiş ve yaşadıkları dönemlerde kadir ve kıymetleri de bilinmemiştir. Firdevsî de, bu talihsizlikten nasibini alan şairlerin başında gelmektedir.

Firdevsî sayesinde, daha önce İran topraklarına egemen olan Araplar, Bağdat`a kadar yaya olarak kaçmak zorunda kalmışlar ve bu da İranlılar için büyük bir zafer şeklinde telakki edilmiştir. Bundan ötürü Firdevsî övgüyü hak etmiş, altın ve hazineler ona ödül olarak verilse, yine de İranlıların bu şaire olan borclarını ödemeye yetmeyecektir. “Bu gediği kapatmak, örücülerin işi değildir. Ey felek! Senin yüzüne tüküreyim ve ey devran! Sana tuh olsun tuh.....” diyerek Şehrîyâr dert yakınmaktan kendini alamaz.

بلکه حق حیات نیز نداشت⁸³⁷

نه که بیش از حیات چیز نداشت

Ne ki bîş ez heyât çîz ne dâşt

Belke hakk-i heyât nîz ne dâşt.

Her ne kadar hayatta, fazla bir şeye sahip olmadıysa da ve hayatın hakkını tam vermediyse de...

که پیاده گریخت تا بغداد⁸³⁸

اینش ایران سزای خدمت داد

837

شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

838

شعر و حکمت

Îneş Îrân sezâ-yi hîdmet dâd

Ke pîyâde gorîht tâ Beğdâd.

Îran`a öyle bir hizmette bulundu ki, Araplar, Bağdat`a kadar yaya olarak kaçtılar.

او که دشمن نبود آه از دوست که به دشمن برد پناه از دوست⁸³⁹

O ke doşmen ne bûd âh ez dost

Ke be doşmen bord penâh ez dost.

O, düşman değildi ki... Ah! Dosttan, düşmana sığınmak için kaçtılar.

یک چنین مرد بود در غم جان عنصری از طلا زدی فنجان⁸⁴⁰

Yek çonîn merd bûd der ğem-i cân

`Onsorî ez tîlâ zedî fîncân.

Biri, can derdindedir. Diğeri ise, fîncanı altınla süsleme peşinde...

زان که او مدح، راه دستش بود وان زر و گنج ناز شستش بود⁸⁴¹

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

839

شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

840

شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

841

Zi ân ke o medh, râh-i desteş bûd

Ve ân zer û genc nâz-i şosteş bûd.

Bundan dolayı övgü, onun dayanağıdır. Altın ve hazine de onun ödülüdür.

ای تفو بر تو روزگار تفو⁸⁴²

نیست این رخنه سازگار رفو

Nîst în reḥne sâzkâr-i refû

Ey tfû ber to rûzigâr tfû.

Bu gediği kapatmak, örucülerin işi değildir. Ey felek! Senin yüzüne tüküreyim ve ey devran! Sana tuh olsun tuh.

دهر تا بوده چنین بوده⁸⁴³

آری اوضاع دهر این بوده

Ârî evzâ-i` dehr în bûde

Dehr tâ bûde çonîn bûde.

Evet, böyle bir durum, belki çağın gereğidir. Fakat dünya yaratılalı beri bu durum hep sürüp gitmiştir.

شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

842

شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 47.

843 شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 48.

Divan edebiyatında misyon yönünden ve topluma ulaştırdıkları mesajla adeta peygamberlere benzetilen şairler, çoğu zaman Şehrîyâr'ın şiirinde de bu durum dile getirilir. İran'da, eğer ilahî din var olmasaydı halkın Firdevsî'nin dinine girmeye prensip olarak düşünen Şehrîyâr, aynı zamanda şairi bu dünya mülkünün sahibi olarak görmektedir. Tüm bu durum ve övgüler, Şehrîyâr'ın Firdevsî'ye duyduğu hayranlıktan kaynaklanmaktadır.

راست ایران پرستیش دین بود⁸⁴⁴

گر نه بر آسمانی آیین بود

Ger ne ber âsmânî âyîn bûd

Râst Îrân perestîş-i dîn bûd.

Eğer ilahî din olmasaydı İran, onun dinine girmeye prensip olarak kabul ederdi.

شاه ایران زمین خدا خواندی⁸⁴⁵

گر ز دین خدا جدا ماندی

Ger zi dîn-i Hodâ codâ mândî

Şâh-i İran zemîn-i Hodâ hândî.

Eğer Allah'ın dininden ayrı kalsaydın, İran şahını, bu dünya mülkünün sahibi olarak kabul ederdin.

844

شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

845

شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

Şehrîyâr`in, “Firdevsî`yi, bir himmet erbabı, vakar dağı ve güç kaynağı” olarak nitelendirildiği görülmektedir. Şaire göre o, gönül alıcı büyüünün yaratıcısı, hatta sihir ve cadının da ta kendisidir. Firdevsî, “örümcek ağı gibi bin bir çeşit ağdan örülmüştür.” Ancak böyle bir durum, bu şaire olan has bir özelliktir.

جهان همت و کوه و قار و کان نیروئی بیان دلکش سحر آفرینش سحر و جادوئی⁸⁴⁶

Cihân-i himmet û kûh û vekâr û kân-i nîrûyî

Beyân-i dilkeş-i sihr- âferîneş sihr û câdûyî.

Ey Firdevsî! Sen bir himmet dünyası, vakar dağı ve güç kaynağısın. Gönül alıcı büyüünün yaratıcısı, hatta sihir ve Cadı`nın ta kendisisin.

گهی چون خسروی شیرین گهی چون عاشقی شیدا هزاران روح گوناگون تنیده در تنی تنها⁸⁴⁷

Gehî çûn Hosrevî Şîrîn gehî çûn `âşık-i şeydâ

Hezârân rûh-i gûnâgân tenîde der ten-i tenhâ.

Bazan Husrev ile Şirin, bazen çılgın bir aşıksın. Örümcek ağı gibi bin bir çeşit ağdan örülmüşsün ve bu durum, yalnız sana özgüdür.

Kaleme aldığı divanlarında, Firdevsî`nin ölmez eseri Şâhnâme`den bahseden Şehrîyâr için bu konu, aslında şairi övmek için bir malzeme olarak kullanılmıştır. Şehrîyâr`e göre, “mübarek ve nur doğumlu” Firdevsî, Şâhnâme`de, sadece söz söylememiş, aksine İranlılara kahramanlık dersini de vermiştir.

⁸⁴⁶ یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 146.

⁸⁴⁷ یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 146.

Şâhnâme, şimşek gibi gök gürültüsü meydana getirerek İranlıların damarlarındaki milliyetçilik kanını coşturmuştur. Firdevsî'nin kol ve kanatları sayesinde Zerdüş, Şâhnâme'yle güçlü bir konuma ve heyecana gelmiştir. Şehriyâr: "Kanatlan ey İran'ın annesi, bu peygamber yaradılışlı çocukla" diyerek onu övgülere boğar.

به شهنامه درون فردوسی فر زاد فرخ زاد نه تنها در جهان داد سخن درس دلیری داد⁸⁴⁸

Be Şâhnâme derûn-i Firdevsî -yi ferzâd-i ferrohâzâd

Ne tenhâ der cihân dâd sohen ders-i dilîrî dâd.

Mübarek ve nur doğumlu Firdevsî, Şâhnâme'de, sadece söz söylememiştir. Aksine kahramanlık dersini vermiştir.

چو از شهنامه فردوسی چور عدی در خروش آمد بتن ایرانیان را خون ملیت به جوش آمد⁸⁴⁹

Çû ez Şâhnâme-yi Firdevsî çû re'dî der horûş âmed

Be ten-i Îrânîyân râ hûn-i millîyet be cûş âmed.

Firdevsî'nin Şâhnâmesi, şimşek gibi gök gürültüsü meydana getirdi. İranlıların bedenindeki milliyetçilik kanını coşturdu.

⁸⁴⁸ یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 147.

⁸⁴⁹ یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 146.

ببالد او ز شهنامه چوشت زرتشت ما از زند ببال ای مادر ایران از این وخشور فر فرزند⁸⁵⁰

Be bâl-i o zi Şâhnâme cûşt Zertoşt-i mâ ez zend

Be bâl ey mâder-i Îrân ez in vehşûr-i Ferzend.

Onun kol ve kanatları sayesinde, bizim Zerdüşt`ümüz Şâhnâme`yle güçlü bir şekilde coştı. Kanatları ey İran`ın annesi, bu peygamber yaratılışlı çocukla.

Şehrîyâr`e göre Firdevsî, derin duygular taşıyan asil yaratılışlı büyük bir sanatkârdır. O, kimsenin aklına gelmeyecek anlamların yaratıcı yaratıcısıdır. Şehrîyâr, efsane yaratılışlı Firdevsî`yi kendi eseri olan Şâhnâme`nin kahramanı olan Rüstem`e benzetmekte ve Rüstem`in tüm özelliklerini taşıdığını söylemektedir.

Şaire saygının ifadesi olarak Şehrîyâr insanları, bu büyük sanat sahibi olan “Tuslu Üstad”ın türbesini ziyarete çağırır.

من برآتم که این بزرگ استاد این همایون نژاد فرخ زاد⁸⁵¹

Men ber ânem ke ân bozorg ostâd

În homâyûn-i nijâd ferrohşâd.

Benim kanaatim odur ki, bu büyük üstad, mübarek duygular taşıyan güzel yaratılışlı bir sanatkârdır.

⁸⁵⁰ یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 146.

⁸⁵¹

شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 46.

الا فردوسیا سحر آفرینا ای بزرگ استاد

چو تو استاد معنی آفرینی کس ندارد یاد⁸⁵²

Elâ Firdevsîyâ! Sihr âferînâ ey bozorg ustâd

Çû to ustâd-i me`nî-yi âferînî kes nedâred yâd.

Ey Firdevsî! Sihar yaradılışlı büyük üstad! Kimsenin hatırına gelmeyecek anlamların yaratıcı üstadısın.

ندانم رستم و روئین تتی بوده است خود یا نه

تو بودی هر چه بودی رستم و روئین تن افسانه⁸⁵³

Ne dânem Rostem û Rûyîn-tenî bûde est hûd yâ ne

To bodî her çe bodî Rostem û Rûyîn-ten-i efsâne.

Senin gibi sağlam yapılı bir Rüstem görmedim. Rüstem`de ne özellik varsa, sende de var. Efsane yaradılışlı birisin.

یاد از دیار طوس هنر پرور

وان مردم رشادی و ارشادی⁸⁵⁴

Yâd ez diyâr-i Tûs-i honer perver

Ve ân merdom-i reşâdî vû irşâdî.

⁸⁵² یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 147.

⁸⁵³ یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 147.

⁸⁵⁴ گلشن آزادی

Golşen-i Âzâdî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 90.

Sanat sahibi olan o Tuslu`yu an. Çünkü o, hem doğru yolda olmuş ve hem de doğru yola çağırmaktadır.

زیارتگاه عالم تربت این شاعر طوسی است در این کشور بپا جشن هزارم سال فردوسی است⁸⁵⁵

Ziyâretgâh-i `alem torbet-i îñ şâ`ir-i Tûsî est

Der îñ kişver be pâ çeşn-i hezârem sâl Firdevsî est.

Bu Tus`lu şairin türbesi, alemin ziyaretgâhıdır. Bu ülkede, binlerce yıldan beri Firdevsî için festival düzenlenmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki, Şehrîyâr`ın büyük değer verdiği ve divanlarının, çeşitli yerlerinde övdüğü Firdevsî, hayatta iken, değeri pek bilinmemiş ve diğer büyük şairler gibi takdir edilmemiştir. Oysa Şehrîyâr, destan türünün temellerini atan şairin, sadece Fars edebiyatı için değil, tüm Doğu ve hatta dünya edebiyatları için önemli bir şair olduğunu ifade eder.

Değerinin, ancak musalla taşında bilindiğine dair inancını koruyan Şehrîyâr, Firdevsî`nin, Gazneli Mahmud`un sarayını terk etmesi, biraz da bazı sanatkârlarda olduğu gibi serazat ve özgür ruhlu bir şair olmasından kaynaklandığına bağlar.

Firdevsî`nin İran için destan yazması, çok önemli bir olaydır. Büyük bir duyarlılığı kelimelere yükleyerek kahramanlığı, vuruşkanlığı, savaşı, aşkı ve ölümü milleti adına dile getirmesi ve hatta insanlık için bir kere daha bu olayı yaşayarak yazması, küçümsenemeyecek bir hizmettir. Şehrîyâr`ın övgü dolu ifadelerine muhatap olması da işte bu yüzdendir.

Şehrîyâr`e göre, halkın içinden çıkan Firdevsî, İranlılar için yeni bir ışık, yeni bir umut ve yeni bir sevinç olmuş ve millete yeni bir ruh getirmiştir.

⁸⁵⁵ یادگار جشن فردوسی

Yâdgâr-i Ceşn-i Firdevsî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 147.

3.8.3. Rûdekî

İranlı şairin asıl adı, Ebu Abdullah Ca`fer Bin Muhammed Bin Hakîm er-Rûdekî es-Semerkindî`dir. Semerkand`in Rûdek kasabasına bağlı Bennüc köyünde dünyaya gelen şairin, doğum tarihi kesin bilinmemekle beraber, Miladi IX. yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilmektedir.

Rûd adlı müzik aletini iyi çaldığından, “Rûdekî” mahlasını kullandığı iddia edilmekte ise de, doğduğu şehre nispetle bu mahlası kullanmış olması daha güçlü bir ihtimal olarak görülmektedir.

Oldukça hacimli olan Divanı`nda yer alan şiirlerin çoğu, kaside, gazel, mesnevi ve rubâî tarzındadır. Bunların dışında, ele geçen bazı mesnevi ve beyitleri de bulunmaktadır.

Şiirlerinde mübalağalı tasvirlere rastlansa da, bunların çoğunun samimi ve sanat endişesinden uzak olduğu söylenebilir. Ona isnat edilen şiirlerde, birçok atasözlerine rastlandığı gibi, bazı beyitlerinde dile getirdiği bazı ahlâkî hikmetlere de rastlanmaktadır. Methiye türünde zirve sayılan Rûdekî, öbür nazım şekillerini de başarıyla kullanmıştır.

Şiirlerinin çoğu, yeni mazmunlar içerdiğinden, bu yönüyle daima beğenilmiş ve takdir edilmiştir. Kasidedeki üstün başarısından ötürü, kendisinden sonra gelen büyük şairler, onu kasidede üstat olarak kabul etmişlerdir.

Rûdekî, İran edebiyatında en fazla örnek alınıp taklit edilen şairlerin başında gelir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî dahi, Rûdekî`nin şiirleriyle aynı vezin, redif ve kafiye birkaç gazel söylemiş, bazen da onun kullandığı mazmunları kullanmıştır.

Kesin olmamakla beraber, ölüm tarihinin Hicri.329/Miladi.941 olduğu dolayında olduğu tahmin edilmektedir.⁸⁵⁶

Rûdekî, daha gençliğinin ilk yıllarından itibaren hem şiirleri hem de musiki dalındaki yeteneğiyle ün kazanır. “Deri Farsça”sıyla mükemmel şiirler söyleyen ve İran edebiyatının temellerini atan bir sanatkâr olması hasebiyle, kendisinden sonra gelen şairler tarafından taklit edilmekle yetinilmemiş, aynı zamanda baş tacı edilmiştir.

⁸⁵⁶ Mehmet Atalay, **Başlangıçtan Gaznelilere Kadar İran Edebiyatı Tarihi**, Erzurum 2000, s. 153-173; Abdülganî Mirzoyev, Ebû ‘Abdillâh **Rûdekî**, Stalinâbâd 1958; Safâ, *Edebiyyât*, I, 371-389; A. E. Bertels, **Târîh-i Edebiyyât-ı Fârsî** (trc. Sîrûs İzdî), Tahran 1374 hş., I, 213.

Çağdaşları içinde, kendisine yaraşır bir üne sahip, “şairlerin hocası” ya da “şairlerin sultanı” gibi unvanlarla anılan Rûdekî, hemen hemen bütün türlerde şiirler kaleme almış, böylece ismi, Fars şiir tarihinin sayfalarına yazılmayı, fazlasıyla hak etmiştir.

Destanlar, milletlerin, özellikle tarih yazımının henüz hayat bulmadığı dönemlerine ışık tutmaları bakımından büyük taşırlar. Ayrıca, milletlerin tarih sahnesine çıkışlarını, komşularıyla olan ilişkilerini ve kendi kültür dokularını var eden değerleri anlamak bakımından da önemli bir kaynaktırlar. İran tarihini, geleneklerini ve efsanevi işlerini nazım ipliğine çeken Rûdekî, bu yönüyle de bir değer kabul edilir.

Kaside, gazel, rubai ve mesnevi türlerinde en güzel şiirler yazmış olan Rûdekî, aynı zamanda eski İran’a ait rivayet ve anlatımları, şiir diliyle yazıya döken bir şairdir.

Rûdekî, sadece bir saray şairi değildi. Onun en önemli eserlerinden biri, İran’da ün kazanmış ve elden ele dolaşarak bazı bölümleri günümüze kadar ulaşan manzum “Kelîle ve Dimne”sidir.

Bu eser, Emir Nasr Bin Ahmed döneminde onun emriyle Ebü’l-Fazl Muhammed Bela’mî tarafından Arapçadan Farsçaya çevrilmiştir. Abdullâh Bin Mukaffa’nın Arapça çevrisine uygun olarak Arapçadan Farsçaya çevrilen eser, daha sonra Rûdekî tarafından Hicri.325/ Miladi.937 yıllarında manzum şekilde Farsçaya aktarılmıştır.

Konuyla ilgili olarak Rûdekî’den daha sonraki zamanlarda yaşayan Firdevsî, Şâhnâme’de şöyle diyecektir:

*“Kelîle, Pehlevî dilinden Arapça’ya çevrildi. Emir Nasr zamanına kadar Arapçaydı. O, dünya hükümdarı olunca, onun emriyle Deri Farsçasına çevrildi. Kelîle’nin hepsini Rûdekî’ye okudular o da Farsça’ya aktardı.”*⁸⁵⁷

⁸⁵⁷ Firdevsî, **Şâhnâme** (Mutlak), VII, 372.

Samanîler döneminin ve İran edebiyatının bu ilk ve büyük şairi Rûdekî'nin şiirlerinde işlediği önemli temalardan biri de, kendi sosyal bakış açısını şiirine yansıtmış olmasıdır. Bu açıdan da Rûdekî, siyasal ve sosyal konuları geniş ve etkileyici bir dil ile eserlerine yansıtarak ve bütün bunları, şiir diliyle değerlendirerek topluma aktaran ilk şair hüviyetiyle ortaya çıkmasıdır. Örneğin, şiiri, devlet ve toplum, mutluluk ve refah içinde yaşarken darboğaza girmesi sonucu, mutsuz bir şekle dönüşmesini yansıtan berrak bir ayna gibi tutmayı başarmıştır.

Rûdekî, kendi hayatındaki devreleri anlatırken, içinde yaşadığı toplumun aşama aşama durumunu gözler önüne seren bir kasidesi, halk nezdinde oldukça ses getirmiştir. Daha sonraki zamanlarda başka şairler, Rûdekî'nin bu ünlü şiirine nazireler yazmış ve bazıları da bunu tazmin etmişlerdir.

Şehrîyâr'e göre Rûdekî, İran edebiyatında "Destan"ın ilk öncüsüdür. Sonra gelenler, onu hep taklit etmiş, ancak onun seviyesine hiç bir zaman ulaşamamışlardır. Samaniler dönemin en büyük sanatkârlardan biri kabul edilen Rûdekî, gözleri görmediği için Şehrîyâr, onun bu durumuna işaretle, "İranlıların gözünü o açtı" diyerek bir gerçeği dile getirir.

Şehrîyâr, destan türünü kaleme alma yönüyle Rûdekî'yi övgülere boğar. Ona göre Rûdekî, İran halkının, tarihi ve kültürel zenginliğini şiir kalıplarına dökmüş ve kendi dilinde destan türündeki şiirler yazma geleneğini başlatmıştır.

Şehrîyâr, Rûdekî dolayısıyla şiir ve şairler üzerinde durarak bu konudaki düşüncelerini dile getirir. Şehrîyâr, şairleri, Erganun çalgıcılarına benzetirken, Rûdekî'nin de büyük bir şair olduğunu ve toplumu aydınlatmakta büyük bir görev üstlendiğini dile getirir. Ayrıca Şehrîyâr, şairlerin toplum tarafından saygı gördüklerini ifade ederek şöyle der: "Yunan ve İslam öncesi İran'da şairler, büyük bir saygı görürlerdi. Bu sınıfta yer alan sanatkârlar, Tanrılar tarafından gönderilen bir kıvılcım şeklinde nitelendirilir ve toplum nezdinde bu yönleriyle hem beğenilir ve hem de takdir edilirlerdi. Böyle bir kategoride yer alan şairin sinesi, güneşin ilk ışıklarıyla aydınlanmış, aynı zamanda Tanrı'nın tecelli ettiği bir yer haline gelmiştir."

Şehrîyâr, şiire kutsallık atfederek Rûdekî'nin şiirini, “kutsal bir inilti, Kur'an'ın nağmelerinden esinlenen, aynı zamanda insanın hoşuna giden ve koku saçan çiçek demetleri” şeklinde nitelendirir. Dünyanın neresinde olursa olsun şair, toplum içinde daima yükseklerde bulunan bir köşk gibi düşünülmüş ve göklerin derinliklerinde yer alan ve parlayan bir Zuhal gibi görülmüş ve anılmıştır. Böylece şairler, ruhu, içine düştüğü ezik, silik, kötümser ve pasif durumdan çıkararak aktif, dinamik ve geçmişten haberli, olumlu ve yapıcı bir karaktere büründürmüşlerdir.

Rûdekî'nin çalgı eşliğinde şiir söylemesine dikkat çeken Şehrîyâr: “Her çağa hayat dokusu veren şairlerin bu yönleriyle de onu taklit etmelerini takdir ve övgüyle karşılar. Rûdekî'ye seslenerek: “İran'ının ismi oldukça çok yaşa. Sen yaşa ki, İran'ın adı da yaşasın” der.

بر به یونان باستان، شاعر
858 پرتو طلعت خدایان بود

Ber be Yûnân Bâsitân, şâ'ir

Pertev-i tel`at-i Hodâyân bûd.

Yunan ve İslam öncesi İran'da, Şair, Tanrıların, ortaya çıkışının yansımasının bir kıvılcımı idi.

سینه شاعر از نخستین روز
859 چلوه گاه فروغ یزدان بود

Sîne-yi şâ'ir ez nohostîn-i rûz

Cilve-gâh-i forûğ-i Yezdân bûd.

858 رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 123.

859 رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 123.

Şairin sinesi, güneşin ilk ışıklarıyla dopdoludur. Tanrı'nın tecelli ettiği yerdir.

شمه زين ترانه قرآن بود⁸⁶⁰

شعر شاعر ترانه قدسي است

Şî'r-i şâ'ir terâne-yi kudsî est

Şemme zi î'n terâne-yi Kor`ân bûd.

Şairin şiiri, kutsal bir iniltidir. Aynı zamanda, Kur'an'ın nağmesinden bir kokudur.

بر شده تا بلند کیوان بود⁸⁶¹

هرکجا کاخ رفعت شاعر

Her kocâ kâh-i rif`et-i şâ'ir

Ber şode tâ bolend Keyvân bād.

Her nerede olursa olsun, şairin yükselen bir köşkü vardır. O, yükseklerde bulunan Zuhal (Satürn)a kadar ulaşmıştır.

که توانند خود خدایان بود⁸⁶²

ویژه گویندگان ایرانی

Vîje-i gûyendegân-i Îrânî

⁸⁶⁰ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 123.

⁸⁶¹ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 123.

⁸⁶² رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 123.

Ke tevânend ĥod Ĥodâyân bûd.

İran`nın samimi okuyucuları, şiirin İlahi olanının farkına varacak ve onu daima okuyacaklardır.

ارغنون ساز این گلستان بود⁸⁶³

خوشتترین زند باف هر عصري

Ĥoşterîn zend-bâf-i her `esrî

Ergenûn sâz-i îñ golistân bûd.

Şairler, her çağın hayat dokusunun en iyileri, bu bahçenin Erganun çalgıcılarıdır.

زنده تا بود نام ایران بود⁸⁶⁴

زنده تا هست نام ایران باد

Zinde tâ hest nâm-i Îrân bûd

Zinde tâ bûd nâm-i Îrân bûd.

İran`ının ismi oldukça çok yaşa! Sen yaşa ki, İran`ın adı da yaşasın.

Şehrîyâr, Samaniler döneminde yaşayan Rûdekî'nin şiirlerini bir kılıca benzeterek sadece bu sülalenin “bir değeri, bir şairi değildi, o, aynı zamanda dâhi ve usta bir biniciydi” şeklile değerlendirir. Şiir meydanında at koşturmasını tasvir ederken, onun isminin: “Emir Süleyman`ın kılıcı gibi, ortalıkta dolaşmaya

⁸⁶³ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 123.

⁸⁶⁴ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 123.

başladığını ve kısa zamanda İran`da ünlenerek şiir ve edebiyattaki şöhret ve üstünlüğünün de her yana yayıldığını” ifade eder.

Şehrîyâr, Rûdekî`nin destan sanatındaki durumuna değinirken, bunu bir saray işçiliğine benzetir ve kendisi de adeta bir destandı ve “destan işinin işçiliğini yapmıştır.” der. Fars milletin kalıcılığında ve bekâ tartışmasında kendisi, meydanın ilk kahramanıdır ve bu unvanı almayı fazlasıyla hak etmiştir. İran halkı, onun hizmetlerine daima borçludur.

“Rûdekî, görmeyen iki göze sürme çekenlerin rehberi ve yol göstericisidir.” diyen Şehrîyâr: “ O, şairlere ilk defa yolu açan bir sanatkârdır. Bu yolun, ne bir sınırı ne de bir sonu vardır. Kendisinden sonra gelenler, sadece Rûdekî`nin arkasından gitmekle ve onu taklit etmekle yetinmişlerdir. Çünkü Rûdekî gibi olmaları, pek mümkün değildi. O, bin yıl geçse de, her zaman hep öndedir ve önde kalacaktır. Çünkü o bir şair olarak, binlerce destana bedeldi.”

زیب دربار آل سامان بود⁸⁶⁵

رودکی نیز همچون در شهوار

Rûdekî nîz hemçûn dürr-i şehvâr

Zîb derbâr-i Âl-i Sâman bûd.

Rûdekî, dahi Samaniler sülalesinin değerli bir mücevheriydi.

خاصه رودکی به جولان بود⁸⁶⁶

همچو تیغ امیر سلیمان

Hemçû tîğ-i Emîr Soleyman

⁸⁶⁵ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

⁸⁶⁶ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

Hâsse Rûdekî be cevelân bûd.

Özellikle Emir Süleyman`ın kılıcı gibi, Rûdekî, ortalıkta dolaşmaya başladı.

کاین هنر کار پور داستان بود⁸⁶⁷

رودکی کار پور داستان کرد

Rûdekî kâr pûr-i destân kerd

Ke îh honer kâr-i pûr destân bûd.

Rûdekî, destan işinin işçiliğini yaptı. Çünkü bu işçiliği, destan işinin ta kendisiydi.

اولین قهرمان میدان بود⁸⁶⁸

در نزاع بقای ملیت

Der nizâ`-i bekâ-yi millîyet

Evvelîn kehremân-i meydân bûd.

Bizim milletimizin bekâsının tartışmasında kendisi, meydanın ilk kahramanı oldu.

منت او را سزد که منان بود⁸⁶⁹

ملت ما رهین منت اوست

⁸⁶⁷ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

⁸⁶⁸ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

⁸⁶⁹ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

Milet-i mâ rehîn-i minnet-i ost

Minnet o râ sezed ke mennân bûd.

Bizim milletimiz, onun hizmetlerine borçludur. Minnet, ona yaraşır ki, minnet edilecek biridir o.

رهنمائي مال بينان بود⁸⁷⁰

رودکي با دو چشم نابينا

Rûdekî bâ dû çeşm-i nâ bînâ

Rehnomâ-yi mâl-bînân bûd.

Rûdekî, görmeyen iki gözü ile sürme çekenlerin yol göstericisidir.

کش نه پيدا کران و پايان بود⁸⁷¹

اولين بار او رهي پيمود

Evvelîn bâr o rehî peymûd

Keş ne peydâ kirân û pâyan bûd.

Yolu, ilk defa ölçen ve açandır Rûdekî. Görünen o ki, bunun ne sınırı ne de sonu vardır.

نتوانند رودکي سان بود⁸⁷²

دگران پیروان رودکيند

⁸⁷⁰ رودکي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

⁸⁷¹ رودکي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

⁸⁷² رودکي

Digerân peyrevân-i Rûdekîned

Nâ tevânend Rûdekîsân bûd.

Diğer şairler, Rûdekî'nin arkasından gidenlerdir. Fakat Rûdekî gibi olmaları, pek te mümkün değildir.

رودكي چون هزار داستان بود⁸⁷³

بر بسال هزار و اندي پيش

Ber be sâl hezâr vû endî pîş

Rûdekî çûn hezâr destân bûd.

Kendisi, bin yıl geçse de, o zamana kadar hep öndeydi. Çünkü Rûdekî, binlerce destan idi.

Şehrîyâr'e göre Rûdekî, sadece bir şair değildi, o, aynı zamanda şiirlerini saz eşliğinde okuyan büyük bir sanatkârdı. Oldukça güzel bir edaya ve insanın hoşuna giden bir sese sahipti. Aynı zamanda tatlı bir mizacı vardı. Gönül okşayan biriydi o. Farsçanın babası olan Rûdekî hakkında ne söylene azdır ve bu söylenenler, binlerce kez tekrar edilse yine de yeridir.

Rûdekî'nin ölümüyle İran yetim kaldı ve bu durum İran halkı için çok büyük bir kayıptı. Şairin vefatıyla sanatın cisminde ruh gitmiştir. Çünkü Rûdekî, sanatın cisminde bir ruh idi. Rûdekî öldü, fakat onun ismi daima yaşayacaktır. Dünya durdukça da yaşamaya devam edecektir.

خوش و خوش لهجه و خوش الحان بود⁸⁷⁴

شاعر و نغمه ساز و رودنواز

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

رودكي⁸⁷³

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

رودكي⁸⁷⁴

Şâ`ir û neğme-sâz û rûd-nevâz

Hoş û hoş lehçe vû hoş elhân bûd.

Rûdekî, hem şair hem ezgiciydi. Oldukça da güzel bir şivesi ve hoş bir sedası vardı.

دلنشین بود گرچه پیکان بود⁸⁷⁵

هرچه او را ز طبع شیرین خاست

Her çe o râ zi teb`-i şîrîn hâst

Dilnişîn bûd gerçe peykân bûd.

Tatlı bir mizaca sahipti o. Temren gibi olmasına karşılık, kendisi gönül okşayan biriydi.

هرچه گویم هزار چندان بود⁸⁷⁶

پدر پارسیش می خوانند

Peder-i Pârsîş mî hânend

Her çe gûyîm hezâr çendân bûd.

Onu, Farsçanın babası olarak isimlendirirler. Ne söylesem ve binlerce defa tekrar etsem de, yine yeridir.

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

رودکی⁸⁷⁵

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

رودکی⁸⁷⁶

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

Be vefâtes yetîm şod Îrân

Râstî ke in `ezîm fikdân bûd.

Onun ölümüyle İran, yetim kaldı. Doğrusu, bu İran için çok büyük bir kayıptı.

Râstî kez ten-i honer cân reft

Rûdekî der ten-i honer cân bûd.

Gerçeği söylemek gerekirse, sanatın cisminden ruh gitti, çünkü Rûdekî, sanatın cisminde bir ruh idi.

Rûdekî mord û nâmet-i o zinde

Zinde bâyed hemî be devrân bûd.

Rûdekî öldü, fakat onun ismi yaşamaktadır. Dünya durdukça da yaşamaya devam edecektir.

Şehrîyâr, şairin ölümünü, bir padişahın ölümüne benzetir. Nasıl ki, padişah öldüğünde ülke yetim kalırsa, Rûdekî'nin ölümüyle de şiirimiz adeta yetim kaldı.

⁸⁷⁷ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

⁸⁷⁸ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 124.

⁸⁷⁹ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

Onun Divanı, İran edebiyatında bir ilktir, mükemmel bir inci gerdanlığı gibidir. Divanı, sonbahar mevsiminde dökülen yapraklar misali, her bir sayfası, etrafa saçılmış oldu.

Şehrîyâr, Rûdekî'nin ismiyle özdeleşleşen ve geride kalan şiirlerinin ve yaptığı güzel işlerin, ya karışık ve düzensiz bir şekilde sonraki nesillere aktarıldığı ya da karanlıkta kaldığını söyler. Özellikle, yaptığı güzel işler, zamanla kaybolmaya yüz tutmuş ve Rûdekî, yaşadığı müddetce, hakkında çok şey bilinmediği için, hem hayatı ve hem de bazı şiirleri karanlıkta kalmaya mahkum olmuştur.

Aslında sanatkârlık, bazı özellik ve yanlarıyla daha önceki sanatkârlardan geçse ve şiir sanatı, bir gelenek halinde sürse de, Şehrîyâr'e göre Rûdekî'nin sanatkârlığının üstünlüğü, tartışılmazdır. Şair, adeta sanat eteğinin üzerine kemer bağlamış, böylece yanlışlıklardan elini ve eteğini çekmiştir.

Rûdekî, sanata ve şiire o denli egemendi ki, sanattaki başarısı, değnek ve topla oynanan oyunda, adeta top gibi saga sola dönderilen ve “çevgan” diye nitelendirilen değneğin esiri olmuştu.

که چو پروردگان عیان بود⁸⁸⁰

ماند از وی چا مایه در یتیم

Mâned ez vey çâ mâye der yetîm

Ke çû perverdigân `ıyân bûd.

Onun ardından, şiir yetim kaldı. Bu durum, padişahlar gibi açıkca bellidir.

منتظم چو عقد مرجان بود⁸⁸¹

لیک دیوان رودکی که نخست

⁸⁸⁰ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

⁸⁸¹ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

Lîk dîvân-i Rûdekî ki nohost

Montezem çû `îkd-i mercân bûd.

Fakat Rûdekî`nin divanı, bir ilktir, mükemmel bir inci gerdanlığı gibidir.

وَقْتَهَا شَدَّ كَهْ هَمْچُو بَرِگِ خَزَانَش هَر صَحِيفَت بَه كُنْجِي افْشَان بُود⁸⁸²

Vekthâ şod ke hemçû berg-i hezâneş

Her sehîfet be koncî efşân bûd.

Bir zamanlar geldi ki, sonbahar yaprağı gibi döküldü. Her bir sayfası, etrafa saçıldı.

وَانْچِه مَانْدِي بِنَام وَي بَاقِي مَخْتَلَط يَا اَز آن قَطْرَان بُود⁸⁸³

Ve ânçe mândî be nâm-i vey bâkî

Mohtelit yâ ez ân ketrân bûd.

Onun ismiyle geride kalanlar, ya karmakarışık yada karanlıkta kaldı.

خَاصَه احوَالِ دَرَسْت رُودَكِي اَز مُرُورِ زَمَانِ بَه كُتْمَانِ بُود⁸⁸⁴

Hâsse ehvâl-i dorost-i Rûdekî

⁸⁸² رُودَكِي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

⁸⁸³ رُودَكِي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

⁸⁸⁴ رُودَكِي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

Ez morûr-i zemân be ketmân bûd.

Özellikle, Rûdekî'nin yaptığı doğru işler, zamanın geçmesiyle kaybolmaya yüz tuttu.

رودكي گرچه جاودان زنده است ليك از اين زندگي به زندان بود⁸⁸⁵

Rûdekî gerçe câvidân zinde est

Lîk ez ân zindegî be zindân bûd.

Her ne kadar Rûdekî, sonsuza dek yaşayacak ise de, onun hakkında birçok şey, karanlıkta kalmıştır.

تا هنرمندي از هنرمردان كه هنرمنديش برجحان بود⁸⁸⁶

Tâ honermendî ez honermerdân

Ke honermendîş be rochân bûd.

Her ne kadar sanatkârlık, sanatkârlardan geçen bir dal olsa da, onun sanatkârlığının üstünlüğü, tartışılmazdır.

بکمر زد کشیده دامان را کز تعلل کشیده دامان بود⁸⁸⁷

Be kemer zed keşîde dâmen râ

⁸⁸⁵ رودكي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

⁸⁸⁶ رودكي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

⁸⁸⁷ رودكي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

Kez te`allul keşîde dâmân bûd.

Eteğın üzerine, kemer bağlamıştı. Yanlışıklardan, elini ve eteğini çekmişti.

گوی آسا اسیر چوگان بود⁸⁸⁸

لاجرم پیش همتش توفیق

Lâ cerem pîş-i himmeteş tevfik

Gûyî âsâ esîr-i çevgân bûd.

Kuşkusuz, onun himmetinin önünde başarı, top gibi çevgan değneğinin esiri olmuştur.

Şehrîyâr'e göre, Rûdekî, sanat alış-verişinde zarar etse de kendi devrinde, sürekli marifet dükkanının kârını biriktiren bir şairdi. Bu da, şairin çalışma ve çabalamasının ve büyük gayretinin bir sınavıydı.

Rûdekî, ilkokul çocuğundaki duygusuna eş ve benzer tarzda, tertemiz bir duygu ve dünyaya sahipti. Bir itirafta bulunan Şehrîyâr: “Her ne kadar bu dâhi şairin yaşantısını, onun sözlerine dayanarak aktarmaya ve yazmaya çalışsam da Rûdekî'nin sanatkârlığını tasvir etmem, hiç bir zaman mümkün olmayacak ve gücüm de yetmeyecektir.” diyerek bir şair olarak Rûdekî'nin sanat gücünü ve şiirdeki üstünlüğünü dile getirmekten aciz kaldığını ifade eder.

Şehrîyâr'e göre Rûdekî, şiirlerini akıl terazisinde tartarak söylemiş ve belli bir tasnife tabi tutmuştur. Onun şiirlerinin tümü, neredeyse bir dayanak ve delile dayanır. Aslında, tanık ve delile de ihtiyaç yoktur. Rûdekî'ye, iki can bağışlanmıştır ki, onun bu durumu, dertlilere derman mesabesindedir.

⁸⁸⁸ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

Sûd-i dokkân-i me`rifet enbâşt

Dâd tâvân herçe ẖosrân bûd.

Marifet dükkanının kârını, biriktirmişti. Her ne kadar alış verişte zarar etse de...

Enderîn imtîhân-i se`y û `emel

Felekeş kûdek-i debistân bûd.

Bu çalışma ve çabalama sınavında felek, onun yanında bir ilkokul öğrencisi gibiydi.

Şerh-i hâlî zi Rûdekî benevişt

Keş tesevvûr verâ-yi imkân bûd.

Rûdekî hakkında bir tezkire yazmıştır. Fakat onu tasvir etmek, imkan sınırını aşmaktadır.

⁸⁸⁹ رودكي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

⁸⁹⁰ رودكي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

⁸⁹¹ رودكي

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

کرد اشعار رودکی تفکیک

به قیاسی که عقل میزان بود⁸⁹²

Kerd eş`âr Rûdekî tefkîk

Be kıyâsî ke `ekl mîzân bûd.

Rûdekî, şiirlerini birer birer ayırdı. Öyle bir ölçüyle ki akıl, onun terazisi oldu.

همه را با دلیل و برهان لیک

بی نیاز از دلیل و برهان بود⁸⁹³

Heme râ bâ delîl û borhân lîk

Bî niyâz ez delîl û borhân bûd.

Hemen hemen tümü, delil ve tanığa dayanır. Aslında, tanık ve delile de ihtiyaç yoktur.

رودکی را دوباره جان بخشید

که ازو دردها بدرمان بود⁸⁹⁴

Rûdekî râ dûbâre cân beḥşîd

Ke ez û derdhâ be dermân bûd.

Rûdekî`ye, iki defa can bağışlanmıştı ki, ondan, dertililere derman vardır.

⁸⁹² رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

⁸⁹³ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

⁸⁹⁴ رودکی

Rûdekî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 125.

Şehrîyâr: “Rûdekî, görmeyen iki göze sürme çekenlerin yol göstericisidir.” Çünkü her konuda ilkler, daima önemli birer öncüdürler. Ona göre Rûdekî, bu yönüyle de büyük bir hizmeti yerine getirmiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki, Rûdekî'nin en büyük özelliği, bir destan şairi olması ve İran'da destan geleneğini başlatmış olmasıdır. Milletlerin yaşadıkları tarihî olayları, efsanevî ve mitolojik unsurlarla yoğrularak oluşturulan ve millî karakter taşıyan uzun manzum eserlerden meydana gelen destanın en büyük ustası, kuşkusuz Rûdekî'ydî. Çünkü cehalet ve karanlıktan, insanlık, söylenen sözlerle aydınlığa, ışığa ve kurtuluşa çıkmıştır. O söz veya sözlerle arkalarında bütün kâinatı idare eden hikmetin kanadından kan ve kokusundan koku taşımıştır.

Rûdekî de destan ve kaside türünde kanat çırparak sanat göğünde uçmuştur. Bu dünyada, her şeyin değeri, ne yazık ki, daha çok yokluğunda anlaşılıyor. Çok az sanatkâr ve şairin hayatlarında görüldüğü gibi kendilerine değer verilmiş ve takdir edilmişlerdir. Şehrîyâr'e göre, Rûdekî'nin ölümüyle, Farsça ve özellikle de İran halkı yetim ve kimsesiz kalmıştır.

3.8.4. Mevlânâ

Mevlevilik tarikatının piri, mutasavvıf, bilgin ve şair olan Mevlânâ Celaleddin Rumi, Hicri. 6 Rebiü'l-Evvel 604/Miladi. 30 Eylül 1207 tarihinde Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya geldi.⁸⁹⁵

Mevlânâ, Mesnevî'nin girişinde adını Muhammed Bin Muhammed Bin Hüseyin el-Belhî diye kaydeder. Lakabı Celâleddin'dir. “Efendimiz” anlamındaki “Mevlânâ” unvanı, onu yüceltmek maksadıyla kullanılmıştır. “Sultan” mânasına gelen Farsça “Hudâvendigâr” lakabı ise kendisine babası tarafından verilmiştir.

Mevlânâ doğduğu şehre nispetle “Belhî” olarak anıldığı gibi hayatının büyük bir kısmını Anadolu'da geçirdiği için “Rûmî, Mevlânâ-yi Rûm ya da Mevlânâ-yi

⁸⁹⁵ Ferîdûn-i Sipehsâlâr, s. 22; Eflâkî, I, 73.

Rûmî” ve müderrisliği nedeniyle “Molla Hünkâr, Mollâ-yi Rûm” gibi unvanlarla anılır.

Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled, Belh'e yerleşmiş ulema ailesine mensup bir bilgindi ve aynı zamanda “Sultânü'l-Ulemâ” unvanıyla tanınmıştı. Belh'ten yola çıkarak sırasıyla, Bağdat, Hicaz, Şam ve Karaman'dan sonra Konya'ya yerleşir.

Mevlânâ'nın Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimler başta olmak üzere, aklî ve naklî ilimlerden icâzet aldığını söyleyen Sipehsâlâr, onun Şam'da Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Sa'deddîn-i Hammûyi, Osmân-i Rûmî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Sadreddin Konevî gibi bilgin ve tasavvuf erbabı ile uzun müddet sohbet ettiğini belirtir⁸⁹⁶.

Mevlânâ, Şeyhi Seyyid Burhâneddin'in vefatından beş yıl sonra, Konya'da Şems-i Tebrîzî ile karşılaşır. Mevlânâ'daki dinî-tasavvufî düşüncenin kaynağı Kur'an ve Sünnet'tir. “Canım benimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim ben. Seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım ...” beytiyle bunu dile getirmiş ya da “Pergel gibiyim; bir ayağımla şeriat üstünde sağlamca durduğum halde, öbür ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum” diyerek bir Müslüman olarak insanları kucakladığını anlatır.

Molla Câmi, Mevlânâ hakkında kullandığı “Peygamber nist veli dâred kitap” der, yani “Peygamber değildi, fakat kitabı vardı” anlamındaki bu söz ile onu yüceltir. Nefehatü'l-Üns yazarı büyük şair, bilgin ve mutasavvıf Molla Câmi Mesnevî'ye bu gözle bakıyordu. Mesnevî'nin rahmani kaynaktan geldiğini belirten, bundan daha güzel bir söz düşünülemez.

Molla Câmi demek istiyordu ki, Mesnevî vahiy değildir kuşkusuz, ama sıradan bir kitap da değildir. İlham verimi bir eserdir. İlhamın en üst derecesinde, son sınırındaki bir yücelmenin derlediği ve değerlendirdiği görülmemiş çiçeklerden oluşmaktadır.

⁸⁹⁶ Risâle-i Sipehsâlâr, s. 24-25, 30

Mevlânâ'nın şiirleri ve mektupları arasında Arapça olanlar bulunmakla birlikte eserlerini hep Farsça ile yazmıştır.

Eserleri:

a-) Mecalis-i Seb'a: Mevlânâ'nın bu eseri, bir yönü fıkha, öbür yönü gizli ledün bilgisine dayalı konuşmaların derlenişinden meydana gelmiştir.

b-) Divan-ı Kebir: Mevlânâ'nın, adeta kendinden geçercesine ve sanki kendine söylüyormuş gibi yazdığı şiirlerden meydana gelen, gazel ve rubâîlerden oluşan Dîvân-ı Kebîr, çok geniş bir hacme sahiptir.

Mevlânâ, gazellerinde genellikle Şems veya Şems-i Tebrizî mahlasları kullandığından bu eser, Divan-i Şems ya da Divan-i Şems-i Tebrizî adıyla da anılmaktadır. Şiirlerinin bir çoğu, Mevlânâ'nın Şems ile buluşmasından sonraki döneme aittir. Gazellerde mahlas olarak Selâhaddin (Selâhaddîn-i Zerkûb) ve Hüsâmeddin Çelebi isimlerine de rastlanır. Ayrıca "Hâmûş" mahlasının kullanıldığı şiirleri de vardır. Eserdeki rubâîler ayrı bir kitap olarak da derlenmiştir.

c-) Mesnevî-yi Manevi: Temelde bir eğitim kitabı olan Mesnevî, Kur'an öğretisini ruhlara sindirme amacıyla kaleme alınan derslerinden meydana gelen didaktik bir eserdir. Adeta Kur'an'ın yorumudur, ancak klasik yorumlardan farklı tarafları vardır.

Mevlânâ, sure sure, ayet ayet, kelime kelime Kur'an hakikatleriyle ruhunu eğitmiş, ruhuna geçirmiş, adeta ikisini birbirinden ayrılmaz hale getirmiştir. Daha sonra da o hakikatleri, zihninin, akıl ve muhayyilesinin aynasında canlandırmıştır.

Her olayın hikâyesini, hikâyemsi bir türle anlatmak istemiştir. İnsanı, kutlu maneviyat mertebesine yükselten bir eser şeklinde düşünüldüğünden, ona "Mesnevî-yi Şerif" de denilmiştir.

d-) Fîhi Mâ Fîhi ve Mektûbât adında iki eseri daha vardır.⁸⁹⁷

⁸⁹⁷M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar** (haz. Orhan F. Köprülü), Ankara 1966, s. 185-197.. Abdülbâki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin**, İstanbul, Kader Basımevi, 1952.

Şehrîyâr`in Mevlânâ ile ilgili düşünceleri ve ona önemli bir yer ayırmasının birkaç nedenleri vardır. Bunların başında, Mevlânâ`nın eserlerini Farsça yazmış olması gelir. Ayrıca Mevlânâ`nın, başköşeye oturarak kendisine sonsuz bir bağlılıkla değer verdiği Şems`in, Tebriz`li oluşu da önemli nedenler arasındadır.

Şehrîyâr, Mevlânâ`nın olgunlaşmasında, kendinden önce yaşamış birçok bilgin ve mutassavıf, kendinden sonra ise, ondan etkilenen eser sahibi edebiyatçı ve sanatkârlardan bahseder. Bunlar arasında, Nizami Gencevi, Sâib-i Tebrizi, Şevket-i Buhari ve bu ekolün ünlüleri olan Molla Sadra, Molla Ali, Şah Veliyullah Dıhlevi, Şebusteri, Şeyh Senai, Bahai, İbni Sina, Fahrettin Razi, Feyz-i Dekan ve Şeyh Sa`dî, Attar, Nizami, Nami, Hâfız, Attar, Ömer Hayyâm, Rûdekî, Semerkandi, Abdurrahman cami ve Firdevsî gibi âlimleri birer birer sayar.

Şehrîyâr adeta özet halinde, Mevlânâ`nın kişiliğini ve onun eserlerinin meydana gelmesinde ve ortaya konulmasında, hem ondan önce kendisine bir yol için taş döşeyenleri ve hem de İran edebiyatında bu yolu bir bulvar haline getirenleri bir bir sayıyor ve bu durumu şiir kalıbına döküyor.

Mevlânâ`ya büyük değer veren Şehrîyâr, onu denize, başka şairleri de bu denizde yüzen ve onun sayesinde varlıklarını sürdüren balıklara benzetir. Şehrîyâr`e göre Mevlânâ, edebiyat dünyasının yüz akıdır. Sa`dî ile Mevlânâ`yı karşılaştıran şair, lügat ve kelime hazinesi bakımından Sa`dî`yi okyanusa, Mevlânâ`yı da denize benzetir.

Mevlânâ, tarih boyunca birçok şair ve sanatkâr için adeta ilham kaynağı olmuştur. Bunlardan biri de XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. asrın başlarında yaşamış olan Pakistanlı Dr. Muhammed İkbâl`dir. İkbâl, yazmış olduğu eserlerin çoğunda, Mevlânâ`ya değinmiş, onun düşüncelerinden feyz aldığını zaman zaman dile getirmiştir.

Onun bu düşüncelerini pekiştirme bakımından İkbâl`in 1915 yılında yayınladığı Esrar-ı Hodi (Benliğin Sırları) adlı eseri, Hindistan`da Mevlânâ`nın felsefesini yorumlayan en önemli bir eser olması bakımından diğer eserlerinden ayrılmakta ve kaleme aldığı eserler içinde özgün bir yer tutmaktadır.

Bu eserin yazılmasından bir sene sonra, adı geçen eserden ilham alınarak yayımlanan Rumuz-i Bi-Hudi (Benlikten Geçme Şifreleri) adlı kitabının ilk sayfasında Mevlânâ'ya ait bir beyitle başlaması da oldukça dikkat çekicidir:

“Gayret et, kendini bensizlik içinde arayıp bul,
Hakikati bilen sırf Yüce Allah'tır.”⁸⁹⁸

Mevlânâ'nın beslendiği Hint kültüründen İkbâl'in de etkilenmiş olduğu gözlemlenmektedir. İkbâl'in düşüncelerini, çağdaşlarına kıyasla farklı kılan en önemli nokta, düşüncelerini beğendiği ve benimsediği Mevlânâ'yı sadece taklit etmekle yetinmemiş olması, ayrıca kendi felsefesinin süzgecinden geçirerek, onu halka ulaştırma yönünde, bir hareket noktası olarak almasıdır.

İkbâl'deki bu farklı yöntem ve yorum yeteneği, yeni bir anlayışın doğmasına neden olmuş, İslam'ın, çağın şartlarına göre yorumlanmasına ve geri kalmışlık görünümüne değişik bir bakış açısı getirmiş ve bu konuya ışık tutmuştur. Hem Mevlânâ hem de Muhammed İkbâl, kendi dönemleri içerisinde, İslam'ı dar bir çerçevede değerlendiren ve miskin insanların boş işlerle meşgul olan bir toplum zihniyetiyle ilerlemenin güç, hatta imkansız olacağı kanaatine varmışlardır.

İkbâl'e göre Mevlânâ, Kur'an'ı Fars dilinde yazmış biridir. Kendisi, Mevlânâ'ya olan bağlılığını, “Armağan-ı Hicaz” kitabında “Ben Mevlânâ gibi Kâbe'de ezan okudum. Can sırlarını ben ondan öğrendim. Eski asrın fitne devrinde o, bu asrın fitne devrinde de ben” sözleriyle ifade eder.

Kervanların, uzakta gördükleri çadıra koşmalarına karşılık, Mevlânâ'nın oturduğu çadırı, kar gibi bembeyaz şekilde nitelendiren Şehrîyâr: “saf ruhun arılığını ihtiva etmesi vesilesi ile sürekli parlamaktadır.” benzetmesi, Mevlânâ'nın sıkıntılı bir dönemin sorumluları için bir maneviyat kaynağı olduğu gerçeğine işaret etmiştir.

⁸⁹⁸ Feyzi Halıcı, **Güney Asya'nın Kültüründe Mevlâna Rumi'nin Etkisi**, Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlâna Üzerine Araştırmaları, Konya s. 139.

Devlet hayatında ve toplum katında, klasik eğitim yanında ahlak ve ruh eğitimi de büyük bir önem taşır. Mevlânâ, her iki eğitimi de en iyi şekilde almış, hem zihin ve akla hitap eden ilimleri öğrenmiş, hem ruhları, hamur gibi avuç içinde yoğurmaya çalışmış ve hem de halkın manevi âlemine nüfuz etmek için sürekli bir çaba içinde olmuştur. Bu nedenle de Mevlânâ'nın tekkesi, Şehrîyâr'e göre Cennet'in gıptasına neden olmuş ve çadırı da, Cennet hurilerinin odalarından birer oda şekline bürünmüştür. Olağanüstü zamanlara özgü olağanüstü görevler, kendini ona verecek bilginleri bekler. İşte Mevlânâ da o bilginlerden biridir.

Şehrîyâr, Mevlânâ'nın, Genceli Nizami, Sâib-i Tebrizi, Molla Sadra, Şeyh Velîyullah Dîhlevî gibi mutasavvîf ve büyük şairlere örnek oluşturduğunu, onun beslendiği ve kana kana içtiği sağlam pınara işaretle, “sofrayı ve sofranın meydana getirdiği yemeğin baharatını Nizami'nin getirdiğini, tuzunu, Sâib'in verdiğini ve böylece Buhara mıntıkasında yetişen eriğinin katkısıyla sofrâ mükemmel hale gelmiştir. Bunun yanında, limon ve ekşiliğini de Molla Sadra vermiştir.” Demek suretiyle Mevlânâ'nın ne kadar geniş bir yelpazede kalem oynattığını ve şemsiyesinin de ne kadar yaygın olduğunu ifade eder.

Mutfağın sahibi Şah Velîyullah Dîhlevî olsa da, odunu özgür insanların himmeti, dumanı âşıkların kalplerinden çıkan “ah”tan oluşmuştur. Aşkın harareti ise, onu pişirmiş ve süslemiştir. Kâsesi ise, yanıp yakılan âşğın gözyaşlarıyla dolup taşmıştır.

Şehrîyâr, burada, mutfak ve yemek istiaresinin (metaforunu) kullanarak Mevlânâ'yı anlatmaya çalışır. Bu da bildiğimiz maddi bir sofrâ değil, manevi bir sofradır. Mevlânâ, zaten herkesi bu sofraya ve bu dergâha çağırıyor muydu? “Gel, gel ne olursan gel” çağrısı, insanoğluna bir çağrıydı. Bu çağrının tümünü, bir şiir, bir hitabe ve bir öğüt gibi düşünmek pekâla mümkündür.

Şehrîyâr'e göre, bir yandan manevi eğitim ruhu aydınlatır ve ısıtırken, öte yandan ahlakın yükselmesine de yardımcı olmaktadır. Allah'a yönelmiş bir ruh, arınmış bir gönül, kurtulmuş bir zihin, yanlışlıklara düşmemiş bir akıl ve yüksek ahlakı, nefsinde toplayan Mevlânâ, kendisinden önce yaşamış olanların yetiştikleri

çiçeklerden öz ve usare derlemiş ve bu birikimi, kendisinden sonra gelenlere armağan ederek devretmiştir.

ما همه ماهی و تو دریای ما
آبروی دین ما دنیای ما⁸⁹⁹

Mâ heme mahî vû to deryâ-yi mâ

Âbrû-yi dîn-i mâ donyâ-yi mâ.

Biz, balık gibiyiz ve sen bizim denizimizsin. Bizim denizimizin ve dünyamızın yüz akısın.

سعدیا کنزاللغة، قاموس، تو
او همه دریا و اقیانوس، تو⁹⁰⁰

Se`diyâ kenzu`l-luġe, kâmuṣ, to

O heme deryâ vû okyânûs, to.

Ey Sa`dî! Sen bir lûgat hazinesi, aynı zamanda bir okyanussun. O, bir deniz, sen ise, bir okyanussun.

خمیة مولا سپید و تابناک
منعکس در وی صفای جان پاک⁹⁰¹

Ĥîyme-i Mevlâ sepîd û tâbnâk

Mon`ekis der vey sefâ-yi cân-i pâk.

⁸⁹⁹ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 162.

⁹⁰⁰ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 162.

⁹⁰¹ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 162.

Mevlânâ'nın çadırı, bem beyazdır ve sürekli parlamaktadır. Çünkü saf ruhun arılığı, ona yansımıştır.

خانقاهی رشک فردوس برین خیمه‌ها چون غرفه‌های حورعین⁹⁰²

Hânkâhî reşk-i Firdevs-i berîn

Hîymehâ çûn ğorfehâ-yi hûr-i `eyn.

Bir Tekke ki, Cennet'in gıptasına neden olmuştur, Bir çadır ki, Cennet hurilerinin odaları gibi olmuştur.

ادویه در وی نظامی بیخته ملحش از تکبیت صائب ریخته⁹⁰³

Edvîye der vey Nizâmî bîlhte

Milheş ez tek beyt Sa`ib rihte.

Baharatları, Nizami tarafından kalburdan geçirilmiştir. Tuzu ise, Sa`ib'in tek bir beytinden dökülmüştür.

عمیق آلو از بخارا داده است لیموش ملای صدرا داده است⁹⁰⁴

`Am`ak âlû ez Boĥârâ dâde est

Lîmûş Mollâ-yi Sadrâ dâde est.

⁹⁰² مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 162.

⁹⁰³ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 163.

⁹⁰⁴ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 163.

`Am`ak, ona Buhara'dan erik vermiştir ve limonunu da Molla Sadra vermiştir.

شعله‌اش از غیرت مولا علی⁹⁰⁵

زیره‌اش از مطبخ شاه ولی

Zîreş ez metbeḥ-i Şâḥ Velî

Şo`leş ez ğeyret-i Mevla `Alî.

Altı, Şah Veliyullah (Dihlevi)'in mutfağındandır. Kıvılcımı ise, Mevla Ali'nin, gayreti sayesinde.

دودش از آه دل دلدادگان⁹⁰⁶

هیمه‌اش از همت آزادگان

Hîme eş ez himmet-i âzâdegân

Dûdeş ez âh-i dil-i dildâdegân.

Odunu, özgür olanların himmetindendir. Dumanı ise, aşıkların kalplerinden çıkan ahtandır.

کاسه‌اش از چشم عاشق ساخته⁹⁰⁷

سوز عشقش پخته و پرداخته

Sûz-i `işkeş poḥte vû perdâḥte

Kâse eş ez çeşm-i `âşık sâḥte.

⁹⁰⁵ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 163.

⁹⁰⁶ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 163.

⁹⁰⁷ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 163.

Aşkın harareti, onu yakıp bitirmiştir. Kâsesi ise, yanıp yakılan âşığın gözyaşlarından doluvermiştir.

Şehrîyâr, Mevlânâ'dan önce gelip geçen bilgin, mutasavvıf ve şairlerin ünlü olanlarının isimlerini birer birer sayar ve şiirini, bu insanların adeta bir geçit resmi haline getirir. Bu toplantıda kimler yok ki... Gülşen-i Raz isimli eserin yazarı Şeyh Şebüsteri'nin ev sahipliğinde düzenlenen bu toplantıda, kenndisin yazdığı eseri, sofranın adeta duası olmuştur. Bir gerçektir ki, arifler ve çeşitli nefes sahibi insanlar, Mevlânâ'nın manevi kişiliği önünde baş eğmişlerdir.

Burada Mevlânâ'yla ilgili anlatılan Papazla karşılaşması menkıbesine telmih vardır. Papaz, Mevlânâ'yı görünce önünde eğilip selam vermiş, aklınca tevazu göstermiştir. Mevlânâ'nın karşılık vermemesini ve böylece Müslümanların mağrur olduklarına dair eline bir delil geçmesini arzulamıştır. Ancak Mevlânâ, papazın kendi önünde eğilip selam verdiğinin görünce hemen kendisi de eğilerek selam vermiştir.

Şehrîyâr'in tasvir ettiği şairler toplantısında, Mevlânâ'nın kapısının önünde ayakta duran Behai ve eli göğsünde Senai yer almaktadır. Nargile içilen bu mecliste, İbn-i Sina hizmet vemekte, Fahreddin Razi, buruna çekilen enfiyeyi getirirken, su verme işi de Feyzi-yi Deken'in sorumluluğundadır.

Şehrîyâr, Klasik şiirde pek de alışık olmadığımız ve göremediğimiz mazmun ve sembollerle eserini süsleyerek Mevlânâ'nın büyüklüğünü ve sanattaki gücünü şiir diliyle ifade etmektedir.

Bu mecliste, Dîhlevî de unutulmamış, Tus'lu şair Firdevsî, Rûdekî ve İmam Gazali gibi bilgin ve şairlerin ismi anılarak Şehrîyâr'in tasvirleriyle gereken yerlerini almış, edebi bir üslupla Muliyan nehrinin kokusu ve vefalı sevgilinin hatırası da dile getirilmiştir.

Mevlânâ, bir barış adamıdır. Şiirlerinde de zaman zaman bu durumu dile getirmekten geri kalmamıştır. İranlı büyük şair, Şîrâzlı Şeyh Sa'dî'ye, "Üstad, niçin sen de Firdevsî gibi harp darp sahneleri tasvir etmiyorsun?" diye sormuşlar. Şeyh

Sa'dî, "Ayol," demiş, "ben sulh adamıyım!" Aynı şekilde Mevlânâ da bu yöntemi benimsemiştir.

سفره را شیخ شبستر، میزبان گلشن رازش دعای سفرهخوان⁹⁰⁸

Sofre râ Şeyh Şeboster, mîzbân

Golşen-i Râzeş doâ`-yi sofrehân.

Sofrasına, Şeyh Şebüsteri ev sahipliği yapmıştır. Gülşen-i Raz`ı da, sofranın duası olmuştur.

عارفان بینی و انفس و عقول سر فرو بر سینه لطف و قبول⁹⁰⁹

`Ârifân bînî vû enfâs û `ukûl

Ser forû ber sîne-yi lotf û kebûl.

Görürsün ki arifler, çeşitli nefes sahibi olanlar ve akıllılar, onun güzel ve makbul olan göğsünün önünde baş eğmişlerdir.

پیش در شیخ بهائی یکطرف دست بر سینه، سنائی یکطرف⁹¹⁰

Pîş-i der-i Şeyh Behâî yek teref

Dest ber sîne Senâî yek teref.

⁹⁰⁸ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 163.

⁹⁰⁹ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

⁹¹⁰ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

Şeyhin kapısının önünde, Behâi bir tarafta durmakta, diğer tarafta ise, eli göğsünde Senâi durmaktadır.

فخر رازی انفیه گردان شاه⁹¹¹

ابن سینا میبرد قلیان شاه

İbn-i Sînâ mîbord kelyân-i Şâh

Feḥr-i Râzî enfîye gerdân-i Şâh.

İbn-i Sina, Şah`ın nargilesini götürmektedir, Fahreddin Razi ise, onun enfîyesini dolaştırmaktadır.

دهلوی ایستاده پای کفش کن⁹¹²

آبداری عهده فیض دکن

Âbdârî `ohde-yi Feyz-i Deken

Dehlevî îstâde pâ-yi kefş-ken.

Su verme işi, Feyz-i Deken`in sorumluluğundadır. Dıhlevi ise, kapı önündeki ayakkabların düzenleme işini üstlenmiştir.

هم غزالی پینه کرده رشته را⁹¹³

شاعر طوس آب بسته کشته را

Şâ`ir-i Tûs âb beste kişte râ

Hem Ğezali pîne kerde rişte ra.

⁹¹¹ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

⁹¹² مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

⁹¹³ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

Tus`lu Şair, ekinine su vermekte, Gazali ise, yama için ip eğirmektedir.

خوش سمرقندی سرودی میزند:⁹¹⁴

رودکی گهگاه رودی میزند

Rûdekî gehgâh rûdî mîzened

Hoş Semerkandî sorûdî mîzened.

Rûdekî, zaman zaman saz çalmakta, Semarkendî ise, şarkı söylemektedir.

یاد یار مهربان آید همی⁹¹⁵

بوی جوی مولیان آید همی

Bû-yi cû-yi Molîyân âyed hemî

Yâd-i yâr-i mihribân âyed hemî.

Muliyân nehrinin kokusu gelmekte, vefalı sevgilinin anısını hatıra getirmektedir.

Şehrîyâr, Mevlânâ'nın oluşturduğu meclisi, adeta canlı bir tablo halinde tasvir eder. Bu mecliste kimler yok ki! Sa'dî, Hâfız-i Şîrâzi, Feridüddin Attar, Nizami Gencevi, Abdurrahman Cami, Ömer Hayyâm ve Firdavsî... Tüm bu şairler, Şehrîyâr tarafından 7 rakamıyla ifade edilerek Mevlânâ'nın "Mecalis-i Seb'a"sına (Yedi Meclis) bir telmih ve ima ile kelime kalıplarına dökülür.

Şehrîyâr, sanatkârlığın verdiği bir güç ve edebiyatta yer verilen mazmunlar yardımıyla çok değişik bir tablo çizer. Bir manevi meclisten bahseden şair, orada yaşananları şöyle tasvir eder: "Bir köşede oturmakta olan Şeyh Sa'dî, yazdığı

⁹¹⁴ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

⁹¹⁵ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

eserlerle adeta kıyameti koparmakta, sevgilinin, boy, pos ve yanaklarını övmektedir. Hoca Hâfız-i Şîrâzi, kendi sazını çalmakta, güzel şarkılarını dillendirmekte, mecliste, ayrıca o şuh ve işveli güzelin coşkusunu överek terennüm etektedir.

Şeyh Attar, misk ve anber kokusunu saçan sevgilinin kemerini bağlamakta, kötü göze, üzerklik otunun tozunu serpmektedir. Meclisin süslenme işi, Nizami'ye verilmiş ve bu mecliste, güzel söz söyleme işi de yine bu ünlü şaire ait olmuştur.

Meclisin nazımla süslenmesi Nizami'ye verilmiş, bardağı doldurma işi de Cami'ye verilmiştir. Hayyâm, içki küpünü omuzlamaktadır. Firdevsî ise, içtikçe feryad koparmaktadır. Fakat tüm bu tasvirlerden sonra Şehrîyâr, söyleyeceği son sözü söylemeyi de ihmal etmez: “Bizim sarhoşluğumuz, mana şarabındandır.” diyerek bu meclisin hem manevi oluşumunu tasvir eder ve hem de konuya son noktayı koyar.”

وصف آن رخسار و قامت میکند⁹¹⁶

سعدی آن گوشه قیامت میکند

Se`dî ân gûşe kıyâmet mîkoned

Vesf-i ân rohsâr û kâmet mîkoned.

Sa`dî, o köşede kıyameti koparmakta ve o sevgilinin, boy ve yanaklarını övmektedir.

خوش فکنده شوری از شهناز خوش⁹¹⁷

خواجه با ساز خوش و آواز خوش

Hâce bâ sâz-i hoş û âvâz-i hoş

⁹¹⁶ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

⁹¹⁷ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

Hoş fikende şûrî ez şehnâz-i hoş.

Hoca, kendi sazını çalmakta ve güzel şarkısını dillendirmekte, o şuh ve işveli güzelin coşkusu övmektedir.

شیخ عطار آن میان با مشک و عود چشم بد را میکند اسفند، دود⁹¹⁸

Şeyh `Ettâr ân mîyân bâ moşk û `ûd

Çeşm-i bed râ mîkoned isfend, dûd.

Şeyh Attar, misk ve anber kokulu sevgilinin kemerini bağlamakta ve kem göze, üzerlik otunun tozunu yakmaktadır.

مجلس آرائی نظامی را رسد آن سخن پرداز نامی را رسد⁹¹⁹

Meclis- ârâi Nizâmî râ resed

Ân sohen perdâz Nâmî râ resed.

Meclisin süslenmesi, Nizami`ye verilmiştir, güzel söz söyleme işi de. yine o ünlüye özgü olmuştur.

نظم مجلس با نظامی داده‌اند جام پیمودن به جامی داده‌اند⁹²⁰

Nezm-i meclis bâ Nizâmî dâde end

⁹¹⁸ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

⁹¹⁹ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

⁹²⁰ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

Câm-i peymûden be Câmî dâde end.

Meclisin nazmını, Nizami`ye vermişler, bardağı doldurma işini ise, Cami`ye vermişler.

بر شود فریاد فردوسی که نوش⁹²¹

میکشد خیام خم می بدوش

Mikeşed Hayyâm hom-i mey be dûş

Ber şevved feryâd-i Firdevsî ke nûş.

Hayyâm, içki küpünü omuzlamaktadır. Firdevsî ise, içtiğinde feryadı koparmaktadır.

نقل ما نای و نوای مثنوی است⁹²²

مستی ما از شراب معنوی است

Mesti-yi mâ ez şerâb-i me`nevî est

Nakl-i mâ nây û nevâ-yi Mesnevî est.

Bizim sarhoşluğumuz, mana şarabındandır. Hikâyemiz ise, Mesnevî`nin ney ve iniltisindendir.

Şehrîyâr`e göre, Mevlânâ`dan etkilenen bütün şairlerin hikâyesi Mesnevî`nin ney ve iniltisindendir. Yaratılış olayını anlatan Ney`i, Molla`dan daha güzel üfleyeni kim görmüştür? Gönlünü, Şems`in aşkı uğruna tüketen Mevlânâ, Divanı`nı, Şems`in adına düzenlenmiş. Molla`nın mizacına uygun düşen Ney`e de Şems uğruna üflenmiştir.

⁹²¹ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

⁹²² مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

Korkulu bir yola çıkan insan için bir arkadaş gerekir. Bir arkadaş gerekir ki, balta girmemiş sık ormanlarda yol açsın. Şems-i Tebrizi, Mevlânâ için böyle bir arkadaş, böyle bir dosttur. İlerleyecek bir ruh için en büyük engel, alışkanlıklardır. Cesur, yiğit bir arkadaş gerekir ki, alışkanlıkları terk etmek istediğimizde, bize destek olsun, bizi kamçılasın. Kendi kendimize söylemeye cesaret edemediğimiz şeyi, o, bize söylesin. Şems'in Mevlânâ'dan şarap testisini başında çarşı ortasında taşımasını istemesini ve benzeri bir görüntüyü aşma denemelerini, halkın insan için söylediklerini umursayıp umursamama sınavını birlikte aşma olarak düşünmek daha doğru olur.

Şems, dilsizlikten şikâyet etse de Molla, şiirin diline göz kırpmıştır. Gönül, onun daveti ile yakıcı ve üzüntülü bir dil kullanmaktadır. Allah, Mevlânâ'ya bu ebedilik dilini vermiştir.

Şems, kimi zaman bir sembol haline gelmekte, kimi zaman nefsi sarsan ruh olmaktadır. Kimi zaman bir aynadır ki, bütün eksiklikleri, kusurları ve çirkinlikleri yansıtan biri olur. Şems, kendisine tahsis edilen bir makamla Konya'da, silinmez izler bırakır gönüllerde ve hâfızalarda... Ders bitmiş, artık kişisel tecrübe dönemi başlamıştır. Ney dinleme zamanı bitmiş, ney üfleme zamanı gelmiştir. O ney ki, üflerken hatırıma gelen ve içimizi yakan hatalarımızın alevli dilidir. O ney ki acı ve tatlı hayat çağrışımların nağmeleridir. Dinle ey nefis, bak ney neler söylüyor, neler anlatıyor. Ayrılıklardan nasıl dövünüp duruyor. Ayrılık macerasından bahsediyor ve buluşmayı, bir daha buluşması olmayan ayrılmayı apaydınlık ortaya koyuyor.

Şehrîyâr, Mevlânâ'nın çeşitli ülke ve mntıkaları adım adım dolaşmış olmasından ötürü, üstadı, yedinci yüz yılın “Anadolu Mollası” olarak nitelendirir. “Şems'e nehir olan Molla, Şems nereye, kendisi de oraya gitti. Şehrîyâr, “Şems, Tebriz'lidir biz de oralıyız. Kuşkusuz Molla'nın ruhu, bizim misâfirimizdir.” der.

عشوة ابروی او سرمشق ما⁹²³

هدیه ما اشک ما و عشق ما

⁹²³ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 165.

Hedîye-yi mâ eşk-i mâ vû `ışk-i mâ

`İşve-yi ebrû-yi o ser meşk-i mâ.

Bizim hediyemiz, gözyaşımız ve aşkıımızdır. Onun kaşlarının işvesi de, bizim temel alıştırmamızdır.

نیز نی نالان تر از ملا که دید؟⁹²⁴

در نی خلقت خدا تا درمید

Der ney hilket-i Hodâ tâ dermîd

Nîz ney-i nâlânter ez Mollâ ke did?

Neyde, Allah`ın yaratış olayı anlatılmaktadır, Ney, Molla`dan daha güzel üfleyeni kim görmüştür?

وینهمه دیوان بنام شمس ساخت⁹²⁵

مولوی دل را بعشق شمس باخت

Movlevî dil râ be `ışk-i Şems bâht

Vîn heme dîvân be nâm-i Şems sâht.

Mevlânâ, gönlinü Şems`in aşkı uğruna tüketti. Bundan ötürü, Divanı`nı, Şems`in adına düzenledi.

⁹²⁴ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 166.

⁹²⁵ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 166.

نی همین بر طبع ملا، آفرین

آفرین بر شمس ملا آفرین⁹²⁶

Ney hemîn ber teb`-i mollâ, âferîn

Âferîn ber Şems mollâ âferîn.

Ney, daima Molla`nın mizacına uygun düşmüştür, aferin sana! Şems uğruna, ey Molla! Aferin sana.

شمس ما کز بی‌زبانى شکوه کرد

در زبان شعر ملا جلوه کرد⁹²⁷

Şems-i mâ kez bi-zebânî şikve kerd

Der zebân-i şî`r-i mollâ cilve kerd.

Bizim Şems`imiz, dilsizlikten şikâyetçi oldu, Molla ise, şiirin diline göz kırptı.

دل بدردش کامد از داغ زبان

حق بدو داد این زبان جاودان⁹²⁸

Dil be derdeş ke âmed ez dâğ-i zebân

Hak be do dâd ân zebân-i câvidân.

Gönül, onun daveti ile yakıcı ve üzüntülü bir dil kullandı. Allah, ona bu ebedilik dilini verdi.

⁹²⁶ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 166.

⁹²⁷ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 166.

⁹²⁸ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 166.

جشن قرن هفتم ملای روم

گرچه بر پا گشته در هر مرز و بوم⁹²⁹

Ceşn-i kern-i heftem Mollâ-yi Rûm

Ger çe ber pâ geşte der her merz û bûm.

Her ne kadar Mevlânâ, çeşitli ülke ve muntıkaları adım adım dolaşmış olsa da o, yedinci yüz yılın Anadolu Mollası'dır.

لیک ملا شمس را جویا بود

هر کجا شمس است آنجا میرود⁹³⁰

Lîk Mollâ Şems râ cûyâ bûd

Her kocâ Şems est ancâ mîreved.

Ancak Molla, Şems'i aramakta olup Şems nereye gittiyse kendisi de onu aramanın yolunu tuttu.

شمس چون تبریزی و از آن ماست

روح ملا هم یقین مهمان ماست⁹³¹

Şems çûn Tebrîzî vû ez ân mâst

Rûh-i Mollâ hem yekîn mihmân-i mâst.

Şems, Tebriz'lidir biz de oralıyız. Kuşkusuz Molla'nın ruhu, bizim misâfirimizdir.

⁹²⁹ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 167.

⁹³⁰ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 167.

⁹³¹ مثنوی

Mesnevî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 167.

Sonuç olarak denilebilir ki Şehrîyâr, Tebrizli olması hasebiyle Şems'in şahsında Mevlânâ'yı övmüş ve onun hem kendisinden önceki şairlerin etkisi altında kaldığını ve hem de ondan sonra gelenlere etki ettiğini ve şiirler kaleme aldığını geniş bir yelpaze içinde dile getirir. Pek de alışık olmadığımız mazmun ve sembollerle bunları şiir kalıplarına döker.

3.8.5. Sa`dî-yi Şîrâzî

Fars edebiyatının büyük şairlerinden biri kabul edilen Ebû Muhammed Sa`dî Müşerrifüddîn (Şerefüddîn) Muslih Bin Abdillâh Bin Müşerrif Şîrâzî, İran'ın Şîraz kentinde dünyaya gelmiştir. Yaşadığı dönemde sahip olduğu şöhrete ve halkın takdirini kazanmış olmasına rağmen, hayatına dair bilgiler ne yazık ki çok sınırlıdır. Hatta mahlası olan "Sa`dî"yi ne şekilde aldığı konusu da mechuldür.

İlk dinî eğitimi ve edebî bilgileri, Şîraz'da aldıktan sonra öğrenimini tamamlamak için H.620/M.1223 yılı civarında Bağdat'a gitmiş ve Nizâmiye Medresesi'nde ders görmüştür. Bağdat Müstansırıyye Medresesi'nde hocalık yapan İbnü'l-Cevzî ile Bostân'da kendisinden söz ettiği Şehâbeddîn es-Sühreverdî'den etkilendiği görülmektedir.

Miladi.1257 yılında Şîraz'a dönen Sa`dî, Fars bölgesinde yönetici durumunda olan Atabeg Ebû Bekir Bin Sa`d Bin Zengî'nin şehzadesi Sa`d Bin Ebû Bekir Bin Sa`d'ın yakınları arasına girerek gereken ilgiyi görür.

Bu hanedan mensuplarından başka, içlerinde İlhanlı devlet adamı Atâ Melik el-Cüveynî ile kardeşi Şemseddin el-Cüveynî'nin de bulunduğu bazı devlet adamlarını öven şiirler yazan Sa`dî, hayatını irşat ve halka hizmetle geçirmeye adayıp bundan büyük bir mutluluk duyar.

XII-XIII. yüzyıl şairlerinin aksine, Sa`dî bütün şiirlerinde bilinen ve halk arasında yaygın olarak kullanılan kelimeler kullanmayı tercih eder. Onun şiirlerinde Arapça terkip ve cümleler, Senâî, Evhadüddîn-i Enverî ve Hâkânî-yi Şîrvânî'ninki kadar yaygın değildir.

Eserlerinde, Farsça'da kullanılan Türkçe kelimelere de yer veren Sa`dî'nin şiir ve nesrinin en bâriz özelliği akıcı ve sehl-i mümteni` şeklinde olmasıdır. Sa`dî,

yaşadığı dönemde yaygın nazım şekli olan gazeli müstakil bir edebî tür olarak mükemmelliğe kavuşturmuştur.

Divanında âşıkane gazeller çoğunluktadır. Manzum ve mensur eserlerinde Farsça'da eskiden beri yaygın bir halde kullanılan atasözlerinden faydalanmıştır. Bunun yanında, toplumun düşünce ve isteklerine tercüman olan bu özlü sözleri, adeta atasözü haline getirilerek günümüze kadar kullanılagelmiştir.

Sa'dî'nin etkisi, sadece Fars edebiyatıyla sınırlı kalmamış, Türk ve Urdu edebiyatlarıyla Batı dünyasında da önemli izler bırakmıştır.

Ömrünün son yıllarını Şîraz'ın kuzeybatısında, gömülü bulunduğu hankahında riyâzet ve ibadetle geçiren Sa'dî'nin ölümüne dair kaynaklarda farklı tarihler verilmişse de son araştırmalar neticesinde, Hicri. 27 Zilhicce 691/Miladi. 9 Aralık 1292'de vefat ettiği tespit edilmiştir. Zamanla harabeye dönen mezarı ve hankahı Kerîm Han Zend tarafından H.1180/M.1766 tarihinde yeniden yaptırılmıştır.

Sa'dî'nin manzum ve mensur eserleri “Küllîyyât” adı altında toplanmış olup bu külliyyatın ilk defa kimin tarafından gerçekleştirildiği pek bilinmemektedir. Ancak “Gülistân” ve “Bostân” gibi kitaplarının yanında diğer eserlerinin de bizzat kendisini bir araya getirdiği kuvvetle muhtemeldir.

“Küllîyyât”ı, on altı kitap ve altı risâle olmak üzere yirmi iki veya on altı kitap ve yedi risâle şeklinde olmak üzere onun yirmi üç eserini ihtiva edecek biçimde derlenmiştir. Sa'dî'nin daha çok “Gülistân” ve “Bostân” isimli eserleri ünlenmiştir.⁹³²

Şehrîyâr'ın Divanlarında, iki şairin ismine sıkça rastlanılmaktadır. Hâfız ve Şeyh Sa'dî-yi Şîrâzi. Şairlik mizacından olsa gerek “Ben, Şeyh ile her zaman yarışma arzusunda olsam da, onun güzel sözleri, benimkilere daima galip gelmektedir” diyerek kendisini Şeyh Sa'dî ile karşılaştırmaya çalışır ve Şeyh Sa'dî'nin üstün sanatkârlık ve şiir gücünü kabul eder.

Şehrîyâr, İran'ın milli destanını yazan Firdevsî'yi takdir etmekle beraber ve onun ünlü bir şair olmasına karşılık, “Sa'dî'nin önüne geldiğinde, elini açar” diyerek Şeyh Sa'dî'nin edebiyat ve hikmet alanında çok daha üstün olduğunu ifade eder.

⁹³² Sa'dî-i Şîrâzi, **Küllîyyât-ı Sa'dî** (nşr. M. Ali Fûrûgî - Abdülazîm Karîb), Tahran 1381 hş., s. 80, 919-921, 923-925; Mansûr Restgâr-ı Fesâî, **Maḳālâtü der Bâre-i Zindegî ve Şî'r-i Sa'dî**, Tahran 1375; FME, s. 168-201.

“Gül”, mazmun olarak Divan edebiyatında sıkça kullanılan bir imgedir. Günümüz şairlerinden Sezai Karakoç, bu yolu izleyen ve “gül mazmun”u ile Divan edebiyatı geleneğini yaşatmaya çalışanların başında gelir. Geleneksel kuralları ve dini değerleri öncelleyerek bunları şiirde işleyen Karakoç, doğum yeri olan Ergani`yi, “Hatıralar”ında başköşeye oturtur. Şair, bu kasabayı İran`ın Şîrâz şehrine benzeterек konuyla ilgili birkarşılaştırma yapar ve şiirler kaleme alır:

“Şîrâz özentili kasabalar

Kiraz ağaçlarıyla Şîrâz`a dönüşenler

Sizi buluyorum bir kere daha içimde”⁹³³

diyerek konuyla ilgili duygularını dile getirir. Şairin değerli bir sembol olarak yazıya döktüğü “Şîrâz özentili kasabalar” benzetmesi, aslında gerçek Şîrâz şehrini hatırlatır insana. Ergani`nin Şîrâz`a özenmesi, iki nedenledir. Birincisi, gül ve kiraz bahçelerinden ötürüdür. Çünkü Şîrâz`ın yol boyunca kilometrelerce uzanan gül bahçeleri vardır. Gül, bu şehrin adeta sembolüdür. İkincisi ise, tarihi ve kültürel açıdan var olan benzerliğidir. Şîrâz, “Gülistân”ın yazarını, ünlü şair ve sanatkârını bağrında barındırmış, ayrıca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır.

Şîrâz, Ergani`nin birçok peygamber makamını bünyesinde barındırması bakımından Karakoç`un şiirinde bu özentiyi haklı çıkaracak şekilde işlenmiştir. Aynı şiirin başka yerinde ise, “Ergani, model aldığı Şîrâz`a özenmez artık. Zira Şîrâz`ın minyatürü halini alarak onunla özdeşleşmiş ve Şîrâzlaşmıştır” der.

“Bir kucak dolusu gül gibi

Kokuyordu küçük Şîrâz

Doğduğumuz kasaba avuçlarımızda”⁹³⁴

Şehrîyâr, şiirlerinde Şeyh Sa`dî`nin “Gülistan” ile “Bostan”ını karşılaştırarak onun “Bostan”ın daha değerli ve üstün olduğunu ileri sürer.

⁹³³ Sezai Karakoç, **Gündoğmadan**, İstanbul, Diriliş, 2007, s. 371.

⁹³⁴ Sezai Karakoç, **Gündoğmadan**, İstanbul, Diriliş, 2007, s. 371.

“Gülistân”, Fars edebiyatının şaheserlerinden biridir. Sa’dî’nin, bilgi ve duygusunu, belâgat ve fesahatle yoğurup yazıya döktüğü “Gülistân”, onun Farsça ve Arapça şiirleriyle süslü mensur bir eser olarak ünlenmiştir.

“Bostân” ise, manzum olup “Sa’dînâme” adıyla da anılmaktadır. Eserde Sa’dî, idealize ettiği bir dünyanın nasıl olması gerektiğini anlatır. Manzum olduğu için Şehrîyâr tarafından daha fazla takdir edilip beğenilmiştir.

Şairleri öne çıkaran ve onları tanıtan kuşkusuz eserleridir. Bu bağlamda Sa’dî’nin iki ünlü eseri olan “Bostan” ve “Gülistân” hakkında Şehrîyâr’ın söylediklerini esas alarak tahlil etmekte yarar vardır.

Şehrîyâr, Hâfız ve Sa’dî’nin ruhlarının geri gelmesi ile hasta olan cisme, edebiyat ruhu tekrar üflenmiştir. Toprağın derinliklerinden çıkan Hâfız ve Sa’dî’nin yakarışları sayesinde, bu memlekette edebiyatın iniltisi, yukarılarda duyulmaya başlanmıştır.

Şehrîyâr, Şeyh Sa’dî ile her zaman yarışma arzusunda olsa da, onun güzel sözleri, daima üstün gelir. Şehrîyâr, “Şeyh ve Hoca’nın şiirlerine bir çocuk gibi dalmışım.” diyerek iki şairin sanatkârlıklarını tasdik ve kabul eder.

“Nizâmî’nin şiirleri, eğer saf altınla süslü ise, onun saf altını, Sa’dî’nin önünde su üzerindeki nakış gibidir”, “Yük hayvanları, Sa’dî’nin öğütlerini ne yapsın?” “Körlere, ayna tutmanın ne yararı vardır?” diyerek Sa’dî’nin sanatını ve şiirdeki gücünü dile getirir:

دمید کالبد خسته را روان ادب⁹³⁵

روان سعدی و حافظ برجست آمد و باز

Revân-i Se’dî vû Hâfız be rice’t âmed û bâz

Demîd kâlbod-i heste râ revan-i edeb.

⁹³⁵ تقریظ از مجله ارمغان

Tekrîz ez Mecelle-yi Ârmâğân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 163.

Hâfız ve Sa'dî'nin ruhları, geri geldi. Hasta olan cisme, edebiyat ruhu tekrar üflendi.

فغان حافظ و سعدی بر آمد از دل خاک که شد بلند در این مملکت فغان ادب⁹³⁶

Fiğân-i Hâfız û Se'dî ber âmed ez dil-i hâk

Ke şod bolend der ân memleket fiğân-i edeb.

Hâfız ve Sa'dî'nin yakarışları, toprağın derinliklerinden çıktı. Böylece bu memlekette, edebiyatın iniltisi, yukarılarda işitilmiş oldu.

چون من هر آن فصیح که آمدبجنگ شیخ کارفصاحتش بکشدبر فضاحتش⁹³⁷

Çon men her ân fesîh ke âmed be ceng-i Şeyh

Kâr-i fesâheteş be keşed ber fezâheteş.

Ben, her zaman Şeyh ile yarışma arzusunda olsam da, onun güzel sözü, daima üstün gelmektedir.

باشعر شیخ وخواجه درافتاده شهریار چون کودکی که صفحه شماردکتاب را⁹³⁸

Bâ şî'r-i Şeyh ü Hâce der oftâde Şehrîyâr

Çûn kûdekî ke sefhe şimâred kitâb râ.

⁹³⁶ تقریظ از مجله ارمنان

Tekrîz ez Mecelle-yi Ârmâğân

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 163.

⁹³⁷ مکتب چاپور

Mekteb-i Şâpûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 74.

⁹³⁸ رو حجاب سیاهی

Rû Siyâhî-yi Hicâb

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1, s. 137.

Şehrîyâr, Şeyh ve Hoca'nın şiirlerine öyle dalmıştır ki, sanırsın sayfaların sayısını saymakta olan bir çocuktur.

چون رسد پیش تو مشتش وا بود⁹³⁹

هر چه فردوسی بلندآوا بود

Her çe Firdevsî bolend âvâ bûd

Çûn resed pîş-i to moşteş vâ bûd.

Her ne kadar Fidevsî, ünlü olsa da, senin önüne geldiğinde avucunu açar.

زَر نَابَش پِیش تو نَقْشِی بر آب⁹⁴⁰

گر نظامی نقشبند زَر نَاب

Ger Nizâmî nekşbend-i zer-i nâb

Zer-i nâbeş pîş-i to nakşî ber âb.

Nizâmî, eğer saf altınla süslü biri ise, onun saf altını, senin önünde su üzerinde ki nakış gibidir.

ز آن فردوسی است آن والاسخن⁹⁴¹

خیمه سبز و بلند تهمتن

Hîyme-i sebz û bolend Tehmten

Zî ân Firdevsî est ân vâlâ sohen.

Yeşil çadır ve üstün cesaret, o yüce sözlü Fidevsî'ye aittir..

⁹³⁹ مثنوی

Mesnevî.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 162.

⁹⁴⁰ مثنوی

Mesnevî.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 162.

⁹⁴¹ مثنوی

Mesnevî.

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 162.

Pend-i Se`dî be sotûrân çe konem

Âyîne dâri-yi kûrân çe konem.

Yük hayvanları, Sa`dî`nin öğütlerini ne yapsın? Körlere, ayna tutmanın ne yararı vardır?

Sa`dî`nin sanatkârlığını öven Şehrîyâr, onun hikmetlerle yüklü ve heyecan verici şiirlerinden bahsetmektedir. Baharlardaki bulut gibi ağlayan Sa`dî`nin şiirleri adeta bir ayrılık nağmesidir. Bu durum Şehrîyâr için bir üzüntü nedenidir.

Şiirlerinde yer yer şairlerin yurdu olan şehirlere değinen Şehrîyâr, Şîrâz`a seslenmekte ve çağlar geçse bile Sa`dî`nin güzel isminin, hala yaşamakta ve ülkenin her tarafında dolaşmakta olduğunu söylemektedir. Şîrâz`dan söz açılmışken konuyu hemen aynı şehirden olan Hoca Hâfız`a getiren şair, onun da gayiplerden haber verdiğini ve postunu yere serdiğini söyler. Şîrâz kelimesi dudaklara adeta bir merhem olmuştur. Bu şehir, yakut rengindeki şarabı, Hâfız`a vermiştir. Sa`dî`nin sayesinde sanatkârlıktaki güçlük perdesi aradan kalkmıştır. Şehrîyâr`ın mizacını da şuh ve cilveli hale getirmiştir.

آنگه به شعر سعدی برداشت مایه شور

شوری که بوی هجران می داد و جانگزا بود⁹⁴³

Ân ke be şî`r-i Se`dî ber dâşt mâye-yi şûr

Şûrî ke bû-yi hicrân mî dâd û cân güzâ bûd.

⁹⁴² Görûb-i Nişâbûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 40.

⁹⁴³ اشک مریم

Eşk-i Meryem

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 112.

Sa'dî'nin heyecan verici şiir derinliğini temel alanlar, ayrılık kokusunu ve hoş giden can alıcılığını yaymaktadır.

بگذار تا بگریم چون ابر در بهاران
این نغمه فراقش با من دگر جفا بود⁹⁴⁴

Begozâr tâ begirîm çûn ebr der behârân

În neğme-yi firâkeş bâ men diger cefâ bûd.

Bağışla, baharlardaki bulut gibi ağlayayım. Bu, bir ayrılık nağmesidir. Ayrıca benim için bir üzüntü nedenidir.

آنکه به شعر سعدی برداشت مایه شور
شوری که بوی هجران می داد و جانگزا بود⁹⁴⁵

Ân ke be şi'r-i Se'dî ber dâşt mâye-yi şûr

Şûrî ke bû-yi hicrân mî dâd û cân güzâ bûd.

Sa'dî'nin heyecan verici şiir derinliğini temel alanlar, ayrılık kokusunu ve hoş giden can alıcılığını yaymaktadır.

قرنها میرود و ذکر جمیل سعدی
همچنان مانده در افواه انام ای شیراز⁹⁴⁶

Kernhâ mîreved vû zikr-i cemîl-i Se'dî

Hemçonân mânde der efvâh-i enâm ey Şîrâz.

⁹⁴⁴ اشک مریم

Eşk-i Meryem

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 112.

⁹⁴⁵ ای شیراز

Ey Şîrâz

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 133.

⁹⁴⁶ ای شیراز

Ey Şîrâz

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 133.

Ey Şîrâz! Çağlar geçmekte ve Sa`dî'nin güzel ismi, hala halkın ağzında dolaşmaktadır.

خواجه بفشرد سخن را و فکندش همه پوست تا بلب راند همه جان کلام ای شیراز⁹⁴⁷

Hâce be feşord sohen râ vû fikendeş heme post

Tâ be leb râned heme cân-i kelâm ey Şîrâz.

Ey Şîrâz! Hoca, sözü gizledi ve o postu attı. Söztün özünü, dudaklara hemen sürüver.

زان می لعل که خمخانه بحافظ دادی جرعه‌ای نیز مرا ریز بجام ای شیراز⁹⁴⁸

Zi ân mey-i le`l ke homhâne be Hâfız dâdî

Cor`eyi nîz merâ rîz be câm ey Şîrâz.

O yakut rengindeki şarabı, Hâfız`a veriyorsun. Ey Şîrâz! Bana , bir yudum da olsa, bardağa döküver.

عرس طبع را گفتم که سعدی پرده افرازد تو از هر در که بازآئی بدین شوخی و طنازی⁹⁴⁹

`Irs-i teb` râ goftem ke Se`dî perde efrâzed

To ez her dergeh bâz âyî bedîn şûhî vû tinnâzî.

⁹⁴⁷ ای شیراز

Ey Şîrâz

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 133.

⁹⁴⁸ ای شیراز

Ey Şîrâz

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 133.

⁹⁴⁹ سیه چشمان شیرازی

Siyâh Çeşmân-i Şîrâzî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 134.

Mizacın gelinine dedim ki, Sa'dî perdeyi kaldırmıştır. Her yandan gelişin şuh ve cilvelidir.

İki büyük şairden yani Hâfız ve Sa'dî dolayı, Şîrâz'da, gül yaprağına çiğ tanesi gibi söz serpildiğini, fakat tüccarın payına düşenin ise, Heraz pazarı olduğundan şikâyet eden Şehrîyâr, Sa'dî'nin aşk kapısına, onun "Gülistân"ı ve "Bostân"ındaki bülbül gibi destanla geldiğini anlatır.

Şehrîyâr, Sa'dî'yi güzelliklerden meydana gelen ebedi bir aşk üniversitesi şeklinde, kendisi de, beyaz saçlı bir ihtiyar ve bir ilkokul öğrencisi gibi görür. Sa'dî'nin, şairlerin yedi yüz yıllık ev sahibiliğini yaptığını söyleyen Şehrîyâr: "Rey'den Şîrâz'a üstadına misâfir olarak geldi." diyerek ona olan hayranlığını dile getirir. Şairin gözünde Sa'dî, hem bir lügat hazinesi ve hem de bir okyanustur.

فشانده از برك گل شبنم كه لاف شعر در شیراز بساط پیلهور را ماند و بازار خرازی⁹⁵⁰

Feşând ez berg-i gol şebnem ke lâf-i şî'r der Şîrâz

Bisât-i pîlever râ mâned û bâz û bâzâr-i Herâzî.

Şîrâz'da, gül yaprağına çiğ tanesi gibi söz serpilmiştir. Esnafın payına düşen ise, Heraz pazarıdır.

سعدیا از باب عشقت در گلستان آمدم بوستانات دیده چون بلبل بدستان آمدم⁹⁵¹

Se'dî'yâ ez bâb-i 'ışket der Golistân âmedîm,

⁹⁵⁰ سیاه چشمان شیرازی

Siyâh Çeşmân-i Şîrâzî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 134.

⁹⁵¹ در بارگاه سعدی

Der Bârgâh-i Se'dî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 157.

Bostâned dîde çûn bolbol be destân âmedîm.

Ey Sa`dî! Senin aşk kapına, Gülistân`la girdim. Bostân`ını görünce, bülbül gibi ötmeye başladım.

طیباتت را که دانشگاه عشق سرمدست تازه این پیرانه سر طفل دبستان آمدم⁹⁵²

Teyyîbâtet râ ke dânişgâh-i `ışk-i sermedest

Tâze în pîrâneser tıfl-i debistân âmedim.

Senin güzelliklerin, ebedi bir aşk üniversitesidir. Ben ise, beyaz saçlı bir ihtiyarım, bir ilkokul öğrencisi gibi geldim.

میزبان هفت قرن ما خدا را خواب بس خیز کز ری تا بشیرازت بمهمان آمدم⁹⁵³

Mîzbân-i heft kern-i mâ Hodâ ra hâb bes

Hîz kez Rey ta be Şîrâzet be mihmân âmedim.

Bizim yedi yüz yıllık ev sahibimiz! Allah rızası için uyku yeter artık. Uyan ki Rey`den Şîrâz`a misâfir olarak geldim.

سعدیا کنزاللغة، قاموس، تو او همه دریا و اقیانوس، تو⁹⁵⁴

⁹⁵² در بارگاه سعدی

Der Bârgâh-i Se`dî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 157.

⁹⁵³ در بارگاه سعدی

Der Bârgâh-i Se`dî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 157.

⁹⁵⁴ مثنوی

Mesnevi

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4, s. 162.

Se`diyâ kenzu`l-luġet, kâmûs, to

O heme deryâ vû okyânûs, to.

Ey Sa`dî! Sen bir lûgat hazinesi, aynı zamanda bir okyanussun. O, bir deniz, sen ise, bir okyanussun.

Sa`dî`nin yokluġuna kederlenen Şehrîyâr, üstadın Gülistân`ına, sonbaharın uğramasını zehir kokusunun etrafa saçılmasına benzetir. Oysa ki Gülistân, açan bir laleden daha güzeldir. Şehrîyâr, şairlere söz söylediklerinde, onun kalıcı olması için Şeyh`in Gülistân`ı gibi ruha ilaç ve Hoca`nın gazelleri gibi şifa olacak tarzda şiir söylemelerini tavsiye eder.

Şehrîyâr, kendisinden asırlar önce yaşayan üstadına seslenerek sanat kalemiyle gönülleri süsleyen o Güneşin Aydan ayrı kalmasından şikayet eder ve dert yanar.

به گلستان شیخ راه خزان⁹⁵⁵

نیست از این همه سموم وزان

Nîst ez în heme somûm-i vezân

Be Golistân-i Şeyh râh-i hezân.

Zehir kokusunun etrafa saçılmasından etkilenmemiştir. Şeyh Sa`dî`nin Gülistân`ına ise sonbaharın yolu uğramamıştır.

شیخ را بوستان عزیزتر است⁹⁵⁶

از گلستان که لاله خیز تر است

⁹⁵⁵ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 49.

⁹⁵⁶ شعر و حکمت

Şi`r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 51.

Ez Golistân ke lâle hîzter est

Şeyh râ Bostân `ezîzter est.

Gülistân, lalelerle süslü olsa da, Şeyh Sadi için Bostân, daha değerlidir.

چون غزل های خواجه جاویدان⁹⁵⁷

چون گلستان شیخ داروی جان

Çûn Golistân-i Şeyh dârû-yi cân

Çûn ğezelhâ-yi Hâce-yi câvidân.

Öyle bir söz ki, Şeyhin Gülistân'ı gibi ruha ilaç olsun. Hoca'nın gazelleri gibi ebedi olsun.

حیف باشد مه من کاین همه از مهر جدایی

ایکه از کلک هنر، نقش دلانگیز خدایی

من ندانستم از اول که تو بی مهر و وفایی

گفته بودی جگرم خون نکنی باز کجایی

عهد نابستن از آن به که ببندی و نیایی⁹⁵⁸

Ey ke ez kilk-i honer, nekş-i dilângîz-i Hodâyî

Heyf bâşed meh-i men ke ân heme ez mihr codâyî.

Gofte bûdî cigerem hon ne konî bâz kocâyî

Men ne dânestem ez ol ke to bî mihr û vefâyî

`Ehd-i nâbesten ez ân be ke be bendî û nepâyî.

⁹⁵⁷ شعر و حکمت

Şî'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 43.

⁹⁵⁸ تضمین غزل معروف استاد سخن سعدی شیرازی

Tezmîn-i ğezel-i me'rûf ustâd-i sohen Se'dî Şîrâzî

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 137.

Ey sanat kalemiyle gönülleri süsleyen... Bana yazıklar olsun ki, Ayım, bu Güneşten ayrı kalmıştır... Söylediklerinle, ciğerimi kanlı hale getirensin, fakat nerdesin? Ben, önceden bilmezdim ki sen, vefa ve sevgiden yoksunsun... Adım atmıyorsun, aramızda yapılmamış bir antlaşmayı, ne zaman yapacaksın...

وین گلستان همیشه خوش باشد⁹⁵⁹

گل همین پنج روز و شش باشد

Gol hemîn penc rûz û şeş bâşed

Vîn Golistân hemîşe hoş bâşed.

Gülün ömrü, aşağı yukarı beş altı gündür. Bu Gülistân ise, sürekli bir güzelliğe sahiptir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Şehrîyâr'e göre Klasik İran edebiyatında büyük yeniliğe imza atan Şeyh Sa'dî, şiir ve hikmeti birleştirerek sadece kendi milletinin değil, tüm dünya milletleri için büyük bir değerdir. İnsanlığın, adeta atan nabzı ve çarpan yüreği olmuştur. Onun "Gülistan"ı, kalıcı bir eser olmuş, bunalım anlarında insanların başvurup teselli bulacağı, hikmet dolu sözleriyle adeta ışık saçan ve insanları aydınlatan bir üslupla yazılmıştır.

Şeyh Sa'dî'nin bu iki eseri, kendine özgü ve daha önce benzeri olmayan yeni bir tür ve örnek olarak ortaya konulmuştur. Rahmani bir ilham ve kerametle kaleme alınan "Gülistan" ve "Bostan", daima yüce olanın peşinde koşan Sa'dî'nin Klasik edebiyata kazandırdığı eşsiz eserler olarak tarihte silinmez izler bırakmıştır. Şeyh, gözlerini kapayıp dünyasını değiştirirken, Allah'ın huzuruna gönül hoşluğu ve insanlığa hizmetin verdiği mutlulukla gitmiştir.

⁹⁵⁹ شعر و حکمت

Şi'r û Hikmet

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2, s. 50.

3.8.6. Ömer Hayyâm

İranlı âlim, şair ve filozof Hayyâm'ın asıl adı, Ebü'l-Feth Gıyâsüddîn Ömer Bin İbrâhîm el-Hayyâm'dır. Doğum tarihi, kesin olarak bilinmemekle beraber bu konuda ileri sürülen tarihler, tahminden öteye pek geçmemektedir. Horasan eyaletinin merkezi Nîşâbur'da doğmuştur. Eğitimini burada tamamlamış ve hayatının büyük bir kısmını da Semerkant'ta geçirmiştir.

Kendisine büyük ilgi gösteren Selçuklu sultanlarının, özellikle Vezir Nizâmülmülk'ün sarayında rahat bir hayat yaşamasına karşın, resmi görev yapmaktan hoşlanmamış ve bilimsel araştırmalara adanmış sakin bir hayatı seçerek zaman zaman Semerkant, Buhara, Belh ve İsfahan gibi bilim ve sanat merkezlerinde dolaşmayı tercih etmiştir.

Büyük bir âlim ve filozof olduğu kadar edebiyatçılığı ile de ünlenen Ömer Hayyâm, cebir, geometri, astronomi, fizik ve tıpla ilgilenmiş, bu arada müzikle uğraşmış ve özellikle adını ölümsüzleştiren rubâîlerini kaleme almıştır. Nîşâbur'da seksen beş yaş civarında öldüğü tahmin edilmektedir.

“Rubâîyyât”, “Nevrûznâme”, “Zîc-i Melikşâhî” ve “Şerhu'l-Müşkil Min Kitâbi'l-Mûsîkâ” gibi eserleri bulunmaktadır.⁹⁶⁰

XI. yüzyılın büyük filozof, bilgin, sanatkâr ve şairi olan Ömer Hayyâm'ın tarzı, üslubu ve edebiyat aracılığıyla düşüncelerini dile getirme biçimi, Yakın ve Orta Doğu'da, aynı zamanda Avrupa'da bir gelenek halinde taklit edilmiş ve örnek alınmak suretiyle adeta bir ekol olmuştur.

Şehrîyâr, divanında yer verdiği bir beyitle, onun mezarının harap ve yıkık oluşu üzerine bu değerli şairin takdir edilmeyişini büyük bir üzüntüyle dile getirmiştir.

اوفتاده است بكنجى متروك⁹⁶¹

قبر خيام بحالى مفلوك

⁹⁶⁰ M. Fatih Andı, **Türkçe'de Rubâîyyât-i Hayyâm Tercümeleri**, İlmî Araştırmalar, sy. 7, İstanbul 1999, s. 9-29; Muhammed Ali-yi Fûrûgî v.dğr., Hayyâm: Hayatı, Felsefesi ve Gerçek Rubâîleri (trc. Hasan Çiftçi – Orhan Başaran), Erzurum 2002;

⁹⁶¹ غروب نیشابور

Ġorûb-i Nîşâbûr

Muhammed Hüseyin Şehrîyâr, **Divan**, Tahran, Hayyâm Yayınları, 1339, C. 3, s. 40.

Kabr-i Hayyâm be hâlî meflûk

Oftâde est be konci metrûk.

Hayyâm`ın mezarı, şu anda acınacak durumdadır. Adeta kenara terk edilmiş bir haldedir.

Şehrîyâr`ın bu denli ve böylesine bir değerın mezarının bakımsız halde bırakılmasına gönlü, hiçbir zaman razı olmamış ve bu nedenle kaleme sarılarak bu değer bilmezliği şiirinde dillendirmiştir.

Şehrîyâr, daha sonraki beyitlerinde de sanatkâra değer verilmeyiş konusunu işleyerek kendisinin durumuyla Hayyâm`ı karşılatırmaya çalışır.

خشت آن غمگده حیرت من بس بود آینه عبرت من⁹⁶²

Hişt-i ân ğamgede heyret-i men

Bes bod âyîne `ibret-i men.

O gam sahibinin mezarı, beni hayrette bırakmıştır. Kerpiçleri, benim için bir ibret aynasıdır.

جا که خیام چنین مظلوم است حال این بنده دگر معلوم است⁹⁶³

Câ ke Hayyâm çonîn mezlûm est

Hâl-i în bende diger me`lûm est.

⁹⁶² غروب نیشابور

Ġorûb-i Nişâbûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 40.

⁹⁶³ غروب نیشابور

Ġorûb-i Nişâbûr

Muhammed Hüseyin Şehriyâr, **Divan**, Tahran, Hayyam Yayınları, 1339, C. 3, s. 40.

Bir yerde ki, Hayyâm`ın mazlumluluğu söz konusudur. Bu kulun durumu, zaten bellidir.

Hayyâm`ın şiirlerindeki mey içip sarhoş olmak ve ayyaş bir hayat sürmek anlamındaki yanlış algı, Şehrîyâr`ın ortaya koyduğu şiirlerle adeta düzeltilme yönüne gidilmiştir. Onun, hekimâne tarzdaki düşünce ve ifadeleri, hayat sevgisi ve hakikata olan susamışlık, Şehrîyâr tarafından zaman zaman dile getirilmiştir.

“Saki, lale renkli mey getir, aman,

Akıt surahinin boğazından kan.

Benim dostlarımın içinde bu gün

Badeden temiz bir merhem yok inan.”⁹⁶⁴

Hayyâm gibi Şehrîyâr`de de Klasik Fars şiirinin birbirine benzeyen birçok ortak yönleri bulunmaktadır. Şehrîyâr, onun sanatına önem vermekte ve kendisinden birçok konuda yararlandığını söylemektedir.

“O gün namerd felekten bac alın siz,

Uçub gökte, güneşten taç alın siz.

Güzel saki elinden cam alın siz,

İçip sermest olup bir kam alın siz

Gamı, derdi silip kökten atın siz,

Benimçin böyle bir matem tutun siz”.⁹⁶⁵

⁹⁶⁴ Elman Quliyev, *Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül*, Bakı, Elm, 2004, s. 78.

⁹⁶⁵ Şəhriyar, *Yalan Dünya*, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 335.

Şehrîyâr`in Hayyâm`a benzeyen yönlerinden biri de, kendisinin dindar bir şair olmakla birlikte hayatın mutlulukla geçmesi gerektiğine olan inancı dile getirmesidir:

“Kadehler rask ederken eller üste,
Evet, eller gezirken teller üste,
Benim için bir piyale doldurup sen,
Yavaşca kabrimin üste dökersin.
Dökülecek torpağa bade kadehden ,
Onun şevki ile durmak isterem ben
Meyin etri ile ben de bir piyale
İçeydim güller üsle lami hale”.⁹⁶⁶

Şehrîyâr`in, klasik sanatkârların eserlerinden faydalanması, aslında onun geleneklere ne denli bağlı olduğunu kanıtlamakta ve kendisinin, bu konuya da ne kadar büyük bir önem verdiğini göstermektedir.

Bu açıklamalardan çıkaracağımız sonuç: Şehrîyâr, bazı şairlerle ilgili yargıya varırken, genellikle sıradan şairleri değil, isim yapmış ve kendi alanında kalıcılığı olan eserler bırakmış sanatkârları Divanlarına taşımıştır. Hayatla düşüncüyü, duygu ile şiiri özdeşleştiren bu tür sanatkârları gündeme taşıyan Şehrîyâr, edebiyatı, layık olduğu yere oturtan şairlere büyük önem vermiş ve bunlar içinde Ömer Hayyâm`a özel bir yer ayırmıştır.

⁹⁶⁶ Şəhriyar, **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993, s. 336.

SONUÇ

Çağdaş İran şairleri içinde önemli bir yere sahip olan ve İran Edebiyatı'nda Neo-Klasik dönemin öncülerinden biri olarak kabul edilerek bu kimliğiyle öne çıkan Şehrîyâr, edebiyatı her yerde ve her kesimde layık olduğu yere oturtmak için ömür boyu uğraşmıştır. XX. yüzyılda yaşamış olmasına ve çağdaş İran şairlerinden yararlanmasına karşın, daha çok, klasik sanatkârlar arasında gösterilmiştir. Kanaatimizce de onun böyle bir yere oturtulması, daha doğru ve daha uygundur.

Şehrîyâr, daha gençliğinin ilk yıllarından itibaren edebiyat alanında ün yapmış ve ortaya koyduğu eserlerle Klasik edebiyatın önemli isimleri arasındaki yerini almayı başarmıştır. İran'da, "Hâfız-ı Sâni ve Hâfız-ı Zinde" gibi benzetmelerle öne çıkan ve öyle tanınan Şehrîyâr, Azerbaycan edebiyatında da büyük üne sahip olmuş ve üstat olarak kabul edilmiştir.

Eserlerinin büyük bir kısmını Farsça kaleme alan Şehrîyâr, duygu ve düşüncelerini bu dilde ifade etmeye çalışmıştır. Ancak büyük bir bunalım geçirdikten sonra, sanatta adeta dönüş yaparak Azerbaycan Türkçesinde şiirler kaleme almaya başlamıştır. Onun sanatkârlığı ve şiiri, hem Türk ve hem de Fars dili ve edebiyatı çerçevesi içinde gelişerek geniş okuyucu kitlelerine ulaşmıştır. Üstat bir sanatkâr olarak, şiir yazma sorumluluğunu üstlenmiş ve şairliği de büyük bir sanat aracı olarak görmüştür.

Şehrîyâr'ın poetika hakkındaki düşünceleri, dikkate değer bir özellik taşımaktadır. Ona göre şair, bir sanat askeridir ve hayatı daima mücadeleyle ve edebi savaşlarla geçmelidir. Şehrîyâr, kendisinden önceki edebi geleneklere sadık kalmak ve sanat yolunda emin ve sağlam adımlarla yürümek için, daha çok Hâfız'dan, Firdevsî'den ve Sa'dî'den yararlanmayı tercih etmiştir. Ona göre, böyle bir yöntem ve yol izleyen sanatkârlar, yazdıkları şiirler ile halkın gönlünde daima yer edinmişlerdir.

Şehrîyâr'e göre şair, milletine, kafası, gönlü ve ruhuyla yapışık olan biridir. Onun alın yazısı, milletin alın yazısıdır. Bir milletin öfkesini, duyarlılığını, ihtişamını, mutluluğunu, inceliğini ve heyecanını anlamak için, özellikle şairlerine bakmak gerekir.

Şehrîyâr, şiir konusunda önemli bazı tespitlerde bulunur ve çağımızda şiire verilen değerin azlığından yakınır. Dolayısıyla, şiirden yüz çevrildiğine ve değerinin de pek bilinmediğinden dert yanarak bu olumsuz algı ve durumu dile getirir. Şehrîyâr'e göre, şiir hakkında yanlış yargıya varan çağın insanı, şiiri saçma sapan sözler olarak değerlendirmekle büyük hataya düşmüştür. Bu nedenle şiir okunmamakta ve şairin sözleri de pek ilgi görmemektedir. Oysa dünyayı cennet haline getiren şey, şiirin tâ kendisidir. Eğer cennette şiir yoksa o mekân Şehrîyâr için cehennemden farksızdır. Çünkü insan, şiirsiz yaşayamaz, yaşasa da onun için bu durum, aslında insani değildir ve kişiyi de mutlu edemez .

Şehrîyâr'e göre şairlik, ilahi bir vergi ve doğuştan insana bağışlanan bir duygudur. Bir kimse eğer, doğuştan şair olarak doğmamışsa ve ilahi mevhibeden yoksunsa o kişinin, sanat dalında başarılı olması söz konusu değildir. Şehrîyâr'e göre, şiirde söz sadece ateşli ve "delinmemiş inci" değil, aynı zamanda güçlü, dertlere deva ve gözlere nur olmalıdır. Büyük sanatkâr, kelimenin yarattığı etkiyi, çok yüce, çok kutsal ve beşeri olarak görmektedir. Ancak bu mesleğin gelişmesi ve başarısı, büyük sıkıntı ve güçlüklerden geçmiş olmakla beraber, insana mutluluk da vermektedir. Dünyada hiçbir şeyi şiirsiz hayal etmeyen Şehrîyâr, evrende meydana gelen her türlü kötülüklerin nedenini, şiirsizlikte görür ve her halkın kültürünün, sanatının, biliminin, ince ruh ve zevkinin büyüklüğünün, o ülkenin şiirinin başarısında olduğunu düşünür.

Şehrîyâr'ın sanatla ilgili olarak, şiirin şekil ve anlamları hakkında ileri sürdüğü düşünceler de dikkate değer niteliktedir. Şair, gerek mensur ve gerekse manzum türde kalem oynatmayı denemiş, her iki türde de başarılı eserler ortaya koymuştur. Edebi sanatların gereği olarak Şehrîyâr, şiirde biçim ve içerik birliğini oldukça önemsemiş, onun poetik görüşünde bu konu büyük önem taşımıştır.

Şehrîyâr kendi okurlarını, eserlerinin şekil yönünden daha çok içeriği ile etkilemiştir. Kuşkusuz, Şehrîyâr'ın sanatkârlık gücünün etkisi, büyüklüğü ve sanat yeteneğinin güçlü oluşu, bir çok olayı gerekli biçimde okura ulaştırılmasında kendini göstermiştir. Şiirinin içeriğinin kurallara uygun şekilde oluşmasında, olay ve öykülerin seçilmesinde, duygunun, arzunun, ve düşüncenin benimsetilmesinde, sanatkârın yeteneği, deneyim ve bakış açısı, onun duyurmak için giriştiği çaba

sonucu, ortaya koyacağı eserleri daha etkili kılmak ve genelleştirebilmek becerisi önemli ölçüde rol oynamıştır.

Şehrîyâr, sözlerini büyük bir ustalık, sorumluluk, kuyumcu hassasiyet ve titizliği ile mısralara dökmek suretiyle şiirinin etkisini artırmıştır. Şairin eserlerinde yer alan hayat gerçekleri, güncel ve estetik zevke uygun bir şekilde olmuştur. O, sanat değeri yüksek olan bir eserin içeriğini, sadece gerçeklerin ve olayların farklı biçimde tasvirinde görmez, içeriğinin şiirsel bir tarzda oluşturulmasını da önemser. Şehrîyâr`ın kendi sanatının oluşmasında görülen bu faktör, Aristoteles, Borev, Bualo ve diğer filozofların, hayal, düşünce ve dair teorik değerlendirmelerine de tam anlamıyla uygundur. Şair, aynı zamanda hayal gücünü, sanatkârlık yeteneğinin önemli özelliklerinden biri şeklinde görmekte ve bunu romantizmin de bir gereği gibi düşünmektedir.

Şehrîyâr, hayatı incelikleri ile gören, duyan ve duyurma yeteneği olan bir sanatkârdır. Burada dikkat çeken iki ilginç nokta bulunmaktadır. Birincisi şair, herkesin gördüğü, sezdiği ve gözlemlediği konuları şiir kalıbına dökmekte, ikinci nokta ise, başkalarının gördüğü ancak özünü hissedemediklerini kaleme almakta maharet gösteren bir sanatkâr olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki noktada da şair, hayatın ikinci derecedeki olaylardan, görünürdeki tasvirlerle karşı pek duyarlı olmayan bir gözlemci ve hassasiyet göstermeyen bir sanatçı konumundan uzak kalmayı tercih etmiştir. Üstat sanatçının, eserlerinde hayatın tüm detayları özgün bir şekilde düşünce ve anlam dünyasına dönüşür.

Şehrîyâr, bütün eserlerinde ağır terkip ve izafelerden uzak kalmayı tercih etmiş, İran edebiyatının tüm kuralları ile egemen olduğu bir ortamda yaşamasına rağmen, Türkçe şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleri olabildiğince kullanmaktan kaçınmıştır. Farsça şiirlerinde lirizmi önemsemekle beraber, ağır ve tumturaklı kelimeler kullanmaktan uzak durduğunu da belirtmek gerekir. Yani onun Farsça kaleme aldığı şiirlerinde, Arap ve Fars dilindeki izafelerin kullanılmasına pek rastlanılmamaktadır. O, bu durumu sanatta temel bir ihtiyaç olarak ortaya koymakta ve birçok öğeler arasında, aynı zamanda sanattaki sadeliği de temel şart olarak görmektedir.

Sadelik Şehrîyâr`in eserlerinde bir naturalizm unsuru olarak görülmemekte, buna karşılık sanatında derinliği sağlayan bireysel bir üslup şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Şehrîyâr`e göre biçim, şiirin “elbisesi”, kafiye ise “çerçevesidir”. Şair, aslında bu durumu şiirin görünürdeki durumu şeklinde değerlendirmektedir.

Şehrîyâr`e göre, “estetik, sanatkârlığın önemli bir şartı olsa da, biçim hiç bir zaman içerikten ayrılmamakta ve onların birliği, sanatın bir gereği sayılmaktadır. İşte bu noktada bir tek şekle önem vererek “kafiyebazlık” yapanlara çatar, bunları yetenek ve sanatkârlık kabiliyeti olmayan birer nazım düzenleyicileri olarak tasvir eder. Üstat, sanat için korkutucu olan bu durumun, kendi deyimiyle, “tehlikeli bir çocuk gibi yüzü tanınmayan” şairleri, ruhu ve ilhamı olmayan “açgözlü”, “maddeperest” ve “hırsız” sıfatları ile nitelendirir.

Şehrîyâr, genellikle sıradan şairleri değil, daha çok isim yapmış ve kendi alanında kalıcılığı olan eserler bırakmış sanatkârları divanlarına taşımıştır. Hayatla düşünceyi, duygu ile şiiri özdeşleştiren bu tür sanatkârları gündeme taşıyan Şehrîyâr, edebiyatı, layık olduğu yere oturtan şairlere büyük önem vermiş ve onlara özel bir yer ayırmıştır.

Klasik geleneğe bağlılığının bir göstergesi olarak eserlerinin çeşitli yerlerinde divan şairlerinden bahseden Şehrîyâr, özellikle Hâfız`a, büyük yer vermektedir. Şehrîyâr, Hâfız`ın ruh dünyasını ve şiirini en iyi tahlil edenlerden biri, mbelki de en başında gelenidir. Zaten duygu, düşünce ve söyleyiş bakımından kendisini Hâfız`la özdeşleştirmekte ve onunla ruh ikizi olduğunu söylemektedir. Şehrîyâr`e göre, Hâfız`ın şiirini insanı, cehalet karanlığından, kültür ve medeniyetin aydınlığına çıkarır. Hâfız`ın dünyası, çok boyutlu ve çok yönlüdür. Bu okula devam etmek ve bu okuldan mezun olmak, Şehrîyâr için bir şeref ve övünç kaynağıdır. Şair, Hâfız`ı manevi bir önder olarak kabul ettiğini belirterek yeri ve zamanı geldikçe sanat yolunda kendisine ışık tuttuğunu şiirinde dile getirir.

Şehrîyâr, İran milletini yeniden diriltten bir eser olduğu için Şâhnâme`ye büyük değer vermekte ve bu nedenle Firdevsî`yi övgülere boğmaktadır. Şehrîyâr`in bu konuda en fazla üzerinde durduğu nokta, Firdevsî`nin Şâhnâme`yi manzum olarak

yazmış olmasıdır. Ayrıca Firdevsî, bu eseriyle İran halkında milli bir ruh ve heyecan uyandırdığı için, Şehrîyâr tarafından takdirle karşılanmıştır.

Şehrîyâr'e göre önemli başka bir şair de İran edebiyatında “Destan”ın ilk öncüsü olan Rûdekî'dir. Samaniler dönemin en büyük sanatkârlardan biri kabul edilen Rûdekî, gözleri görmediği için Şehrîyâr, onun bu durumuna işaret ve telmihle, “İranlıların gözünü o açtı” diyerek bir gerçeği dile getirir. Şehrîyâr, destan türünü kaleme alma yönüyle Rûdekî'yi övgülere boğar. Ona göre Rûdekî, İran halkının, tarihi ve kültürel zenginliğini şiir kalıplarına dökmüş ve destan türündeki şiirler yazma geleneğini başlatmıştır.

Şehrîyâr, Tebrizli olması hasebiyle Şems'in şahsında Mevlânâ'yı da över ve onun, hem kendisinden önceki şairlerin etkisi altında kaldığını ve hem de ondan sonra gelenlere etki ettiğini ve şiirler kaleme aldığını, geniş bir yelpaze içinde dile getirir. Mevlana, bazı konu ve hikâyeleri, pek de alışık olmadığımız bir tarzda mazmun ve sembollerle şiir kalıplarına döker.

Şehrîyâr'e göre Klasik İran edebiyatında büyük yeniliğe imza atan Şeyh Sa'dî, şiir ve hikmeti birleştirerek sadece kendi milletinin değil, tüm dünya milletleri için büyük bir değer kabul edilmiştir. Şeyh Sa'dî, adeta insanlığın, atan nabzı ve çarpan yüreği olmuştur. Onun “Gülistan”ı, kalıcı bir eser olup, bunalım anlarında insanların başvurup teselli bulacağı, hikmet ifade eden sözlerle adeta ışık saçan ve insanları aydınlatan bir üslupla yazılmıştır.

Şehrîyâr, bir toplumun tarihini ve destanını, şairlerin yazdığı şiirlerde görür. Şiir, çok yöne açılma özelliğine sahip bir sanattır. Bir yanıyla coşkuya, bir yanıyla duyguya ve bir yanıyla da sezgi ve ilhama dayanır. Bütün bu açılardan bakıldığında Şehrîyâr, olması gerekeni yapmış ve tüm bu noktalara dikkatimizi çekmek istemiştir.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında, Şehrîyâr'ın kendi poetik görüşünü şiirlerine yansıtmak konusunda çok cömert olduğunu; şiire ve şaire dair görüşlerinin bütün yönlerini ayrıntılı olarak ifade ettiği söylenebilir. Şiire adeta bir kutsallık atfeden Şehrîyâr'ın gelenekten aldığı poetik görüşleri yeni görüşlerle beslediği, gelenekle yeniliği şiirinde uyumlu bir şekilde bir araya getirdiğini ve böylece hem iyi bir şair hem de şiirin poetik alt yapısını geleceğe aktarmak bağlamında iyi bir şiir

teorisyeni olduğunu söyleyebiliriz. Poetik görüşleri daha önce ayrıntılı olarak ele alınmamış olan Şehrîyâr`in bu yönünün bundan sonra yapılacak başka akademik çalışmalarla daha da belirginleştirileceğini umuyoruz.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Ali Yavuz: **Azerî Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1994, s. 346.
- Akpınar, Ali Yavuz: **Şehrîyâr`ın Türkiye`de Neşredilmemiş Bazı Türkçe Şiirleri**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, Ankara, 1979, s. 513.
- Almaz, Hasan: **Şehrîyâr`ın Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinin Özellikleri**, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 1997.
- Andı, Fatih: **Türkçe`de Rubâiyyât-i Hayyâm Tercümeleri**, İlmî Araştırmalar, sy. 7, İstanbul 1999 Muhammed Ali-yi Fûrûgî.
- Arberry, Arthur John: **Classical Persian Literature**, London 1958, s. 329-363; Rypka, HIL, s. 263-271.
- Aristoteles: **Poetika**, (Çeviren, İsmail Tunalı), İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.
- Atalay, Mehmet: **Başlangıçtan Gaznelilere Kadar İran Edebiyatı Tarihi**, Erzurum 2000, s. 153-173.
- Ateş, Ahmed: **Şâhnâme`nin Yazılış Tarihi ve Firdevsî`nin Sultan Mahmud`a Yazdığı Hicviye Meselesi Hakkında**, *TTK Belleten*, XVIII/70 (1954), s. 159-168.

- Aytmatov, Cengiz: **Şafak Sancısı**, Ankara, Bengü Yayınları, 2015.
- Bağdâdî, İbn Abdülhak: **Lexicon Şâhnâmianum**, Petersburg, (haz:Carolus Salemenn) 1895.
- Beqdeli, Qulamhüseyn: **Məhəmmədhüseyn Şəhriyar**, Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1963.
- Beqdeli, Qulamhüseyn: **Şəhriyar Seçilmiş Əsərləri**, Bakı, Azərnəşr, 1966.
- Beqdeli, Qulamhüseyn: **Şəhriyarla Görüş**, Tehran, Moəllef, 1358. s. 12.
- Beysanoğlu, Şevket: **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının Üç Büyük Şairi**, Ankara.
- Billuri, Hökümə: **Məhəmmədhüseyn Şəhriyar**, Bakı, Elm nəşriyyatı, 1984.
- Cami, Molla: **Nefahatü'l Üns Min Hadaratil Kudüs**, Evliya Menkibeleri. Sadələştiren Abdulkadir Akçiçek, Madde 606, s.1073.
- Canım, Rıdvan: **Latîfî Tezkiretü`ş-şuarâ ve Tabsıratü`n-nuzamâ**, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları , 2000.
- Celâleddin-i Rûmî, **Rubailer I**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1974.
- Mevlânâ:
- Çınar, İkrâm: **Şehrîyâr`in Eğitim Anlayışı**, Turkish Studies V11 /19, Fall 2016, s. 254.

- Çiftçi, Hasan: **Hayyâm: Hayatı, Felsefesi ve Gerçek Rubaîleri**, Erzurum 2002.
- Başaran, Orhan (trc):
- Diclehan, Şakir: **Bilim ve Gönül Dünyasında Bir Yıldız ERZURUMLU İBRAHİM Hakkı**, İstanbul, Dicle Yayınları, 2019.
- Doğan, Muhammed Nur: **Şeyh Galip Hüsn ü Aşk**, İstanbul, Yelkenli, 2006.
- Doğan, Muhammed Nur: **Fuzulî'nin Poetikası**, İstanbul, Ötüken, 2002.
- Doğan, Muhammed Nur: **Şeyh Galip Hüsn-ü Aşk**, İstanbul, Yelkenli, s. 179-197.
- Endiş, Nik: **Xaterat-e Şəhriyar ba digəran**, Coheyl, 1370, s.17.
- Enginün, İnci ve Kerman, Zeynep: **Ahmet Haşim: Bütün Şiirleri**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1987.
- Fazıl, Şahin: **Ustad Şəhriyar novator şair kimi, yaxud Şəhriyarın şe'r və şair barədə bə'zi fikir və mülahizələri**, "Didare-aşena", Tehran, çap-e Peykara, 1377, səh. 493-511.
- Firdevsî: **Şahnâme (Mutlak)**, VII, 372
- Fuzulî, Muhammed: **Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzulî**, İstanbul, Matbaa-i Ahmed Kamil, H.1328 s. 6.

- Gedikli, Yusuf: **Şehrîyâr ve Bütün Türkçe Şiirleri**, İstanbul, Ötüken, 1997.
- Gökdağ, Bilgehan Atsız: **İran Türkleri**, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, Sayı 53, s. 1-11.
- Gölpınarlı, Abdülbaki: Şeyh Galib, **Hüsn ü Aşk**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 201.
- Gölpınarlı, Abdülbaki: **Mevlânâ Celâleddin**, İstanbul, 1952.
- Gümüş, Mustafa Yunus: **Nedim`in Şiirlerinde Gece**, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 20, Temmuz 2020, s. 217-239.
- Gür, Alim ve Koçakoğlu, Bedia: **Yeni Türk Edebiyatında Kaynak Olarak Poetika**, Turkish Studies–International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. www. turkishstudies. net.(Ed. Doç. Dr. Atabey KILIÇ-Sibel ÜST) 4 (2009). s. 86.
- Gür, Nagihan: **Latifi`nin Eleştirel Perspektifinden Osmanlı Divan Şiirinin Poetikası**, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2009.
- Hacıyev, Arif: **Ədəbiyyat nəzəriyyəsi**, Bakı, Mütərcim nəşriyyatı, 1996.
- Halıcı, Feyzi: **Güney Asya`nın Kültüründe Mevlâna Rumi`nin Etkisi**, Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlâna Üzerine

Araştırmaları, Konya s. 139.

Haşım, Ahmet: **Piyale**, Şiir Hakkında Bazı Mülahazalar, İstanbul, 1926.

İsen, Tuba Işınsu: **DİVAN ŞİİRİNDE FAHRİYE**, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilkent Üniversitesi, Ankara Haziran 2002 s.özet kısmı.

İsmayılzadə, Rəsul: **Fəcr ongünlüyü və iman Zamanın anadan olmasının 10 günlüyü münasibəti ilə Şəhriyar dərnəyində yığıncaq**, Varlıq jurnalı, qış, 1371, s. 105-125.

Kaçar, Mücahit: **Şairlerin Işıltısı**, Büyüyenay yayınları, İstanbul, 2016.

Karaca, Alâttin: **İkinci Yeni Poetikası**, Vol. 42. S.14, Hece Yayınları, 2010.

Karahan, Abdülkadir: **Nef'i Divanından Seçmeler**, Ankara , Kültür Yayınları, 1972, s. 13.

Karakoç, Sezai: **Şiirin Oluşumu**, İstanbul, Diriliş, 1982

----- **Gündoğmadan**, İstanbul, Diriliş, 1982.

----- **Edebiyat Yazıları I**, İstanbul, Diriliş, 1982

- **Edebiyat Yazıları I**, İstanbul, Diriliş, 1986
- **Sanat Görüşü**, İstanbul, Diriliş, 1967.
- Karataş, Turan: **Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1998.
- Kemal, Namık: **Cezmi - Tarihe Müstenid Hikâye**, 4. Tab`, İstanbul: Meclis-i Maarif.
- Kılıç, Hulusi: **Belâgat**, İstanbul, DİA, 1992, s. 380-383.
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Çile**, 83.basım, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2016.
- **O ve Ben**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 35. Basım, 2014
- Köksal, Fatih: **Divan Şiiri ve Poetikaya Dair Bazı Düşünceler**, Berceste, 2012.
- Köprülü, Fuat: **İlk Mutasavvıflar** (İstanbul 1919), Ankara 1966, s. 185-197.
- Mazıoğlu, Hasibe: **Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mazıoğlu, Hasibe: **Nedîm'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik**, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Məhəmmədhüseyn, Şəhriyar: **Divani-türki**, (tərtibçi Ə.Fərdi), Bakı, Əlhüda - Sabah nəşriyyatı, 1993.
- Şəhriyar, **Heydərbabaya Salam**, Təbriz, Ziba, 1332.
- **Divan**, Təhran, Hayyam Yayınları, 1342, C. 1.

- **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 2.
- **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1342, C. 3.
- **Divan**, Tahrân, Hayyam Yayınları, 1336, C. 4.
- Nedvî: **İkbâl`ın Mesajı**, Konya, 1979
- Nizâmî-i Arûzî: **Çehâr Maqâle** (nşr. Muhammed-i Kazvînî - Muhammed-i Muîn), Tahrân 1348 hş./1969, s. 75-83.
- Okay, Orhan: **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2005.
- Okay, Orhan: **Sünbülzade Vehbi Divanında Şiir ve Şair ile ilgili düşünceler**, İdil dergisi, 2016, c.5 sayı 16.
- Özkan, Senail: **GOETHE DOĞU BATI DİVANİ**, İSTANBUL, 2009, Ötüken Yayınevi
- Paşa, Ziya: **Harabat**, Mukaddime, İstanbul, 1291
- Quliyev, Elman: **Şəhriyar Poeziyası və Milli Təkamül**, Bakı, Elm, 2004.
- **Şəhriyar yaradıcılığının milli estetik ideali, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin VI Respublika elmi konfransının materialları**, II hissə, Bakı, 2000, s. 113.
- Quliyeva, Ruqiyyə: **Ustad Şəhriyarın professor Rüstəm Əliyevlə görüşü**, Tehran, Didare-aşena, Peykara, 1377, s. 456.
- Restgâr-ı Fesâî, Mansûr: **Maqâlâtü der Bâre-i Zindegî ve Şi'r-i Sa'dî**, Tahrân

1375.

- Sami, Şemsettin: **Kâmûs-ı Fransevî**, İstanbul, Mihran Matbaası, 1905.
- Sehi Beg: Tezkire, “**Heşt Behişt**”, Tercüman, 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.
- Serhengi, Ali, **Şehrîyâr`ın Albümü**, Tahran, Varlık, 1988, Şehrîyâr Özel Sayısı, 69-3, s. 129.
- Sipehsâlâr, Ferîdun: **Risâle-i Sipehsâlâr**, 1292, s. 22.
- Skladaneek, Bogdan: **Istota sporu Ferdousiego z dworem u Gaznie**, *Studia Indo-Iranica*, Wrocław 1983, s. 135-144.
- Sumer, Necdet: **Poetika Klasik Çağ**, Şiir ve Şiir Kuramı Üstüne Söylemler, İstanbul, Düzlem Yayınları, 2006.
- Süleyman, Şehabeddin: **Tarih-i Edebiyat-i Osmaniye**, Dersaadet, 1328.
- Şəhriyar: **Yalan Dünya**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, 1993.
- Şığva, Bülent: **Hüsn Ü Aşk Mesnevisinden Hareketle Şeyh Gâlib`in Poetikası Üzerine Bazı Düşünceler**, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/13 Fall 2013, p. 1479-1489, Ankara-Turkey
- Şîrâzî, Hâfız: **Dîvân** (nşr. Muhammed-i Kazvînî-Kâsım-ı Ganî), Tahran 1320 hş., nâşirlerin önsözü; a.e. (trc. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1944, mütercimın önsözü, s. 1-39.

- Şîrâzî, Sa`dî: **Külliyyât-ı Sa`dî** (nşr. M. Ali Fûrûgî - Abdülazîm Karîb), Tahran 1381.
- Şükürova, Esmira: **Məhəmmədhüseyn Şəhriyar: həyatı, mühiti və yaradıcılığı**, Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası NPB, 1998.
- Tuğluk, Abdülhakim: **Tahrîb-i Harâbât`ta İstihza**, Manisa Celal Bayar University Journal of Social Sciences 2020; 18 (4); 311-326.
- Tura, Murat Saffet: Freud`dan Lacan`a Psikanaliz. Kanat Kitap, İstanbul. s.203.
- Xəndan, Cəfər: **Ədəbiyyatımızın Dünəni və Bugünü**, Bakı, Yazıçı, 1980.
- Yevgeni Eduardoviç, Bertels: **Târîh-i Edebiyyât-ı Fârsî** (trc. Sîrûs İzdî), Tahran 1374 hş., I, 213.
- Джахангир, Дорри: **Персидское сатирическое поэзия**, Москва, Издательство, Наука, 1965, s. 65.

Çevrimiçi Kaynaklar

https://edebiyatvesanatakademisi.com/edebiyat-terimleri-mazmunlar/fahriyye-nedir-ozellikleri-ve-ornekleri/14279#_ftnref4

<https://sanalkeskul.wordpress.com/2017/07/13/lisanul-gayb-Hâfız-i-sirazi/>

<https://turkce.tebyan.net/index.aspx?pid=136829>

<https://www.academia.edu/36018915/>

<https://www.cafrande.org/m-cevdet-anday-siirin-amaci-hicbir-zaman-belirli-bir-sey-anlatmak-degildir/>

<https://www.fikriyat.com/kultur-sanat/2018/07/03/iran-milletini-yeniden-diriltten-eser-sehnme>

<https://www.islamdusunceatlasi.org/detail/person335>

<https://www.fikriyat.com/galeri/edebiyat/>

<https://www.fikriyat.com/galeri/edebiyat/sezai-karakoca-gore-sair-kimdir-siir-neye-denir>

EKLER

- Ek 1.**
- Şehrîyâr`in Farsça I. Divanındaki
Şiirlerin Listesi**
- I. Divan
- Gazeliyat 1-144
1. Cilve-i Canane
 2. Munacat
 3. Yar-i Kadim
 4. Nakahiha
 5. Selimi ve Selami
 6. Reyhane-yi Kebuter
 7. Doste ya Düşmeni can
 8. Cem u Tefrik
 9. Be Yad-i Tehran
 10. Künc-i Melal
 11. Şekrin Püşte Hamuş
 12. Gezal-i Remide
 13. Gevher Feruş
 14. Şahid-i Pendari
 15. Lotf-i İlah
 16. Devlet-i Bidar
 17. Eşk-i Nedimet
 18. Ah Germ u Ahin Serd
 19. Dağ-i Lale
 20. Geda Padişan Kon
 21. To Be Men u Digeran
 22. Vay Vay e Men
 23. Mah u Nehşeb
 24. Gezal u Gazel
 25. Selam-i Aşina
 26. Veda-i Cuvani
 27. Gazel-i Muşşak
 28. Haram-i Kuds
 29. Baht-i negunar
 30. İntihare Tedrici
 31. Ders-i Muhabbet
 32. Pir u Cuvan
 33. Çerağ-i Hidayet
 34. Şem-i Siyah Ruz
 35. Tuti
 36. Gonçe-yi Piçide
 37. Zindan u Zendeği
 38. Şehyar-i Men
 39. Bala Bela
 40. Karzar

41. Divan u Divane	66. Fitne-yi Nevhaste
42. Kuze-yi Şekkur	67. Şetab u Şebab
43. Per u Furuğ	68. Men u Mah
44. Suz u Saz	69. Yusuf u Gemgeşte
45. Iyd-i Hun	70. Destem Be damenet
46. Naleha-i Zar	71. Perişan-i Ruzgar
47. Donya-yi Dil	72. Morğ-i Zehmi
48. Mah u Honer Pişe	73. Ebediyet
49. Gehvare u Lehed	74. Ahirin Tir u Hata
50. Çeres u Karuvan	75. Gavğa-yi meykeni
51. Yar Baki Kar Baki	76. Şahid-i Gomrah
52. Yaran u Değil	77. Efsane-yi Vefa
53. Be Sinema Mireftim	78. Meşk-i Codayi
54. Yek şeb Der Harabat	79. Efsane-yi Şeb
55. Hâfız-i Cavidan	80. Divane-yi Peri
56. Hal-i Berende	81. Peyam-i Aşina
57. Gileh-i Aşık	82. Şerm u İffet
58. Nale-yi Neomidi	83. Beyneş Maderem Haver Geştem
59. Vahşi Şikar	84. Yad-i Yar
60. Dağ-i Habib	85. Saye u Afitab
61. Memera Levlev Berd	86. Bişey-i Aşk
62. Destgir-i Asuman	87. Humar u Şehab
63. Kudek u Karn Tela	88. Her çe Biş Ayed, Hoş Ayed
64. Çemen u Ara	89. Hakikat Der Mecaz
65. Hun-i Siyavuş	90. Saltanat-i Fakir

91. Şehrîyâr u Dehkan	116. Bal u Aşk u Himmet
92. Seyl u Ruzigar	117. Mekteb-i Şapur
93. Şehrîyâr-i Men	118. Cemal-i İlâhî
94. Lale-yî Sirab	119. Zendan-i Pesti
95. Meygun	120. Ferağ-i Dil
96. Şem u Tufan	121. Nefrin
97. Bade-yî Vahdet	122. Sobh-i Pibale
98. Seved u Muhabbet	123. Tela Hurc Metla
99. Zeyan u Şohret	124. Bût Ahd-i Şiken
100. Hasret-i Aşık	125. Nale-yî Hakani
101. Kargar-i Ademsazi	126. Nefal-i Omid
102. İkbâl-i Men	127. Diriğ Ez Bidad
103. Berguzar-i Bimarem	128. Lotf-i Emir Lotf-i İlâh
104. Morğ-i Behişt	129. Ney-i Şaban
105. Veylan ta Çebiş	130. Şeb-i İyd
106. Tac-i Fakir	131. Mah-i Ber Ser u Mehr
107. Diriğ Ey Donya	132. Gol Peset u Dev Nedared
108. Saz-i Habib	133. Bad Averd u Berd
109. Erbab-i Zemestan	134. Saz u Seba
110. Hicran-i Keşiden	135. Teğir Ey İman
111. Yad-i Merhum Mirzezade Aşige	136. Eşg-i Şevg
112. Hatem-i Dervişan	137. Mah-i Mehman nevaz
113. Mosafir-i Hamedan	138. Eşg-i Perende
114. Der Zendan	139. Kergiha-yî İrs
115. Yad-i Şehyar	140. Saki Eyyam

141. Behar Tevbeşiken	166. Va Huni
142. Haft Huni Aşk	167. Deryaçe-yi Işk
143. İkbâl u Musiki	168. Makam-i Mahmud
144. Şeb-i Firake To	169. Nize-yi Şehab
145. Çeşm-i Be Rah	170. Der Kuy-i Hayret
146. Kaş Ya Rabb	171. Yek Şeb Ba Kamer
147. Kand-i Parisi	172. Lale u Piyale
148. Ahd-i Kadim	173. Şimşir u kalem
149. Setar-i Men	174. Ders u Hal
150. Mehteb-i Hâfız	175. Karistan
151. İntikam-i Aşk	176. Mah u Asl
152. Sobh u Sobhane	177. Ser u Sevdâ
153. Dost nedidem	178. Ney-i Mahzun
154. Terane-yi Mahzun	179. Damen-i Ankaf
155. Yusuf Der Kulube-yi Ahzan	180. Cilve-yi Celal
156. İyd-i felek	181. Simurğ u Kaf
157. Şekaki	182. Mekteb-i İbret
158. Mah Sefer Kerde	183. İnsan Baş
159. Tuşe-yi Sefer	184. Çe Hahed Borden?
160. Pervane Der Ateş	185. Kalem u Tezhib
161. Ğavğa-yı Ğurub	186. Cuyi Bar Dide
162. Buy-i Pirahen	187. Bazar u Şevk
163. Bazgest Vatan	188. Tabib u Mamharem
164. Aşîyan-i İnga	189. Terane-yi Cavidan
165. İradet u Seadet	190. Mah u Kelisâ

191. Soleyman u Dev
192. Sahib Dared in Dil
193. Hala Çera
194. Nale-yi Bolbol
195. Harac u Aşk
196. Ağuş-i Mah
197. Nemigozareme Bereved
198. Der Kuçe-yi Bağat Şemran
199. Şahid-i Melekuti
200. Robab-i Şikeste
201. Nale-yi Ruh
202. Hazan
203. Devlet-i Cavid
204. Yad-i Refithan
205. Azerbaycan
206. Ey Nizami-yi beççe
207. Habibi
208. Beşer Hahem Averd
209. Şeydayi
210. Hazan-i Cavidan
211. Der Rah-i Zindegani
212. Tuti Loş Lehçe
213. Dem be Zeni, Ey Zen
214. Du Siyahi Hicab
215. Hakk u Batıl

216. Şahid-i Çengi
217. Kuzeger Ez Kuze şikeste Hurd Ab
218. Sela-yi Suruş
219. İnhimai Nist
220. Mah u Mektub
221. Makam-i İnsani
222. Reht-i Siyah u Baht-i Sefid
223. Tutiya
224. Ruzgar-i Nevin
225. Çe Mişkem

Kıtaat Divan I. 146-167

1. Heme Ost
2. Dohterek Gol Furuş
3. Der bazgest Ez Novcuvani
4. Humar u Aşk
5. Ferheng-i Ma
6. Kuze-yi Tohmet
7. Miyve Ber Şah-i Bolend
8. Eyb-i Men
9. Herd Be Çend?
10. Ulfet
11. Behiste Cemşid

12. Leyla
13. Luknet-i Zeban
14. Dağ-i Ferzend
15. Seraf u Vir Şikeste
16. Şur u Şevar
17. Der Merkarem İhlak
18. Çah-i Tab
19. Nan Be Behayi Can
20. Şuhi
21. Gerd u Hak Tehran
22. Mah u Çerağ Nişin
23. Der Kuze
24. Luknet Zeban
25. Zal-i Felek
26. Afitab U şeb
27. Saye-yi Dereht
28. İntihar-i Habib
29. Ey Siyah Muy
30. Der-i Ber Ser-i Derd
31. Der Ayine-yi Mah
32. Servet- Cuvani
33. Bela-yi Hosn
34. Badımcın Bed Afet Nedared
35. Morg-i Sokrat
36. Mah-i Geriğ

37. Hediye-yi Sahib Nazaran
38. Afet-i Kumar
39. Kudek u Hazan
40. Karzan
41. Surd u Abşar
42. Mezar-i Sentur
43. Nerdiban-i Hayat
44. Kase-yi Fikir
45. Du Perde
46. Benevşe-yi Hatır nevaz

Rubaiyat Divan I. 170-177.

1. Tevbe-yi Mesti
2. Yekbar-i Diğır
3. Der Di-i Meycuvem
4. Hastem Naz
5. Hest Henuz
6. Hemanest ki Bud
7. Yad-i Cuvani
8. Ozrhah-i Tıfl
9. Hugeh
10. Kulah-i Mah
11. Hayal-i Arzu, 12. Deşt-i Cunun

Ek 2.

**Şehrîyâr`in Farsça II. Divanındaki
Şiirlerin Listesi**

Mesnevi (11-70)

1. Sada-yi Huda
2. Be Beraderzadeyem Huşeng
3. Mektub-i Manzum
4. Ziyaret-i Kemalolmolk
5. Tar-i Canan
6. Bamdad-i Iyd
7. Be Hak-i Hoseyin Mecellel
8. Şiir u Hikmet
9. Ruh-i Pervane
10. Hitabe Be Dost
11. Şebahun i Aşk
12. Der Nişapur

Kaside (72-127)

1. Tevhid
2. Cihan-i Men
3. Bedbehti
4. Merhabe Hoseyin
5. Kuy-i Behçetabad

6. Mehman-i Şehrîyâr
7. Zendegi
8. Setar-i Ebedi
9. Şemşir
10. Erusi Lotf-i İlâh
11. Pertev u Payende
12. Dağ-i Emir
13. Gofter Be Zebani Amiyani
14. Surud-i Bergirizan
15. Golşen-i Azadi
16. Gazi u Postin
17. Der matem u Pederem
18. Taht-i Cemşid
19. Baz-i Yaran
20. Hane-yi İhsan
21. Surud u Çeşmesar
22. Harabat
23. Be Pişgahe Azerbaycan
Azizem
24. Ey Vezir
25. Iyd Al Meli
26. Makam-i Ercumend
27. Başkah Hevapeymani Kişver
28. Hab-i Siyah
29. But-i Leşkeri

30. İthad-i Elbise
31. Mosafir-i Şairane
32. Çeşm-i Kemalolmoluk
33. Medine-yi Aşk
34. Ayine
35. Rûdekî
36. Ya Nesim
37. Dil Yeki Dilber Yeki

Mutferrika (129-169)

1. Zad-i Rah
2. Tehran u Tehrani Kıta
3. Cume-yi Sizdeh İyd
4. Rinai Nerya
5. Gileh-i Ba Hâfız Giteh
6. Ba Dostu Ostad Hesabdarım
7. Hedice-yi Ruzi İyd
8. Beççe-yi Yetim
9. Tezmin Gazel Maruf Ostad Sa`dî Şîrâzî
10. Hitab Be Dost Azizem
11. Name-yi Arus
12. Alem
13. Aşk-ı Hunin

14. Ba Nev` i Fahr-i Zeman Parsayi
15. Madde-yi Tarih
16. Yadgar-i Çeşn-i Firdevsî
17. Mektub-i Manzum
18. Se Beradar
19. Morg-i Şehyar
20. Nevisende Zivergi
21. Gazel azeh
22. Cemal u Kemal
23. Libase Vatani
24. Der Hane-yi Takdir
25. Dil-i Men
26. Yade Şaire Nakam Pervin Etisâmi
27. Teşekkor Ez Doktor Raci
28. Rîşte u Duk
29. Be Dostem Fazilem Mirza Rzacan Agili
30. Şatır
31. Sale Şaduman Seyid Muhammed Davuli
32. Efser-i Şehrîyâr
33. Mahsalim
34. Hub Terk-i Hayat
35. Mudirgol-i Sebet
36. Banu-yi Emîni
37. Sefayine

38. Men Ez İn Badha Nemirlerzidem
39. Lut-i Hesabi
40. Dil-i Morted
41. Şefahaneyi
42. Tegriz Ez Mecle-yi Ermağan
43. Ferez Zengzade
44. Nakami
45. Vade-yi Hamuşan
46. Kadu u Postin
47. Der bağ-i Kereç
48. İn Kıt`a Ez Ostad bezerguvan
Ağayi behruz
49. Derviş Kesrani

Ek 3.

**Şehrîyâr`in Farsça III. Divanındaki
Şiirlerin Listesi**

1. Şeb u Ali
2. Raz u Niyaz
3. Do Morğ-i Behiştî
4. Ğurub u Nişapur
5. Şahid-i Şiir
6. Kahraman İstalingrad an
7. Zifaf-i Şair

8. Peri
9. Heyezan-i Dil
10. Dohter-i Asiman
11. Se Berader
12. Ehrimen-i Cehil
13. Behişt Arzu
14. Se perende
15. Ser Meşge Şair
16. Ser Verde Ahen
17. Minacan
18. Ber Sengi Mezarem
19. Şiven-i Şehrîyâr
20. Eşk-i Meryem
21. Ser neneşte Aşk
22. Ey Vay Maderem
23. Peyam Be Aynştayn
24. Mumiya
25. HaydarBaba (tercümesi)

Ek 4.

**Şehrîyâr`in Farsça IV. Divanındaki
Şiirlerin Listesi**

1. Efsane-yi Şeb (mesnevi)

Gazeliyat (100-140)

1. Zekat-i Zendeği

2. Tuti-yi Gennad

3. Şair-i Efsane

4. Belke Biyarem Yar ra

5. Men Ne Hahid Şod

6. Şahid-i Tebriz

7. Har Damengir

8. Nuxhe-yi Cadu

9. Gazel-i HodaHâfız

10. Siyah-i Mah

11. Melal-i Muhabbet

12. Saz-i Ebedi

13. Cadu-yi Babil

14. O Bud O Ne Bud

15. İyd-i Uşşak

16. Kıran Meh u Muhur

17. Dalan u Behişt

18. Gandi Megerer

19. Karuvan-i Bihaler

20. Çeşm-i Danişgah u Tebriz

21. Bargah-i Hâfız

22. Hayat Nefet

23. Mahi Derya

24. An Dared Yar

25. Kavran u Gol

26. Ser u Bar Aver

27. Husem Mireved

28. Heva-yi Rest

29. Kalem Endaz

30. Ber Ser-i Hak-i İreç

31. Zeşt-i Ziba

32. Sedd-i Şikeste

33. Gamer-i Mahzun

34. Negin Gemeste

35. Himmet Ey Pir

36. Yar Gehan

37. Ey Şîrâz

38. Siyah Çeşmane Şîrâze

39. Konc-i Fena

40. Ney-i Demsaz

41. Be yad-i Ferzend-i Honermend

42. Ruze Şiken

11. Morg-i Peride

12. Şehr-i Tebriz

13. Bed u Hub

Kıtaat (141-148)

1. Sembolik Vatani

2. Mehri

3. Terkiz Berai Divan Ostad Molk Hicazi

4. Gol u Vahşi

5. Ser bazu Soltan

6. Şair-i Haste

7. Der İntizar-i Şenbe

8. Dil Hoş

9. Pire Şod Dil

10. Hem Binim

Kasaid (150-160)

1. Şehrîyâr Deravab

2. Yad-i Merhum Melikuşşuara Bahar

3. Tebrik Şir u Hurşid

4. Der bargah-i Sa`di

1. Mesnevi Mevlânâ

2. Saba Nevmid

ÖZGEÇMİŞ

████████████████████. 2005 senesinde Bakü Mühendisler Üniversitesi'nin Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Bölümüne girdi ve 2009 senesinde “Celil Memmedguluzade'nin “Ölümler” Trajikomedisinin Poetikası” konulu lisans teziyle mezun oldu. Aynı yıl Bakü Mühendisler Üniversitesi'nin Sosyal Bilimler Enstitüsü Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı Azerbaycan Edebiyatı sahasında yüksek lisansa başladı. 2011 senesinde “Bahtiyar Vahapzade'nin Eserlerinde Kvaziporemiyaların Poetikası” isimli teziyle mezun oldu. Türkiye Bursları kapsamında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı Eski Türk Edebiyatı sahasında doktora programına başladı.

Lisans eğitimini 8 defa bölüm birinciliği, yüksek lisansını üniversite birinciliği ile tamamlamış, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisinde Uluslararası İlişkiler ve Medya Bölümü başkanlığında bulunmuş, çeşitli bilimsel ve sosyal kurumlarda tercüman, asistan, başkan gibi görevleri üstlenmiştir.

Yayınlanmış makaleleri:

- 1) Azerbaycan, Şamahı, 17-18 Mayıs, III. Uluslararası Mir Hamza Nigari Türk Dünyası Kültürel Mirasımızın Korunması Sempozyumu, “Mir Hamza Nigari'nin “İster” ve “Sana” redifli gazellerinde İlahi Aşk”, isimli makale.
- 2) Moldova, Gagauz Özerk Bölgesi, Komrad, 11-12 Eylül, 15. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Muhammed Hüseyin Şehrîyâr hakkında Araştırmacı Düşünceleri, isimli makale.
- 3) Gürcistan, Gori, 17-18 Kasım, X. Uluslararası İlmi Konferans, “Türk Edebiyatındaki Yusuf ve Zeliha Mesnevilerinde Sosyal Boyutları ile Evlilik” isimli makale.
- 4) Türkiye, Kastamonu, Kastamonu Üniverisitesi, 3-5 Ekim, “1938 Senesi Sovyet Katliamı ve Onun Etkileri – Kafkaz'da ve Türkistan'da Sürgün ve Bağımsızlık” konulu 3. Türkistan Kurultayı, “Sürgün Bahçesinin Kanlı Gülü – Mikayıl Müşfik” isimli makale.

5) Türkiye, İstanbul, Ali Emiri Kültür Merkezi, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Derneği, “V. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, 19-20 Ekim, “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Çocuk Teması” isimli makale.

6) Türkiye, Amasya, Amasya Üniversitesi, 25-27 Ekim, “IV. Uluslararası Mir Hamza Nigari, Türkiye Azerbaycan İlişkileri Sempozyumu”; “Fuzuli ve Nigari’nin “Usanmaz mı” Gazellerinin Karşılaştırmalı Tahlili Üzerine” isimli makale.

7) Türkiye, Diyarbakır, Diyarbakır Üniversitesi, “Diyarbakır Tarih-Toplum-Ekonomi Uluslararası Kongresi” 26-28 Ekim, “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Sosyal Boyutları ile Kan Davaları” isimli makale.

Hakemli Dergide yayınlanmış makalesi

1) Azerbaycan, Bakü, “Nizami Gəncəvinin “Leyli və Məcnun” Məsnəvisində Nofəl Obrazının Xarakterik Xüsusiyyətləri” Filologiya Məsələləri Jurnalı, Ağustos 2018, s. 324-333.

Katıldığı Çalıştaylar:

1) 08-10 Eylül, 2017, Romanya, Ovidius Üniversitesi, “Güncel Akademik Eğitimde Eksiklikler ve Bunların Giderilmesi ” isimli çalıştay.

2) 21 Ekim 2018, Türkiye, İstanbul, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği Vakfı, “Türk Dünyasının Çocuk Edebiyatı Antolojisinin Güncel Sorunları” isimli çalıştay.